

T.C.

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

İNÖNÜ DEVRİNDE KAZIM KARABEKİR'İN FAALİYETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynel Abidin POLAT

GAZİANTEP

TEMMUZ 2017

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**İNÖNÜ DEVRİNDE KAZIM KARABEKİR'İN
FAALİYETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynel Abidin POLAT

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ

GAZİANTEP
TEMMUZ 2017

T.C.
UNIVERSITY OF GAZİANTEP
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY

**THE ACTIVITIES OF KAZIM KARABEKİR IN İNÖNÜ
PERİOD**

MASTER'S THESIS

Zeynel Abidin POLAT

Supervisor:

Assist. Prof. Dr. Yunus Emre TANSÜ

GAZİANTEP

JULY 2017

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

İNÖNÜ DEVRİNDE KAZIM KARABEKİR'İN FAALİYETLERİ

Zeynel Abidin POLAT

Tez Savunma Tarihi: 25.07.2017

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU

SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ

Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE

Doç. Dr. İsmail KIVRIM

Yrd. Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ

İmzası

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Zeynel Abidin POLAT

25/07/2017

ÖZET

İNÖNÜ DEVRİNDE KAZIM KARABEKİR'İN FAALİYETLERİ

POLAT, Zeynel Abidin
Yüksek Lisans Tezi, Tarih ABD
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ
Temmuz 2017

Türk askeri ve siyasi tarihinin en önemli simalarından biri olan Kazım Karabekir, Balkan, I. Dünya ve Türk İstiklal Savaşlarında büyük hizmetlerde bulunmuş bir asker ve siyaset adamı olarak karşımıza çıkmaktadır. I. Dünya Savaşı sonrası Mustafa Kemal Atatürk'e destek vererek Kongreleri desteklemiş ve Doğu'da bir kurtuluş hareketi başlatmıştır. Özellikle Milli Mücadele sırasında Doğu'da yapmış olduğu askeri harekâtlar Türkiye Cumhuriyeti adına oldukça büyük önem arz etmektedir. Karabekir Türkiye'nin ilk askeri zaferini kazanmasının yanı sıra Batı Cephesine gönderdiği asker ve mühimmatlarla da Milli Mücadele için kilit bir isim haline gelmiştir. 1922 yılında Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanması üzerine Ankara'ya gelmiş ve milletvekili olarak çalışmalarına başlamıştır. Daha sonra, Atatürk ile bazı konularda ters düşerek arkadaşları ile Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurmuştur. 1926'da Atatürk'e kaşı düzenlenmesi planlanan İzmir Suikastı Olayı'na adı karışınca yargılanmış ve emekli edilmiştir. Karabekir emekli edildikten sonra bir bakıma inzivaya çekilmiştir. Atatürk'ün vefatına kadar sıkı bir takip altına alınmıştır ve Atatürk'ün vefatının ardından İnönü döneminde tekrar siyaset sahnesindeki yerini almıştır. Konumuzu teşkil eden İnönü Devrinde Karabekir, yaklaşık 10 yıl boyunca Türkiye Büyük Millet Meclisinde İstanbul milletvekili olarak bulunmuştur. Yurdun çeşitli yerlerine geziler düzenlemiş ve çeşitli toplantılara katılmıştır. Karabekir 5 Ağustos 1946 ile öldüğü gün olan 26 Ocak 1948 tarihine kadar TBMM Başkanlığı görevini de başarı ile yürütmüştür.

Bu çalışmanın amacı Kazım Karabekir'in 1938-1948 yılları arasındaki faaliyetlerini detaylı bir şekilde ortaya koymaktır. Bu nedenle çalışmanın son bölümünde Karabekir'in İnönü Devrindeki siyasi yaşamı, gezileri ve diğer faaliyetleri detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kazım Karabekir, Milli Mücadele, İsmet İnönü, TBMM.

ABSTRACT

THE ACTIVITIES OF KAZIM KARABEKIR IN INONU PERIOD

POLAT, Zeynel Abidin

M. A. Thesis, Department of History

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Yunus Emre TANSÜ

July 2017

Kazım Karabekir who is one of the most important figures of Turkish military and political history, is confronted as a soldier and politician and he gave great services in the Balkan, First World and Turkish Independence Wars. After World War I, he supported Mustafa Kemal Atatürk and the congresses and initiated a liberation movement in the East. Especially during the National Struggle, the military operations he led in the East are very important for the Republic of Turkey. Karabekir became a key name for the National Struggle with the military and ammunition sent to the Western Front as well as he got Turkey's first military victory. With the closure of the Eastern Front in September 1921, he came to Ankara and started working as a parliamentarian. Later, he set up the Progressive Republican Party with his friends by falling in contradiction on some issues with Atatürk. In 1926 he was judged for the planned İzmir Assassination against Atatürk and he was retired. After his retirement he retreated in some way. He has been under strict follow-up until the death of Atatürk and after his death he has taken his place in the political scene again in the period of İnönü. Karabekir, who constituted our subject, was in Turkish Grand National Assembly nearly for 10 years as the deputy of İstanbul during the period of İnönü. He organized trips to various parts of the country and participated to lots of meetings. Karabekir successfully executed the task of the Turkish Grand National Assembly between 5 July 1946 and his death date 26 January 1948.

The purpose of this study is to reveal the activities of Kâzım Karabekir from 1938 to 1948 in detail. For this reason, in the last part of the study, Karabekir's political life, travels and other activities during the İnönü Period were explained in detail.

Key Words: Kazım Karabekir, National Struggle, İsmet İnönü, TGNA.

ÖNSÖZ

“İnönü Devrinde Kazım Karabekir’in Faaliyetleri” isimli çalışmamızda, Kazım Karabekir’in belki de hak ettiği noktaya geldiği dönem olarak adlandırabileceğimiz, İnönü devrindeki faaliyetlerini, yapmış olduğu çeşitli gezileri, meclis çalışmalarını ve TBMM’de başkan olarak bulunduğu esnadaki faaliyetlerini inceledik. Giriş bölümünde Osmanlı Devleti’nin son dönemlerine değinilip, çalışmamızın ilk bölümünde, Karabekir’in Milli Mücadeleye kadar olan faaliyetlerini ele aldıktan sonra, ikinci bölümde ise Karabekir’in Milli Mücadele’den sonraki faaliyetlerini anlattık. Üçüncü ve son bölümde ise, asıl konumuzu oluşturan Karabekir’in İnönü Devrindeki yaşamını ve faaliyetlerini anlattık. Kazım Karabekir Vakfı Başkanı ve Karabekir’in değerli kızları Timsal Karabekir Hanım ve Kazım Karabekir Vakfı sekreteri Sadık Tekeli Bey ile iletişime geçerek bu konuyu tez çalışması yapmaya karar verdik.

2005 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Ali Çiftçi, “Kazım Karabekir’in Siyasal Hayatı” adlı oldukça geniş ve güzel bir doktora tezi hazırlamıştır. Bizde İnönü Devrinde Karabekir’in siyasi yaşamına da konumuz gereği değindik ve konuyu Çiftçi’den farklı olarak tarihçi gözüyle anlatmaya çalıştık. Biz bu tezi hazırlarken Ali Çiftçi’nin tezinden farklı olarak Emekli Sandığı Arşivi, gizliliği 2011’de kaldırılan bir takım Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgeleri ve 2005 yılından sonra yayımlanmış olan Karabekir’e ait “Günlükler” ve “Edirne Hatıraları” gibi eserler başta olmak üzere, birçok eser, makale ve tezden faydalandık.

Bu tez çalışmasını yaparken, benden yardımlarını esirgemeyen değerli danışmanım Yrd. Doç. Dr. Yunus Emre Tansü’ye, Kazım Karabekir’in değerli kızları; Hayat Karabekir ve Timsal Karabekir Hanımlara, Kazım Karabekir Vakfı Sekreteri Sadık Tekeli Bey ve eşi Gönül Tekeli Hanım’a, tez aşamasında beni sabırla dinleyerek, sorularıma cevap vermekten bir an olsun bıkmayan, Dr. Hakan Akküz’e, tezin içeriğini düzenlemede bana yardımcı olan Gökhan Arslan’a ve aynı zamanda, Ankara’da yapmış olduğum araştırmalar esnasında güler yüzlerini ve ilgi alakalarını

eksik etmeyen; Milli Kütüphane, Sosyal Güvenlik Kurumu Arşiv Binası ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi çalışanlarına ve yaptığım çalışma esnasında kendilerini ihmal etmeme rağmen bana sabır gösteren ve hayatım boyunca desteklerini arkamda hissettiğim aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışmayı Kazım Karabekir nezdinde, Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları başta olmak üzere, bu cennet vatan için canını feda eden tüm şehitlerimizin aziz ruhlarına armağan ediyorum.

Zeynel Abidin POLAT

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
BİRİNCİ BÖLÜM	11
1. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNE KADAR KAZIM KARABEKİR'İN FAALİYETLERİ	11
1.1. Kazım Karabekir'in Ataları ve Ailesi	11
1.2. Eğitim Hayatı ve Askeri Hayata Başlaması	14
1.3. Balkan Savaşı ve Kazım Karabekir'in Esir Edilişi	17
1.4. Kazım Karabekir'in Birinci Dünya Savaşına Kadar Faaliyetleri	19
1.5. Birinci Dünya Savaşı ve Kazım Karabekir	21
1.6. Kazım Karabekir'in İstanbul'a Gelişi ve Yapmış Olduğu Bazı Temaslar	27
1.7. Kazım Karabekir'in Veda Ziyaretleri ve Mustafa Kemal Paşa ile Yaptığı Şişli Görüşmesi	29
1.8. Karabekir'in Trabzon'daki Temasları	31
1.9. Kazım Karabekir'in Erzurum'daki Faaliyetleri	33
1.10. Yetim Çocuklar İçin Yaptığı Çalışmalar	36
İKİNCİ BÖLÜM	39
II. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE KAZIM KARABEKİR'İN FAALİYETLERİ	39
2.1. Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya'ya Gelişi ve Amasya Tamimi	39
2.2. Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a Gelmesi ve Kazım Karabekir'in Desteğini Bildirmesi	40
2.3. Erzurum Kongresinde Kazım Karabekir'in Etkisi	44
2.4. Sivas Kongresi ve Kazım Karabekir'in Tepkileri	47
2.5. Manda Meselesi ve Karabekir'in Manda Meselesi Konusundaki Tavrı	50
2.6. General Harbord'un Anadolu'ya Gelerek Karabekir ile Görüşmesi	52
2.7. Sivas'taki Komutanlar Toplantısı ve Kazım Karabekir	54
2.8. Şark Cephesi ve Karabekir'in Cephe Komutanlığı Görevine Getirilmesi	57
2.9. Kazım Karabekir'in Kars'ı Kurtarması	59
2.10. Gümrü Antlaşması ve Elviye-i Selase'nin Kurtuluşu	61
2.11. Moskova Antlaşması	63
2.12. Kars Konferansı ve Kars Antlaşması	64
2.13. Kazım Karabekir'in Ankara'daki Faaliyetleri	67
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	71
III. İNÖNÜ DEVRİNDE KAZIM KARABEKİR'İN FAALİYETLERİ	71
3.1. Karabekir'in İkinci Siyasal Hayata Dönüşüne Kadar Olan Yaşamı	71
3.2. Muhalifler Tekrar Siyaset Arenasında	85

3.3. Kazım Karabekir'in Milletvekili Olması.....	91
3.4. Karabekir'in Bir Mülakatı ve Aldığı Tepkiler.....	93
3.5. Kazım Karabekir'in VI. Dönem Siyasi Faaliyetleri	96
3.6. Kazım Karabekir'in VII. Dönem Siyasi Faaliyetleri	114
3.7. Kazım Karabekir'in VIII. Dönem Siyasi Faaliyetleri.....	121
3.8. Kazım Karabekir'e Yazılan Bir Mektup	126
3.9. Kazım Karabekir'in Yapmış Olduğu Bazı Geziler.....	128
3.10. Kazım Karabekir'in Vefatı ve Ardından Yazılanlar.....	138
SONUÇ	147
KAYNAKÇA.....	150
EKLER.....	159
ÖZGEÇMİŞ.....	171

KISALTMALAR

B	: Birleşim
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
C	: Cilt
Çev.	: Çeviren
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
D	: Devre
Der.	: Derleyen
DP	: Demokrat Parti
Gl	: General
Haz	: Hazırlayan
S	: Sayı
s	: Sayfa
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
vd	: Ve Diğerleri
ZC	: Zabıt Cerideleri

GİRİŞ

XIX. yüzyıl başında iyice zayıflayan Osmanlı Devleti için bu yüzyılda önemli gelişmeler yaşanmış ve 1808’de Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa yardımıyla Osmanlı tahtında bulunan IV. Mustafa tahttan indirilerek, yerine II. Mahmut geçirilmiştir. Alemdar Mustafa Paşa, II. Mahmut’u tahta çıkarmasının ardından buna karşılık sadrazam olmuş ve kendisine bağlı askerlerle güçlü bir teşekkül meydana getirmiştir. Ayrıca ayanları İstanbul’a çağırarak, onlara resmiyet kazandırmak adına bir takım hak ve görevler vermiş ve Sened-i İttifak, II. Mahmut ve Ayanlar arasında imzalanmıştır. Akşin, bu konuyu değerlendirirken, Sened-i İttifak ve 1215’te İngiltere’de düzenlenen Magna Carta’nın benzerliğine dikkat çekmektedir (Akşin, 2013: 26). Ortaylı ise, Sened-i İttifak’ı Ayanlar açısından değerlendirirken, küstahlık olarak yorumlamaktadır (Ortaylı, 2014: 41).

II. Mahmut Dönemi’nde birçok ıslahat yapılmıştır. Ayrıca, bu dönemde nasyonalizm ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti bünyesinde yüzyıllardan beri huzur içerisinde yaşayan azınlıklar ayaklanmışlardır (Maksudoğlu, 2011: 262-263). Böylelikle bu dönemde gayrimüslimler tarafından imparatorluğun çeşitli yerlerinde ayaklanmalar çıkmıştır. 1821 yılında Eflak’ta başlayan ayaklanma kolayca bastırılmışsa da, Mora’da başlayan ayaklanmalar tehlikeli bir boyuta ulaşmıştır. 1829 senesinde Yunanistan bağımsız olmuş ve bir yıl sonra 1830’da Cezayir, Fransa tarafından işgal edilmiştir. Sultan II. Mahmut 1839’da vefat etmiş ve yerine 18 yaşındaki oğlu, Sultan Abdülmecit geçmiştir. Sultan Abdülmecit tahta geçer geçmez, Sadrazam Mustafa Reşit Paşa Tanzimat Fermanı, yani diğer bir ismi ile Gülhane Hatt-ı Şerifi’ni 3 Kasım 1839’da ilan etmiştir (Lewis, 2013: 149). Acele ile ve inceleme yapılmadan hazırlanan bu ferman, din ve mezhep farkı gözetmeden Osmanlı ülkesinde yaşayan tüm fertlere can ve mal güvenliği verirken, devlet hazinesine ise bütün masraflar için yetki tanınmaktaydı (Maksudoğlu, 2011: 268).

Bu dönemde Rusya İmparatoru Çar I. Nikola Ortodoksları himaye etmek istiyordu. Osmanlı Devleti ise buna müsaade etmemiş nihayetinde Osmanlı-Rus savaşı çıkmış, İngiltere ve Fransa gibi iki devletin desteğini alan Osmanlı Devleti bu

savaş sonucu Rusya'yı yenmiştir. Büyük devletlerin yapmış oldukları yardımın elbette karşılığı da vardır. Avrupalı Devletler, Osmanlı Devleti'nin 12 Mart 1854'de imzaladığı İstanbul Antlaşması ile Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan tüm tebaayı içine alan eşitlikçi bir reform yapılmasını istemişlerdir (Gündüz, 2012: 520). Kırım Savaşı'nın sona ermesinden hemen önce yapılan antlaşma gereği, Islahat Fermanı hazırlanmış ve 18 Şubat 1856'da bu ferman ilan edilmiştir. Batılı müttefikleri etkilemek adına hazırlanan bu ferman ile Osmanlı Devleti'nin işleri ıslah edilirken gayrimüslim unsurlar ise vergi ve tüm diğer işlerde Müslümanlarla eşit duruma gelmiş oldular. Bu ferman Batılı müttefik devletlere yaranmak adına yapılmışsa da, direk onların etkisiyle hazırlandığı konusu tartışmaya açıktır (Maksudoğlu, 2011: 271).

1861'de Sultan Abdülaziz, Osmanlı tahtına oturmuş, toprak kayıpları ve içteki isyanlar bu dönemde oldukça artmıştır. Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarındaki isyanları ile büyük ve güçlü devletlerin içişlerine müdahalesi ülkede büyük bir öfke, kızgınlık ve heyecana sebep olmuştur. Böylece 1876'da Sultan Abdülaziz'de tahttan indirilmiş ve yerine V. Murat padişah olmuştur (Maksudoğlu, 2011: 279).

Osmanlı aydınları “Meşrutiyet” ile tüm sorunların çözüleceğine inanıyorlardı. V. Murat'ı tahta çıkaran yetkililer Meşrutiyet'in şartları konusunda anlaşmazlığa düşmüşler, Avrupalı büyük devletlerde Meşrutiyetin ilanı için Osmanlı Devleti'ne baskı yapmaya başlamışlardır (Maksudoğlu, 2011: 280). V. Murat ruh sağlığı bozulduğu gerekçesi ile 31 Ağustos 1876'da tahttan indirilmiş ve yerine meşrutiyeti ilan edeceğini vaat eden Sultan II. Abdülhamit geçmiştir.

Sultan II. Abdülhamit Kanun-i Esasi ismi verilen anayasanın hazırlanmasını emretmiş, böylelikle hem vaadini yerine getirmiş, hem de Avrupa'nın devletin içişlerine karışmasına mani olmak istemiştir. 1877-1878 yıllarında ise, 93 Harbi diye bilinen Osmanlı-Rus Savaşı patlak vermiştir. Bu savaş sonucunda Osmanlı Devleti yenilmiş, Rus ordusu İstanbul önlerine kadar gelmiş ve Sultan II. Abdülhamit, meclisi 14 Şubat 1878'de süresiz olarak tatil etmiş, bunun sonucunda devlet, 1880'de tam olarak koyu bir mutlakîyet ve polis düzenine doğru kaymaya başlamıştır (Akşin, 2013: 43). Bu aşamada İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde önemli bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Karabekir'in uzun yıllar içinde bulunduğu bu cemiyete de,

değınmenin konunun anlaşılması açısından yerinde olacağı kanaatineyiz. Aynı zamanda Karabekir, anılarında Sultan II. Abdülhamit ve İstibdat dönemini sert bir dille eleştirmektedir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni önemli kılan nedir? İlk olarak bu kurum Türk tarihinin ilk siyasi partisi olması yönüyle önemli bir yere sahiptir. Ayrıca II. Meşrutiyeti ilan ettirmeleri de cemiyeti önemli kılan bir diğer özelliktir. Cemiyetin menşei 1890'lara dayanır (Öztuna, 2013: 242). Yukarıda değinildiği gibi, Meşrutiyet yönetimini kurma vaadi ile tahta geçen Sultan II. Abdülhamit'in 1877'de Mithat Paşa'yı sürgüne göndererek baskıcı bir yönetim uygulamaya başlaması üzerine, 1889 senesinde beş askeri tıbbiyeli İttihad-ı Osmanî Cemiyeti ismi ile bir oluşum meydana getirmişlerdir. Bu örgütü kuranlar, İshak Sükuti, İbrahim Temo, Mehmet Reşit, Abdullah Cevdet ve Hüseyinzade Ali'dir (Sürgevil vd. 2012: 157). Bu gizli örgüt toplanarak Namık Kemal gibi hürriyet yanlısı yazarları okumaktaydılar. 1895 yılına doğru Paris'te bulunan Ahmet Rıza ile iletişime geçen cemiyet üyeleri onun etkisi ile cemiyetin adını Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak değiştirmişlerdir (Akşın, 2013: 47). Cemiyet 1894 senesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti adını almıştır. Cemiyetin kuruluş amacı, Meşrutiyet sözü vererek başa geçen Sultan II. Abdülhamit'in sözünde durmaması üzerine Veliaht Reşit Efendi'yi başa geçirmektir (Karabekir, 2011: 27: İttihat ve Terakki Cemiyeti).

Karabekir, bu cemiyetten 1896 yılında on beş yaşında iken haberdar olmuştur. Abisi Hulusi Bey'in kitaplığındaki eserleri incelerken Avrupa'dan gelmiş olan "Meşveret" ve "Nizam" gazetelerini tesadüfen bulmuş ve bu gazetelerde Ahmet Rıza ve Mehmet Murat imzaları ile yazılmış olan Sultan II. Abdülhamit hakkındaki olumsuz yazıları ve İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilgili yazıları okuyarak bu cemiyetten etkilenmiştir. Gazetede; Sultan II. Abdülhamit'in eli kanlı bir katil olduğundan, ortadan kaldırılması gerektiğine, meşrutiyet idaresinin kurulmasıyla hürriyeti teessüs etmedikçe vatanın tehlikede bulunduğundan sayısı on sekiz bini bulan İttihat ve Terakki üyelerinin bunu başaracağını anlatan yazılar Karabekir'in dikkatini çekmiştir. Bu ilginin elbette bir nedeni de Sultan II. Abdülhamit yönetimine yapılan sert eleştirilerdir. Çünkü Karabekir küçük yaştan beri Sultan II. Abdülhamit'e bir kin ve nefret duymaktadır. Bu nefretin sebebi ise, Sultan II. Abdülhamit'in, Karabekir'in babası Mehmet Emin Bey'i, haksız yere sürgün ettiğine

inanmasıdır. Bu sürgün hadisesi ise şöyle vuku bulmuştur; Mehmet Emin Bey, 1870 yılında Kastamonu Alaybeyliğine tayin edilmiş Zaptiye Alayları lağv olunduğundan, daha sonra İskilip kazası kaymakamlığına atanmıştır. Pehlivanlığa merakı olan Sultan Aziz her taraftan pehlivan istemiş, Mehmet Emin Bey ise İskilip'ten Mustafa isimli bir pehlivanı göndermiş, dört ay sonra eski görevine, Kastamonu'ya dönmüştür. Sultan Aziz bilekleri kesilerek öldürülünce, bu işin faileri arasına Pehlivan Mustafa'da girmiştir. Bu pehlivanı Mehmet Emin Bey'in gönderdiği anlaşılınca bunun üzerine Sultan II. Abdülhamit; "Pehlivan Mustafa'yı gönderen bu adam terfi hakkından mahrum bırakılsın ve İstanbul'a sokulmasın, en uzak yerlerde vazife verilsin ve bir yerde çokta oturtulmasın." şeklinde emir vermiştir. (Karabekir, 2011: 23: İttihat ve Terakki Cemiyeti). Bu olay üzerine Mehmet Emin Bey ailesi ile birlikte oradan oraya sürüklenmiştir.

Tabi bunun yanında etkili olan bir diğer durumda Sultan II. Abdülhamit'in uyguladığı istibdat uygulamasıdır.¹ Bu dönemdeki gözlemlerini Karabekir uzun uzun anlatmış ve eleştirmiştir. Karabekir anılarında Sultan II. Abdülhamit'i anlatırken onu "cahil ve haylaz" olarak nitelendiriyordu. Anılarında Sultan II. Abdülhamit dönemine yer veren Karabekir, o dönemi anlatırken, saray halkının refah içinde yaşarken, Türk milletinin ve ordusunun sıkıntıya sürüklendiğini halkın ise fakirleştiğini anlatarak, mahkemelerde rüşvet ile iş yapıldığından yakınmakta, halkı ise "Hint fakiri" olarak tasvir etmekteydi. Türk halkının haline oldukça üzülen Karabekir, Gayr-i Türklerin askere gitmediklerinden bolca çocuk yaptıklarını ve zenginleştiklerini anlatarak sitem etmekteydi (Karabekir, 2011: 35: İttihat ve Terakki Cemiyeti). Ayrıca Sultan II. Abdülhamit döneminde Türk halkının halini iyi görmeyen Karabekir, Türk halkında "Artık biz adam olmayız" düşüncesinin uyandığını düşünüyordu. Aynı zamanda asker kökenli biri olarak ordunun halini de iyi görmemekteydi. Orduyu yaşlı ve beceriksiz kumandanların yönettiğini düşünüyor, asker vermeyen Hassa Ordusunun kadrosunda cahil birçok paşa ve zabıt bulunduğundan şikâyet ediyordu. Karabekir'in yakındığı bir diğer konuda sarayda birçok şüpheli şahsın bulunmasıdır. Karabekir'in düşüncesine göre bu şahıslar başka

---

¹II. Abdülhamit'in 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşını bahane ederek meclisi kapatması ve Meşrutî yönetime son vermesinden sonra, 1908 yılında İttihat ve Terakki üyelerinin yönetime el koyarak II. Meşrutiyeti ilan etmelerine kadar geçen dönem İstibdat (baskıcı, despot) dönemi olarak adlandırılır. Bu dönemde anayasal haklar kısıtlanmış, baskılar artmış, hafiye teşkilatı kurularak, jurnalciler teşekkül etmiştir. Ayrıca Abdülhamit karşıtları sürgün edilmiş ve basına sansür uygulanmıştır. Sürgün edilenler ise gittikleri yerlerde Abdülhamit yönetimini eleştirmeye devam etmişlerdir.

devletlere, Türkleri padişah eliyle servis ediyorlardı. Karabekir burada bir örnek vererek sarayda bulunan Arap İzzet isimli bir zat hakkında bazı tespitler yapmıştır. Arap İzzet 1895 yılında saraya girmiştir. Beyrut'ta Cizvit mektebini bitirmiş olan bu şahsiyet ile Karabekir, Balkan Savaşından sonra Avrupa seyahati esnasında Viyana sefiri Hüseyin Hilmi Paşa nezdinde görüşmüştür. Arap İzzet hakkındaki gözlemlerini aktaran Karabekir bu adamın Türklük ile hiçbir ilgisi bulunmadığını kurnaz ve başka ellerin bir aleti olduğunu anlatmaktadır (Karabekir, 2011: 36: İttihat ve Terakki Cemiyeti)

İstibdat döneminde Türk benliğinin gün geçtikçe eridiği kanısında olan Karabekir, Sultan II. Abdülhamit'in ise halkın gözünden iyice düştüğünü düşünüyordu. Ayrıca kendisini korumak için Arap ve Arnavutlardan oluşan sarıklı ve fesli Zuhaf Alayları ve tüfekçilerle muhafaza ettiğinden ve Yıldız'ı bir sürü cahil zabitlerin kumandasında bulunan İkinci Fırka ile beklettiğinden şikâyet etmekteydi. Karabekir ordunun içler acısı halini görmüş, Türk ordusunun dış güçlere karşı koyacak halde olmadığı tespitinde bulunmuştur (Karabekir, 2011: 36: İttihat ve Terakki Cemiyeti)

İstibdat dönemini ve bu dönemin, halkın, ordunun, devletin üzerindeki olumsuz etkilerini gören ve babasına yapılan haksızlığa karşı Sultan II. Abdülhamit ve yönetimini sorumlu tutan Karabekir abisi aracılığı ile öğrendiği İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı büyük bir ilgi duymuştur. Anlaşıldığına göre bu ilginin üç nedeni vardır; birincisi, öncelikle cemiyetin Sultan II. Abdülhamit yönetimine karşı olması, ikinci sebep ise Karabekir'in İstibdat yönetiminin ancak Meşrutiyet ile sona ereceğine inanması ve bunu başaracak gücü ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde görmesidir. Son sebep ise abisinin cemiyete üye olmasıdır. İşte bu sebeplerden dolayı Karabekir bu cemiyete girmiş ve uzun yıllar hizmet etmiştir. Tabi Karabekir'in cemiyete girmesinde etkili olan diğer bir şahısta Enver Bey'dir. Karabekir, bu cemiyet bünyesinde 1896-1908 arasında aktif rol oynamıştır.

Cemiyet kuruluş bakımından ikiye ayrılmaktadır. İlk teşkilat, 1889 yılında kurulan, beş tıbbiyelinin İstanbul'da kurdukları ve sadece İstanbul'a hasrettikleri, öğrencileri içine alan ve varlığını sürdüremeyerek yok olan teşkilat, ikinci devre kuruluşu ise 1906 senesinde vücuda gelerek Selanik, Manastır, Edirne, İzmir, İstanbul gibi yerlerde teşkilatlanmış olan cemiyet olarak taksim olunmuştur.

Cemiyetin ilk kurulma aşaması başarısız olmuştur. Karabekir ilk teşkilatın başarısız olmasının sebeplerini cemiyeti kuran beş tıbbiyelinin heyecanlı oluşları, İstanbul dışında faaliyet gösterememeleri, sayıca fazla olmalarına rağmen orduya el atamayarak sadece öğrencileri içlerine almaları olarak sıralamıştır ve başarısız olarak önemlerini kaybettiklerini vurgulamıştır (Karabekir, 2011: 19: İttihat ve Terakki Cemiyeti). Cemiyetin ikinci kez kuruluşu ise 1906 senesinin Eylül ayında Selanik'te Osmanlı Hürriyet Cemiyeti adıyla olmuştur.

Karabekir bu cemiyete 1906 yılında Manastır'da bulunduğu sırada Binbaşı Enver Bey aracılığıyla girmiştir. Karabekir, Enver Bey ile çok iyi iki arkadaş olduklarını hatta kan kardeş olduklarını nakleder. Bu durumun aksine İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin sol kanadında yer almış olan Muhittin Birgen anılarında Avusturyalı bir gazeteciden Enver Beyin bizzat Karabekir'in emriyle öldürüldüğünü duyduğunu ama bunu kulak asılmaması gereken bir rivayet olarak gördüğünü anlatmaktadır (Arıkan, 2006: 773, C. 2). Zaten böyle bir iddia yersizdir. Enver Bey'in ölümünün Rus istihbaratı Çeka aracılığı ile yapıldığı güçlü bir ihtimaldir (Kara, 2008: 110). Karabekir anılarında Enver Bey'den övgü ile bahseder. Cemiyetin işareti ve parolası konusunda Enver Bey ve Karabekir arasında ufak bir tartışma yaşanmıştır. Enver Bey cemiyetin işaretinin hilal parolasının ise maun kelimesi olduğunu belirtmiş, Karabekir ise bu işaret ve parolayı beğenmemiştir. Karabekir içinde İslamcılık cereyan ettiğini düşündüğü bu işaret ve parolayı kaldırtmıştır. Karabekir bu olay hakkında şöyle der; “Manastır'da teşkilat ilerledikten sonra ısrarlarım üzerine teşkilatın hilal işaretide parolasıda kaldırıldı. İcabedenlere ayrı ayrı parola ve işaret verildi.” (Karabekir, 2011: 83: İttihat ve Terakki Cemiyeti). Burada Karabekir'in hilal işaretine ve maun kelimesine itiraz etme sebebi bize göre, daha milli bir parola ve işaret kullanılmasını istemesidir. “Türk olma” özelliğini her fırsatta vurgulayan Karabekir cemiyetin işaret ve parolasının daha milli bir görünüm ve söyleme sahip olmasını arzulamıştır. Bu nedenle bu işaret ve parolayı kaldırtmıştır.

Karabekir bu cemiyetin Manastır şubesini Enver Bey ile birlikte 1906 senesinde kurduklarını ifade eder. Cemiyetin İstanbul şubesinin kurulmasında da rol oynamıştır. Bu şubenin kuruluşunda rol oynayan altı kişi ise; Erkan-ı Harp Kolağası Kazım Karabekir, Mühendis Salim, Avukat Baha, Muharrir Mahmut Sadık, Fatin

Hoca, Topçu Binbaşı Nahit Beylerdir. Karabekir çok sayıda şahsiyeti yemin ettirerek cemiyete kazandırmıştır. Bunlardan en önemlileri ise; sınıf arkadaşı Yüzbaşı Nuri (Conker) Bey, İsmet (İnönü) Bey, Rauf (Orbay) Bey ve Seyfi Düzgören'dir. Ayrıca Karabekir'in aktardığı bilgilere göre; Mustafa Kemal (Atatürk) Bey ise cemiyete 1906 yılının Mayıs'ında Fethi (Okyar) Bey aracılığı ile 322 numaralı üye olarak girmiştir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri konunun başında da belirtildiği üzere Sultan II. Abdülhamit yönetimine son vererek istibdat dönemini sonlandırmak ve meşrutiyeti ilan etmek için uğraş vermişlerdir. Gittikçe güçlenen cemiyet artık ihtilal için gün saymaya başlamıştır. Özellikle 1908 senesinde Sultan II. Abdülhamit'e karşı muhalefet artmıştır. Bu sırada Makedonya'da isyanlar patlak vermiştir. Haziran-Temmuz aylarındaki bu isyanların sebebi cemiyetin varlığını korumaktır (Ahmad, 2004: 16). İsyanların bastırılması için görevlendirilen paşalara kendi askerlerinin ateş açmaları bile Sultan II. Abdülhamit'in sonunun geldiğini göstermekte idi. Selanik ve Manastır'da bulunan ordular Sultan II. Abdülhamit'e açık şekilde muhalefete başlamışlar, ayrıca Edirne'de bulunan ikinci ordunun da desteğini almışlardır. Temmuz ayının ortalarında Manastır ve Kosova'ya bağlı Firzovik'te ayaklanmalar çıkmıştır. Rumeli'nin çeşitli bölgelerinden padişaha meşrutiyetin yeniden ilan edilmesi yönünde ihtar ve uyarılar gönderilmiştir. Bu isteklerin kabul edilmemesi durumunda ise Rumeli'de kendisinin varisinin tahta geçirileceği ve yüz bin kişilik bir ordunun başkente yürüyeceği belirtilmiştir. Nihayet bu uğraşların sonunda meşrutiyet yanlıları istedikleri hedeflere ulaşmışlardır. 23 Temmuz 1908'de ilk olarak Manastır'da meşrutiyet ilan edilmiş, bunun üzerine Sultan II. Abdülhamit'te meşrutiyeti ikinci kez ilan ettiğini duyurmuştur (Lewis, 2013: 283-284). Halk, meşrutiyetin ilanını sevinçle karşılamıştı. Meşrutiyet'in ilanının ardından Saray ve Bab-ı Ali'nin duruma hâkim olacak güce sahip olmadıkları anlaşılmaktaydı. Güç dengeleri değişmiş ve Makedonya'dan gelen cemiyet üyeleri otoriteyi sağlayarak kendilerine muhalefet eden şahısları bulundukları görevlerden uzaklaştırma politikası izlemişlerdir (Gökbayır, 2012: 74).

Kazım Karabekir 20 Şubat 1908'de Edirne Harbiye Mektebi'ne tayin olmuştur. Edirne'ye geldikten sonra, 13 Nisan 1909 yılında, Türk tarihinde "31 Mart Vakası" diye isimlendirilen ayaklanma meydana gelmiştir. 13 Nisan 1909'da

ayaklanan askerler “Şeriat isteriz” naraları atarak Sultanahmet’ten Yıldız ve Beşiktaş’a doğru yürümeye başlamışlardır (Kutay, 1977: 72). Tütüncü eserinde bu isyanın sebeplerini; istibdat yönetimini geri getirmek, her türlü medeni davranışı yok etmek, ordu, idare ve siyasette bilgili kişileri tasfiye ederek, devleti büyük bir karanlığa gömmek olarak açıklamıştır. Bir diğer görüşe göre ise, bu ayaklanma vatanımızı parçalamak ve kendi saltanatlarını kurmak için, Siyonizm ve Farmason işbirliğinin yarattığı sistemli ve planlı bir suikasttır (Atılhan, 1969: 13). Olayın Selanik’te duyulması üzerine “Hareket Ordusu” İstanbul’a doğru yola çıkmıştır. Bu ordunun sayısı gönüllülerle birlikte 16.000 civarındadır (Kocabaş, 2005: 101). Bu ordunun başında Mahmut Şevket Paşa bulunmakta, kaymakamlığını ise Mustafa Kemal Paşa yapmaktadır. Bu ordunun isminin “Hareket Ordusu” olarak belirlenmesi ise Mustafa Kemal Paşa’nın fikridir (Bayar, 1964: 223, C. 1).

Karabekir, **İttihat ve Terakki Cemiyeti** isimli eserinde, bu isyanla ilgili olarak, meşrutiyet aleyhtarlarının bir irtica yapacaklarını tahmin ettiğini fakat bu vaziyeti İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerine anlatamadığını dile getirmektedir. Hareket ordusuna Edirne’de bulunan Karabekir’in Erkan-ı harp reisliği olarak görev yaptığı 2. Tümen’de katılmıştır. 16 Nisan’da Çatalca’ya gelen Karabekir, Pangaltı Harbiye Mektebinde karargâh kurmuş, isyancı Avcı Taburlarının bulunduğu Taşkışla ve Taksim kışlalarını kontrol altına almıştır. Ayrıca Karabekir, Avcı Taburlarının başında bulunan Hamdi Çavuş’u da hapis ettirme başarısını göstermiştir. Bu gelişmelerden sonra Karabekir, Yıldız Sarayını işgal etmiştir. Sarayın işgal edilmesinin ardından, işgal kuvvetlerinin başında Enver Bey’in olduğu sanılmakta idi. Bu durumdan rahatsız olan Karabekir, Yıldız’ın kendi fırkası tarafından işgal edildiğini anılarında uzun uzun ispata çalışmıştır. Karabekir’in ispatını destekleyen kanıt ise Yıldız’a sevk edilen kuvvetler arasında Enver Bey’in adının geçmiyor oluşudur (Kocahanoğlu, 2009: 184).

Bu gelişmelerden sonra, Karabekir’in İttihat ve Terakki Cemiyeti ile bağıni kopardığı anlaşılmaktadır. Bunun sebebi ise İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin partileşme sürecine girmesi ve partileşmesidir. Karabekir cemiyet içerisinde gördüğü olayları anlattığı eser olan **İttihat ve Terakki Cemiyeti** isimli eserinde, cemiyetin partiye dönüşmesi hakkında şu satırları yazmıştır:

“.....Terakki ve İttihat Cemiyeti, tarihimizin her zaman için iftihar edeceği bir teşekküldü. Onu sarsan, solduran; kendi tarihi adıyla İttihat ve Terakki, fırkacılık hayatına atılması ve kendi kendini aşındırması olmuştur. Cemiyetin bir uzvu sıfatıyla, onun bu vaziyete düşmemesi için, ben çok uğraştım; fakat cemiyetin bünyesine yapışan tufeyliler, hazıra konmak için o eski feragat sahibi başları, nabız tutmak sanatıyla hırs ve istibdat çukuruna sürüklediler. Cemiyetin şerefli tarihiyle fırkanın hata ve mesuliyetleri birbirine karıştırılmamalıdır. Fırka büsbütün başka bir teşekkül ve büsbütün başka bir istikamettir. Adeta İttihat ve Terakki Cemiyetinin tereddiyi andıran bir istihalesidir. Bazı şahsiyetlerin her iki safhada rol almaları zihinlerde büyük karışıklıklar ve yanlışlıklara sebep olabilir. Ancak cemiyetin ve fırkanın şahsiyetlerin ihtilalci ve devlet adamı sıfatı ile rollerini ve kıymetlerini bize anlatır.” (Karabekir, 2011: 13: İttihat ve Terakki Cemiyeti).

İttihat ve Terakki'nin çıkar elde etmek isteyenlerin tekeline girdiğini düşünen Karabekir, yukarıda sarf ettiği sözlerle partileşmenin zararlarına değinmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1909 seçimlerinde 2. Meclise milletvekili göndererek siyasi bir yapı kazanmasından sonra cemiyetten ayrılmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidarında, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşında Karabekir etkin rol oynamıştır. I. Dünya Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti yenilmiş ve bu ortam Türkiye Cumhuriyeti'nin doğmasını sağlamıştır.

Amaç: Karabekir, Türk İstiklal Savaşı'na büyük katkılar sağlamış ve modern Türkiye'nin kurulmasında önemli bir rol üstlenmiştir. 1927 yılında emekli olmasının ardından, Atatürk'ün ölümüne kadar siyasetten uzak kalmıştır. İnönü'nün 1938 yılında Cumhurbaşkanı olması ile birlikte tekrar siyasete girmiş ve Cumhuriyet Halk Partisi Milletvekili olmuştur. 1946 yılında ise TBMM Başkanı olan Karabekir'in bu dönemdeki faaliyetleri çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Yöntem ve Teknikler: Bu çalışmayı yaparken özellikle Kazım Karabekir'in kendi yazmış olduğu “Hayatım”, “İstiklal Harbimiz”, “İstiklal Harbimizin Esasları”, “Bulgaristan Esareti ve Hatıralar-Notlar”, “Birinci Dünya Savaşı Anıları”, “Edirne Hatıraları”, “Günlükler”, “Paşaların Kavgası”, “Ankara’da Savaş Rüzgârları” gibi eserler başta olmak üzere, o dönemde yaşamış komutan ve devlet adamlarının yazdığı hatıratlar ile tarihçilerin yazmış olduğu eser ve makalelerden faydalandık. Yine Milli Kütüphane’de bulunan dönemin gazeteleri ile BCA ve SGK arşivleri ile TBMM Zabıt Cerideleri konumuzu araştırmamızda bize yardımcı olan önemli kaynaklar olmuştur. Yine Karabekir ile ilgili yapılmış olan tezler ve hakkında yazılan eserler de çalışmamız esnasında bize yardımcı olan önemli kaynakları oluşturmuştur.

Karabekir'i doğrudan konu alan birçok çalışma ve tez vardır. Karabekir ile ilgili yazılmış eserler şunlardır; Fahrettin Kırzioğlu'nun "Kazım Karabekir", Kazım Çavdar'ın Karabekir'in hayatını anlattığı "Kazım Karabekir", Ziya Tütüncü'nün Karabekir'in hayatını anlattığı "Şark Fatihi General Kazım Karabekir Paşa", Ali Güler'in "Kazım Karabekir, Soy, Ailesi, Ata Yurdu ve Kişiliği" ve Raşit Çavaş tarafından hazırlanan "İnsan ve Asker Kazım Karabekir" adlı eserleri. Karabekir'i doğrudan konu alan tezler de oldukça önemlidir. Onun askeri yönünü konu alan tezler şunlardır; Cemalettin Taşkiran'ın hazırlamış olduğu "Kazım Karabekir'in Askeri Hayatı ve Komutanlığı" isimli yüksek lisans tezi, Muhammet Erat'ın hazırlamış olduğu, "Milli Mücadele Döneminde Kazım Karabekir Paşa'nın Faaliyetleri: 1919-1922" adlı doktora tezi ve Erol Evcin'in hazırlamış olduğu "Kazım Karabekir'in Türk İstiklal Savaşındaki Rolü" adlı yüksek lisans tezi. Onun siyasi yönlerini konu alan tezler ise: Ali Çiftçi'nin hazırlamış olduğu, "Kazım Karabekir'in Siyasal Hayatı" adlı doktora tezi ve Selim Osrak'ın hazırlamış olduğu "Kazım Karabekir'in Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasındaki Faaliyetleri" adlı yüksek lisans tezidir.

Bu çalışma Giriş bölümü dışında üç bölümden oluşmaktadır. "Milli Mücadele Dönemine Kadar Kazım Karabekir'in Faaliyetleri" başlıklı ilk bölümde Karabekir'in Amasya Tamimi'ne kadar olan faaliyetlerine değinilmiştir. "Milli Mücadele Döneminde Kazım Karabekir'in Faaliyetleri" başlıklı bölümde Karabekir'in Milli Mücadele'den emekli olduğu döneme kadarki yaşamı ele alınmıştır. "İnönü Devrinde Kazım Karabekir'in Faaliyetleri" başlıklı üçüncü ve son bölümde ise Karabekir'in siyasete tekrar dönüşü ve İnönü yıllarda ki faaliyetleri ortaya konulmaya çalışılmış ve çalışma sonlandırılmıştır.

Çalışma yapılırken TBMM'de yapılan bazı konuşmalar konunun bütünlüğünü bozmamak için aslına sadık kalınarak tırnak içerisinde verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNE KADAR KAZIM KARABEKİR'İN FAALİYETLERİ

1.1. Kazım Karabekir'in Ataları ve Ailesi

Kazım Karabekir'in bilinen en eski atası, Karabekir, Avşar boyundan olup (Küçük, 2002: 150; Tütüncü, 1975: 3) Selçuk Türklerindendir (Erat, 2000: 1). Ancak Karabekir'in Avşar Boyundan geldiği bilgisi yanlış bir bilgidir. Kazım Karabekir üzerine detaylı ve titiz bir tez hazırlayan Ali Çiftçi, Karabekir'in kızları Hayat Karabekir ve Timsal Karabekir Hanımlarla yapmış olduğu görüşme sonucunda bu bilginin yanlış olduğunu belirtmektedir (Çiftçi, 2005: 53). Ataları, bugünkü Karaman ilinin 20 km. kuzeydoğusunda yer alan Gafariyat² (Kasaba)'da yaşıyorlardı. Esasen Kasaba diye geçen bu yer bir kasaba değildir. Karabekir anılarında buradan bahsederken, “şirin bir köy” demektedir (Karabekir, 1995: 11: Hayatım). Anlaşıldığına göre Gafariyat'ın bir diğer ismi Kasaba'dır. Karabekir bu bölgeyi Eylül 1923'te bizzat gezerek incelemiştir. 12 Nisan 1956 tarihli İçişleri Bakanlığının almış olduğu karar doğrultusunda Gafariyat bölgesinin adı Kâzım Karabekir olarak değiştirilmiştir (BCA. 030. 18. 01. 02. 142. 36. 1). Karabekir'in kendi çizdiği bir resmin arkasına düştüğü notta atası Karabekir 1466 yılında Gedik Ahmet Paşa'nın ordusuna yardım etmiştir (Kırzioğlu, 1991: 4). Kazım Karabekir'in atası olan Karabekir, Fatih döneminde tımar sahibi olmuştur. Karabekiroğulları Yavuz döneminde de devlete asker olarak hizmet etmeye devam etmişlerdir. Mısır Seferi ve Çaldıran Savaşında büyük fayda sağlayarak Şah İsmail'in bir kızını ve hazinesini

---

² Gafariyat isminin kökenine değinen Ali Güler, bu bölgenin Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde “Gafferiyet, Gefr-iyât, Gafriyyât, Gafr-i yâd, Kafir Abâd, Gafaryat” şeklinde anıldığını belirtmiş, 19. yüzyılda ise bölge için Gafariyat ve Kasaba isimlerinin ikisinin birden kullanıldığını belirtmiştir. Ayrıca başka bir görüşe göre de, “Gafariyat” adının “Gaffâr İyâd” sözcüklerinden geldiğini ve günahları örten, bağışlayan Allah'ın şenlendirdiği, mamur ettiği yer anlamına geldiği iddia edilmiştir. (Detaylı bilgi için bakınız; Ali Güler, “Emrinizdeyim Paşam, Kâzım Karabekir, Soy, Ailesi, Ata Yurdu ve Kişiliği”, s. 11-12)

kaçırmak suretiyle, Padişah tarafından birçok ganimete layık görülmüşlerdir (Güler, 2015: 15).

Kazım Karabekir'in ismini aldığı Topal Musa ise Mehmet Emin Bey'in dedesidir. Karabekir'in tam ismi "Musa Kazım" şeklindedir (Çavdar, 1973: 1). Kırzioğlu'nun verdiği bilgilere göre, Karabekir 1902-1917 yılları arasında Musa Kazım ismini kullanmıştır (Kırzioğlu, 1991: 7). Topal Musa'nın üç çocuğundan en küçüğü olan Ahmet Efendi, Karabekir'in dedesidir. Ahmet Efendinin ise üç çocuğu dünyaya gelmiştir. Bunlar; Mehmet Emin, Şerife ve İbrahim isimlerini almışlardır. Mehmet Emin Bey ise Karabekir'in babasıdır (Kırzioğlu, 1991: 4). Kırım Savaşı sırasında asker toplamak üzere memurlar kasabaya geldikleri sırada millet türlü bahaneler göstererek çocuğunu saklamış, bu hadise üzerine Karabekir'in dedesi oğlu Mehmet Emin'i gönüllü asker olarak yazdırınca, bu davranış halka örnek olmuş ve insanlar çocuklarını askere yazdırmışlardır. Mehmet Emin Bey okuma yazma bildiğinden bölük emini yapılmış, Silistre'de yaralanmıştır. Karabekir anılarında babasını anlatırken "Ara sıra yaralarını bize gösterir muharebelerden vakalar anlatırdı" demektedir (Karabekir, 1995: 14: Hayatım).

Ayrıca Mehmet Emin Bey Kırım'a geçerek, Gözleve Muharebesi ile Kırım Muharebesi'nde de birçok yararlılıklar göstermiş ve çeşitli madalyalar ile ödüllendirilmiştir. Kırım Harbinden sonra İstanbul'a tayin olmuş Sultan Mecid, Mısır gezisine çıktığı zaman ona muhafızlık yapmıştır. Daha sonra Mustafa Asım Paşa'nın yaverliğine getirilmiştir. Bu sırada ise Mehmet Emin Bey Karabekir'in annesi Havva Hanım ile evlenmiştir. Yüzbaşılığa yükselen Mehmet Emin Bey, Sultan Aziz'in huzurunda kıtasına resmigeçit yaptırmış ve padişahın takdir ve beğenisini kazanarak binbaşılığa yükselmiştir. 1869'da Kastamonu Zaptiye Alay Kumandanlığına tayin edilen Mehmet Emin Bey, buradan İskilip'e tayin olunmuş, kısa bir süre sonra ise Zaptiye Alayları kapanınca tekrar eski görev yeri olan Kastamonu'ya dönmüştür. İki yıl sonra Mehmet Emin Bey Diyarbakır'a tayin olmuştur. Burada üç yıl kaldıktan sonra İstanbul'a gelmiş ve yedi ay burada kaldıktan sonra Manastır Alaybeyliğine atanmıştır. Manastır'da bir buçuk yıl kalan aile Mehmet Emin Beyin yaşadığı bir anlaşmazlık üzerine İstanbul'a gelmiş ve Karabekir bu sırada İstanbul'da hayata gözlerini açmıştır. Hakkâri Merkezi Başkale Alaybeyliğine buradan da Van'a tayin olan Mehmet Emin Bey burada üç yıl görev yaptıktan sonra bir yılda Harput'ta görev

yapmıştır. 1890 yılında Hicaz Alay Beyliğine tayin olan Mehmet Emin Bey Mekke’de üç yıl görev yapmış ve 1893³ yılında koleradan hayatını kaybetmiştir. Mehmet Emin Beyin kabri Mekke’de Türk kabristanında bulunmaktadır (Karabekir, 1995: 18: Hayatım; Kırzioğlu, 1991: 5-7).

Karabekir’e göre babasının kendisinde bıraktığı intiba “Türk modeli” olmasıdır. Karabekir babasını anlatırken, güçlü, güzel ata binen, iyi kılıç kullanan, fakirlere acıyan, yetimlere yardım eden,⁴ namazını ve orucunu terk etmeyen, sözüne sadık, samimi vazifesine düşkün, herkesin iyiliğini isteyen, yalan ve dolandan hoşlanmayan birisi olarak bahsetmektedir (Karabekir, 1995: 18-19: Hayatım). Karabekir’in annesi Havva Hanım 1857 senesinde İstanbul’da doğmuştur. Havva Hanım’ın baba tarafı “Küçükağazade”, anne tarafı ise “Kuruoğulları”⁵ ailelerine mensupturlar. Havva Hanım’ın babası Hasan Hilmi Bey’in ataları Boyabat’ta “Sarı Kadı” diye bilinmekte imiş (Karabekir, 1995: 21-22: Hayatım). Havva Hanım aynı zamanda Mehmet Emin Bey’in halasının kızıdır. Eşinin ölümü ile birlikte oğullarını tek başına büyüten bu fedakâr ana, 1893 yılında Hac vazifesini de yerine getirmiştir. Bu olaydan sonra “Haciye Havva Hanım” olarak anılmıştır. (Kırzioğlu, 1991: 7) Havva Hanım 1917 yılında Birinci Dünya Savaşı sırasında 65 yaşında vefat etmiştir.⁶ Bu sırada Karabekir, Diyarbakır Cephesinde görevli olarak bulunduğu esnada annesinin vefat haberini almıştır. Havva Hanım’ın kabri ve Karabekir’in kardeşleri, Hulusi ve Şevki Beylerin kabirleri de ilk etapta Edirnekapi Mezarlığında “Okçubaşı” ailesinin kabristanında bulunmaktadır. 1947 senesinde Kazım Paşa tarafından, Havva Hanım, Hulusi ve Şevket Beylerin kabirleri “Karabekir Ailesi” aile kabristanına taşınmıştır (Güler, 2015: 20).

Karabekir’in dört kardeşi vardır. Bunlar sırasıyla; Ahmet Hamdi Bey, Hilmi Bey, Şevki Bey ve Hulusi Bey’dir.⁷ Ailenin son çocuğu ise Musa Kâzım’dır. Ahmet Hamdi Bey mülkiyeli, Hilmi Bey jandarma, Şevki Bey bahriyeli, Hulusi Bey ise kara zabitidir. Yani en büyük ağabeyi Ahmet Hamdi Bey dışında Karabekir’in ailesinde

³ “Hayatım” eserinde Mehmet Emin Bey’in Mekke’ye tayini 1895-1898 olarak verilmiştir. Fakat bu bilgi yanlıştır. s. 18

⁴ Herhalde Kazım Karabekir’in yetimlere olan ilgisi ve “Yetimler Babası” lakabını almasında Mehmet Emin Bey’in büyük etkisi olsa gerekir.

⁵ Ali Güler, “Kazım Karabekir” eserinde Havva Hanım’ın anne tarafından “Kurdoğulları” diye bahsetmektedir.

⁶ “Hayatım” eserinde Havva Hanım’ın ölüm yılı 1922 olarak verilmiştir. Bu yanlışlık basım hatasından olduğu kuvvetle muhtemeldir. s. 24

⁷ <http://www.kazimkarabekirvakfi.org.tr/kazimkarabekir.htm> (11. 01. 2015).

bulunan tüm erkek fertler askerlik mesleğini icra etmektedirler. Şüphesiz Karabekir'in askerlik mesleğini seçmesinde babasının ve ağabeylerinin büyük etkileri olmuştur. Karabekir üzerine önemli çalışmalar yapan Cemalettin Taşkiran, Karabekir'in askerlik mesleğini seçmesi ile ilgili yapmış olduğu değerlendirmelerde dile getirmiş olduğumuz bu durumu adeta destekler niteliktedir. Taşkiran bu konu ile düşüncesini;

“.....Karabekir'in, doğup büyüdüğü şahsiyetinin geliştiği yıllar Osmanlı Devleti'nde ve o zamanki siyasi ortamda askerin ve askerliğin ön planda olduğu yıllardır. Buna bir de Karabekir'in bir asker çocuğu olmasını eklersek onun kişiliğinin gelişmesinde içinde bulunduğu ortamın, ailesinin ve askerliğe dönük sistemli, kesintisiz ve çok başarılı geçen bir eğitim sürecinin büyük rolü olduğu ortaya çıkar.” (Taşkiran, 2008: 20)

sözleriyle açıklamaktadır.

Adnan Şişman ise, Kazım Karabekir ile ilgili düzenlenen panelde bu konu üzerinde durmuş, asil ve mütevazı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Karabekir'in iyi bir aile terbiyesi aldığını belirtmektedir. Beş kardeşin en küçüğü olması nedeni ile de şanslı olduğunu belirten Şişman, onun ağabeylerinden bir çok şey öğrendiğini belirtmektedir⁸ (2000: 16: “Fikir, Siyaset ve Devlet Adamı Kazım Karabekir Paşa” Paneli”). Eserlerinde övgüyle bahsettiği babasının mesleğini kendi mesleği olarak seçmesi, Karabekir'in babasından ne kadar etkilendiğini göstermektedir. Karabekir'in etkilendiği bir diğer aile ferdi ise hiç şüphesiz abisi Hulusi Bey'dir. Giriş bölümünde ele aldığımız İttihat ve Terakki Cemiyeti yaşamında abisi Hulusi Bey'in kitaplığında bulunan eserleri incelediğini söylemektedir. Ayrıca cemiyete girmesinde de abisinin etkisi vardır.

1.2. Eğitim Hayatı ve Askeri Hayata Başlaması

Karabekir, 11 Ağustos 1882 tarihinde İstanbul'da Küçük Mustafa Paşa semtinde Zeyrek'te doğmuştur. Muhtelif eserlerde Karabekir'in doğum tarihi 11 Ağustos 1882 olarak verilmiş olsada Emekli Sandığı Arşivinde, Karabekir'in doğum tarihi 1 Temmuz 1882 şeklinde geçmektedir. (Emekli Sandığı Arşivi, A0083.858 numaralı Emeklilik Sicil Dosyası, Nüfus Kayıt Örneği) Eğitim hayatına 3 yaşında başlayan Karabekir, 1885 senesinde kendisinden üç yaş büyük abisi Hulusi Bey

---

⁸ Bu konuşma Kazım Karabekir'i Anma Panelinde Prof. Dr. Süleyman Şişman tarafından yapılmıştır.

mektebe yazdırılırken büyükannesinin tavsiyesi ile ilerde zorluk olmasın diye,⁹ Zeyrek Camiine bitişik bir salondan ibaret olan mektebe başlamıştır. Harfleri ve heceleri burada öğrenmiştir. Daha sonra babasının Van'a tayini dolayısı ile kardeşi Hulusi Bey ile birlikte mektebe devam etmiştir. Van macerasından sonra Karabekir, yine babasının işi dolayısıyla ailesi ile birlikte Harput'a gelmiş, burada Harput Askeri Rüstiyesine kaydolmuştur. Bu macera da fazla uzun sürmemiş ve babası Mehmet Emin Bey'in Mekke'ye tayin edilmesi ile birlikte, okulu bırakmak zorunda kalmıştır.

Karabekir, 1890 yılında ailesi ile birlikte Mekke'ye doğru yola çıkmıştır. Burada 3. sınıfa başlamıştır. Arapçayı da çok çabuk bir şekilde öğrenmiştir. Babasının ölümünün ardından Karabekir, ailesiyle birlikte tekrar İstanbul'a dönmüştür.

1893 senesinde Fatih Askeri Rüstiyesi'ne kaydolmuştur. Bu okuldan çok başarılı bir şekilde birincilikle mezun olmuştur (Erat, 2000: 2). Karabekir daha sonra Kuleli Askeri İdadisine girmiştir. 1896-1899 yılları arasında bu okulda okumuş ve mezun olmuştur (Kırzioğlu, 1991: 8). Karabekir Kuleli Askeri İdadisinin birinci ve ikinci sınıfını birincilikle tamamlamıştır. Üçüncü sınıfı ise ikincilikle bitirmiştir. Bu ikinciliğin sebebi de akaidi diniyye dersinde hocasına kâinat ile ilgili bir soru sormuş, hocası da sinirlenince puanın kırmıştır. Jimnastik dersinden de birkaç notu kırılınca Karabekir Harbiye'ye ikincilikle mezun olmak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine şu mısraları kaleme almıştır:

“Umduğumuz çıkmadı ise etmeyiz biz de fütür
İki sene zahmetin çek, bir sene rahat otur” (Karabekir, 1995: 184: Hayatım).

Burada dikkat çeken olay ise Karabekir hakkında yazılan bazı muhtelif eserlerde kendisinin tüm mezun olduğu okulları birincilikle bitirdiği yanılığısıdır. Karabekir İdadi'yi ikincilikle bitirmiştir. Bunu da kendi eserinde bizzat anlatmıştır. Hatta üstte aktardığımız satırlarla bu durumu dile getirmiştir. Tüm okul hayatını en iyi derecelerle bitiren bir askerin eğitim hayatının sadece bir kısmını ikincilikle

---

⁹ “Hayatım” eserinde zorluk çekmesin diye abisi ile birlikte okula yazıldığını anlatan Karabekir, “Bulgaristan Esareti ve Hatıralar-Notlar” adlı eserin 87. sayfasında ise masraftan tasarruf için abisi ile aynı anda okula yazıldıklarını tahmin ettiğini anlatmaktadır.

bitirmesi çok önemli olmasa da bu ayrıntının üzerinde durmak gerektiği kanaatindeyiz.

Kuleli Askeri İdadisinden mezun olduktan sonra, 14 Mart 1900 tarihinde Pangaltı Harbiye Mektebine kayıt yaptırmıştır (Güler, 2015: 29). Burada Almanca ve Rusça öğrenmiştir. Karabekir mektebe 1602 apolet numaralı öğrenci olarak başlamış ve 1902 yılında Harbiye'yi de Piyade Mülazimi (Teğmen) olarak birincilikle bitirmiştir. Bunun üzerine Erkan-ı Harp (Kurmaya) sınıfına ayrılmıştır (Süslü vd. 1999: 99). 1903'te Üsteğmen rütbesini almıştır. Karabekir, Erkan-ı Harp Mektebinde üç yıl geçirmiştir. Erkan-ı Harbiye'de İsmet Bey (İnönü)'de Karabekir'in bir alt sınıfında imiş. Hatta Karabekir'in aktardığı bilgilere göre İsmet Bey'i İttihat ve Terakki'ye kendisi davet etmiştir. Ayrıca bu okulda Kazım Özalp, Nuri Conker, Seyfi Güngören gibi kişilerle aynı sınıfta okumuştur (Kırzioğlu, 1991: 9). Karabekir, Erkan-ı Harbiye'den de 5 Kasım 1905 tarihinde birincilikle Kurmay Yüzbaşı olarak mezun olmuştur. Bu sebeple Altın Maarif Madalyası ile ödüllendirilmiştir (Çavaş, 2009: 17) Karabekir eğitim hayatına başladığı günden itibaren Kazım Zeyrek adı ile anılmıştır. Bunun sebebi o dönemde soyadı kanunu olmaması sebebi ile öğrenciler oturdukları il, ilçe veya semt adı ile çağrıldıkları için Karabekir, bu isimle çağırılmıştır (Taşkiran, 2008: 9). Kazım Paşa, Karabekir adını ise henüz soyadı kanunu çıkmadan önce 28 Nisan 1911'de Harbiye Nazırlığına verdiği bir dilekçe ile kullanmaya başlamıştır (Erat, 1995: 12).

Karabekir, tahsilini bitirdikten sonra 10 Aralık 1905'te Edirne'ye tayin edilmiş fakat bu görevi istemediğini beyan eden bir dilekçe yazarak, 11 Ocak 1906 tarihinde Selanik'e atanmıştır. Burada Süvari Bölük Kumandanlığı görevini yaparken, Manastır Mıntıka Müfettişliği görevini de üstlenmiştir. Karabekir, Manastır'da bulunduğu dönemde eşkıya takibinde bulunmuş, ayrıca Temmuz 1907 senesinde Bulgaristan Prensliğine bağlı bir çeteyi etkisiz hale getirmiştir (Kırzioğlu, 1991: 10).

Karabekir, 1906 yılında, Enver Paşa'nın etkisi ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmiş ve 31 Mart Vakasından sonra, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin partileşmesi ile birlikte bu cemiyetten ayrılmıştır. 1907 yılında kolağası (Kıdemli Yüzbaşı) rütbesi ile İstanbul Harp Okuluna tayin olmuştur (Tütüncü, 1975: 4).

Harbiye Mektebinde ise Tabiye Öğretmen Yardımcılığı görevinde bulunmuştur (Kazım Karabekir'in Hal Tercümesi).

Karabekir, 20 Şubat 1908 yılında İstanbul Harbiyesindeki görevi üzerinde kalarak, Edirne'de Harbiye Mektebi sınavlarında bulunmak ve okulun işlerini teftiş etmek görevlerinde bulunmuştur (Kırzioğlu, 1991: 11). Karabekir, Meşrutiyetin ilanından sonra, 19 Kasım 1908 yılında Edirne'de bulunan İkinci Ordu'nun Nizamiye 3. Piyade Tümen Kurmay Başkanlığına tayin olmuştur (Erat, 1995: 11). Karabekir Edirne'de iken, 13 Nisan 1909'da 31 Mart Vakası meydana gelmiştir. Karabekir bu isyanın bastırılmasında da görev almıştır (Kırzioğlu, 1991: 11; Güler, 2015: 30).

Karabekir, 1 Nisan 1910 yılında patlak veren Arnavutluk Ayaklanmasına katılmıştır. Şevket Turgut Paşa kumandasında Mürettep Kolordunun Birinci Şube Müdürü ve Erkânı Harp Vekili görevinde bulunmaktaydı. Kolordu'nun Koçanik Boğazında tehlikeye düşmesi sonucunda kurtarılmasında ve isyancıların bertaraf edilmesinde, müfreze kumandanı sıfatıyla büyük yararlılık göstermiştir. Altı ay sonra Mürettep Kolordunun lağvedilmesi üzerine tekrar Edirne'ye dönmüştür. 15 Ocak 1911 tarihinde 4. Kolordu'nun Kurmay Başkanlığı'na atanmıştır (Kırzioğlu, 1991: 11)

1.3. Balkan Savaşı ve Kazım Karabekir'in Esir Edilişi

9 Nisan 1912 tarihinde Karabekir, Harbiye Nezareti tarafından Bulgaristan Hududu Edirne Kısmı Komiserliği ile görevlendirilmiştir. Bu olaydan üç hafta sonra ise Binbaşı olmuştur (Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri, 1972: 161). Bu sırada Balkan Savaşları patlak vermiş ve Karabekir kendini savaşın içinde bulmuştur.

Karadağ'ın 8 Ekim 1912 tarihinde Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi ile resmen başlayan I. Balkan Savaşı, büyük devletleri bir hayli telaşlandırmıştı. Savaş önlenemediği takdirde, diğer Balkan Devletlerinin savaşa girmesi, büyük devletlerin de savaşa dâhil olmasına yol açabilecekti. Bu durum bir dünya savaşını başlatma sebebi olabileceğinden Fransa, Çarlık Rusya, Almanya ve Avusturya elçileri Rumeli Vilayetleri'nde reform yapılması hususunda Osmanlı Hükümeti'ne nota verdilerse de

bu sonuçsuz kaldı. Bu gelişmelerin akabinde Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan'da Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan ettiler (Dilek, 2013: 289).

Savaşı değerlendiren Karabekir'e göre Balkan Savaşını Ruslar İstanbul'u ele geçirmek için hazırlamışlardır. Avrupa'daki büyük devletler ise bu savaşa destek olmuşlardır. Ruslar, Türk ordusu Boğazlardan uzaklaşıp, Bulgaristan içlerine girince Balkan devletlerine yardım etmek bahanesiyle İstanbul'u ele geçirmeye çalışacaklardı. Türk ordusunun Çatalca'ya çekilmesi, bunun üzerine ise Bulgarların Çatalca'ya ilerlemeleri Rusların hesaplarını bozmuştu (Karabekir, 1995: 92: Birinci Cihan Harbine Neden Girdik).

Balkan Savaşı çıktığı sırada Karabekir, 10. Tümen Kurmay Başkanı'dır. Ordu komutanı ise Erzurumlu Şükrü Paşa'dır (Çavaş, 2009: 18). Şükrü Paşa 12.000 kişilik ordu ile Bulgarlara karşı uzun süre yüz ağartıcı bir mücadele sergilemiş ve uzun süre mücadele edilmişse de açlık ve cephanesizlikten dolayı şehir düşmüştür. Karabekir, şehrin düşmesine oldukça üzülmüştür. Karabekir bu savaş sırasında gösterdiği başarılarından dolayı 1 Mart 1914 tarihinde iki sene kıdem zammı ve Dördüncü Osmanlı Nişanı ile ödüllendirilmiştir (Taşkıran, 2008: 13). Edirne'nin düşüşü ile birlikte Sırp ve Bulgarlar büyük bir zafer kazanmışlar, fakat Edirne Müstahkem Komutanı Şükrü Paşa'yı kimin esir alacağı konusunda anlaşmazlık olmuş, 26 Mart 1913 günü Sırp Komutan Milan Gavrilovic, Sırp'ların misafiri olacağını söylemişse de, Mehmet Şükrü Paşa'yı Bulgarlar esir almıştır (Hayta vd. 2010: 93).

Karabekir, 22 Haziran 1913'te beş yüz civarında Osmanlı subayı ile birlikte Bulgarlara esir düşmüştür. Karabekir bu subaylarla birlikte Sofya'ya götürülmüştür. Bulgaristan'da bulunduğu sırada kendini geliştirmiş, esaret günlerini boş geçirmeyerek bir takım çalışmalar yapmıştır. Karabekir, Plevne tabyalarını gezmiş, bazı Bulgar subaylarla görüşerek fikir alışverişinde bulunmuştur. Askeri faaliyetlerin yanı sıra burada sosyal çalışmalarda yapmıştır. Bulgarcadan çeviriler yaparken, akşamları da Plevne ile ilgili konferanslar vermiştir. Aynı zamanda Osmanlı ordusu tarafından siyaset ile ilgilenen ve askerlik görevini kötüye kullanan Osmanlı subaylarını tespit etmek için oluşturulan heyette görev almıştır (Karabekir, 2003: 25-26). Edirne, Bulgaristan'ın boş ve güçsüz anında Enver Bey tarafından geri alınmıştır. Enver Bey'in siyasi hayatında önemli bir yer teşkil eden bu olaydan sonra Enver Bey'e "Edirne Fatihi" denilmiştir (Ortaylı, 2014: 108-109). Edirne'nin geri

alınmasının akabinde Bulgaristan ile İstanbul Anlaşması imzalanmış ve Karabekir de esaretten kurtulmuştur (Erat, 1995: 13). Karabekir Bulgaristan'da esaret altında bulunduğu esnada notlar almış ve olayları günü gününe yazmıştır. 25 Ekim 1913 günü ise İstanbul'a ulaşmıştır (Karabekir, 2009: 252: Edirne Hatıraları). Balkan Savaşını bir facia olarak nitelendiren Karabekir'e göre, bu savaşın sonucuna kabinede yer alan İttihat ve Terakki Fırkasına muhaliflerin siyasi ve askeri dirayetsizlikleri sebep olmuştur (Karabekir, 1995: 16: Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik).

1.4. Kazım Karabekir'in Birinci Dünya Savaşına Kadar Faaliyetleri

Bulgaristan'dan döndükten sonra, 2 Aralık 1913'te Rusça ve Bulgarcayı bildiğinden dolayı Genelkurmay Başkanlığınca, Balkan Savaşı sırasında, Ruslara ait olan ve zarar ziyana uğradığı iddia edilen çiftliklerin zarar ziyan ve tazminat miktarının belirlenmesi için oluşturulan Türk, Rus ve Bulgarlardan oluşan bir heyette Türk temsilcisi olarak görev almıştır. Almanya ile 27 Ekim 1913'te orduyu düzenlemek için bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmadan sonra Liman Von Sanders'in başında olduğu bir heyet İstanbul'a gelmiştir. Almanca bildiği için Karabekir, 8 Ocak 1914'te Genelkurmay İstihbarat Müdür Yardımcılığı görevine getirilmiştir (Kırzioğlu, 1991: 12-13). Türk ordusunun ıslahı için getirilen bu heyet, Türk askerinin ruh hali ve maneviyatları ile de ilgilenmeye başlamış, bunun sonucunda Türk ordusu içinde görev alan bazı paşaları çok etkilemişlerdir. Bunun neticesinde Enver ve Cemal Paşalar Almanların etkisi altına girmişlerdir (Taşkıran, 2008: 15). Karabekir, Enver Bey'in Alman nüfuzuna girmesini sadece onun bir zaafı olarak nitelendirmez, onun Alman etkisine girdiğini bilmelerine rağmen sessiz kalmayı tercih eden hükümet, iktidar partisi, Ayan ve Mebusan Meclisleri ile basından herhangi bir itiraz gelmemesine sitem etmektedir (Karabekir, 1995: 265-266: Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik). Karabekir bu siteminde haklıdır. Türk ordusunun Alman komutanlara devredilmesi ve Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına başı Almanya'nın çektiği İttifak Devletlerinin yanında girmesinde bu durum etkili olmuştur.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi 1 Mart 1914 Edirne savunmasındaki başarılarından dolayı iki yıl kıdem zammı ile Beşinci Rütbeden Mecidi ve Dördüncü Rütbeden Osmanî olmak üzere çifte Nişan ile ödüllendirilmiştir. Daha sonra Hareket

Dairesi amirliği görevine getirilmiştir. Bu sırada müdür yardımcılığı görevini de devam ettirmekteydi. 28 Mart 1914 senesinde Enver Paşa'ya bir Dünya Savaşı çıkacağını öngören bir rapor hazırlamıştır. 10 Haziran 1914'te bir soruşturma için Konya'ya görevlendirilmiştir (Kırzioğlu, 1991: 13). Karabekir 28 Mayıs 1914'de Avrupa Seyahatine çıkmıştır. Viyana, Münih, Hamburg, Paris ve İsviçre'yi kapsayan bu görev sırasında, Karabekir'in görevi askeri ataşelerin yerinde nasıl çalıştıklarını incelemektir. Bu seyahat sırasında Almanları kendi ülkelerinde yakından tanıma fırsatı bulan Karabekir, Almanların gelişmelerini ve düşünce yapıları hakkında bilgi sahibi olmuştur. Ayrıca, Avrupa'da eğitim gören Türk öğrenciler hakkında bilgi edinmiş, Hamburg şehrinde, Yunanlıların yaptırmakta oldukları Salamin zırhlısını incelemek gibi görevlerde de bulunmuştur (Taşkıran, 2008: 17). 45 gün süren bu seyahat sırasında Avusturya Veliahdı Ferdinand ve karısının öldürüldüğünü öğrenmiştir. Ayrıca, bu seyahatten döndüğü sırada Peşte'de Türk eserlerini görmüştür. Bu sırada Macar ordusunun, sefere hazırlandığını gören Karabekir, İstanbul'a döndükten sonra, Enver Paşa'ya Avrupa'da bir savaş çıkacağını söylemiştir (Erat, 1995: 13). Karabekir, askeri dehası, ileri görüşlü bir insan olması ve savaştan kısa bir süre önce Avrupa'da yaşanan olayları yerinde görmesi dolayısı ile Dünya Savaşı'nın patlak vereceğini aylar öncesinden tahmin etmiş ve Enver Paşa'yı bu konuda bilgilendirmişse de Osmanlı Devleti'ni savaşın dışında tutmaya muvaffak olamamıştır.

Avusturya-Macaristan Veliahdı Ferdinand'ın öldürülmesini bir felaket habercisi olarak görmüştür. Yine o dönemde Avrupa'da cereyan eden bloklaşmaları yakından takip etmiştir. Yukarıda da anlattığımız gibi Balkan Savaşını Rusların bir oyunu olarak gören Karabekir'e göre Osmanlı Devleti Balkan Savaşlarında yenilseydi, Rusya Boğazlara saldırarak Dünya Savaşını başlatacaktı. Avrupa seyahatinden döndükten sonra Enver Bey'i bir Dünya Savaşı çıkacağı konusunda uyaran Karabekir, Osmanlı Devleti'nin de bu savaştan payını alacağına kanaat getirmiştir. Karabekir'in düşüncelerinin aksine Osmanlı devlet adamları ise olası bir savaşa ihtimal vermiyorlardı. Zira onlara göre olası bir savaş durumunda, kazanan taraf dahi büyük bir zarara uğradı. Karabekir, Enver Bey'i olası bir savaşta alınacak tedbirler konusunda da uyarmıştır. Ona göre savaş ile ilgili bir durum olursa, Boğazlar civarındaki Osmanlı ordusunun, hemen seferber haline getirilmesi gerektiğini ve Boğazların kontrol altında tutulmasının gerektiğini söylemiş; fakat

herhangi bir tehlike durumu belirmediği müddetçe savaşa karışılmaması gerektiğini belirtmiştir. Karabekir'in bu uyarıları ise Osmanlı ordusu içinde oldukça aktif olan Almanlar tarafından hoş karşılanmamıştır (Karabekir, 1995: 27-28: Birinci Cihan Harbine Neden Girdik). Anlaşıldığına göre, Karabekir Balkan Savaşında olduğu gibi bu savaşa da Rusların sebep olacağını düşünmektedir. Karabekir, Enver Bey'e anlattıklarından anlaşıldığına göre, Rusların ilk hedeflerinin Boğazlara saldırmak olduğu kanaatini taşımaktaydı. Karabekir Boğazlar konusunda oldukça isabetli tahminler yapmaktaydı. Zira Boğazlar Rusya ekonomisi için oldukça büyük bir önem arz etmekteydi. Çünkü tahıl ihracatının yüzde 90'ı buradan giderken, Güney Rusya sanayilerini ayakta tutmak için gerekli olan ürünler ise yine buradan geliyordu. Boğazlar 1911-1912 İtalyan Savaşı sırasında Osmanlı Devleti tarafından kapatıldığı zaman Güney Rusya ekonomisi durma noktasına gelmişti. Bu nedenle İstanbul ve Çanakkale Boğazları Rusya için oldukça önemli idi (Stone, 2010: 28).

1.5. Birinci Dünya Savaşı ve Kazım Karabekir

Dünya'da meydana gelen bloklaşmalar Karabekir Paşanın tahminlerini doğru çıkarmış ve Avusturya Macaristan veliahdı Ferdinand'ın öldürülmesi ile Birinci Dünya Savaşı başlamıştır. Birinci Dünya Savaşının başlamasından sonra, Osmanlı Devleti 2 Ağustos 1914'te bir ittifak antlaşması imzalamıştır. Osmanlı Devleti ittifak antlaşması yapmışsa da 3 Ağustos 1914'te silahlı tarafsızlığını ilan etmiştir. Basın Osmanlı Devleti'nin tarafsızlık politikasını açık bir şekilde desteklemekteydi (Özçelik, 2013: 9). Almanlar ise, Osmanlı Devletinin bir an önce savaşa girmesini istiyorlardı. Osmanlı Devleti ise seferberliğini tamamlamaması, ordunun eksiklerinin giderilmemesi ve Bulgaristan'ın durumu düzelmeden savaşa girmeye sıcak bakmıyordu. Akdeniz'de bulunan Goben ve Breslaw adlı iki savaş gemisi İngiliz takibinden kaçarak, Alman Deniz Bakanı Amiral Tirpitz'den aldıkları emir doğrultusunda, Çanakkale Boğazından giriş yaptılar. Osmanlı Hükümeti bu geminin 80 milyon marka satın alınarak mürettebatının Türk mürettebatı ile değiştirileceğini ilan etmiş ve böylece konu kapanmıştır. Yavuz ve Midilli adlarını alan bu gemilere Türk bayrağı çekilerek, komutanı Şusun Türk donanmasının Birinci Komutanlığına atanmıştır. Osmanlı Devleti henüz eksiklerini tamamlamadığı gerekçesi ile 1915 baharına kadar savaşa girmek istemiyordu. 27 Ekim'de Yavuz ve Midilli onar parçadan oluşan Türk donanması ile birlikte Karadeniz'e doğru hareket etmiş, 29

Ekim’de ise, Odessa, Sivastopol ve Novrosiski limanlarını bombalamış, bunun üzerine Osmanlı Devleti fiilen savaşa girmiştir (Görgülü, 2014: 61-63).

Almanlarla ittifak konusunu değerlendirirken Karabekir, en geç 20 Temmuz’a kadar ittifakın yapılmasını savunmuştur. Çünkü Kazım Karabekir, Boğazların savunulmasının başka yolla mümkün olmayacağı kanaatini taşımaktadır (Karabekir, 1995: 79: Birinci Cihan Harbine Neden Girdik). Silahlı tarafsızlık olayını ise gülünç olarak nitelendiren Karabekir, Yavuz ve Midilli’nin Boğaza girmesini doğru bulmaktadır. Ona göre; İngiliz ve Fransızların, Çanakkale’ye çıkarma yaptıkları sırada, Rusların İstanbul’a çıkmasına Yavuz engel olmuştur. Osmanlı Devleti ise böylelikle İtilaf Devletlerinin emri altına girmekten kurtulmuştur (Karabekir, 1995: 83: Birinci Cihan Harbine Neden Girdik). Bu noktada Karabekir’in İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının güvenliği ve Osmanlı Devleti’nin geleceği adına Almanya ile ittifak yapılmasına sıcak baktığı anlaşılmaktadır. Rusya’nın Boğazlardan geçerek, Osmanlı Devleti’ni parçalama girişimleri karşısında Karabekir’in, Almanları bir umut olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Kazım Karabekir’e göre, Osmanlı halkı Rusya’nın yenilmesini arzulamaktaydı. Bu nedenle Almanya’nın yanında savaşa girilmesinde bir sakınca yoktu. Tabi aydınlar da halkın bu arzularını bildiklerinden dolayı ve yıllarca Osmanlı Devleti için büyük zararlara yol açan kapitülasyonları Birinci Dünya Savaşı ile kaldırmanın mümkün olduğuna inandıklarından dolayı, bu savaşa girmek istemekte idiler (Karabekir, 1995: 80: Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik).

Karabekir’in tespitlerine göre bu savaşa girilmesi için İttihat ve Terakki Genel Merkezi üyeleri de oldukça istekli bir tavır sergilemişlerdir. Zira İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri Ziya Gökalp’in Türkçülük mefkûresinden oldukça etkilendikleri için Turan İmparatorluğunun kurulması adına bu savaşı bir fırsat olarak görmüşler ve Osmanlı Devletini savaşa sürüklemek istemişlerdir. Yine Karabekir’in aktarımına göre, üyeler, savaşa karşı olan komutanları ve kurmayları Enver Bey’e şikâyet ederek savaşa bir an önce girilmesi konusunda etki yapmaya çalışıyorlardı (Karabekir, 1995: 33: Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik). Karabekir anılarında Türkçülük ve İslamcılık konuları üzerinde uzun uzun durmuş ve yorumlamalarda bulunmuştur. Ona göre İngilizlerin, Rusların Boğazları işgali konusunda Ruslara destek vermelerinin sebebi Osmanlı Devleti’nin İslamcılık fikri ile birlikte Türkçülük

fikrini de benimsemesinin İngilizleri korkutmasıdır. Çünkü Afganistan, İran ve Rusya'da yaşayan Türklerin İslam Birliği hedefleyen Osmanlı'ya katılması demek İngiltere'nin doğuda ölümü anlamına geliyordu (Karabekir, 1995: 40: Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik). Karabekir Turancılık ve İslamcılık fikirleri hakkında yorum yaparken kendisinin de 31 Mart Vakasından sonra Anadolu Türk Milliyetçiliği fikrini geliştirdiğini fakat bu fikrin İttihat ve Terakki Cemiyeti yöneticileri tarafından dikkate alınmadığını iddia etmektedir (Karabekir, 1995: 71: Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik).

7 Aralık 1914 günü Kaymakam (Yarbay) rütbesine yükseltilen Karabekir, 6 Ocak 1915'te Müretteb I. Kuvve-i Seferiye Komutanı olarak İran Harekâtına görevlendirilmiştir (Süslü vd. 1999: 100). Bu görev üzerine birliği ile yola çıkan Karabekir, Halep'e ulaştığı esnada, Sarıkamış'ta 3. Ordunun felakete uğraması sebebi ile komutasında bulunan birliklerin Doğu Cephesine aktarıldığı kendisinin ise yaralı bulunan Süleyman Askeri Bey'in yerine Irak havalisi kumandanlığı ve Basra Valiliği görevlerine getirildiğini öğrenerek, Bağdat'a gitmiş lakin Süleyman Askeri Bey'in iyileşerek vazifesine tekrar dönmesi üzerine bu görevi devralmayarak, İstanbul'a çağırılmıştır (Kırzioğlu, 1991: 14; Taşkiran. 2008: 23).

Karabekir, İstanbul'da bulunan 14. Tümen Komutanlığı görevine getirilmiş, Marmara ve Şile civarında, Karadeniz sahillerinin güvenliğini sağladıktan sonra, Çanakkale cephesinde görev almış, Kerevizdere'de Fransızlara karşı mücadele etmiştir (Kandemir, 1948: 134). Çanakkale'de gösterdiği başarılarından dolayı çeşitli ödüller almış, 14 Aralık 1915'te ise miralay (Albay) rütbesine yükseltilmiştir (Süslü vd. 1999: 161). 26 Ekim 1915'te İstanbul I. Ordu Kurmay Başkanlığına atanan Karabekir, Çanakkale Cephesi Komutanı Liman Paşa'nın itirazı üzerine Galiçya Cephesine gidecek olan ordunun Kurmay Başkanlığı'na atandı ise de bu görevden alınarak, 10 Kasım 1915'te Irak'ta bulunan Van Der Goltz'un komutasında bulunan 6. Ordunun Kurmay Başkanlığı görevine getirilmiştir. Burada İngilizlerle 6 ay savaşan Karabekir, bu cephede 1.5 yıl kalmıştır. Daha sonra 18. Kolordu komutanlığına tayin edilmiştir. Karabekir'in görev yerinin çok sık bir şekilde değiştirilmesinde ise; Enver Paşa'yı Alman etkisinde kaldığı için eleştirmesi etkili olmuştur. Almanların Enver Paşa'yı etkileyen komutanlara baskı yaptıkları bilinmektedir (Çiftçi, 2005: 27-28). Goltz Paşa 6 Nisan 1916'da Irak'ta tifüsten

dolayı vefat edince yerine Enver Bey'in amcası olan Halil (Kut) Paşa tayin olmuştur. Karabekir bir süre sonra Halil Paşa ile anlaşmazlığa düşmüştür. Bu anlaşmazlığın sebebi ise; Karabekir'in yapılan savaşlarda İngilizlere karşı uygulanacak stratejiler hakkında Halil Paşa'ya bazı tavsiyelerde bulunarak fikir vermesi ve bu tavsiyelerin Halil Paşa tarafından dikkate alınmamasıdır. Bu anlaşmazlıklar üzerine Karabekir, başka bir yere naklini istemiştir. Karabekir anlaşıldığına göre alt-üst ilişkisi ve hiyerarşiye uysa da kendi doğrularını üst kademedeki yer alan komutanlara söylemekten çekinmemiştir. Gerek Almanlara karşı Enver Beyi uyarması, gerekse de Irak'ta Halil Paşa'ya fikirlerini açıkça beyan etmesi kendisinin doğrularından ödün vermeyen bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Nakil isteğinin ardından İstanbul'a çağrılan Karabekir, Diyarbakır, Lice'de Kafkas cephesine bağlı bulunan 2. Kolordu'ya tayin olduğunu yolda bulunduğu esnada öğrenmiş ve direkt görev yeri olan Lice'ye gitmiştir. Karabekir'in burada bulunduğu sırada 2. Ordu Komutanı olan Mustafa Kemal Paşa'nın emrinde 2. Kolordu Komutanı sıfatı ile üç ay görev yaptığı anlaşılmaktadır. Karabekir ise anılarında bu olaydan bahsetmemektedir (Çiftçi, 2005: 28). Burada 10 ay görev yapmıştır.

Bu sırada ise Birinci Dünya Savaşı'nın kaderini değiştirecek bir olay meydana gelmiştir. Rusya'da asırlardır varlığını devam ettiren çarlık yönetimi Lenin önderliğinde 1917 Ekiminde yıkılmış ve Komünist rejim yönetimi ele geçirmiştir. Bunun üzerine Rusya 18 Aralık 1917'de imzalanan Erzincan Mütarekesi ile bu savaştan çekilmiştir. Savaş esnasında Rusya tarafından silahlandırılan Ermeni çeteleri başıboş bir şekilde Trabzon, Gümüşhane, Erzincan, Kiğı, Varto, Van, Hakkâri ve işgal altında bulunan bu Türk topraklarında Müslüman ve Türk halkını kıyıma hazırlanıyorlardı. Başkumandan Vekâletine bir telgraf çeken 3. Ordu Komutanı Mehmet Vehip Paşa, Bulgar Çeteleri ile yapılan çatışmalardan ve Edirne Müdafaasından iyi tanıdığı ve iyi Rusça bildiğinden dolayı Karabekir'in kendi kolordusuna verilmesini istemiştir. Bu isteğe olumlu cevap verilmesinin ardından Karabekir 3. Ordunun sağ kanadında ve Erzincan karşısında 1. Kafkas Kolordusu Kumandanlığına atanmıştır. Karabekir, yaklaşık bir ay süren zorlu bir kızak yolculuğundan sonra Refahiye'ye ulaşmış ve 1. Kafkas Kolordusu Kumandanlığındaki vazifesine başlamıştır (Kırzioğlu, 1991: 17). Ermeniler

Erzincan'da halkı imha etmeye karar vermişlerdir. Ermeni komitecilerinden olan Dikran Papazyan'ın şu ifadeleri katliam girişimini gözler önüne sermesi bakımından oldukça önem arz etmektedir; “Üç beş gün daha geçmiş olsa idi komitecileri almış oldukları tertibat sayesinde Erzincan'ı tamamen ateşler içinde bırakacaktık. Yakıp yıkacak bütün Müslümanları ve askerleri öldürecektik. Fakat buna vakit bulamadık.” (Taş, 2003: 377). Karabekir burada çok başarılı işler yapmıştır. Rusların bölgeden çekilmesiyle birlikte yerli Taşnak Ermeni çetelerinin Erzincan'da Türk ve Müslüman halkı katlettiklerini anlayınca ileri harekâta karar vermiştir. İyi beslenemeyen ve moralleri oldukça bozuk olan askerlere bir konuşma yaparak onları morallendirmiş ve ordunun iyileştirilmesi için çalışmalara başlamıştır. Askerler için elbise, şeker ve erzak temin eden Karabekir, 12 Şubat 1918'de Erzincan üzerine hareket etmiş, bir gün sonra 13 Şubat'ta ise şehri işgal ederek Erzincan'ı seri bir biçimde kurtarma başarısı göstermiştir. Bu başarıdan sonra çok miktarda yiyecek, silah ve mühimmatı ganimet olarak ele geçirmiş ve 14 Şubat günü şehre bir vali atamıştır (Taşkiran, 1993: 30). Anılarında anlattığına göre Erzincan halkı bu büyük komutanı unutmamışlar ve kendisini “fahri hemşehri” seçmişlerdir (Karabekir, 1995: 119: Birinci Cihan Harbini Nasıl İdare Ettik, Erzincan ve Erzurum'un Kurtuluşu).

Erzincan'ın Ermeni zulmünden kurtarılmasının ardından, Karabekir, Erzurum'u kurtarmak için girişimlerde bulunmuştur. Karabekir Erzurum'u kurtarmadan önce duygularını şu sözlerle dile getirmiştir;

“.....Erzurum'u kurtarmak için neferlerimden bana kadar bütün kalblerin çarptığını duyuyordum. Kıtalarımı teftiş ederken yüzlerindeki ıztıraplardan, Erzurumlular kolay seçiliyordu. Bunlarla göz göze geldikçe bende onlar gibi duygulanıyordum. Bunun sebebi, yalnız onların kumandanı bulunuşumdan veya Erzurum'u kurtarmak vazifem olduğunu düşündüğümünden ibaret kalmıyordu. Ben pek küçük iken Erzurum'un suyunu içmiş, ekmeğini yemiş, havasını koklamıştım. Hatta işin daha mühimi yaramazlık neticesi bir havuza düşerek başım da yaralanmış ve bir avuç kanım Erzurum topraklarına karışmıştı. Bu kadar dolgun tesirlerle ben de kendimi bir Erzurumlu sanıyordum.” (Karabekir, 1995: 129: Birinci Cihan Harbini Nasıl İdare Ettik, Erzincan ve Erzurum'un Kurtuluşu).

Bu duygularla Erzurum'u kurtarmaya çalışan Karabekir Paşa, burada üç düşmanla mücadele edilmesi gerektiğini dile getirmektedir; açlık, Ermeniler ve ağır geçen kış mevsimi. Bu üç düşmana rağmen Erzurum'u almak için kararlı olan Karabekir'in karşısında bir engel vardır. O da Vehip Paşa'dır. Vehip Paşa Erzurum harekâtına karşı çıkmışsa da, Karabekir, 10 Mart'ta elindeki tüm kuvvetlerle, Erzurum üzerine yürüme kararı almıştır. 11 Mart sabahı ise taarruza başlamıştır. 12

Mart 1918 tarihinde ise Ermenilerin elinden Erzurum'u kurtarmaya muvaffak olmuştur (Kırzioğlu, 1991: 89). Erzurum'un kurtuluşundan müteakip, 16 Mart'ta Horasan, ertesi gün 17 Mart'ta Narman, 22 Mart tarihinde Hınıs ve 26 Mart günü ise Kötek ele geçirilmiştir (Erat, 1995: 26).

Erzincan ve Erzurum'un kurtarılmasının ardından Karabekir, Kars ve Gümrü'yü almak üzere harekete geçmiştir. Karabekir'in ilk hedefi ise Sarıkamış'tır. Çünkü Enver Bey'in başarısız olarak döndüğü harekâtın öcünü almak istemekteydi. Karabekir bu olay ile ilgili duygularını şöyle dile getirmiştir; "Bugün Sarıkamış'a gireceğiz diye erkan-ı harplerim benden neşeli. Çünkü geçen Sarıkamış felaketinin öcünü bugün alacaklar." (Karabekir, 2011: 716: Birinci Dünya Savaşı Anıları). 5 Nisan günü Sarıkamış işgal edilmiştir. 25 Nisan'da ise Karabekir komutasında bulunan Türk ordusu Kars'ı işgal etmiştir (Karabekir, 2011: 784: Birinci Dünya Savaşı Anıları). Bu başarılarından dolayı Karabekir'e 11 Mayıs 1918 günü iki yıl seferi kıdem zammı verilmiş, 28 Temmuz günü ise mirliva (Tümgeneral) rütbesine yükseltilerek paşa olmuştur (Taşkıran, 1993: 33). Karabekir, Osmanlı Devleti'nin son paşası olmuştur. Doğu'da mücadeleye devam eden Paşa, Arpaçayı'nı geçerek, Gümrü'yü işgal etmiş, 20 Mayıs'ta ise kolordusunu Gümrü'ye getirmiştir. Serdarabat'ta Ermeni çetelerini yenmiş, bunun üzerine Ermeniler barış yapmak zorunda kalmışlardır. 14 Haziran 1918 tarihinde Batum Antlaşması yapılmıştır. Böylece Elveye-i Selase (üç il) dışında Ahıska ve Ahılelek'te Osmanlı toprağına katılmış oldu.

Karabekir, Ermenileri kontrol altına aldıktan sonra İngiltere'nin kontrolünde bulunan Azerbaycan'a karşı harekât başlatmıştır. Bu arada Karabekir, 28 Temmuz 1918'de Mirliva (Tümgeneral) rütbesine yükseltilmiştir (Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri, 1972: 161). 1918'in Ağustos ayında karargâhını Nahçıvan'a kurdurmuş, İngilizlerin petrol bölgesi olan Bakü'yü ele geçirmek amacıyla Tebriz'i işgal etmeleri sebebi ile Karabekir, karargâhını Tebriz'e taşımış, İngiliz kuvvetlerini ise 5 Eylül'de bozguna uğratmıştır. Bu sırada Irak-İran Cephesi komutanı Halil (Kut) Paşa tarafından Tahran'ı işgal etme emri gelmişse de Karabekir, Filistin cephesinden bozgun ve Avusturya ile Almanya'nın da cephelerde yenilgi haberini alması üzerine bu harekâtın mümkün olmayacağını bildirmiş ve bu fikirden vazgeçilmesini sağlamıştır

(Taşkıran, 1993: 34). 22 Ekim 1918'de İran'ı boşaltarak Nahçıvan'a geri çekilme emri alan Karabekir, Nahçıvan'a gelmiş, I. Kolordunun lağvedildiğini öğrenmiş ve İstanbul'a çağrıldığı haberini almıştır. 31 Ekim 1918 günü ise aldığı bir telgraf ile Mondros Ateşkes Antlaşmasının yapıldığını öğrenmiştir.

İstanbul'a neden çağrıldığını bilmeyen Karabekir, 5 Kasım'da Kars'tan yola çıkmış, 7 Kasım'da Batum'a ulaşmıştır. Burada 1904-1905 Rus-Japon Savaşından kalmış olan Japon toplarından bir kısmını büyük bir dubaya doldurmak suretiyle, Reşit Paşa vapuru'na taktırarak Trabzon'a beraberinde getirmiştir (Kırzioğlu, 1991: 29; Özel, 1991: 26). Karabekir, İzzet Paşa tarafından İstanbul'a çağrıldığını ve Erkan-ı Harbiye Reisi yapılmak istediğini belirtmektedir (Karabekir, 1969: 8).

1.6. Kazım Karabekir'in İstanbul'a Gelişi ve Yapmış Olduğu Bazı Temaslar

Mondros Ateşkesinin imzalanmasının ardından 28 Kasım 1918'de İstanbul'a gelmiştir. Karabekir, Boğaz'a geldiği andaki hislerini şu sözlerle ifade etmekteydi;

“.....Büyük bir salibi ahmer gemisi Karadeniz'e açılıyor. Boğazın tarafeyninde tabyalarda İngiliz ve Fransız bayrakları dalgalanıyordu. Reşit Paşa vapuru kaptan güvertesinde el dürbünümle bunları seyrederken duyduğum azap ve ızdırıp tahammülümün haricine çıkıyordu. Büyükdere hizasını geçiyorduk orada feci bir manzara vardı. Bir İngiliz müfrezesi Türk bayrağını indirerek İngiliz bayrağını asacaklardı. Mağrur kabarık bir İngiliz zabiti karşısında ızdıraplar içinde kıvranan bir Türk zabiti duruyordu. Ömrümde bu kadar acı duymamıştım. Bu feci manzara ve bu acı duygu karşısında (tek dağ başı mezar oluncaya kadar uğraşmalı) kararını verdim.” (Karabekir, 1969: 7).

Bu sözlerden anlaşıldığına göre Karabekir bu manzaradan sonra milli mücadeleye karar vermiştir. İstanbul'a geldikten sonra 29 Kasım'da Zeyrek'te abisinin evinde İsmet (İnönü) Bey ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Milli bir mücadele planlayan Karabekir, Doğu'nun silahların henüz teslim edilmediğinden dolayı kurtuluş için elverişli olduğunu düşünüyordu. Bu görüşmede İsmet Bey'e tüm komutanların İstanbul'da toplanmasının tehlikeli olduğunu anlatmış ve kendisini Doğu'ya tayin ettirmesini istemiştir. O, Doğu'yu kurtardıktan sonra, İtilaf Devletlerinin bu bölgede yeni bir savaşa girişemeyeceklerini düşünmekteydi. Bu istek karşısında İsmet Bey elinden geleni yapacağını söylemiştir (Karabekir, 1990: 27-28).

İstanbul'da bulunduğu dönem, Karabekir için oldukça yoğun geçmiş, burada bulunduğu dönemde birçok temaslarda bulunmuştur. 30 Kasım'da Harbiye Nazırı

Abdullah Paşa ile görüşmüş, 1 Aralık 1918 günü Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa ile görüşerek İsmet Bey'e ilettiği isteği yinelemiş, aynı gün içerisinde Mareşal İzzet Paşa ile aynı konuda bir görüşme gerçekleştirmiştir. Karabekir'in görüştüğü bir diğer kişi ise Sultan Vahdettin'dir. 6 Aralık 1918'de Cuma selamlığında, Padişah Vahdettin ile görüşme fırsatı bulmuştur. Sultan'a barışın tam sağlanmamasından önce ordunun zayıflatılmaması, kendisinin Doğu'ya, genç komutanların Anadolu'ya gönderilmeleri gerektiğini söylemiştir. Sultan Vahdettin ise bu sözler üzerine çeşitli iltifatlarla bulunmuştur. Bu görüşmenin kendisi ve genç komutanların işbaşına geçmeleri açısından önemli bir faktör olduğunu anlatmaktadır (Karabekir, 1990: 29). Bu görüşmenin ardından onun yaveri Mustafa Kemal Paşa ile de görüşmüş ve düşüncelerini ona da aktarmıştır.

21 Aralık tarihinde Meclis-i Mebusan feshedilmiş ve kabinede bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Harbiye Nazırı Cevdet Paşa ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa olmuştur. Bu ikili ile de tebrik maksadı ile 22 Aralık 1918'de bir araya gelmiş, Tekirdağ'da bulunan 14. Kolorduya atandığını ve kısa bir süre sonra Doğu'ya verileceğini öğrenmiştir (Erat, 2000: 18). Tekirdağ'da ki görevine Kolordu Komutanı olarak başlamış, yapmış olduğu görüşmelere devam ederek fikirlerini yukarıda anlatıldığı şekilde tekrarlamış ve en büyük isteği olan Doğu'da çalışma arzusuna 13 Mart 1919 tarihinde kavuşmuştur. 15. Kolordu'ya tayin edilmiştir. Merkezi Erzurum'da bulunan bu ordu 9. Ordu iken, 5 Nisan 1919 tarihinden itibaren, 15. Kolordu adını almıştır (Çiftçi, 2005: 34).

Karabekir, 28 Ocak 1919'da İstanbul, Bursa ve Edirne havalisinde bulunan Cafer Tayyar Paşa ile de Tekirdağ'da görüşmüştür. Bu görüşmede ise Anadolu'nun içinde bulunduğu durum değerlendirilmiş ve neler yapılabileceği hakkında konuşulmuştur. Bu görüşmenin sonucunda Anadolu'da bir mücadele başlamasından yana tavır sergilenmiştir (Erat, 2000: 18; Topuz, 2010: 65).

Karabekir Paşa'nın görüşmelerinden önem teşkil eden bir diğeri ise Harbiye Nazırı görevinde bulunan Ferit Paşa ile yapmış olduğu görüşmedir. Karabekir, Ferit Paşa ile 2 Mart 1919 tarihinde görüşmüştür. Karabekir ve Ferit Paşa görüştüğü sırada ilginç bir olay meydana gelmiştir. Şöyle ki; Karabekir, Ferit Paşa ile görüştüğü sırada Fransız Miralay Fulan gelerek Ferit Paşa ile görüşmüş, Karabekir ise bu konuşmaları dinlemiş, Miralay; "Paşa hazretleri işittim ki yirmi fırka olacak ve fırkaların

mevcudu bin beşer yüz olacakmış doğru mu?’’ Ferit Paşa ise bu soruya; “Dedim ya daha iyi bilmiyorum; galiba on dokuz. Erkan-ı Harbiye bilir. Maahaza inşallah şu ordu derdinden de kurtuluruz da yalnız jandarmamız kalır.” Ferit Paşa Miralay Fulon’un isteklerini dinledikten sonra, Mısır’lı olduğunu söylemiş ve Fulon gittikten sonra Karabekir ile görüşmesine devam etmiştir. Karabekir, bu konuşmayı “zelîlâne” olarak nitelendirdikten sonra, Ferit Paşa hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirmiştir;

“.....Ordunun inhilalini düşmanlara teklif eden ve Arap olduğunu söylemekle Türkler için her fenalığı yapabilecek tıynette olduğunu anlatmak isteyen bu Nazır 4 Mart günü kabine değişerek 5 de Nezaretine Ahmet Abuk Paşa geldiğini görünce söylediğine veya söylediğini yapamadığına müteessir olmuştur. Bu zatın kulağımla işittiğim ihanetini hemen o gün tesbit ettim. İsmeti, Raufu ve Kemal Paşayı ikaz ettim” (Karabekir, 1969: 15)

1.7. Kazım Karabekir’in Veda Ziyaretleri ve Mustafa Kemal Paşa ile Yaptığı

Şişli Görüşmesi

Karabekir, Erzurum’a tayin edilişinin ardından veda ziyaretleri gerçekleştirmiştir. 10 Nisan 1918 günü Fevzi Paşa’yı ziyaret etmiştir (Erat, 2000: 22). 11 Nisan’da Cuma selamlığında Padişahın huzuruna kabul olunan ve Padişaha metanetli olması konusunda bir takım tavsiyelerde bulunan Karabekir, veda ziyaretleri kapsamında Doğu’ya tayin edilmesinde büyük emekleri olan, İzzet, Cevat ve Mahmut Şevket Paşaları da ziyaret etmiş ve onlarla vedalaşmıştır (Evcin, 2004: 26).

Bu dönemde yapmış olduğu görüşmelerin belki de en önemlilerinden biri de Mustafa Kemal Paşa ile yapmış olduğu görüşmedir. 11 Nisan 1919’da, İstanbul Atatürk Müzesi olarak kullanılan, Şişli’deki evinde Mustafa Kemal Paşa ameliyathı olduğu halde görüşmüşlerdir. Karabekir’in anlattığına göre bu görüşmede Mustafa Kemal Paşa’yı Anadolu’ya davet etmiştir. Mustafa Kemal Paşa ise bu davet karşısında; “İyi olayım size mülaki olmaya çalışırım” şeklinde cevap vermiştir. Bu konuyu İsmet İnönü ile konuştuğunu da anlatmaktadır (Karabekir, 1969: 17-18). Karabekir ve Mustafa Kemal Paşa arasında geçen bu görüşmenin yapılp yapılmadığı hakkında bir tartışma söz konusudur. Kırzioğlu’da **Kazım Karabekir** isimli oldukça detaylı eserinde bu görüşmeyi anlatmaktadır (Kırzioğlu, 1991: 24). Uğur Mumcu tarafından kaleme alınan **Kazım Karabekir Anlatıyor** eserinin son bölümünde Mustafa Kemal Atatürk’ün el yazısı ile tuttuğu notlara yer verilmiştir. Bu notlarda

görüşmeyi Atatürk yalanlamıştır (Mumcu, 1995: 181; Çiftçi, 2005: 37). Mustafa Kemal Paşa, Mumcu'nun eserindeki el yazısında görüşmeyi yalanlamışsa da, burada bir tezatlık söz komsudur. Çünkü Amasya Tamimi imzalandığı sırada Kazım Karabekir, Mustafa Kemal ve Rauf Orbay'ı Erzurum'a davet etmiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa;

“.....Erzurum'dan böyle bir karşılık alacağımı kestirmiştim, yanılmamışım. İstanbul'da kendisiyle görüştüğüm zaman, Doğu'da değişik adlar altında toplanmış olan kuruluşları birleştirerek, Erzurum'da bir karşı koyma merkezi yaratılmasının ve milli bir Türk hükümetinin temellerini yine buradan harekete geçilmesinin yerinde olacağından söz etmişti.”

demektedir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa anılarında İstanbul'da iken Karabekir ile yaptığı görüşmenin bir bölümünde Paşa'nın Türk Milli Hükümetinin ve karşı hareketin ancak Doğu'da başlayabileceğini söylediğini buna karşılık kendisinin ise “Bu bir fikirdir” yanıtını verdiğini anlatarak, bu görüşmeyi doğrulamaktadır (Arıburnu, 1997: 30). Bu konu hakkında Kılıç Ali'de anılarında bu görüşmenin yapıldığını doğrular niteliktedir. Kılıç Ali, Mustafa Kemal Paşa'dan dinlediğini iddia ettiği olayı şu şekilde nakleder; Mustafa Kemal Paşa Şişli'de yanında Ruşen Eşref bulunduğu sırada, Karabekir'in bu şahsın yanında konuşmak istememesi üzerine, Ruşen Eşref dışarı çıktıktan sonra, Karabekir, Mustafa Kemal Paşa'ya; “Ben on beşinci orduya tayin edildim. Şarka gidiyorum. Orada bütün kuvvetimi hazırlayarak kuracağın milli teşebbüsün bir nüvesini teşkil edeceğim ve seni de reis olarak tanıyacağım” demiştir (Kılıç, 1995: 15). Bu tarihi görüşmeyi doğrulayan bir diğer şahıs ise Milli Mücadelenin önemli kahramanlarından Rauf Orbay'dır. Orbay, Karabekir ile görüştüğü sırada, Paşa'nın kendisini Anadolu'ya davet ettiğini söylemektedir. Bu konuşma da Karabekir'in Mustafa Kemal Paşa'yı da Anadolu'ya davet ettiğini anlattığını söylemektedir. Orbay, “Bu suretle Anadolu'ya bir de Kazım Karabekir Paşa tarafından davet edilmiş bulunuyorduk.” (Orbay, 1995: 234, C. 1) diyerek Anadolu'ya davet fikrinin Karabekir'den çıktığını kabul etmektedir. Ali Fuat Cebesoy, Mustafa Kemal Paşa'nın 28 Haziran 1919'da Amasya da iken Karabekir ile yapmış olduğu görüşmeden bahsettiğini anlatmaktadır (Gürler, 2007: 144).

Cumhuriyet tarihinin önemli şahıslarından biri olan Fethi Okyar'ın anılarında da Kazım Karabekir ve Ali Fuat Paşaların Mustafa Kemal Paşa ile görüşerek, Anadolu'da mücadeleye girişmekten başka çarenin kalmadığı ve onun emri altına girmeye hazır olduklarını ifade ettikleri anlatılmaktadır (Okyar vd. 1999: 22). Fethi

Okyar'ın bu açıklamaları da oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu açıklamaları önemli kılan ise Okyar'ın dönemin olaylarına hâkim olması ve Atatürk'e oldukça yakın olmasıdır.

Mustafa Kemal Paşa bu görüşmeyi yalanlasa da bu görüşmenin yapıldığı açık bir gerçektir. Çünkü gerek Rauf Orbay ve Karabekir arasında geçen konuşma, gerekse de Mustafa Kemal Paşa'nın bu olaydan Cebesoy ve Kılıç Ali'ye bahsetmesi görüşmenin yapıldığını kanıtlar niteliktedir. Tabi Mustafa Kemal Paşa'nın bu olayı yalanlama gerekçesi de, görüşmenin içeriğinin kamuoyu tarafından duyulması sonucu Milli Mücadelenin bir bakıma Karabekir'in fikriymiş gibi kabullenileceği çekincesi olabileceği kanaatindeyiz.

Kazım Karabekir İstanbul'da komutanlarla ve padişah ile yapmış olduğu görüşmelerde iki konu üzerinde durmuştur. a- Kurtuluşun Anadolu'da yapılacak bir mücadele ile mümkün olacağı, b- Bu mücadelenin ise Anadolu'nun Doğusunda başlayacağı fikridir. Kendisinin Doğu'da görev istemesinin sebepleri sadece bunlar değildir. Daha önce bu bölge de Ermenilerle yapmış olduğu mücadeleler sayesinde bu bölgeyi iyi bilmesi ve halkını da tanımasıdır.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından İstanbul'a geldikten sonra gerçekleştirdiği görüşmelerde sıklıkla genç komutanların Anadolu'ya, kendisinin ise Doğu'ya geçmesi gerektiğini savunmuştur. Nitekim olaylar Karabekir'in planladığı şekilde gelişecektir. Milli Mücadele Anadolu'da başlayacaktır. Mili Mücadelenin başlangıcı ise Doğu illerinde yapılacak kongreler ve milli cemiyetlerin birleştirilmesi ile olacaktır. Kazım Karabekir'in fikirlerinde haklı çıkması onun iyi bir komutan olduğu kadar ileri görüşlü bir yapıda olduğunu da bir kez daha göstermiştir.

1.8. Karabekir'in Trabzon'daki Temasları

İstanbul'da yapmış olduğu veda ziyaretlerinin ardından Erzurum'da bulunan Kolordusunun başına geçmek üzere 12 Nisan 1919'da Gülcemal adlı vapurla yanında yaveri ve yeni tayin edilen Trabzon Valisi Galip Bey bulunduğu halde yola çıkmıştır. Karabekir, Ordu'ya ve ardından 18 Nisan'da Giresun'a uğramış, burada kaymakamdan mevcut durum ile ilgili bilgi almış, Karabekir bir haftalık uzun deniz yolculuğunun ardından, 19 Nisan 1919'da Trabzon'a ulaşmıştır (Özel, 1991: 56; Erat, 2000: 24). Trabzon'da temaslarına devam etmiştir. Trabzon Muhafaza-i Hukuk

Cemiyeti üyeleri ile bir toplantı gerçekleştirmiştir. 21 kişiden oluşan bu oluşum 23 Şubat'ta ilk toplantısını yapmıştır. Rum ve Ermenilerden bıkmış bu topluluğa Karabekir bir konuşma yapmıştır;

“.....Karşımızda Rum Ermenilerden başka kimseyi görmeyeceğiz. İstanbul'da İtilaf Devletleri bostan korkuluğundan başka bir şey değildir. Bana inanınız. Ben buraları şuna buna vermeğe değil, buraları almak isteyen hülyalı kafaları ezmeye geldim. El birliği ile ve süngümüze istinaden işe başlayalım. Allah yardımcımızdır.” (Karabekir, 1969: 20).

Paşa'nın bu sözleri üzerine cesaret bulan ve çok mutlu olan cemiyet üyeleri görüşme sonunda kendisinin sözünden çıkmayacaklarını vaat ederek ayrılmışlardır (Erat, 2000: 25). Anadolu'da bir Kurtuluş Mücadelesi düşünen Karabekir için Trabzon'daki bu görüşme Anadolu'daki ilk girişimdir. Bölgede Rum çeteleri oldukça yoğun faaliyetler içerisinde idiler. Bölgede boy gösteren Eftalidi ve Köroğlu adlı Rum çeteleri ile uğraşma görevini Karabekir üstlenmiştir. Siviller ise kıyılardaki çeteleri zararsız hale getirmeyi ve fazla silahları saklama ve kaçırma işini üstlendiler. Trabzon'da kurulan cemiyetler hakkında da bilgiler edinmiştir. Karabekir sadece cemiyetlerle meşgul olmamış, Trabzon'daki askeri işler üzerinde de durmuştur. İskele ambarında bulunan birçok top kamasını işe yarayan ve yaramayan şeklinde ayırtmıştır. Erzurum'da bulunan Rawlinson'a bağlı ordunun süngü kolu, kama ve cephanelerini almak için görevlendirilen İngiliz subay, Karabekir Paşa'yı ziyaret ederek, bir tûmende en fazla 1500 silah bulunabileceğini, daha fazlasına ise el koyacağını söylemiştir. Karabekir bu sözler üzerin İngiliz subaya; “Amirinizle ben görüşeceğim sonra işi hal ederiz.” dedikten sonra Erzurum'dan gelen malzemeyi vermeyerek başka yere nakil ettirmiş ve Rawlinson'a ise kendisi gelene kadar beklemesini yazmıştır (Karabekir, 1969: 41). Trabzon'da o dönemde İtilaf güçlerine bağlı bir Fransız subay görevlendirilmişti. Karabekir'den kışlanın teslimini istemişse de bu isteğe muvaffak olamamıştır.

Karabekir'in Trabzon'da bulunduğu esnada ilginç bir olay meydana gelmiştir. 27 Nisan'da bir Yunan heyet Trabzon'a gelmiş ve Yunan askerleri şehre çıkmış, bu askerlerden bir kısmı nöbet tutan askerin elindeki silahı almak istemiş ve bu olay üzerine Türk askeri Yunan askerini öldürmüştür. Olay duyulunca İngiliz ve Fransızlar, Karabekir'e gelerek Türk askerin cezalandırılmasını istemişler, Karabekir Paşa olayın görevin yerine getirilmesinden ve korunma zorunluluğundan ileri geldiğini ileri sürerek Türk askerinin meşru müdafaada bulunduğunu anlatmış ve

ceza verilmesine gerek olmadığını bildirmiştir. Bunun üzerine olay kapanmıştır (Goloğlu, 2008: 34; Özel, 1991: 44). Karabekir, burada kaldığı sürede, elde bulunan askeri malzemeyi gözden geçirerek işe yarar durumda olanları ayırtarak, iç kısımlara sevk ettirmek için de gereken düzenlemeyi yapmıştır. Aynı zamanda İstanbul'a dönmekte olan Yakup Şevki Paşa ile de ordu evinde görüşmüş ve devir teslim işlemi yapmışlardır (Özel, 1991: 56). Trabzon da bazı okul, kurum ve kıtaları da gözden geçirmiştir. Burada ki Fransız konsolosu ile de bir takım görüşmeler yapmıştır. 30 Nisan'da iki otomobil ile Trabzon'dan Erzurum'a doğru yola çıkmıştır (Karabekir, 1969: 23)

1.9. Kazım Karabekir'in Erzurum'daki Faaliyetleri

Trabzon'daki temaslarının ardından 3 Mayıs 1919'da Erzurum'a ulaşmıştır. Erzurum halkı, kendilerini Ermenilerin zulüm ve işkencelerinden kurtaran Karabekir Paşa'yı sevinçle karşılamışlardır. Buraya geldikten sonra da hemen temaslara başlamıştır. 4 Mayıs'ta Vilâyat-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti üyeleri ile görüşmüştür. Onlara destek olacağını bildirmiş ve Mondros Mütarekesi gereği İtilaf Devletlerine teslim edilmesi gereken silahları teslim etmeyeceklerini anlatmıştır. Vilâyat-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Reisi Hoca Raif Efendi ile de yalnız görüşmüş Raif Efendinin İstanbul Hükümetinin doğuyu boşaltma emri vermesi halinde nereye kadar çekileceklerini sormuş, bu soru üzerine Karabekir ise ona;

“.....Ben buraya Erzurum'un şarkında iş görmeye geldim. Ben Erzurum'un şarkında oldukça Erzurum'a ecnebi hâkim olamaz. Fakat asıl mesele memleketin istiklalini ve elimizden bir karış yer vermemeyi temin etmektir. Bu da olacaktır. Gayet basit. Bu iş şarkın istikbalini de ebedi temin eder. Ermenistan'ı rehin alacağım. Arzu ettiğimiz bir sulh için bu bir anahtardır.” demiş ve silahları vermeyeceğini de ilave etmiştir (Karabekir, 1969: 23).

Karabekir bu sözlerle Doğuyu düşmana vermeyerek savaşıacaklarını söylemiş ve kararlılığını dile getirmiştir. Daha sonra aynı gün Rawlinson ile de görüşmüştür. Rawlinson'un kim olduğuna bakacak olursak; İngilizler tarafından bölgede görevlendirilen ilk yabancı heyetin başkanıdır. Rawlinson'un görevlendirilmesinin sebeplerine bakılacak olursa; bu nedenlerin ilki bölgede güçlü bir Türk ordusunun varlığıdır. Diğer bir sebep ise Bolşevikliğin İngiltere'ye ulaşmadan Anadolu'da tutulmak istenmesidir. Yine Ermenilere göz koymuş oldukları Vilayet-i Şarkıye olarak adlandırılan bölgeyi vererek, İngilizler kontrolünde bir muhtariyet verdikten

sonra, Batum ve Bakü'ye ulaşmaktı. İngiltere İran'daki çıkarlarını kaybetmemek adına Doğu'ya büyük önem verirken, bölgedeki mevcut hareketlenmede Rawlinson'un bu bölgeye tayin edilmesinde son derece etkili olmuştur (Özdemir, 1990: 2). Rawlinson'un burada yapacağı resmi işler arasında Mondros Mütarekesi gereğince, Türk ordusunun elinde bulunan silahları toplama ve Türk ordusunun terhis işlerini kontrol etmek vardır (Özdemir, 1990: 3). Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'da Rawlinson ile görüşmesine tanıklık eden Mazhar Müfit Kansu ise Rawlinson'un görevini; mütareke şartlarına aykırı bir hareket olup olmadığını kontrol etme ve Osmanlı Devleti'ne ait olan silahları işgal güçlerinin kontrolüne ait depolara sevk etmeyi sağlamak (Kansu, 2009: 47: C, 1) şeklinde açıklamaktadır. Bunun yanında Rawlinson'un İngiltere'nin Türkiye ve Kafkasya siyasetine yön vermek gibi bir görevi de vardı. Anadolu'da bulunduğu 1919-1921 yılları arasında askeri görevinin yanında siyasi görevlerde almışsa da o siyasi görevini gizli tutmaya çalışmıştır (Doğanay, 2002: 57). Karabekir, Vilâyat-ı Şarkiyye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti üyelerine söylediği üzere silahları teslim etmeye yanaşmamaktadır. Yapılan görüşmede Karabekir, Rawlinson'a görevini sormuş ve mütareke hükümlerinin kontrolünü sağlamak olduğu cevabını almış, Fırka ve Kolordulara emir verme yetkisinin olmadığını bildirdikten sonra, Rawlinson bir daha böyle bir olay olmayacağını belirtmiştir. Karabekir Paşa;

“.....Yalnız nazarı dikkatinizi bir şeye celbedeyim Erzurum halkı zaten kaç senedir Ermeni mezalimi ile inlemiştir. Bakınız her tarafınız harabenazardır. Şimdi de buralar Ermenistan olacak diye sözlerden halk müteessirdir. Öteberiye fazla müdahale etmek, ordunun silahları ve kumandanları toplanıyor gibi fikirler vermek günün birinde hayatınıza mal olabilir. Bu halk pek asabidir. Ben hayatımı tehlikeye koyamam. Sizin de basiret ve teenni ile hareketinizi muvafık bulurum...”

demiş ve bunun üzerine Rawlinson Karabekir'in sözlerini makul görmüştür (Karabekir, 1969: 24). Karabekir ile Rawlinson ertesi gün tekrar görüşmüşler, Rawlinson, o gün silahlardan bahsetmemiş, Karabekir ise silah ve kumandan vermemek konusunda Rawlinson'u atlatma planları yaptığını belirtmektedir (Karabekir, 1969: 24). Zira Karabekir, bu şahsı Erzurum Kongresine kadar oyalamıştır.

Özdemir, eserinde Karabekir, halk ve cemiyet ile ilgili olarak şu değerlendirmede bulunmaktadır;

“.....Kazım Karabekir-cemiyet ilişkisine dikkat edilecek olursa, Kazım Karabekir Paşa, cemiyeti halk ile ordu arasında bir köprü gibi görmüş bilhassa Rawlinson'a karşı

yeri geldiğinde kullanmış ve çoğunlukla da himaye etmiştir. Erzurum Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti ise aradığı başı bulmuş, Kazım Karabekir Paşa'nın kendilerine verdiği destekle halka Milli Mücadele'ye katılmak hususunda güven telkin edebilmişlerdir ki; böylece ordu-cemiyet- halk bütünleşmesi vücut bulmuştur. Diyebiliriz ki; Milli Mücadele (1919-1922) döneminde doğuda kısa zamanda başarılı sonuçlar elde edilmesinde en önemli faktörlerden bir tanesi de Kazım Karabekir-Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ilişkileri neticesinde doğan ordu-cemiyet-halk bütünleşmesidir.” (Özdemir, 1990: 22-23).

Karabekir haberleşme işine oldukça önem verdiği için, Erzurum'daki telsiz istasyonunu çalıştırmış, Berlin ve Paris gibi önemli başkentlerin telsiz ve ajanslarını almaları için Rusça, Fransızca ve Almanca bilen şahısları görevlendirmiştir. Ayrıca İstanbul ve Karadeniz'deki gemilerin haberleşmelerini de dinletmiştir (Taşkıran, 2008: 30). 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. İzmir'in işgali üzerine yurdun birçok bölgesinde bu işgal protesto edilmiş, Erzurum'da da bir miting düzenlenmiş ve Kazım Karabekir bu mitinge gerekli desteği vermiştir.

Bu esnada Türk tarihinde bir dönüm noktası olan bir hadise yaşanmıştır. Mustafa Kemal Paşa, İstanbul Hükümeti tarafından geniş yetkiler ile görevlendirilerek, Bandırma Vapuru ile Samsun'a hareket etmiştir. 19 Mayıs'ta ise görev yerine ulaşmış, burada iyi bir şekilde karşılanmıştır (Yakınlarından Hatıralar, 1955: 116). Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya gelmesinin sebepleri ise onun zihninde milli direniş fikrine olan inancın ve Kazım Karabekir, Ali Fuat Paşa, Rauf Orbay, Ali Fethi ve Refet Bele gibi arkadaşlarının aynı düşüncede olmalarıdır (Yalçın vd. 2005: 327). Kazım Karabekir ise 21 Mayıs tarihinde Dokuzuncu Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'dan şifreli bir telgraf almıştır. Karabekir aldığı bu telgraf dolayısı ile oldukça mutlu olmuştur. Telgrafta Mustafa Kemal Paşa kendisi ile görüşmek istediğini bildirmektedir (Karabekir, 1969: 32). Mustafa Kemal Paşa Havza'da İtilaf Devletleri aleyhine bir takım işler yapmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın bu tavırları İngilizleri rahatsız etmiş, bunun sonucunda da 8 Haziran 1919'da Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nezareti tarafından İstanbul'a çağırılmıştır. Anadolu'da kalma ve İstanbul'a dönmeyi kafasına koyan Mustafa Kemal Paşa, aynı gün 20. Kolordudan Ali Fuat Cebesoy ve Rauf Orbay'ı Havza'ya davet etmiş, 11 Haziran'da Kazım Karabekir'e bir yazı göndererek, ona İstanbul'dan aldığı haberi bildirmiş ve fikrini sormuştur. Karabekir ise, “Yüce fikirlerinize tamamiyle katılıyorum.” cevabını vererek desteğini belirtmiştir (Tansel, 1999: 4-5, C. 2). Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'dan çağrılınca kendini güvende hissetmeyerek gidebileceği bir yer

aramış ve bu fikrini de Karabekir'e şifre ile sormuş, onun da fikrini aldıktan sonra Amasya'ya gitme kararı almıştır (Taşdemir, 2005: 1072). Bu esnada Erzurum'da Kazım Karabekir'in desteği ile 19-21 Haziran da üç gün süren Küçük Erzurum Kongresi yapılmış, bu kongrede ileride yapılması planlanan büyük kongrenin karar taslağı hazırlanmıştır. Karabekir, bu karar taslağını o dönemde Amasya'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği şifreli telgrafta şöyle özetlemiştir;

-Askeri ve milli teşkilatımız yok edilemez.

-İşbaşındaki (görevli memurlar) kimseler karşılığı yerlerine kimse gelmeden değiştirilemez.

-Silah, cephane ve askeri malzemeler teslim edilemez,

-Herhangi bir bölgeye yabancıların yapacağı saldırı, genel savunmayı mecburi kılar (Kırzioğlu, 1991: 26; Taşkıran:2008: 53). Böylelikle Karabekir işgallere karşı konulacağını bu telgraf ile Mustafa Kemal Paşa'ya belirtmiş oluyordu.

1.10. Yetim Çocuklar İçin Yaptığı Çalışmalar

Karabekir'in Erzurum'da gerçekleştirdiği faaliyetlerden biri de kimsesiz çocuklarla ilgili yaptığı çalışmalardır. Karabekir'in hayatında önemli bir rol alan kimsesiz çocuklardan da kısaca bahsetmek gerektiği kanaatindeyiz.

Karabekir, **Çocuk Davamız** eserinde bu konu ile ilgili şöyle demektedir;

“.....Yoksul ve kimsesiz çocukları devlet himayesine alarak memleketin diğer çocukları gibi başarılı ve hayat mücadelesine kudretli kılacak maddi ve fikri bir talim ve bir terbiye ile donatmak; benim öteden beri güttüğüm bir davadır. Ben buna “Çocuk Davamız” diyorum.” (Karabekir, 1995: 9: Çocuk Davamız: C. 1).

Karabekir, Bayburt'ta bulunduğu esnada sayıları yüz civarında olan kimsesiz çocukları görmüştür. Bu çocukları Erzurum'a naklettirmiştir (Erat, 2000: 26). Karabekir, Erzurum'da çocuklarla ilgili çalışmalarına devam etmiştir. Ermeni mezalimi sonucunda yetim kalmış ve bakıma muhtaç kalmış çocuklar ile karşılaşmıştır (Köstüklü, 1985: 31). Bu çocukların bakımını kendisine bir vazife sayan Karabekir, Erzurum'da da çocuklarla ilgilenmeye devam etmiştir. 24 Mayıs 1919'da Erzurum Darüleytamından 33 çocuğu yaşları 12'den büyük olarak Kolordunun sanayi takımlarına vermiştir. Terhis nedeniyle boşalan kolordu kadroları Bayburt ve Erzurum'dan gelen çocuklarla doldurulmaya başlanmıştır. Bu çocukları

genellikle bir asker gibi yetiştirmeye çalışan Karabekir, bu çocukların yeme, içme ve beden terbiyesine de önem vermiştir. Yetimler günün yarısında okuma yazma yarısında da sanayi şubesine göre; terzi, kunduracı, saraç çıraklığına başlamışlardır. Paşa, bu girişimini İstanbul Hükümeti, Harbiye Nezaretine bildirerek diğer ordulara yaymayı teklif ettirmiş ve isteği kabul edilmiştir. Bütün Doğu'da Alay garnizonlarında çocuk toplama yuvası açtırmıştır (Karabekir, 1995: 16-17: Çocuk Davamız: C, 1). Görüldüğü üzere; Karabekir, çocukların meslek kazanımlarını sağlarken, günlük yaşamda nasıl davranmaları gerektiğini ve adab-ı muaşeret kurallarını da öğreterek, onları geleceğe de hazırlamaktaydı.

Eğitime oldukça önem veren Karabekir, Erzurum ve Sarıkamış'ta çocukların eğitim alabilmeleri için birçok okul açmıştır. Sanayi Mektebi, Leyli Eytam İbtidai Mektebi, Sıhhiye Mektebi, Sarıkamış Askerî İdadisi bunlara örnek verilebilir.¹⁰ Karabekir, yine tiyatro kendi deyimi ile ibret yerleri açmıştır. 23 Ocak 1920'de açılan bu ibret yerinde çeşitli oyunlar oynanmıştır (Karabekir, 1995: 40: Çocuk Davamız: C, 1).

Karabekir, 1 Mayıs 1920'de Erzurum Çocuklar Ordusunu kurmuştur. Dört bölüme ayrılan bu ordu, 1650 çocuktan oluşuyordu. Bu birlikler, askeri eğitim ve çeşitli spor eğitimleri alıyorlardı (Karabekir, 1995: 61: Çocuk Davamız: C, 1). Karabekir tarafından Sarıkamış adeta bir çocuklar kasabasına çevrilmiştir (Karabekir, 1995: 71: Çocuk Davamız: C, 1). Burada açılan okulların yanı sıra, ebelik kursu, elektrik, sinema ve fotoğrafçılık kursu, dişçilik kursu ve elektrikçilik gibi kurslar açılmıştır.¹¹ Doğu illerinde sosyal ve kültürel yaşamı geliştirmek ve burada ki kimsesiz ve bakıma muhtaç olan çocukları hayata hazırlamak adına 12 Kasım 1921'de Sarıkamış'ta "Çocukları Himaye Cemiyeti" kurulmasını sağlamıştır. (Bağdatlı, 2010: 30) Ayrıca Karabekir, 28 Kasım 1921'de Sarıkamış'ta Amerikan tarzı 70 çocuklu anaokulunu açmış ve şu sözleri söylemiştir; "Binden fazla çocuk babasıyım. Hayatımın en mutlu günleri." (Sarıhan, 1994: 167, C .4). Kars'ın zaptı ile birlikte, Kars'ta yüz kadar çocuğun Türk olduğunu tespit eden Karabekir, Amerikalı müdireleri ile anlaşarak bir protokol ile Türk oldukları anlaşılan çocukları himayesine almıştır (Karabekir, 1995: 74: Çocuk Davamız: C, 1)

¹⁰ Detaylı bilgi için bakınız; Nuri Köstüklü, "Kâzım Karabekir ve Eğitim", Çizgi Kitabevi, 5. Bakı, 2009, Konya, s. 98-156

¹¹ Detaylı bilgi için bakınız, Makbule Sarıkaya, "Bir Çocuk Kasabası Sarıkamış", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.23, s.241, Erzurum, 2004

O, gezilere de büyük önem vermektedir. Bu sebepten dolayı, çocuklarla çeşitli yerlere geziler düzenlemişlerdir. 1922’de çocuklar, Erzurum’dan Trabzon’a gitmişler, daha sonra ise Ankara’ya gitmişlerdir. Buradan ise İstanbul’a geziler düzenlemişlerdir. Gittikleri yerlerde halkın büyük beğenisini kazanan temsiller sergilemiş ve gösteriler yapmışlardır. Çocukların Ankara’da yaptıkları gösteri Mustafa Kemal Paşa tarafından ilgi ile takip edilmiş ve beğenilmiştir (Karabekir, 1995: 119; Çocuk Davamız: C, 1; Köstüklü, 2009: 154).

Karabekir tarafından iki binden fazla kız çocuğu evlatlık verilmiştir. Bu kızlardan yaklaşık bin kadarı 1926 yılına kadar; Kars, Erzurum ve Erzincan Kız İlkokulu ve Ortaokulunda yatılı okumuşlar, evlendikleri zaman ise çeyiz giderleri toplanan yardımlardan temin edilmiştir. Bu hanımlar çocuklarını Paşa’nın, **Öğütlerim** ve **Şarkılı İbret** eserlerindeki milli ruhla yetiştirmeye özen göstererek Karabekir’in ruhuna hatimler okutup, mevlid törenleri yapmayı ihmal etmemişlerdir. Karabekir’in kurtardığı yetim erkeklerin sayısı ise yaklaşık dört bin civarındadır (Kırzioğlu, 1991: 157). Karabekir’in himaye ettiği çocuk sayısı ise toplamda 6.000 civarındadır (Köstüklü, 2009: 25). Ayışığı, bu dönemde Türk yetim çocuklarına en büyük yardımı Kazım Karabekir’in yaptığını belirtmektedir (Ayışığı, 2004: 116).

Çocuk Davasına son derece önem veren Karabekir, Milli Mücadele döneminde iyi bir komutan ve diplomat olarak hizmet verdiği sırada, yetim kalmış çocuklarla da ilgilenmiştir. Bu nedenden dolayı Kazım Karabekir Anadolu halkı tarafından “Yetimler Babası” olarak anılmıştır (Güler, 2015: 11; Erat, 2000: 38).

İKİNCİ BÖLÜM

II. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE KAZIM KARABEKİR'İN FAALİYETLERİ

2.1. Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya'ya Gelişi ve Amasya Tamimi

Mustafa Kemal Paşa, 13 Haziran 1919'da Havza'dan Amasya'ya gelmiştir. Kurtuluş Savaşını başlatma konusunda oldukça kararlı bir tavır sergilemiştir. 19 Haziran'da, Rauf Orbay ve Ali Fuat Cebesoy'da Amasya'ya gelmişlerdir. Rauf ve Ali Fuat Paşaların geldiği akşam, bu buluşmadan Erzurum'da bulunan Karabekir'de haberdar edilmiştir (Özcan, 2013: 75). Amasya'da bulunan Rauf Orbay ve Ali Fuat Cebesoy ile metin üzerinde çalışılarak fikir birliğine varılmıştır. Daha sonra bu görüşmeye Refet Bele'de katılmıştır. Bu sırada Konya'da bulunan Cemal (Mersinli) Paşa ve Karabekir'in de onayları alınarak Amasya Tamimi imzalanmıştır. 21/22 Haziran'da ise alınan kararlar ilgili makamlara duyurulmuştur (Atatürk, 2006: 24). Mustafa Kemal Paşa Amasya Tamiminin maddelerini yaveri Cevat Abbas'a yazdırmıştır. Mustafa Kemal Paşa Amasya Tamimi'nin imzalanması konusunda Paşaların bazı çekinceler içinde olduğunu anlatmaktadır. Mustafa Kemal Paşa, imza konusunda, Rauf Bey'in genelgeyi, kendisinin misafir olduğunu ve imzalamaya yetkili olmadığını söyleyerek reddettiğini ifade etmiştir. Ayrıca, Refet Bele'nin de bu genelgeyi imzalamaktan çekindiğini ve “kongrenin toplanmasındaki maksat ve yararı anlamadığını ifade ettiğini” anlatmaktadır. Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuat Cebesoy'a Refet Bey'in çekinme sebebini sormuş, Ali Fuat Paşa ise Refet Bey'den bir açıklama isteyince Refet Bele, müsveddeye bir işaret koymuştur (Atatürk, 2006: 24). Mustafa Kemal Paşa'nın bu genelgeyi dönemin ünlü komutanlarına imzalatarak, onların onayını alması, milli mücadeleyi kişilikten çıkartarak, halk hareketine getirmek istemesidir (Özcan, 2013: 75).

Genelgede alınan kararlara bakılacak olursa, vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığının tehlikede olduğu, İstanbul hükümetinin İtilaf devletlerinin güdümünde bulunduğu için sorumluluklarını yerine getiremediği, bu vaziyetinde milleti yok saydığı belirtilerek, milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararının kurtaracağı kesin bir dille ifade edilmiştir. Halkın sesini dünyaya duyurmak için her türlü denetimden uzak milli bir heyetin varlığına duyulan ihtiyaç ortaya konulmalı, bu sebeple vakit kaybetmeksizin Sivas'ta milli bir kongre toplanmasının lüzumu kararına varılmıştır. Bu girişimlerin milli bir sır olarak saklanacağı belirtilerek, kongreye katılacak delegelerin, hangi şartlarda seçilip, Sivas'a geleceği tespit edilmiştir. Ayrıca, genelgede, Sivas'taki kongre öncesi, Erzurum'da 10 Temmuz'da doğu illeri adına yapılacak olan bir kongre toplanması kararlaştırıldığı için, bu kongreye katılacak üyelerin uygun gördükleri bir zamanda Sivas'a hareket edecekleri bildirilmiştir (Ünal, 2013: 94-95).

Mustafa Kemal Paşa Erzurum'a gelmeden önce Karabekir ile defalarca yazışmıştır Ali Fuat Cebesoy'un "Milli İttifak" adını verdiği bu oluşuma Sina Akşin ise örgütteki etkileri göz önünde bulundurarak, bu örgütün Mustafa Kemal Paşa ile Kazım Karabekir arasında kurulmuş sayılabileceğini ifade etmiştir (Çiftçi, 2005: 64).

Sonuç olarak; milli mücadelenin başlatılması açısından oldukça önem arz eden bu genelge, milli mücadelenin gerekçelerini ortaya koymuş, bir bakıma milli mücadelenin kadrosunun belirlenmesinde de önemli bir rol oynamıştır. Zira kurtuluş savaşında ve yeni Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda bu kadro daha sonra önemli roller oynayacaktır.

2.2. Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a Gelmesi ve Kazım Karabekir'in

Destegini Bildirmesi

Amasya genelgesinin maddelerinden biri olan, Erzurum'da bir kongre yapılması maddesi nedeniyle Mustafa Kemal'in Amasya'dan sonraki durağı Karabekir'in 15. Kolordu Komutanı olarak görev yaptığı Erzurum olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a gelmiş, Karabekir onu Mazhar Müfit (Kansu) Bey ve halk ile karşılamıştır (Kansu, 2009: 23: C, 1). Mustafa Kemal Paşa burada Erzurum halkı tarafından sevinçle karşılanmıştır. Erzurum'da hemen faaliyetlere başlamış, birkaç gün sonra burada kendisinin başkanlığında Erzurum

Kalesi muhafızlığına ait bir binada 5/6 Temmuzda ve 7/8 Temmuzda iki toplantı yapılmıştır. Bu toplantıya şu isimler katılmıştır; Kazım Karabekir, Rauf Orbay, Erzurum Valisi Münir (Akkaya) Bey, İzmit Mutasarrıfı Süreyya (Yiğit) Bey, Erkan-ı Harp Reisi Kazım (Dirlik), Binbaşı Hüsrev (Gerede) Bey, Doktor Binbaşı Refik (Saydam) Bey ve Mazhar Müfit Kansu. Bu toplantıda bir konuşma yapan Mustafa Kemal Paşa, memleketin içinde bulunduğu genel durumu ve siyasi durumu değerlendirdikten sonra, ne yapılması gerektiğini, hangi tedbirlerin alınmasının gerektiği ve nasıl çalışılması gerektiği konusundaki fikirlerini anlatmıştır (Erat, 2000: 52-53; Kansu, 2009: 30, C. 1; Ünal, 2013: 106). Toplantıda Mustafa Kemal Paşa, mücadele konusunda nasıl bir yol izlenmesi gerektiği ve liderlik konusunda fikirlerini beyan etmiştir. Bu toplantıda kendisinin türlü akıbete uğrayabileceğini, beraber hareket edenlerinde aynı akıbetle karşılaşabileceğini ifade ederek, bu işte birisinin lider olarak ortaya atılmasının zorunluluğunu, liderlik için kendisinin dışında başkalarının da düşünülebileceğini söylemiştir. Görüldüğü gibi Mustafa Kemal liderlik için kendisini uygun görmektedir. Burada dikkat çeken mevzu ise, Mazhar Müfit Kansu'nun ifade ettiğine göre; Mustafa Kemal Paşa, Karabekir'e Milli Mücadelenin başına geçmesini önermiş, Karabekir ise bu öneriyi kabul etmemiştir. Böyle bir olayın gerçekleşmediğini anlatan Karabekir ise bu olayı yalanlamıştır (Çiftçi, 2012: 376). Zira, bu toplantının ardından Mustafa Kemal Paşa etrafındaki kadro tarafından Milli Mücadele'nin lideri olarak kabul edilmiştir (Erat, 2000: 53).

Bu arada İstanbul hükümeti Mustafa Kemal'in Anadolu'da yapmış olduğu çalışmalardan rahatsızlık duyuyordu. Hatta Mustafa Kemal Paşa, İstanbul Hükümeti tarafından, İstanbul'a çağrılmıştı (Lewis, 2013: 335; Çiftçi, 2012: 373). Mustafa Kemal Erzurum'a gelmeden önce ise İstanbul Hükümeti ile arası iyice açılmıştı. Bu gelişmeler üzerine 23 Haziran'da İstanbul Hükümeti ilgili yerlere gönderdiği yazıda Mustafa Kemal'i görevden almış ve emirlerinin dinlenilmemesini bildirmişti (Karpas, 2013: 119). Mustafa Kemal'in böyle bir durumla karşılaşacağını kestiren Kazım Karabekir, Refet Bele ve Rauf Orbay Paşalarda kendisinin istifa etmesini tavsiye etmişler; ancak Mustafa Kemal, bu tavsiyeleri dinlememiştir. İlerleyen süreçte Hükümet ile bozuştuktan sonra, 8 Temmuz gecesi, on bire on kala Harbiye Nezaretine, saat on birde ise Saray'a istifasını bildirmiştir (Tansel, 1999: 39, C. 2).

Bu süreçten sonra Mustafa Kemal artık bir sivildir. Kendisinin istifasından sonra onu ilk bırakan kişi müfettişlik kurmay heyeti başkanı olan Kazım (Dirlik) Bey olmuştur. Kazım Bey Amasya’da iken Mustafa Kemal ile birlikte hareket edeceğine söz vermiş istifasının ardından ise;

“.....Paşam siz askerlikten istifa eylediniz. Bundan sonra benim vazifeme devam etmeme imkân kalmadı. Müsaadenizle Kazım Karabekir Paşadan bir vazife isteyeceğim. Evrakı kime teslim etmemi buyurursunuz.”

demiş, Mustafa Kemal Paşa bu sözler karşısında oldukça şaşırılmış ve hayal kırıklığına uğramış olduğu halde, Kazım Bey’e; “Ya... Öyle mi efendim? Peki, efendim, evrakı Hüsrev Bey’e devrediniz efendim” demiş ve Rauf Bey’e şöyle demiştir;

“.....Gördünüz mü Rauf... Haklı değil mi imişim? Rütbe ve makamın değer ve ehemmiyetini anladın mı? Düne kadar benimle, asla şüpheyeye yer vermeyecek bir samimiyet ve bağlılıkla çalışarak, azami gayret gösteren bu adamın şu hareketi benim görüşümdeki isabeti tayin etmiyor mu?” (Orbay, 2009: 319-320; Erat, 2000: 57).

Ayrıca Orbay, uzun yıllar dostu olan ve çeşitli badireler atlattığına şahit olduğu Mustafa Kemal’i bu olaydaki kadar üzgün ve karamsar görmediğini belirtmektedir. Anlaşıldığına göre Mustafa Kemal Paşa, Amasya’da söz aldığı için Kazım Dirlik’in bu davranışına oldukça içerlemiştir. Belki de askerlik vazifesi bittiği için, kendisi ile milli mücadele yoluna çıkan Rauf Bey, Kazım Karabekir, Ali Fuat Paşa gibi komutanlarında kendisini yalnız bırakacağından endişe duymuştur. Karabekir ise bu gelişmelerin vukuu bulduğu esnada hala askerlik görevine devam etmektedir. Mustafa Kemal, Karabekir tarafından tutuklanma ihtimalini düşünmektedir. Zira kendisi bir sivildir, Karabekir ise İstanbul’dan alacağı emri yerine getirmekle mükelleftir. Sonuçta o askeri yetkileri devam eden bir görevlidir. Cevat Abbas ise bu sırada Mustafa Kemal’e Karabekir’in bir grup asker ile gelmekte olduğunu haber vermiştir. Lakin olaylar Mustafa Kemal’in düşündüğü gibi olmayacaktır. Karabekir’in ağzından milli mücadelenin kaderini değiştirecek olan şu sözler dökülür; “Emrinizdeyim Paşam! Ben, subaylarım, erlerim, Kolordum, hepimiz emrinizdeyiz...!” Mustafa Kemal bu sözler üzerine Karabekir’in boynuna sarılarak, onu öpmüştür (Aydemir, 1967: 116, C. 2). Mustafa Kemal Paşa’nın Karabekir’in kendisini tutuklayacağı konusundaki endişeleri yersiz değildir. Zira Karabekir, Mustafa Kemal’i ve Rauf Orbay’ı tutuklaması yönünde emirler almış fakat bu emri

reddetmiştir (Kandemir, 1955: 75: C. 1). Orbay anılarında bu sahne hakkında şöyle der;

“.....Ben, Kazım Karabekir Paşa’nın ne pahasına olursa olsun, küçücük bir zaaf göstererek İstanbul Hükümetine uyup vefasızlık edebilecek herhangi bir harekette bulunmayacağından, imanım kadar emindim. Fakat o anda, onun bütün askerlik hayatımda mislini görmediğim gibi kimseden de işitmediğim bir fedakârlık ve cömertlikle gelecek nesillere ‘Vatanın gerçekten nasıl sevildiğini’ gözlerde belagatle canlandıran bir tarihi hiç tahmin edememiştim.” diyerek Kazım Karabekir’in samimiyetinden emin olduğunu vurgulamaktadır (Orbay, 2009: 322).

Zira bu Karabekir’in Mustafa Kemal’e ilk desteği değildir. Karabekir, 21 Haziran’da Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa’dan bir telgraf almış, bu telgrafta Karabekir Mustafa Kemal’in yerine tayin edileceğini öğrenmiştir. Karabekir’den kendisinden sonra 15. Kolordu Komutanlığı için kimi önerebileceği sorulmuş; Karabekir ise, Erzurum’dan ayrılmasının doğru olmayacağını, 15. Kolordu Komutanlığı görevi için ise uygun bir kişi olmadığını belirterek, Mustafa Kemal Paşa’nın mümkünse görevde kalmasını söylemiştir. Bu konuda Karabekir şöyle der: “Yazdığım cevaptan ne kadar samimi ve ne kadar düşündüğüm görülüyor. Ben Mustafa Kemal Paşanın müfettişlikten ayrılmamasını istediğim gibi kendimin Kolordu Kumandanlığında bırakılmasını da rica ettim.” (Karabekir, 1969: 54-55). Karabekir bu hareketle hem Mustafa Kemal Paşa’ya olan bağlılığını göstermiş, hem de Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasında başrol oynayan kadronun liderinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Olaylar Mustafa Kemal Paşa’nın düşündüğü gibi olsaydı ve Karabekir, kendisini tutuklasa idi, Kurtuluş Mücadelesi yapılmayabilir, bugünkü Türkiye Cumhuriyeti kurulmayabilirdi. Bu noktada Karabekir’in İstanbul Hükümetinin kendi görevine son vermesi ihtimalini düşünmeyerek vatanın bekası için yapmış olduğu bu fedakârlık göz ardı edilemez bir gerçektir. Karabekir, Mustafa Kemal Paşa’dan boşalan 3. Ordu Müfettişliği görevine tayin edilmiş bu görevi almadan önce, Mustafa Kemal ve Rauf Orbay’ın onaylarını aldıktan sonra bu vazifeyi devralmıştır (Kırzioğlu, 1991: 29). İstanbul Hükümeti tarafından Kazım Karabekir’in bu göreve getirilmesinin altında yatan bir takım sebepler vardır. Bu görevin Kazım Karabekir’e tevdi edilmesi ile Mustafa Kemal Paşa’yı askerlik görevini bıraktıktan sonra destekleyen ve her zaman yanında olan Karabekir ile Mustafa Kemal Paşa’nın arasının açılması amaçlanmıştır. İstanbul hükümeti, bir takım cambazlıklarla Anadolu’daki bazı komutanların arasının açılmasını sağlamaya çalışarak, milli mücadeleye engel olmak amacını taşımaktaydı.

Oynanan oyunun farkına varan Karabekir, bu görevi kabul etmeden önce, gerek Rauf Bey'in gerekse de Mustafa Kemal Paşa'nın fikirlerine başvurmuştur (Evcin, 2004: 43).

2.3. Erzurum Kongresinde Kazım Karabekir'in Etkisi

Vilâyat-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Erzurum'da Doğu illerinin temsilcilerinden oluşacak bir kongre toplamayı planlamıştı. Askerlik mesleğinden istifa ettikten sonra Karabekir'in desteğini alan Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Kongresinin çalışmalarına başlamıştır. Vilâyat-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyet öncülüğünde yapılması gereken bu kongrenin idaresini eline alarak, kongreye gelecek olan delegelere kolaylık gösterilmesi konusunda kumandan ve valilere bildiri yollamıştır (Kansu, 2009: 40, C. 1). Bu sırada Erzurum'da kongreye karşı bir tehdit unsuru ortaya çıkmıştır: Rawlinson. Rawlinson, bu kongrenin yapılmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Kongre yapılırsa dahi Mustafa Kemal Paşa'nın bu kongreye katılmasını istemiyordu. Rawlinson, Karabekir ile yaptığı görüşmelerden birinde adeta tehditler savurarak; "İngilizlerin elinde kaç zırhlı var biliyor musunuz?" diye sormuş, sorulan bu soruya Karabekir; "Türkün her biri bir zırhlıdır. Milyonlarca zırhlıyı emri altına almaya kimin gücü yeter?" şeklinde cevap vermiştir. Rawlinson daha sonra Mustafa Kemal Paşa ile de görüşmüştür. Bu görüşmede de Rawlinson, Mustafa Kemal Paşa'ya Erzurum Kongresinin yapılmaması hususunda ısrar etmişse de Mustafa Kemal bu kongrenin mutlaka toplanacağını söylemiştir (Turan, 2005: 56). Galip devletlerin emri altında olan bu zata gerek Karabekir Paşa'nın gerekse de Mustafa Kemal'in bu kongrenin mutlaka yapılacağını kesin bir dille ifade etmeleri Türk topraklarının ne pahasına olursa olsun, savunulacağı konusunda son derece kararlı olduklarını hem Rawlinson'a hem de İtilaf Devletlerine göstermişlerdir.

Mustafa Kemal Paşa askerlik mesleğinden istifa ettikten sonra, bir yazı ile istifasını Vilâyat-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'ne bildirdi. 9 Temmuz'da ise Mustafa Kemal, Vilâyat-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti tarafından başkanlığa seçilmiştir. İlk toplantı 10 Temmuz'da yapılmışsa da, Kongreye yeterli sayıda delege gelmediği için, kongrenin açılışı aynı zamanda Meşrutiyet'in de ilan edildiği tarih olan 23 Temmuz'a ertelenmiştir. Delegeler şehre gelmeye başlamışlar, Karabekir ise Kongre dolayısı ile şehre gelen delegeleri gençler

ile her Cuma günü Köşk mevkiinde karşılayarak çeşitli gösteriler düzenliyordu (Çil, 2015: 7). Harbiye Nazırlığınca Karabekir'e kongrenin toplanması karşısında ne yapıldığı sorulduğu zaman, o memleketin çiğnetilmemesi için haklı olarak kararlar alan halkın temsilcilerine destek verdiğini bildirmiştir. Mustafa Kemal ve Rauf Bey için 29 Temmuz tarihli yakalanarak İstanbul'a gönderilme kararı çıkmış, Kazım Karabekir, bir telgraf çekerek, Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in yaptıklarını överek, hükümetin tutumunu eleştirmiştir. Karabekir, Mustafa Kemal hakkında kötü yazılar yazılınca İstanbul Hükümetine 5 Ağustos'ta bir telgraf daha çekerek, Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in kongrede menfaati olmadığını ve kendilerinin sadece kongreye kabul edildiğini ifade etmiştir (Ünal, 2013: 108).

Kongrenin başlamasından önce önemli bir konu ise Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Orbay'ın kongreye katılıp katılamayacakları mevzusu idi. Erzurum ileri gelenleri Mustafa Kemal'in konferansa katılıp katılmaması konusunda tereddüt yaşıyorlardı. Mustafa Kemal'in hakkında olumsuz sözler duyan başta Hoca Raif Efendi olmak üzere bazı ileri gelenler, Mustafa Kemal'in kongreye katılıp katılmayacağı konusunu Karabekir'in takdirine bırakmışlardır. Karabekir, ise bu talep üzerine;

“.....M. Kemal Paşa kongreye yalnız muharras değil, reis dahi yapılmalıdır. Bir Ordu Kumandanı hayatının bütün kazancını sizler için feda etmiştir. Samimi çalışacağına millet kararından aykırı işler yapmayacağına itimad etmeliyiz. Bununla beraber böyle vaziyet karşısında dikileceğime şüphemiz var mı?”

demiş ve mesele Karabekir tarafından çözüme kavuşturulmuştur (Karabekir, 1969: 74). Erzurum delegelerinden Kazım (Yurdalan) ve Cevat (Dursunoğlu) Beyler istifa etmiş ve yerlerine Rauf Orbay ve Mustafa Kemal Paşa gelmiştir (Çil, 2015: 9). Kongrenin başkanı olması için Kazım Karabekir'in ismi ön plana çıkmış, fakat Karabekir, komutan olduğu için ve kongreyi idare eden bir generalin ihtilali gibi algılanacağından milli sadayı içerde ve dışarıda boğacağından dolayı en başta askerlik mesleğinden istifa etmesinin gerektiğini belirtmiştir. Bunu ise hiç kimse uygun görmemiş ve bu konu kapanmıştır (Erat, 2000: 75-76). Hoca Raif Efendi'nin yaptığı konuşma ile açılan kongrenin başkanlığına ise Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir (Çil, 2015: 10). Mustafa Kemal Paşa, başkan seçilmişse de bu duruma karşı gelen bazı şahıslar vardı. Karşı çıkan bazı şahıslar bunu iyi niyetle yapmışlarsa da Trabzon ilinden kongreye katılan Ömer Fevzi Bey ve arkadaşları kötü niyetli olarak Mustafa Kemal'in başkanlığına karşı çıkıyorlardı (Atatürk, 2006: 47).

Karabekir burada da devreye girerek kongrenin ileri gelenleri ile Paşa'nın başkanlığı konusu çözülmüştü. Karpat, Mustafa Kemal'in askerlikten istifa etmesinden sonra, bazı direnmelere rağmen başkan seçildiği kongreye ilk gün askeri kıyafet ile katılmışsa da daha sonraları Trabzon delegelerinin itirazı üzerine sivil elbise ile katıldığını belirtmektedir (Karpat, 2013: 119). Bu kongre Mustafa Kemal Paşa'nın sivil olarak katıldığı ilk toplantıdır.

Kongre açıldığı gün, Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey ile birlikte kongre binasına gelmiş, binanın bahçesinde Mustafa Kemal Paşa ile bir müddet beraber kaldıktan sonra kongre başlamadan kısa bir müddet önce oradan ayrılmış ve kolordusunun başına dönmüştür. Bunun sebebi ise kendisinin hâlâ askerlik görevine devam ettiği için ve bu toplantı sivil bir toplantı olduğundan katılmasının imkânsız olmasıdır. Karabekir, toplantıya katılmamışsa da, kongrede yaşananlardan devamlı haberdar olmuştur (Erat, 2000: 79).

Kongre, 23 Temmuz'da Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı açılış konuşması ile başlamıştır (Goloğlu, 2008: 81). Hemen çalışmalara başlayan bu kongre, 7 Ağustos'ta Doğu vilayetleri adına bir takım önemli kararlar aldıktan sonra kapanmıştır (Tansel, 1991: 54, C. 2). Erzurum Kongresinin sonunda dokuz kişiden oluşan Temsil Heyeti seçilerek, başkanlığına Mustafa Kemal Paşa getirilmiştir (Köktürk, 2011: 27). Karabekir, burada da Mustafa Kemal Paşa'yı desteklemiş ve Temsil Heyeti başkanlığına seçilmesine yardım etmiştir (Mango, 2011: 100). Kongre devam ettiği sırada, 1 Ağustos 1919'da Kazım Karabekir, Harbiye Nazırlığından bir telgraf almıştır. Aldığı bu telgrafta; Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in yakalanarak İstanbul'a gönderilmeleri yönünde emir almıştır. Harbiye Nazırlığına cevap veren Karabekir; Mustafa Kemal ve Rauf Orbay'ın davranışlarında kanunlara aykırı bir halin olmadığını, gerek Mustafa Kemal Paşa'nın gerek Rauf Bey'in vatan ve milletin mutluluk ve selameti ile ilgili her vatansever insan gibi yaşadıklarını belirterek, her iki şahsın da tutuklanmalarına kanuni bir neden olmadığını bildirmiştir (Taşkiran, 2008: 60). Kazım Karabekir milli mücadele boyunca olduğu gibi bu noktada da Mustafa Kemal'e destek olmuştur.

Kongrede alınan kararları şunlardır; vatanın bölünmeyeceği, her türlü işgal ve müdahaleye karşı İstanbul Hükümetinin dağılması halinde ve milleti koruyamadığı takdirde Anadolu'da geçici bir hükümet kurulacak ve bu hükümet üyeleri milli

kongre üyeleri tarafından seçilecektir. Kongre toplanmış durumda değilse bu seçimi Heyet-i Temsiliye'nin yapacağı, Kuva-ı Milliye'yi etkin, milli iradeyi hâkim kılmanın esas olduğu, Hristiyan halka siyasi ve sosyal hakların verilmeyeceği, lakin bu vatandaşların malları, canları ve ırzlarının her türlü saldırıdan saklı olduğu, manda ve himayenin kabul olunmayacağı, İstanbul'daki milli meclisin hemen toplanması ve hükümet işlerinin meclis denetimi altında yürütülmesine çalışılması kararları alınmıştır (Köktürk, 2011: 30-31). Alınan kararlar, kongrenin amaç ve fikirleri, padişaha, sadrazama, belediye başkanlarına, kurum kuruluşlara ve büyük komutanlara telgraf yoluyla bildirilmiştir (Aydemir, 1967: 121, C. 2).

Kongre toplanma şekli ile bölgesel bir özellik taşıyor olsa da, alınan kararlar dolayısı ile bölgesel değil, umumi bir kongre olma özelliği taşımaktadır. Özellikle, manda ve himayenin reddi ve Temsil Heyeti'nin oluşturulması önemli kararlardır. Karabekir'in kongrenin toplanmasındaki rolü de önemlidir. Mustafa Kemal Paşa'ya verdiği destek, Rawlinson'a karşı sergilediği sert tavır, kongrenin toplanması için harcadığı çaba ve Mustafa Kemal'in başkanlığı sorununu çözmesi kongrenin toplanması adına oldukça önemlidir.

2.4. Sivas Kongresi ve Kazım Karabekir'in Tepkileri

Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'da alınan kararların ardından, Sivas Kongresini toplamak için 29 Ağustos 1919'da yola çıkmıştır. 2 Eylül günü Sivas'a ulaşmıştır (Aydemir, 1967: 133, C. 2). Bu kongre 4-11 Eylül arasında tüm ülkeyi temsil etmek ve milli mücadeleye bir bütünlük kazandırmak sebebiyle Amasya Tamimi gereğince toplanmıştır (Karpas, 2013: 121). Sivas Kongresine ilgi ve katılım oldukça az olmuştur. Trabzon başta olmak üzere, Doğu illeri bu kongreye pek ilgi göstermemiştir (Avcıoğlu, 2002: 1213, C. 3). Avcıoğlu, Karabekir'in de bu tutumda olduğunu söylese de, Karabekir kongrenin yapılmasına karşı çıkmamıştır. Hatta kongrenin toplanmasında büyük emekleri olmuştur (Arıburnu, 1997: 61). Taşkiran, kongrenin askeri bakımından, Karabekir'in emri altında olduğunu ve Kongrenin güvenliğini Karabekir'in sağladığını belirtmektedir (Taşkiran, 2008: 71). Kongreye İzmir ve çevresinden de az kişi katılmıştır (Arıburnu, 1997: 61). Kongreye Cebesoy'un gayretleri ile bazı illerden delegeler gelmiştir. Kongreye katılan delege sayısı net bilinmemekle birlikte çeşitli sayılar verilmektedir. Amasya Tamimi ile her yere telgraf ile temsilci gönderilmesi bildirilmişse de, kongreye davet edilen

delegenin yarısı kadar delegenin katıldığını anlatan Arıburnu, delege sayısını 33 olarak verirken, (Arıburnu, 1997: 70) Aydemir, delege sayısını 25 olarak vermiştir (Aydemir, 1967: 134, C. 2). Metin Aydoğan ise delege sayısını 38 olarak bildirir (Aydoğan, 2005: 156). Günaydın ise delege sayısını 32 olarak vermektedir (Günaydın, 2009: 61).

Karabekir, Sivas Kongresine katılmamıştır. Fakat kongre ile ilgili gelişmeler hakkında haberleşerek bilgi almaktadır (Erat, 2000: 121). Bu kongrede de başkanlık meselesi sorun haline gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın başkan olmasına ilk olarak Rauf Bey karşı gelmiştir (Kınross, 1973: 294). Ayrıca, Bekir Sami Bey, Hüsrev Bey, İsmail Fazıl Paşa,¹² Mustafa Kemal'in başkan olmasını istemiyorlardı. Zira bu isimler, İsmail Fazıl Paşa'nın başkan olmasını istiyorlardı (Aydoğan, 2005: 157). Sonuçta Mustafa Kemal, başkan olmuş ve bu mesele çözülmüştür (Erat, 2000: 119). Kongreye katılamayan komutanlar telgraf göndermişlerdir. Kongreye telgraf gönderen komutanlar arasında Kazım Karabekir de vardır. Göndermiş olduğu telgraf kongre esnasında okunmuştur (Ünal, 2013: 126).

Kongrede alınan önemli kararlara bakıldığı zaman; Erzurum Kongresi esnasında Mustafa Kemal Paşa başkanlığında, dokuz kişilik Heyet-i Temsiliye üyesinin seçilerek bu yapının oluşturulduğundan bahsetmiştik. Sivas Kongresinin son günü 11 Eylül 1919'da Erzurum'dakinden farklı olarak, Heyet-i Temsiliye on altı kişilik bir kurul seçmiş, Osmanlı ülkesinin çeşitli yerlerinde meydana gelen fakat aralarında bir bağ bulunmayan milli direniş örgütlerini Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti çatısı altında birleştirilmiştir (Avcı vd, 2007: 180). Temsil Heyeti kongreden sonra da önem kazanıyordu. Zira bu kurul geçici hükümet görevini üstlenmiştir (Baysal, 1989: VIII). Kongre sırasında en çok tartışılan konulardan biri de manda meselesidir. Fakat yoğun ısrarlara rağmen bu öneri kabul edilmemiştir (Ünal, 2013: 127). Zaten Kazım Karabekir ve Mustafa Kemal Paşa gibi komutanlar, manda fikrine en baştan beri karşı çıkmışlar, Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilere büyük önem verildiğinden dolayı ise ABD'nin dostluğuna ve yardımına büyük önem verdikleri izlenimini vermeye çalışmışlardır (Akşin, 1998: 533, C. 1). Bu kongre de genel olarak, Erzurum'da Doğu vilayetleri için alınan kararlar yurdun genelini kapsar bir hal almıştır. Bu nedenle Sivas Kongresi kararları genel bir hal almıştır.

---

¹² İsmail Fazıl Paşa, Ali Fuat Cebesoy'un babasıdır.

Karabekir, 12 Eylül 1919'da kongre kararlarından haberdar edilmiştir. Kongre kararlarını değerlendiren Karabekir, Erzurum ve Sivas Kongreleri arasında bir fark olmadığını belirtmiştir. Karabekir, Kongre maddelerinden olan I. madde¹³ dolayısı ile oldukça üzüntü duymuştur. Bu maddeyi eleştirmiştir. Karabekir Paşa bu konu ile ilgili olarak düşüncelerini şöyle dile getirmiştir;

“.....Bütün Osmanlı toplumunun bir bütün halinde kurtulmak ihtimali olmadığı meydanda iken ve Erzurum Kongresinin ikinci maddesinde¹⁴ bu husus kapalı geçilerek milli maksat altıncı maddede teshir ve tespit edilmiş ve milli bir hükümet esası bu toplumda kurulacağı ilan edilmiş iken Misakı Milli hududuna tamamıyla ters olan Sivas Kongresi'nin bu birinci maddesi benim teessürümü mucip oldu. Anlaşıyor ki, Sivas Kongresi, hala camiayı Osmanlı toplumunu bütün olarak kurtarmak ümidinde olanların tesirinden uzak kalamamıştır. Ben daha İstanbul'da iken bu ümitte olanları iki grup halinde görmüştüm. (1) Bolşeviklik ilan ederek. (2) İngiliz ve Amerikan mandasına girerek.” (Karabekir, 1969: 107).

Karabekir ayrıca, İstanbul Hükümetinin emri ile Elaziz Valisi Ali Galip'in Kürtlerle birlikte Kongre'yi basma girişimi sonucunda Kongrenin erken dağıldığını düşünmekte idi. Bunun sonucunda bu merakını gidermek için, Heyet-i Temsiliye'ye kongrenin doğal olarak mı yoksa acele ile hızlıca karar alarak mı dağıldığını sormuştur. Aldığı cevapta ise, kongrenin hiçbir aceleye lüzum görmeden bitirildiği cevabını almıştır (Karabekir, 1969: 109). 9 Eylül 1919'da Sivas Kongresi sırasında Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal'in önerisi üzerine Batı Anadolu Umum Kuva-i Milliye Komutanı olarak Batı Anadolu'da bulunan milli güçleri bir çatı altında toplamak üzere görevlendirilmiş, Karabekir, bu durumu kanunsuzluğa açılan bir kapı olarak değerlendirmiş ve olumsuz karşılamıştır (Ünal, 2013: 146).

Sivas Kongresinde 11 Eylül'de padişaha bir telgraf çekilmiş ve bu telgrafta; “İstanbul ile iletişimin kesildiği” bildirilmiştir. Karabekir'in karşı çıktığı tutumlardan birisi de budur. Zira o, bu konuda acele edildiği düşüncesinde idi. Ayrıca bu konuda kendisinin de fikrine başvurulması düşüncesinde olan Karabekir, fikrinin alınmaması üzerine oldukça üzgün olduğunu belirtmiş, Mustafa Kemal Paşa ise bunun üzerine bir telgraf çekerek Karabekir'e durumu ayrıntılı olarak anlatmıştır (Günaydın, 2009: 144-145).

¹³ Sivas Kongresinin 1. maddesi; Devleti Aliyei Osmaniye ile İtilaf devletleri arasında imzalanan mütarekenamenin imza olunduğu 30 Ekim 1918 tarihindeki hududumuz dâhilinde kalan ve her noktası İslam ekseriyeti kahiresiyle meskun olan adı geçen yerlerde yaşayan bilcümle İslam unsurları yekdiğerine karşı karşılık hürmet ve fedakarlık hisleri ile dolu ve hukuku ırkiye ve içtimaiyeleriyle muhitlerine tamamıyla riayetkar öz kardeşirler.

¹⁴ 2. Madde; Osmanlı toplumunun bütünlüğü ve milli istiklalimizin temini ve Makamı Muallayı Hilafet ve Saltanatın korunması için Kuva-i Milliye'yi amil ve milli iradeyi hakim kılmak kat'ı esastır.

2.5. Manda Meselesi ve Karabekir'in Manda Meselesi Konusundaki Tavrı

Erzurum Kongresinde gündeme gelen ve reddedilen manda meselesi Sivas Kongresinde de gündeme gelmiş ve tartışılan konuların en önemlisini teşkil etmiştir. Erzurum Kongresinde alınan kararlar doğrultusunda, bağımsızlığı ihlal etmeyecek bir devletin her türlü yardımının alınabileceği belirtilmiştir. Erzurum Kongresinin akabinde ise Amerikan mandasının ateşli savunucularından Halide Edip 10 Ağustos tarihinde Mustafa Kemal Paşa'ya bir mektup göndermiştir. Mektupta kendilerinin ehven-i şer olarak gördüklerini belirttiği Amerikan mandasını Rauf Bey ile birlikte kabul etmelerini istemiştir (Ünal, 2013: 129). Halide Edip, ABD Başkanı Wilson tarafından Arap bölgeleri ile ilgili manda meselesini incelemek üzere görevlendirilmiş olan King-Crane Komisyonunun üyelerinden olan Charles R. Crane ile iletişim halinde bulunuyordu. Ağustos ayında İstanbul'da bulunan bu komisyon, şehirdeki Türk aydınlarını manda fikrini öne sürmeye veya bu konu ile ilgili Erzurum'a telgraf çekmeleri konusunda etkiliyorlardı. Karakol Cemiyeti kurucularından Kara Vasıf, Ali Fuat Paşa'ya bir mektup göndererek, Ahmet Rıza, Cami Bey, Reşit Sait, Ahmet İzzet, Cevat, Çürüksulu Mahmut, Reşat Hikmet ve Esat Paşaların manda konusundaki görüşlerini belirterek Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu yardımın Amerika tarafından yapılmasının kolay katlanılır bir kötü durum olarak kabul edildiğini bildirmiştir. Amerikalılar gitmeden vaziyeti bildirmek gerektiğini ve bu nedenle kongrenin acilen toplanmasını rica etmiştir. Bu mesajı alan Mustafa Kemal, Kazım Karabekir ve Rauf Bey ile bir toplantı yaparak, mandanın kesinlikle kabul edilmemesi gerektiğini belirtmiş, ancak manda kaçınılmaz olursa, direniş gücünün kaybolması sonucu mandanın kabul edileceği şeklinde bir karar alınmıştır (Aytepe, 1999-2003: 481).

Bu toplantıdan anlaşıldığı üzere, Mustafa Kemal Paşa ve Kazım Karabekir manda olayına son derece karşı bir tavır içerisindeyler. Ancak Paşalar, milli direnişin kırılması halinde mandayı son çare olarak görmüşlerdir. Karabekir'in manda olayına karşı olduğunu kanıtlayan bir meselede şudur; Sivas Kongresinin başladığı gün olan 4 Eylül 1919 tarihinde Erzurum'a gelen Binbaşı Saffet, İsmet Bey'den, Karabekir'e bir mektup getirmiştir. ABD Mandasını savunan bu mektup dışında, Sivas Kongresine sunulmak üzere İzzet Paşa'nın bir layihasını da Karabekir'e vermiştir. Mandaya son derece karşı olan ve bağımsızlığı her fırsatta dillendiren Karabekir, bu layihayı Sivas'a göndermemiş ve göndermediğini İsmet

Bey'den saklamıştır (Akşin, 1998: 527, C. 1; Ayışığı, 2004: 48-49). Manda ve himaye konusunu değerlendiren Ayışığı, Kazım Karabekir'i Amerikan mandasına karşı çıkanların başında saymaktadır. (Ayışığı, 2004: 40). Kazım Karabekir, manda yanlısı olmayı işgal altında özgür bir şekilde nefes alamayan aydınlarla, milli direnişçiler arasındaki fark olarak açıklamaktadır (Cevizoğlu, 2007: 102).

Sivas Kongresinde manda yanlıları Erzurum Kongresinin kararlarından olan “bağımsızlığa ters olmayan dış yardımın kabul edilebileceği” kararını manda meselesi için fırsat olarak görmüşlerdir. Bekir Sami, Rauf Bey, Refet Bey gibi şahıslar dahi kürsüden manda taraftarlığı yapabilmekteydiler (Aydoğan, 2005: 157). Bu durum kongre üyelerinin mandadan oldukça etkilendiklerini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Milli mücadelenin başından beri Mustafa Kemal ile birlikte yol arkadaşlığı yapan Rauf ve Refet Beyler dahi manda meselesini savunmaya başlamışlardır. Kaldı ki Rauf Bey, Mustafa Kemal Paşa ve Kazım Karabekir ile birlikte mandanın asla kabul edilmeyeceği konusunda mutabakata varmıştır. Anlaşıldığına göre manda yanlıları oldukça güçlü bir lobi oluşturarak, Türk aydınlarını etkilemeyi başarmışlardır. Akşin bu konuda; kongrede bulunanların büyük bir çoğunluğunun manda yanlısı bir tavır sergilediklerini sadece Temsil Heyeti üyesi, Raif Bey'in manda fikrine karşı çıktığını ve kimsenin mandanın ne anlama geldiğini bilmediğini nakleder (Akşin, 1998: 529, C. 1). Manda meselesi hararetle bir şekilde tartışılmaya devam ederken, Rauf Bey bu konunun çözümüne yönelik bir fikir geliştirmiştir. Bu fikre göre tarafsız bir şekilde gözlem yapmak üzere, Amerikan Kongresinden bir heyet Anadolu'ya davet edilecektir. Bu teklif Kongre sırasında başkan Mustafa Kemal Paşa tarafından oylamaya sunulmuş ve oy birliği ile kabul edilmiştir (Turan, 2005: 68).

Sonuç olarak Sivas Kongresi, 11 Eylül'de sona ererek Kongrenin kararları gerekli yerlere bildirilmiştir. Bu durum ise çeşitli yollarla Kongrenin yapılmasını engellemeye çalışan ve bunda başarılı olamayan, Damat Ferit Paşa'nın sonunu getirmişti. Tüm çabalarına rağmen Kongreyi engelleyemeyen Damat Ferit, 30 Eylül 1919'da istifa etmek zorunda kalmıştır (Turan, 2004: 293). Damat Ferit Hükümeti'nin istifasının akabinde ise Milli Mücadele'ye daha ılımlı bir tavır sergileyen Ali Rıza Paşa Hükümeti gelmiştir. Damat Ferit Hükümeti'nin istifası Temsil Heyetinin önemli başarılarından birini teşkil etmekteydi.

2.6. General Harbord'un Anadolu'ya Gelerek Karabekir ile Görüşmesi

ABD Başkanı Wilson, Ermenistan mandası açısından, Türkiye'nin durumunu incelemek üzere James G. Harbord adında bir generalin başında bulunduğu heyeti Türkiye'ye göndermiştir. Heyet 20 Eylül'de Sivas'a gelmiş, General Harbord burada, Mustafa Kemal, Bekir Sami, Rauf Bey ve Rüstem Bey ile 3-4 saat süren bir görüşme yapmış, ertesi gün ise Mustafa Kemal Paşa, Karabekir'e bir telgraf çekerek onu General Harbord ile yaptığı görüşmeden haberdar etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, bu telgrafta, Sivas Kongresinde alınan kararların birinci maddesi doğrultusunda, güçlü bir devletin yardımına ihtiyaç olduğunu ve bunu memnuniyetle kabul edeceklerini bildirmiş, General Harbord ise bunu olumlu karşılamıştır (Akşin, 1998: 531, C. 1; Ayışığı, 2004: 52).

Karabekir'e göre, bu heyetin amacı Doğu'yu Ermenistan yapmaktır. Harbord ve heyetin Erzurum'a geleceğini bildiren telgraf Dâhiliye Nezareti tarafından 17 Eylül'de bildirilmiştir. Aynı gün ise Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 19 Eylül'de gelecek olan heyete verilecek olan cevapların ana hatları ile tespit edilmesi kararını almış, Mustafa Kemal Paşa'dan gelen emir doğrultusunda Karabekir Paşa, Ermenilerin mezalim vesikalarını topladıktan sonra, heyetin karşılanması ile ilgili bir karşılama programı hazırlatmıştır. Bu program dâhilinde Karabekir heyeti kabul ederek, onlara gerekli bilgiyi verecek ve şehri gezdirecekti. 25 Eylül'de şehre gelen heyet, Karabekir tarafından Gezköy mevkiinde karşılanmıştır (Selvi, 2000: 212). Şehit yavruları heyette bulunanlara çiçek vermiş, halk tarafından nutuklar söylenmiştir. Bu sözlerin geneli, buraların halkının asırlardan beri Türkler olduğu, sonsuza kadar da böyle olacağı şeklindedir. Yine karşılama sırasında iki Türk genci ortalarında büyük bir levha tutmuşlar "Wilson Prensipleri Madde 14" yazılı olan bu levha heyette bulunanlara hediye edilmiştir. Bu levhayı gören Amerikalılar ise Türkler lehine çalışacaklarını belirtmişlerdi. Bu manzaradan oldukça etkilenen Harbord, Kazım Karabekir'e şu sözleri söylemiştir;

".....Mühim bir varlık görüyoruz, fakat itiraf edeyim ki Türkiye'de gördüğümüz bu ilk manzaradır. İçinde bulunduğunuz felakete rağmen Türkler uykuda kanaatiyle dolaşıyorduk. Mıntikanızda gördüğümüz bizi hayrete düşürdü. Milli merkeziniz olan Sivas bile uyuyor."

Bu sözleri hayretle dinlediğini kaydeden Karabekir, Harbord'a cevaben;

“.....General hazretleri bu mıntıkanın bir Ermenistan meselesi karşısında davası var. Halkımız bu dünyada yalnız Amerikalıların verdiği sözde durduğunu bildiği için Reisiniz Wilson’un sözü üzerine hakkını silahla müdafaadan vazgeçmişti. Fakat onunda suya düştüğünü gördüğündendir ki yediden yetmişe kadar harekete gelmişlerdir. Bu millete tahakküm olunur mu? Size bunu gösteriyorlar. İhtimal geri mıntıkalar buna ihtiyaç duymamıştır.”

Harbord; “Hudut üzerinde dağlar arasında böyle bir varlığı hatırıma bile getirmemiştik. Bu büyük bir kuvvet.” demiştir (Karabekir, 1969: 290).

Karabekir daha sonra heyete çay ikram ederek, çeşitli oyunlar düzenletmiştir. Karabekir, heyete otomobil ile şehrin asırlık yerleri olan Yakutiye medresesi, çifte minareler, iç kale ve saat kulesini, Ermenilerin yakıp yıktığı yerler ve içinde yanmış insanlar bulunan karşılıklı konakları gezdirerek, Ermeni mezalimi hakkında canlı levhaları göstermiş ve bilgi vermiştir. Karabekir, Amerikan heyetini oldukça iyi karşılamıştır. General Harbord, Karabekir’e memnuniyetini dile getirmiştir.

Karabekir ve General Harbord, Vali Reşit Paşa ile görüşmüş, Harbord burada Amerikan sermayesi ile Türkiye’ye yardım etmek istediğini, bu sermayeyi korumak için de bir miktar asker getirmek istediğini belirtmiştir. Bunun üzerine Karabekir, asker göndermedeki maksadı sormuş, Harbord ise cevabını “Sermayenin hini hacette her hale karşı muhafazası için münasip miktar kıtaat.” şeklinde dile getirmiş, Karabekir bunun üzerine; Türklerden korkuluyorsa, bunun haksızlık olduğunu, Türk milletinin her zaman sözünde duran bir millet olduğunu, asırlar boyu bağımsız yaşamış bir millete hâkim olunamayacağını, mesela Erzurum’a hâkim olabilmek için en az üç yüz bin asker gerektiğini, hürriyet ve istikbalimizi alacak olan sermayenin ateş olacağını belirtmiştir. General Harbord bu sözler karşısında, katiyen mutasavver bir şey ifade etmediğini belirttikten sonra, Türkiye’nin saadetini arzu ettiğini belirterek, amacının Amerika’da maruz kalabileceği sorular hakkında fikir almak olduğunu bildirmiş ve Amerika sermayesinin Türkiye’ye yardımını lazım için çalışacağını belirtmiştir (Karabekir, 1969: 292; Selvi, 2000: 213). Heyet, ayrıca Erzurum Müdafaa-i Hukuk üyeleri ve Belediye Başkanı Zakir Bey ile de bir görüşme gerçekleştirmiştir. General Harbord’a şehirdeki Türk ve Ermeni mezarlıkları gezdirilerek çoğunluğun kimde olduğuna dikkat etmesi istenmiştir (Turan, 2004: 269). Kazım Karabekir, heyete Ermenilerin gerçekleştirmiş oldukları kıyımı anlatan oldukça detaylı bir rapor hazırlamıştır. Karabekir’in hazırlamış olduğu bu rapor

Harbord'un duygu ve düşüncelerini Türkler lehine çevirmesinde önemli bir yere sahiptir (Kırzioğlu, 1991: 30; Erat, 1995: 51). Erzurum'daki incelemelerini bitiren General Harbord, 26 Eylül tarihinde buradan ayrılarak, Ermenistan'a geçmiştir. Harbord sınırda bulunan Ermeni subaylarının elini sıkmamıştır (Evcin, 2004: 82). Anadolu'daki azim ve kudreti gördükten sonra, Erivan'da Ermeni Hükümeti'ne; "Delegelerinizi Paris'e göndererek hâlâ Türk düşmanlığını körükleyeceğinize, Erzurum'a göndererek Türklerle anlaşmaya ve dost olmaya çalışın. Sizi Türk dostluğundan ve Türk alicenaplığından başka kurtarabilecek hiçbir kuvvet yoktur." şeklinde tavsiyede bulunmuştur (Karabekir, 1995: 26; Ermeni Dosyası). General Harbord, Amerika'ya döndükten sonra ise "Doğu Anadolu'da Türklerin çoğunlukta olduğunu ve Ermenileri tehdit eden herhangi bir hareket bulunmadığını" aktarmıştır¹⁵ ("Fikir, Siyaset ve Devlet Adamı Kazım Karabekir Paşa" Paneli, 2000: 40).

Burada Karabekir'in diplomat kişiliği göze çarpmaktadır. Zira o, yapmış olduğu görüşmeler esnasında gerek hazırlamış olduğu karşılama töreni, gerek etkili konuşmaları ve hazırlamış olduğu rapor ile Harbord ve heyetinin düşüncelerini Ermenilerin aleyhine çevirmeyi başarmıştır. Bu netice sonucunda Ermenilerin iddialarının gerçeği yansıtmadığı da ortaya çıkmıştır.

2.7. Sivas'taki Komutanlar Toplantısı ve Kazım Karabekir

Yukarıda da belirtildiği üzere Sivas Kongresi Damat Ferit Paşa hükümetinin sonunu getirmişti. 30 Eylül 1919'da Damat Ferit Paşa'nın istifası ile 2 Ekim 1919'da Ali Rıza Paşa hükümeti iş başına geçmiştir. Ali Rıza Paşa hükümetinin Milli Mücadele'ye daha ılımlı bir tavırla yaklaşmasının yanında, bu hükümette Harbiye Nazırı sıfatıyla Amasya Tamimine imza atan, lakin bu onaydan on gün sonra izin alarak İstanbul'a giden Mersinli Cemal Paşa da bulunuyordu (Ünal, 2013: 148). Kabinenin kurulmasının ardından Ali Rıza Paşa ile temas kurularak, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde belirlenen esasları, barış konferansı temsilcisi olarak halkın güvenini kazanmış kişileri atamayı ve Meclis toplanıncaya dek milletin kaderi ile ilgili bir karar almamayı kabul ettiği takdirde kendilerine destek verileceği bildirilmiştir (Ünal, 2013: 149).

---

¹⁵ Bu konuşma 26 Ocak 2000 tarihinde Kazım Karabekir'i Anma Panelinde Prof. Dr. Salim Koca tarafından yapılmıştır.

Ali Rıza Paşa Hükümeti ve Milli Mücadele yanlısı komutanlar, diyalog kurarak birbirlerini etki altına almak istiyorlardı. Bu gelişmelerin akabinde ise hükümet ve Heyet-i Temsiliye üyeleri 19 Ekim 1919'da bir araya gelmişlerdir. 20-22 Ekim günleri arasında üç gün süren bu görüşmede, Hükümeti Bahriye Nazırı Salih Paşa temsil ederken, Heyet-i Temsiliye adına ise Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve Bekir Sami Bey katılmıştır (Orbay, 2009: 394). Burada üç gün boyunca seçimler, meclisin toplanma yeri ve iç ve dış politikaya dair konular tartışılmıştır (Çiftçi, 2005: 100). Amasya Görüşmeleri sırasında Mustafa Kemal Paşa, Meclisin Anadolu'da toplanması gerektiğini Salih Paşa'ya kabul ettirmişse de, Salih Paşa bu durumu İstanbul Hükümeti'ne kabul ettirememiştir. Hükümet meclisin İstanbul'da toplanmasını talep ediyor, Mustafa Kemal Paşa ise, Cemal Paşa ile yaptığı yazışmalarda Meclis'in İstanbul'da toplanmasının zararlarını anlatarak, Anadolu'da toplanması gerektiği konusunda ısrar ediyordu (Akşin, 1998: 52-53, C. 2). Meclisin Anadolu dışında açılması konusu İstanbul Hükümeti tarafından kabul edilmemişse de, İstanbul'un milli hareketi tanınması görüşmeyi önemli bir noktaya getirmiştir (Ünal, 2013: 152).

Bu gelişmelerden sonra, Mustafa Kemal Paşa Amasya'da yapılan görüşme hakkında bilgi vermek ve izlenecek yol haritasını belirlemek üzere komutanları Sivas'a davet etmiştir. Bu davet sonucu Sivas'ta bir Komutanlar Toplantısı gerçekleştirilmiştir. Karabekir bu çağrı sırasında, Van'da askeri birlikleri teftiş etmekte idi (Karabekir, 1969: 348). Bu vazifesini yarım bırakmak istemediğinden dolayı, teftişi bitirdikten sonra 14 Kasım'da Sivas'a gelmiştir (Karabekir, 1969: 356). Bu toplantıya; Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Rauf Bey, Ali Fuat Paşa, Kara Vasıf, Bekir Sami Bey, Mazhar Müfit Bey, Şemsi Bey, Selahattin Bey ve eski Washington elçisi Alfred Rüstem gibi kişiler katılmışlardı. Bu toplantının amacı; Mebuslar Meclisi'nin nerede toplanacağı konusunu çözüme kavuşturmak, meclisin toplanmasından sonra Temsil Heyetinin ve Milli Teşkilatın alacağı biçim ve faaliyetin neler olacağını belirlemek ve Paris Barış Konferansı hakkında tartışıp bir takım kararlar almaktır (Kansu, 2009: 442, C. 2). Kazım Karabekir, 16 Kasım-29 Kasım günleri arasındaki 13 günlük sürede Heyet-i Temsiliye ve komutanların toplantısına katılmıştır.

Bu toplantıda en çok tartışılan konu ise Meclis'in nerede toplanacağıdır. Konumuz ile doğrudan bağlantılı olmayan bu tartışmanın ayrıntılarına girmeyeceğiz. Lakin toplantı sonunda Meclis'in İstanbul'da veya başka bir yerde toplanmasının zararlı ve yararlı yanları ele alınmış, bunun sonucunda, İstanbul'da toplanması gerektiği sonucuna varılmıştır (Özçelik, 1993: 117).

Bu esnada I. Ordu Müfettişi Fevzi (Çakmak) Paşa başkanlığında bir heyet İstanbul Hükümeti tarafından görevlendirilerek, Anadolu'ya gönderilmiş, bu heyet Sivas'a gelmiştir (Erat, 2000: 147). Karabekir, Fevzi Paşa'yı 26 Kasım günü ziyaret etmiştir (Karabekir, 1969: 372). Bu görüşme sırasında Fevzi Paşa, Mustafa Kemal Paşa aleyhinde bir takım sözler sarf etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele'nin başına geçmesinin ise yanlış olduğunu belirtmiştir. Bu sözler üzerine Karabekir, daha İstanbul'da bulundukları esnada Mustafa Kemal Paşa'yı kendisinin lider olarak teklif ettiğini belirterek, bazı mebusların söylediklerini dikkate almamasını belirttikten sonra, mücadele etmek isteyenlerin Anadolu'ya gelmeleri gerektiğinden bahsetmiştir (Karabekir, 1969: 372-373; Erat, 1995: 32-33). Bu konuşması ile birlikte Karabekir, Fevzi Paşa'yı Milli Mücadele'ye teşvik etmiştir (Çavaş, 2009: 33).

Lakin bu hadise ileride Karabekir ile Fevzi Çakmak arasında sorun teşkil edecektir. Çakmak, Karabekir'in kendisi hakkında yazdıklarına oldukça üzüldüğünü belirtmiş ve Karabekir'i yazılıp yazılmayacak, söylenip söylenmeyecek şeyleri bilmemekle suçlamış ve Karabekir'in yazmış olduğu sözleri kabul etmemiştir (Çiftçi, 2005: 105-106). Ayrıca Çakmak, Milli Mücadele'ye katılmak istediği zaman Mustafa Kemal Paşa'nın kendisini Ankara'ya kabul etmemesini de bu konuşmanın Karabekir tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya anlatılma ihtimaline bağlamıştır (Çiftçi, 2005: 106). Mango ise, Fevzi Çakmak Paşa'nın, Karabekir Paşa'yı Mustafa Kemal Paşa'ya düşman etmeğe çalıştığını ama bu olayın onun aleyhine kullanılmadığını anlatmaktadır (Mango, 2011: 105).

Komutanlar toplantısının, Karabekir açısından sonuçlarına baktığımız zaman, Karabekir'in, Fevzi Paşa'nın Mustafa Kemal hakkında sarf ettiği sözler karşısında takındığı tavır oldukça önemlidir. Bir kez daha görülüyor ki Karabekir Paşa, İstanbul'da Milli Mücadele'ye davet ettiği Mustafa Kemal Paşa'ya askerlikten istifa ettiği 8-9 Temmuz günü gösterdiği bağlılığı asla terk etmemiştir. Bir asker edası ile

Mustafa Kemal Paşa'nın emrinde olduğunu bir kez daha ispat etmiştir. Ayrıca Fevzi Paşa'yı da Milli Mücadele'ye davet ederek, ileride Genelkurmay Başkanı olarak büyük hizmetler etmesinde Karabekir'in pay sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Komutanlar Toplantısının ardından, Mustafa Kemal Paşa, 17 Aralık 1919'da Mebusan Meclisi'ne seçilen mebusların, Meclisin açılmasından önce Heyet-i Temsiliye ile görüşmelerinin önemini ve Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul'a yakın bir bölgeye nakledileceğini bildiren bir tamim yayınlamıştır. Ertesi gün ise Heyet-i Temsiliye ve Mustafa Kemal Paşa Sivas'tan Ankara'ya doğru yola çıkmışlardır. Nihayet 27 Aralık'ta Mustafa Kemal ve Heyet-i Temsiliye üyeleri Ankara'ya ulaşmış ve büyük bir törenle karşılanmışlardır (Kocatürk, 2000: 123-124). Milli Mücadele'nin hareket noktası bundan böyle Ankara olacaktır.

2.8. Şark Cephesi ve Karabekir'in Cephe Komutanlığı Görevine Getirilmesi

Karabekir Paşa'nın Doğu'ya tayin edilmesi konusunda ısrarcı olmasının sebeplerinden en önemlisi Ermenistan tarafından tekrar işgal edilmiş olan yerleri kurtararak, vatan topraklarına katmaktır. Bu nedenle daha Erzurum Kongresi çalışmaları sırasında, bu konu üzerinde çalışmalara başlamıştır. Bu düşüncesini 15 Temmuz 1919'da Mustafa Kemal Paşa'ya da bildirmiş, hudut bölgesine giderek, orada bulunan 9. ve 10. Tümen birliklerini kontrol ettikten sonra, 17 Temmuz'da tekrar Erzurum'a gelmiştir (Taşkiran, 1993: 57). 14 Ocak 1920 tarihinde Karabekir, Ankara'dan Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı telgrafla, Mustafa Kemal Paşa'nın Başkumandan, Ali Fuat Paşa'nın Genelkurmay Başkanı, kendisinin ise Şark Cephesi Kumandanlığı görevine getirildiğini öğrenmiştir (Kırzioğlu, 1991: 30). 16 Mart 1920 tarihine gelindiğinde ise, İngilizler başkent İstanbul'u işgal etmişler, bu olay üzerine Karabekir, Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı emir doğrultusunda bu olayı protesto etmek üzere Erzurum'da bulunan Yarbay Rewlinson'u tutuklatmıştır (Aydın, 2014: 151). Bu gelişmelerden sonra, Karabekir kontrolü altında bulunan valiliklerin İstanbul ile haberleşmelerini yasaklatmıştır. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılması üzerine, Edirne milletvekili olan Kazım Karabekir, bu görevi sürdürürken Şark Cephesi Komutanlığı görevine devam edecekti. Bu esnada TBMM tarafından 6 Mayıs'ta Erzurum Valiliği görevini de üstlenmiştir (Taşkiran, 1993: 58; Kırzioğlu, 1991: 31). Karabekir'in valiliğe getirilmesinde kendisinin Erzurum Valisi olan Reşat Paşa'nın milli mücadele

aleyhtarı olduğu yönünde Meclis Başkanlığı'na gönderdiği yazıda etkili olmuştur. Ayrıca Karabekir, Vali'nin devlet işlerinden anlamadığı yönünde şikâyetle de bulunmuştur (Sarıhan, 1994: 19, C. 3).

Karabekir'in almış olduğu geniş yetkiler kendisinin TBMM ve Mustafa Kemal Paşa tarafından oldukça güvenilen bir komutan olduğunu göstermektedir. Zira bu konuda McCarthy, **Ölüm ve Sürgün** adlı eserinde Karabekir'i Mustafa Kemal Paşa'nın Doğu'daki sağ kolu olarak nitelendirmektedir (McCarthy, 2014: 195). Salim Koca'da Kazım Karabekir ile ilgili değerlendirmelerinde, Türk İstiklal Savaşı'nın liderinin Mustafa Kemal Paşa olduğunu belirterek, Karabekir'i ise onun Doğu'daki temsilcisi olarak nitelendirmektedir¹⁶ ("Fikir, Siyaset ve Devlet Adamı Kazım Karabekir Paşa" Paneli, 2000: 34). Bu ifadeleri destekler bir ifade de Hüseyin Nihal Atsız tarafından yapılmıştır. Atsız, Kurtuluş Savaşı'nın iki kahramanı olarak Mustafa Kemal Atatürk ve Kazım Karabekir'i göstermektedir.¹⁷ Zaten görüldüğü üzere Mustafa Kemal Paşa, Karabekir'in fikirlerine son derece önem vermektedir. Gerek Anadolu'da gerekse de İstanbul ve Ankara'daki gelişmelerde Karabekir'in fikirlerini almayı ihmal etmemiştir. Mesela harbiye Eski Bakanı Fevzi Paşa'nın Savunma Bakanı yapılması gündeme geldiği zaman Mustafa Kemal Paşa, Karabekir'e bu durumu bildirmiş ve onun görüşünü sormuştur. Bunun üzerine Karabekir, Fevzi Paşa'nın bu görev için uygun olduğunu Diyarbakır'ın durumu düzelmiş ise İsmet Bey'in de Genelkurmay Başkanı yapılmasını belirtmiştir (Sarıhan, 1994: 493, C. 2). Ayrıca Karabekir, Doğu'da tek yetkili haline gelmiştir. Bu durum onun rahat hareket etmesi ve Ankara ile istişare etmek koşulu ile istediği gibi karar vermesinde etkili olmuştur. Hiyerarşi ve alt-üst komutasına her zaman önem veren Karabekir, kendi kararlarının dikkate alınmadığı zamanlarda oldukça üzölmüştür. Bunun en büyük örneği ise yukarıda anlattığımız gibi, I. Dünya Savaşı devam ederken, 1916'da Irak'ta Halil Paşa tarafından fikirlerinin dikkate alınmaması üzerine Halil Paşa ile ters düşmesi olayıdır. Karabekir, bu dönemde TBMM ve Mustafa Kemal Paşa'ya fikirlerini kabul ettirme konusunda herhangi bir zorluk yaşamadığından dolayı, üstünde herhangi bir baskı olmadan Doğu'da rahatça hareket etme imkânı yakalamıştır. Burada etkili olan bir durum ise, Mustafa Kemal Paşa'nın çeşitli cephe ve komutanları, kendi inisiyatiflerine bırakarak, durumu genel

¹⁶ Bu konuşma 26 Ocak 2000 tarihinde Kazım Karabekir'i Anma Panelinde Prof. Dr. Salim Koca tarafından yapılmıştır.

¹⁷ <http://www.nihal-atsiz.com/page/202> (15. 08. 2016).

talimatlarla yönetmiştir sadece gerekli görülen yerlerde emirler verme yoluna gitmiştir (Akçakalaylıoğlu, 1992: 49).

2.9. Kazım Karabekir'in Kars'ı Kurtarması

Mondros Mütarekesinden sonra, Ermeniler Doğu Anadolu'yu tekrar işgal etmeye başlamışlar, bunun üzerine Karabekir Paşa, Şark Cephesi Komutanı sıfatı ile Ermenilere karşı harekât hazırlığına başlamış, TBMM'den sefer izni isteyen Karabekir, bu isteği birkaç kez tekrarlamış, nihayet 6 Haziran'da TBMM Hükümeti Vekiller Heyeti kararı ile istediği izin çıkmıştır. Bu izin ile Karabekir, Erzurum, Van ve Erzincan'da seferberlik ilan ettirmiştir (Taşkiran, 1993: 58). Karabekir, 23 Haziran 1920'de taarruza geçecek iken Rus Harbiye Vekili Çiçerin'in Ankara'ya yollamış olduğu bir mektup sebebi ile bu harekât TBMM kararı ile durduruldu (Karabekir, 1969: 735-739). Ancak 20 Eylül 1920'de TBMM tarafından taarruza izin verildi ve Karabekir komutasında bulunan Türk ordusu 28 Eylül sabahı saat 3'te taarruza başlamıştır (Karabekir, 1969: 831, 833; Kırzioğlu, 1991: 32). Zira Ermeni kuvvetleri 24 Eylül tarihinde Karabekir'in karargâhının bulunduğu Bardiz'i uçakla bombalamışlardır. Taarruzla birlikte, Karabekir komutasındaki Türk ordusu Sarıkamış-Kars boyundaki Çatak, Divik ve Bezirgân Geçidi'ni taarruzun başladığı gün olan 28 Eylül'de, Sarıkamış'ı ise 29 Eylül'de ele geçirmişlerdir. Ayrıca ganimet olarak Ermenilerden beş top ve makineli tüfeğe el konulmuştur. Türk ordusu, 1 Ekim'de Kağızman'a girmiş, Iğdır'a dek yaklaşmıştır (Evcin, 2004: 102).

Karabekir'in bundan sonraki hedefi Kars'ı kurtarmaktı. 18 Ekim 1920'de Doğu Cephesi Komutanlığı 9. Kafkas ve 12. Tümenlere Kars harekâtının ana fikrini bildirmiş, 21 Ekim 1920 tarihinde ise, ikinci bir seferberlik çağrısında bulunmuştur. Toplama birliklerine giden birliklerden, harekât ve hazırlıkların hiçbir şekilde hissettirilmemesi istenmiş, Karabekir Paşa, Ermenilerin dikkatini yanlış yöne çekmek için, 21 Ekim 1920 tarihli şifresinde Iğdır mntıkasına iki alayın geldiği yönünde haberler yaymıştır. 27 Ekim olarak belirlenen taarruz harekâtı, 9. Kafkas Tümeni birliklerinin iki gece yağmur altında yapmış oldukları zorlu yürüyüş nedeniyle 28 Ekim 1920 tarihine bırakılmıştır (Tektosun, 2007: 48). Karabekir Paşa 30 Ekim'de Kars'ı ikinci kez kurtarmaya muvaffak olmuştur (Karabekir, 1969: 841). Karargâhını Kars'a kuran Karabekir Paşa, Kars'ı kurtarmakla yeni Türkiye Devleti'nin ilk askeri zaferini kazanmış oluyordu (Taşkiran, 1993: 48). Türk askeri

Kars'ın kurtuluşu sırasında 9 kayıp vermiş, 47 asker ise yaralanmıştır (Karabekir, 1969: 841). Ermeni güçlerinden de çok sayıda esir alınmıştır. Ermeni esirler arasında Harbiye Nazırı Araratof, Genelkurmay Başkanı Vekilof, Kars Kale Grup Kumandanı Pirimof ve bir sivil bakan bulunmaktaydı (Tektosun, 2007: 48) .

Karabekir'in elde ettiği başarılar Ankara'da da büyük bir sevince yol açmıştır. Milli Savunma Bakanı Fevzi Çakmak TBMM'nin almış olduğu karar ile Karabekir'in ferikliğe (Korgenerallik) terfi ettirildiğini bildirmiştir, böylece Kazım Karabekir, Türkiye'nin ilk terfi alan Paşa'sı ve ilk terfi alan Cephe Komutanı olarak tarihe geçmiştir (Taşkiran, 1993: 59).

Ermenileri tamamen etkisiz hale getirmek isteyen Erkan-ı Harbiye Başkanlığı bunun yanında alınacak silah ve cephaneye Batı'da çok ihtiyaç olmasından dolayı harekâtın aralıksız olarak devam etmesini istemekteydi. Barış teklifinin Hariciye Nezareti tarafından Doğu Cephesi Komutanlığı aracılığı ile yapılacağı belirtildikten sonra, harekâtın uzaması için iki yön öne sürülmüştü;

- 1- Kars-Erivan Yönü
- 2- Kars-Gümrü Yönü

Birinci seçenek olan Kars-Erivan yönünde, çabuk ve keskin bir darbe gösterilebilirdi, lakin bir sorun vardı; o da yolların bozuk olması sebebi ile gıda maddelerinin gönderilmesinde zorlukla karşılaşılabilceği ihtimalidir (Çalışkan, 2003: 82). İkinci seçenekte de bazı olumsuz durumlar mevcuttu, sonuç gecikebilirdi fakat bu güzergâhtan yapılacak olan harekât emin olarak cereyan edebilirdi. Zaten Karabekir Paşa'da tercihinin Kars-Gümrü yönü olduğunu belirtmiştir. 2 Kasım 1920 tarihinde, Erkan-ı Harbiye Başkanlığı vermiş olduğu yanıtta Karabekir ile aynı fikirde olduğunu belirtmiştir (Tektosun, 2007: 49). Karabekir, tarihler 5 Kasım 1920'yi gösterdiğinde, yetkili mercilere Gümrü'ye taarruz edeceğini bildirmiş, aldığı cevapta Kars'ın Gürcü saldırısına uğrama olasılığı olduğundan söz edilerek, kendisinin Kars'a çekilmesi istenmiştir. Bu cevabı uygun görmeyen Karabekir, kendi inisiyatifi doğrultusunda, Gümrü'ye doğru taarruza devam etmiş ve Ermenileri Gümrü'nün Batısına dek kovalamıştır. Bu başarıdan sonra, Ermeni Gümrü Kumandanı'nın mütareke önerisi ile birlikte Ermeni hükümeti de 6 Kasım günü barış isteğinde bulunmuştur (Karabekir, 1969: 843). Bu barış isteğinde Karabekir'in

başarılarının büyük rolü vardır. Ermenilerin barış teklifini Ankara'ya bildiren Karabekir, mütareke isteklerinin kabulü için Ermenilerin Gümrü müstahkem mevkinin teslimini istemiştir. 7 Kasım günü Gümrü Karabekir tarafından teslim alınmıştır (Karabekir, 1969: 843; Evcin, 2004: 105). Gümrü'nün teslim alındığı gün Nahçıvan'da bulunan Müfreze Komutanı, Şahtahtı'nın ele geçirilmesi ve Ermenilerin dikkatini o tarafa çekmek için Erivan'a harekât emri almıştır. Bunun üzerine 6-7 Kasım gecesi Nahçıvan'dan hareket ederek, 8 Kasım'da Şahtahtı kurtarılmıştır (Çalışkan, 2003: 83).

2.10. Gümrü Antlaşması ve Elviye-i Selase'nin Kurtuluşu

Ermeniler 6 Kasım 1920'de barış isteğinde bulunmak zorunda kalmışlardır. Bunun üzerine TBMM, Ermeni ordusunu etkisiz kılmak için, bir takım isteklerde bulunmuştur. Bu isteklerin Ermeniler tarafından reddedilmesi üzerine askeri harekât tekrar başlamış ve Ermeniler ağır kayıplar verince barış istemek zorunda kalmışlardır (Yalçın, 2009: 71). Ermenilerin barış teklifinin kabul edilmesi ile görüşmeler başlamış, TBMM adına görüşmeye Kazım Karabekir, Erzurum Mebusu Süleyman Necati Bey ve Erzurum Valisi Hamid Bey katılmışlardır. Görüşmeler 25 Kasım'da başlamış, nihayet yapılan görüşmeler sonucunda 2/3 Aralık 1920'de saat 24.00 iki taraf temsilcileri tarafından barış kabul edilmiştir (Karabekir, 1969: 846-847; Yılmaz, 2001: 102).

Türkiye Cumhuriyeti adına Kazım Karabekir'in imzaladığı bu antlaşma, daha sonra, Moskova ve Kars Antlaşmaları ile tasdiklenen Türkiye ve Ermenistan arasındaki sınırı belirlediğimiz antlaşmadır. Bu antlaşma ile Misak-ı Milli sınırları içinde bulunan Kars ili anavatana kavuşmuş, bununla birlikte Iğdır ve Tuzluca ilçeleri de Türkiye'ye katılmış oldu. Bu antlaşma daha sonra yerini 1921 yılında imzalanan Moskova ve Kars Antlaşmalarına bırakmıştır. Karabekir'in imzaladığı bu antlaşma Ankara Hükümeti'nin ilk siyasi zaferi olması yönüyle önemli bir yere sahiptir (Görgülü, 2014: 293). Karabekir, elde ettiği bu başarı ile diplomasi alanında da ne kadar başarılı bir insan olduğunu ortaya koymuştur. Zira Ankara Hükümetinin ilk siyasi zaferinin altında onun imzası vardır.

Bu arada Türkiye ile Sovyet Rusya arasında da ilişkiler iyiden iyiye gelişmekte idi. Hatta Ankara'ya bir Rus elçi heyeti geliyordu. Bu arada Ali Fuat Cebesoy, Rusya'ya büyükelçi olarak ulaşmıştı. Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek

için Ankara'ya doğru giden bu heyet, 21 Ocak 1921'de Kars'a uğramış ve burada Karabekir ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Heyet 22 Ocak'ta ise Kars'tan ayrılmıştır (Goloğlu, 2010: 50).

Bolşevikler, Kafkasya'daki devletleri birer birer egemenliği altına almaktaydı. Ermenistan ve Azerbaycan'ın Bolşeviklerin hâkimiyetine girmesinin ardından, Gürcistan sıranın kendisine geldiğini anlamıştı. Bu olay TBMM tarafından oldukça önem arz ediyordu, çünkü Misak-ı Milli sınırları içerisinde bulunan Ardahan ve Artvin o sırada Gürcistan hâkimiyetinde bulunuyordu. Bununla birlikte, İngiliz hâkimiyeti altında iken 1920 yılının Temmuz ayında İngilizlerin çekilmeleri üzerine Gürcistan tarafından işgal edilen Batum'da Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer almaktaydı (Taşkıran, 2008: 113).

Bolşevik Rusya'nın baskısı karşısında çaresiz kalan Gürcü Hükümeti, Türklerden yardım istemekten başka çare bulamamıştı. Gürcüler Sovyet saldırısına maruz kalan yerlerin ve özellikle de Batum bölgesinin Sovyet işgalinden kurtarılması için Türkler tarafından geçici olarak ele geçirilmesini istemişlerdir. Ankara Hükümeti ise bu gelişmeler üzerine harekete geçerek, 22 şubat 1921'de Gürcülere bir ültimatom göndermiş ve Brest-Litowsk Antlaşması sonucu Türkiye'ye bırakılan ve Gürcülerin işgali altında bulunan Artvin ve Ardahan'ın iadesini talep etmiştir (Evcin, 2004: 110-111). Bu gelişmelerin ardından 23 şubat 1921 tarihinde Gürcü Elçisi Ardahan ve Artvin'in Türkiye'ye bırakıldığını Hariciye Nezaretine bildirmiş (alışkan, 2003: 89) böylece bu iki bölge savaşsız olarak Anavatana katılmıştır. Genelkurmay Başkanlığı Karabekir Paşa'ya 9 Mart günü verdiği emir ile Ahılelek, Ahıska ve Batum'un işgal edilmesini istemiş, bunun üzerine Karabekir'in emri ile Ahıska Türk ordusu tarafından ele geçirilmiştir (Karabekir, 1969: 868-869; Evcin, 2004: 111). Daha sonra Misak-ı Milli sınırları içinde yer alan Batum'da kayıtsız şartsız olarak 11 Mart 1921'de ele geçirilmiştir (Karabekir; 1969: 869; alışkan, 2003: 90). Türk ordusu Karabekir yönetiminde 14 Mart'ta Ahılkelek'e girmiş, Karabekir elde ettiği bu başarıları izleyen günlerde, TBMM'den aldığı emir üzerine Ahılkelek, Ahıska ve Batum bölgelerine TBMM adına bürokratlar atamıştır (Karabekir, 1969: 870; Evcin, 2004: 111).

2.11. Moskova Antlaşması

Bu gelişmelerin ardından Sovyet Rusya ile Türkiye arasında diplomatik ilişkiler artmış, 24 Kasım 1920'de Ali Fuat Cebesoy Moskova elçiliğine atanmıştır. Bu gelişmeler ile birlikte iki devlet arasında görüşmeler başlamıştır. Moskova'da yapılan görüşmeler öncesi Çiçerin Türk temsilcilerine karşı olumsuz bir tavır takınmış, Türk yetkililer ise Çiçerin'den fayda gelmeyeceğini anlayınca Josef Wissarionowitsch Stalin'den randevu alarak onunla görüşmüş ve bu görüşmenin akabinde 26 Şubat 1921'de Moskova Konferansı resmen başlamıştır (Yalçın, 2009: 87). Görüşmeleri akabinde 16 Mart 1921'de Sovyet Rusya ile Türkiye arasında Moskova Antlaşması imzalanmıştır.

Kazım Karabekir ile ilgili önemli çalışmalar yapan Prof. Dr. Cemalettin Taşkiran, **Kazım Karabekir Paşa Askeri Hayatı ve Komutanlığı** isimli eserinde Karabekir Paşa'nın Kars Konferansı ile birlikte Moskova Antlaşması'na da baş delege olarak katıldığı yönünde bilgi vermiştir. Fakat bu bilginin Moskova Antlaşması kısmı yanlıştır. Karabekir, Kars Konferansına baş delege olarak katılmıştır ama Moskova Görüşmelerine katılmamıştır. Taşkiran, Karabekir ile ilgili olarak kaleme aldığı bir diğer eseri olan, **Milli Mücadele'de Kazım Karabekir Paşa** isimli eserinde ise Moskova Antlaşmasına yer verdiği kısım ile ilgili bölümde Karabekir'in Moskova Görüşmelerine katıldığı bilgisini tekrar yinelemektedir (Taşkiran, 2008: 123). Yalçın, Moskova Antlaşması'na uzunca yer verdiği eserinde, konferansa katılan heyetin arasında Karabekir'in ismini zikretmemektedir (Yalçın, 2009: 80). Çiftçi, ise Kazım Karabekir üzerine yaptığı oldukça detaylı çalışmasında, onu Gümrü Antlaşması ve Kars Konferansında baş delege olarak zikrederken, (Çiftçi, 2005: 126) Moskova Görüşmelerine katıldığı yönünde bir bilgi vermemektedir. Goloğlu ise, **Cumhuriyete Doğru** adlı eserinde, Hükümet'in Batum'dan vazgeçtiğini anlattıktan sonra, bundan Kazım Karabekir'in ve TBMM'nin haberinin olmadığını, Türk askerlerinin Batum'u işgal ederek hâkimiyet kurdukları sırada Yusuf Kemal Bey, Rıza Nur ve Ali Fuat Paşa'nın görüşmelerini bitirerek, bu antlaşmayı imzaladıklarını anlatmaktadır. Antlaşmanın yapıldığını ise Karabekir, Yusuf Kemal Bey'den aldığı telgraf ile öğrenmiştir (Goloğlu, 2010: 139-140). Zira Moskova'da bulunan heyet 11 Mayıs 1920'de İstanbul'dan yola çıkmış ve antlaşma 16 Mart 1921'de yani 8 ay sonra imzalanmıştır. Karabekir ise bu dönemde Doğu Cephesi Komutanı sıfatı ile Anadolu'da bulunuyordu. Buradan anlaşılıyor ki

Moskova Antlaşmasında Karabekir'in görüşmelere katılması imkânsızdır, görüşmelerde baş delegelik yapmamıştır. 20 Aralık 1945'te TBMM'de konuşma yapan Karabekir, Moskova görüşmeleri ile ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır;

“.....Moskova muahedesine dahi Atatürk beni başmurahhas olarak tâyin etmiş ve bana resmî olan ve kendi imzasını taşıyan vesikayı göndermişti. Fakat o zaman Şark ordusunu bırakmak ve Şark halkı içinden ayrılmak çok zararlı olacağı için durumu kendilerine arzetmiştim. Fakat o muahede hakkındaki fikirlerimi dahi önceden bildirmiş ve O da beğenmişlerdi. Bunun için ben, başmurahhas olarak gitmedim.” (TBMM ZC, D. VII, C. 20, B. 17, s. 257). Görüldüğü gibi Karabekir'de Moskova'ya gitmediğini ifade etmektedir.

Görüşmeler devam ederken, bir ara tıkanma noktasına gelmiştir. Türkiye ile Rusya arasında görüşmelerin kesildiği bu esnada Rus elçiliği heyeti Anadolu'ya gelmiş, Komünistlik propagandası yapacakları düşünülen ve kuşku ile karşılanan bu heyetin başkâtibi Upmal, Karabekir ile görüşerek, “komünist propaganda” yapma izninin verilmesi gerektiğini anlatmıştır. 25 Ocak 1921'de Karabekir'e telgraf çeken Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da örgüt kurduğu söylenen, Upmal'ın sınır dışı edilmesi gerektiğini bildirmiştir (Çolak, 2001: 34-35).

Antlaşmanın konumuzu ilgilendiren bölümüne bakıldığında ise, bu antlaşma ile Kazım Karabekir öncülüğünde Türk ordusunun Gürcülerden aldığı Batum Rusya'ya bırakılmış oluyordu. Çünkü Lenin, Rusya'nın ticaretinde Gürcistan'ın büyük rolü olduğunu vurgulamış, Rus delegeler ise Batum'un Rusya'ya bırakılması konusunda ısrarcı olmuş ve sonuç olarak Batum Rusya'ya bırakılmıştır. Sovyetler ayrıca, Batum hariç, Misak-ı Milli'nin doğu sınırlarını da tanımayı kabul etmişlerdir (Tektosun, 2007: 58). Batum'un Rusya'ya bırakılması Misak-ı Milli'den verilen ilk taviz olmuştur. Böylelikle her iki devletin sınır kapıları belirlenmiş oluyordu. Doğu sınırı ise güvence altına alınmış oldu. Genele bakıldığı zaman Batum'un Rusya'ya bırakılması hariç bu antlaşma sonuçları itibari ile Türkiye adına oldukça önem arz eden bir antlaşmadır.

2.12. Kars Konferansı ve Kars Antlaşması

Moskova Antlaşmasının on altıncı maddesi gereği bu antlaşmanın en kısa zamanda Kars'ta onaylanması kararlaştırılmıştı. Bu sebepten dolayı 26 Eylül-13 Ekim 1921 tarihleri arasında bir konferans yapılmıştır. Kars Antlaşması, Ankara Hükümeti ile Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan arasında Rusya'nın aracılığı ile 13 Ekim 1921 tarihinde imzalanan bir dostluk antlaşmasıdır. Karabekir bu

konferansa Türk Heyeti adına baş delege sıfatı ile katılmış ve başkanlık etmiştir (Erat, 1995: 63). Konferansa Rusya adına Yoldaş Ganetzki baş delege olarak katılırken Ermenistan heyeti adına Yoldaş Miravyan ve Boğos Makinziyan, Gürcistan heyeti adına ise Yoldaş İlyava ile Şvanidze ve Azerbaycan heyeti adına ise Yoldaş Behbud Şahtatinski katılmışlardır (Karabekir, 1969: 938). Karabekir'in baş delege olmasının yanı sıra; Veli Bey, Muhtar Bey ve Memduh Şevket Beyler de Türkiye'yi temsil etmişlerdir (Sarıhan, 1994: 75, C. 4) Türk heyetinde bu isimlerin yanı sıra müşavir ve kâtip sıfatıyla bazı isimlerde bulunmaktaydı (Karabekir, 1969: 938).

Konferansın başında konuşan Karabekir; Türk milletinin kendisini, emperyalist ve kapitalist devletlerin Sevr Antlaşmasını tanımadıklarını bu antlaşmayı yapanların tehditlerine boyun eğmeyeceklerini ve bu nedenle yeni bir hükümet kurduklarını belirtmiştir. Batı'nın işkencelerine tüm gücüyle engel olan Türk halkının yüzünü doğuda çevirdiği zaman karşısında aynı gaye içinde olan Şûralar Rusya'sını gördüğünü ifade etmiştir. Karabekir yaptığı konuşma sonunda ise, "Moskova'da temellerini attığımız Dostluk Antlaşmasının teyidi ve takiyesi olduğunu" belirtmiş ve bu durumunda Doğu'da edebi bir dostluğun tespiti anlamına geldiğini vurgulamıştır (Yalçın, 2009: 91). Karabekir'in sözlerinin akabinde konuşan Rus delegesi Ganetzki Türkiye'nin emperyalistlere karşı önemli bir rol oynadığını belirtmiş, Rusya ile Cumhuri Hükümetlerin bu mücadeleyi derin bir ilgi ve alaka ile izlediklerini belirtmiştir. Ermenistan Harbiye Komiseri Yoldaş Miravyan'da yapmış olduğu konuşmada konferansın Kafkas ardı Cumhuriyetlerin Türkiye ile olan dostluğu kuvvetlendireceğinden bahsederek, Türkiye'nin emperyalizme karşı olan mücadelesine temayül ve ilgi gösterdiklerini belirtmiştir (Evcin, 2004: 115-116).

Kars Antlaşması 13 Ekim 1921'de imzalanmıştır. Karabekir'in de imzasının bulunduğu bu antlaşmanın sonucuna bakıldığında; Doğu cephesinin güvenliğinin sağlanması açısından son basamağı oluşturuyordu. Türkleri uzun süre meşgul eden Elviye-i Selase Misak-ı Milli ilkeleri (Batum hariç olmakla birlikte) kapsamında sınırlarımız içine dâhil edilmiştir (Yılmaz, 2001: 197). Bu antlaşmanın yaklaşık yedi ay önce imzalanan Moskova Antlaşmasından hiçbir farkı yoktur. Nerdeyse Moskova Antlaşmasının benzeri niteliğindedir. Kars Antlaşmasını önemli kılan bir özelliği ise

Moskova Antlaşması ile belirlenmiş olan sınır ve ilkelerin, Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan adına da kabul edilmiş olmasıdır (Taşkiran, 2008: 121).

Kars Antlaşmasının imzalanmasının ardından Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey konu ile ilgili olarak, 24 Ekim’de meclise bilgi vermiştir. Aynı gün ise Kazım Karabekir, kontrolü altında bulunan bölgede bir gezi yapmıştır. Otomobil ile Ardahan’a hareket eden Karabekir, 25 Ekim’de Ardahan’a gitmiş, ertesi gün ise Oltu’ya ulaşmıştır. 28 Ekim’de ise Kars mevkisine gelmiştir (Sarıhan, 1994: 116, C. 4).

Karabekir’in İstanbul’un işgali ile birlikte tutukladığı İngiliz Yarbay Rewilson ve İngiliz askerleri ise, 30 Ekim 1921’de Malta’ya sürgüne gönderilen Türk esirlerin serbest bırakılması üzerine serbest bırakılmıştır (Kırzioğlu, 1991: 36; Taşkiran, 1993: 60).

Yapılan savaşların başarıya ulaşması ile birlikte antlaşmalar yapılmış ve bu antlaşmaların ardından, Doğu cephesinde sınırlar belirlenmiş, sorunlar giderilmiş oldu. Böylece Batı Cephesi de kapanmış oluyordu. Lakin Batı’da Türk ordusu hala düşmanla çarpışmakta idi. 1 Ocak 1922’de Genelkurmay’ın isteği üzerine Doğu’da bulunan Kağızman ve Sarıkamış’taki 11. Tümen ve Erzincan’da bulunan 13. Süvari Alayı Batı cephesine gönderildi. 11. Tümen daha sonra 5. Tümen adını alarak Büyük Taarruz’a katılmıştır (Kırzioğlu, 1991: 36).

10 Ocak 1922’de Mustafa Kemal Paşa Refet Paşa’nın istifası ile boşalan Milli Savunma Bakanlığı görevine Milli Mücadele boyunca iş birliği içinde olan Karabekir Paşa’yı uygun görmüş ve bu teklifini Karabekir Paşa’ya bildirmiştir. Rusların bu işten kuşkulanaacağı, İngilizlerin ise yararlanabileceğini öne süren Karabekir, bu görevi kabul etmemiştir (Sarıhan, 1994: 226, C. 4). Bu dönemde Karabekir 26 Temmuz 1922’de ise Mehmet Akif Ersoy tarafından yazılan marşı eleştirmiş ve Başbakan Rauf Bey’e kendi yazdığı marşı yollamıştır (Sarıhan, 1994: 548, C. 4).

Bu gelişmeler yaşanırken o dönemde Tiflis’te bulunan Cemal Paşa 21 Temmuz 1922 tarihinde yaverleri ile birlikte bir suikast sonucu öldürülmüştür. O sırada Erzurum’da bulunan Kazım Karabekir, Erkan-ı Harbiye Riyasetine başvurarak Cemal Paşa’nın cenazesinin Erzurum’a getirilmesini teklif etmiş, bunun üzerine Erkan-ı Harbiye Riyaseti, durumu TBMM’ye bildirerek bir sakınca olmadığını

belirtmiş bunun üzerine TBMM ise cenazenin Anadolu'ya nakledilmesinin uygun olacağını bildirmiştir. Karabekir'in girişimleri sonucunda Cemal Paşa ve yaverlerinin cenazeleri Anadolu'ya getirilmiş ve 28 Eylül 1922'de defnedilmiştir (Artuç, 2005: 356).

2.13. Kazım Karabekir'in Ankara'daki Faaliyetleri

1922 Eylül ayında Milli Mücadele tamamı ile sona erdi. Bunun üzerine Karabekir de Sarıkamış'ta bulunan kumandanlığa kendi yerine Ali Sait Paşa'yı vekil bırakarak meclis çalışmalarına iştirak etmek adına Ankara'ya doğru yola çıkmıştır. Karabekir, Ankara'ya gelirken, Trabzon, İnebolu, Kastamonu yolunu takip etmiş, Kastamonu'da halk tarafından yoğun bir ilgi ile karşılanmış ve burada iki gece kalarak vatandaşlarla konuşmuş ve bazı temaslarda bulunmuştur (Eski, 1995: 433). Karabekir, 16 Ekim 1922 senesinde Ankara'ya ulaşmıştır. Ankara'ya geldiği zaman Mustafa Kemal Paşa, milletvekilleri ve tanınmış tüm şahsiyetler kendisini karşılamaya geldiler. Karabekir cephe kumandanlığı vazifesi üstünde kalmak ile birlikte milletvekili olarak çalışmalara başlamıştır. Karabekir, Mustafa Kemal Paşa ile birlikte İsmet Paşa'nın da karargâhının kurulu bulunduğu Bursa'ya gitmiş, Kasım ayı başında ise Ankara'ya geri dönmüştür.

30 Ekim 1922'de Meclise katılan Karabekir, Meclis'te bir konuşma yapmıştır. Karabekir yapmış olduğu konuşmada;

“.....Milletimizin birliğini temsil eden Meclis'in yarattığı zaferle Doğu'da ve Batı'da asırlık zincirler nasıl kırıldı ise bu zincirin İstanbul'daki son halkaları da kırılacaktır. Milli birliğimiz sayesinde ilim ve irfan ordularımız da yakında seferberliğe başlar.”

demıştır (Sarıhan, 1994: 786, C. 4). TBMM aynı gün ülkeye yapmış oldukları hizmetler dolayısı ile Kazım Karabekir, İsmet ve Fevzi Paşalara oybirliği ile teşekkür etmiştir.

Kazım Karabekir, Latife Hanım ile 29 Ocak 1923 günü evlenen Mustafa Kemal Paşa'nın nikâh merasimlerine katılmış ve Mustafa Kemal Paşa'nın şahitliğini yapmıştır (Çavdar, 1973: 123). 17 Şubat 1923 tarihinde İzmir'de bir İktisat Kongresi toplanmıştır. Bu kongre toplanma tarihi alınış bakımından oldukça ilginçtir. Zira kongre, Lozan görüşmelerinin ekonomik konuları dolayısı ile kesildiği ve TBMM'de tartışıldığı döneme denk gelmiştir (Goloğlu, 2008: 95). İzmir İktisat Kongresinin başkanlığını ise Milli Türk Ticaret Birliği'nin önerisi ve Mustafa Kemal Paşa'nın izni ile Kazım Karabekir yapmıştır (Türkyılmaz, 2013: 63). Karabekir, Manisa

Bölgesi Sanayi Temsilcisi olarak katıldığı bu kongrede Mustafa Kemal ve İktisat Bakanı Mahmut Esat Bozkurt'un ardından üçüncü konuşmayı yapmıştır (Bağdadi, 2010: 19). Karabekir, eğitim, ziraat ve iktisat konularındaki fikirlerini beyan etmiştir. Kongre, 4 Mart 1923'te sona ermiştir.

İktisat Kongresinin sona ermesini müteakip Aydın ve Nazilli'ye gitmiş ve oradan da İzmir'e gelerek Ankara'ya dönmüştür. Burada Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun yeni seçim için yapmış olduğu hazırlıklarda bulunmuş, İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Rauf Bey'in evinde Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında yapılan toplantılara katılmıştır (Kandemir, 1948: 182). 20 Haziran 1923'te Erzincan Belediyesi tarafından alınan karar ile Erzincan Fahri Hemşehrisi seçilmiş, 29 Haziran 1923'te 2. Büyük Millet Meclisine İstanbul Milletvekili sıfatı ile girmiştir (Kırzioğlu, 1991: 37). 10 Kasım 1923'te İstanbul'a gitmiş, burada Şark (Doğu) Fatihi olarak karşılanmıştır (Çetinoğlu, 2011: 3092, C. 4). Karabekir İstanbul'da şerefine yapılan spor gösterisinde ise İstanbul İdman Cemiyetleri Fahri Reisliğine seçilmiştir (Kandemir, 1948: 182). 21 Kasım 1923'te ise, Milli Mücadele'de siyasi ve savaş yararlılığı gösteren kişilere verilen Yeşil ve Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir.¹⁸ Karabekir 11 Temmuz günü İzmir'de Aydın Eşrafından Cemal Beyin kızı İclal Hanım ile evlenmiştir. Şark Cephesi Kumandanlığı 21 Ekim 1923'te lağvedilmiş ve Karabekir ise aynı gün içerisinde Birinci Ordu Müfettişliğine tayin olunmuştur. Bu esnada ise milletvekilliği görevi devam etmektedir (Levent, 2013: 115).

Bu esnada çıkan bir kararname ile milletvekili sıfatında bulunan kişilerin askerlik ile ilişkilerinin kesilmesi şartı getirilmişti. Bu kararname ile birlikte Karabekir, ya meclisi ya orduyu tercih etmek zorunda idi. Bu sırada Milli Savunma Bakanı Kazım Özalp ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, Karabekir'e soğuk davranıyor ve ordunun yükselip güçlenmesi adına sunduğu teklifleri dikkate alınmamaktadır. (Kırzioğlu, 1991: 38). Yukarıda da belirttiğimiz üzere Karabekir, yaptığı işlerde her zaman aktif olan ve öne çıkan bir kişilik olduğu için, düşüncelerini rahatça söylemekten kaçınmamıştır. Zaman zaman yapmış olduğu uygulamalar, teklifler ve fikirleri üstleri tarafından kabul edilmemiş veya dikkate alınmamıştır. Irak Cephesinde bulunduğu zaman Halil Kut Paşa ile de bu mevzuya benzer bir olay

¹⁸ <http://www.kazimkarabekirvakfi.org.tr/kazimkarabekir.htm> (05.06.2016).

yaşamış ve fikirlerinin dikkate alınmadığı gerekçesi ile anlaşmazlığa düşerek, naklini istemiş ve Kafkas Cephesine gitmiştir. Bu olayda da Karabekir, fikirlerinden taviz vermeyen bir yapıya sahip olduğundan dolayı tekliflerinin dikkate alınmamasına oldukça üzülmüştür. Bu olayın akabinde ise Karabekir, 26 Ekim 1924'te tekliflerinin dikkate alınmadığını ifade eden bir dilekçe vererek, Birinci Ordu Müfettişliği görevinden istifa etmiştir (Levent, 2013: 115). Karabekir'in istifasını izleyen günlerde, Ali Fuat Paşa ve Rauf Orbay'da askerlikten istifa ederek mebusluk görevinde kaldılar. Bu üç tanınmış komutanın art arda istifa ederek mebusluğa soyunmalarından rahatsızlık duyan Mustafa Kemal Paşa, mebusluk görevinde bulunan tüm askerlerin mebusluktan istifa etmelerini istemiştir. Bu istek üzerine Fevzi Paşa mebusluktan istifa etmiş, İzzettin, Ali Hikmet, Şükrü Naili ve Fahrettin Paşalar, istifa etmiş, diğer komutanlar, Cevat Paşa ve Cafer Tayyar Paşalar mebusluk görevinde kalmayı tercih etmişlerdir. Lakin Ankara'ya gelerek, Mustafa Kemal Paşa ile görüşen Cevat Paşa da, görüşmenin ardından mebusluktan istifa etmiştir (Kandemir, 1955: 105-106, C. 2).

Yaşanan istifaların ardından İstanbul basını bu istifaları, yeni bir partinin adımları olarak değerlendirmiştir (Osarak, 2016: 55). Sonuç olarak 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Bu partinin başkanlığına ise oy birliği ile Kazım Karabekir getirilmiştir (Osarak, 2016: 58). Türkiye'nin ilk muhalefet partisi olan TCF'nin kuruluşuna ise tepkiler gelmiş, partinin kuruluşundan yaklaşık üç ay sonra Doğu'da Şeyh Sait İsyanı patlak vermiş, mecliste bu olayın sorumlusu ve arkasındaki yapı TCF olarak gösterilmiştir (Yüceer, 2002: 540). İsyanın bastırılmasının ardından, İstiklal Mahkemelerinde, ayaklanmaya sebebiyet verenler arasında TCF Urfa Kâtibi Mesulü Emekli Yarbey Fethi Bey'de bulunuyordu. 25 Mayıs 1925'te ise, görev bölgesi içindeki tüm TCF şubelerinin kapatılmasına karar verilmiş, bu gelişmenin ardından ise, 3 Haziran 1925'te, Bakanlar Kurulu kararı ile Takriri Sükûn Kanunu gereğince TCF'nin kapatılmasına karar verilmiştir (Yüceer, 2002: 541).

TCF'nin kapanmasından bir yıl sonra, Mustafa Kemal Paşa, Batı Anadolu dolaylarında bir geziye çıkmış, bu esnada, İzmir'e geçeceği zaman, 14 Haziran'da İzmir Valisinden kendisine karşı bir suikast girişimi olacağı haberini almıştır. Suikastçılar yakalanmış ve bu suikast girişiminde TCF milletvekillerinin parmağı

olduğu anlaşılmıştır (Özkaya, 1991: 67). Suikast girişiminin ise 17 Haziran 1926 Çarşamba günü meydana geleceği anlaşılmış ve olayın sanıkları 13 Haziran günü tespit edilmiştir (B.C.A. 030. 10. 00. 102. 662. 23. 1). Bu gelişmelerin ardından, hükümet İstiklal Mahkemesini Ankara'dan İzmir'e nakletti. Bu esnada, TCF üyelerinin de içinde bulunduğu birçok kimse tutuklandı. Tutuklananlar arasında Kazım Karabekir, Ali Fuat, Cafer Tayyar, Refet ve Rüştü Paşalar da bulunmaktaydı (Kaya, 2008: 153). Lewis, İstiklal Mahkemelerini eleştirmektedir. Ona göre, Ankara ve İzmir'deki İstiklal Mahkemeleri, soruşturmayı gerçek suikast ve suikastçıların ötesine geçirmiş, hukuk kurallarına uymayarak, olayı Mustafa Kemal'e karşı muhalefet içerisinde bulunanların yargılanmalarına çevirmişlerdir (Lewis, 2013: 370). Neticede, Kazım Karabekir ve diğer paşalar berat etmişlerdir (Özkaya, 1991: 71). Kazım Karabekir'in tutuklanmasını Başbakan İsmet İnönü yanlış bulmaktadır. Bu tutuklanmaların ardından Karabekir, 1 Kasım 1927'de emekliğe ayrılmıştır (Baycan, 1992: 128). Sosyal Güvenlik Kurumunda bulunan belgelerdeki yazışmalardan anlaşıldığına göre Karabekir emekliğe ayrıldığında ferik rütbesinde bulunmaktadır (Emekli Sandığı Arşivi, A.0083.858 numaralı Emeklilik Sicil Dosyası). O, bu dönemde, siyaset yapmadan gözetim altında tutulacaktır. Atatürk'ün vefatı ile birlikte 1938'den 1948 yılının başına dek aralıksız milletvekilliği ve 1946-1948 arasında TBMM Başkanlığı yapacak olan Karabekir, 26 Ocak 1948 tarihinde ise vefat etmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. İNÖNÜ DEVRİNDE KAZIM KARABEKİR'İN FAALİYETLERİ

3.1. Karabekir'in İkinci Siyasal Hayata Dönüşüne Kadar Olan Yaşamı

Kazım Karabekir, 5 Aralık 1927 yılında Milli Savunma Bakanlığının emri ile Korgeneral rütbesi ile emekliye ayrılmıştır. 1930'dan İstanbul Milletvekili olduğu 1938 yılının sonuna kadar Erenköy'deki, bugün "Kazım Karabekir Vakfı" olarak kullanılan evinde inzivaya çekilmiş ve sıkı gözetim altında tutulmuştur (Kırzioğlu, 1991: 38). Kazım Karabekir ve dönemin muhalifleri ile ilgili raporlar polis tarafından günü gününe tutularak tanzim edilmekte ve İçişleri Bakanlığına bildirilmektedir. İçişleri Bakanlığı ise bu bilgileri her ay Cumhurbaşkanlığına iletmektedir (Balcıoğlu, 2014: 31). 1931 yılında muhaliflerin adlarının yerine onlara numaralar verilmiştir. Karabekir ise yazışmalarda 3 numara olarak anılmaya başlamıştır (Balcıoğlu, 2014: 34). Bu 11 yıllık döneme kısaca göz atmanın yerinde olacağı kanısındayız. Karabekir, daha sonra milletvekilliği yapmamış ve bu dönemde anılarını yazmakla ve ailesi ile ilgilenmekle meşgul olmuştur.

Karabekir emekliye ayrıldıktan sonra, ilk başta Kanlıca'da Muammer Bey yalısı olarak bilinen yerde kirada oturur. Bu sırada ikiz kızları Emel ve Hayat 1,5 yaşındadırlar. Daha sonra Suadiye'de bahçe içinde bir köşk kiralamışlardır. Karabekir ailesi, kendi evlerini almak isterler ve elde avuçta ne varsa satarak satın alabilecekleri bir ev aramaya başlarlar. Bu sırada Erenköy'de Sultan II. Abdülhamit'in Maarif Nazırı Antepli Münif Paşa'nın selamlığının satılık olduğunu öğrenen Karabekir, burayı satın almak için girişimlere başlamıştır. Harap ve yıkık bir vaziyette bulunan köşkü satın alan Karabekir ailesi 15 Kasım 1930'da buraya taşınmıştır.

Karabekir evi hazırlayarak eşini ve kızlarını getirmiştir. Burada da Karabekir ve ailesinin zor şartlarda yaşadığını gösteren örnekler mevcuttur. Karabekir ailesi eve

taşındığı zaman bir sedir, üzerinde kilimler, duvarda Türk bayrağı ile aile fotoğrafları, eşinin masasının üzerinde “gül” yazılı bir kâğıt olmak üzere bir oda hazırlanmıştır. Diğer odaların camı ise battaniyeler ve yorganlarla çivilenmiştir. Zira evin camı yoktur. Karabekir Paşa’nın cam taktırmaya parası da yoktur (Çavaş, 2009: 132).

Karabekir Erenköy’deki günlerini okuyup yazarak, bazen de zihnini yormayan, bahçe ve tahta işleri ile uğraşarak geçirmiştir. Ayrıca burada senelerden beri tutmuş olduğu notları okuyup yazmıştır. Abone olduğu Almanca ve Fransızca dergileri takip etmiştir. Bu dönemde Karabekir büyük bir yalnızlığa itilmiştir. Zira çevresinde kimse kalmamıştır. Bazı kimseler sadece bayramlarda onun yanına uğramakla yetinmişlerdir. Karabekir ise bu konuda oldukça duyarlı davranmakta dost ve ahabalarını zor duruma düşürmemek adına şehre inmeyerek ortalarda pek görünmemektedir. Burada Cafer Tayyar Eğilmez, Reşit Erkan, bacanağı Hamza Osman Erkan ile görüşmekte ve satranç oynamaktaydı (Kandemir, 1964: 10).

Karabekir’in evi sivil polisler tarafından gözetlenmektedir. Ev halkı tarafından kargalar lakabı takılan bu polisler Karabekir’in evinin karşısında devamlı onun evini gözetlemişlerdir. Karabekir’in kızı Timsal Karabekir ve Kazım Karabekir Vakfı Sekreteri Sadık Tekeli’nin **Yeni Asya**’dan H. Hüseyin Kemal’e verdikleri röportaj sırasında bu konuyla ilgili olarak verdikleri bilgilerde oldukça önemlidir. Yapılan röportajda Kazım Karabekir, Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy ve Cafer Tayyar Eğilmez’in 1938 yılına dek, sıkı bir gözlem altında bulunduklarını ve evlerine giren çıkanların rapor edildiğini dile getiriyorlar.¹⁹ Burada önemli bir nokta ise çalışmamızın asıl konusunu içeren İnönü devrinde Karabekir’in Atatürk dönemine göre daha rahat bir şekilde göz önünde bulunma fırsatına kavuştuğudur.

Karabekir, 1930 yılında Hür Adam Gazetesinde “Hür Adam” imzasını kullanarak, İsmet Paşa Hükümetine ilişkin eleştirel yazılar kaleme almıştır. Atatürk, bu sırada patlak veren Menemen Olayı’nın ardından eski TCF’lilerin mevcut hükümeti düşürmek için harekete geçtiklerini düşünmüş ve devletin ileri gelenleri ile yaptığı toplantı sonucu Hür Adam ve benzeri gazeteleri çıkaran şahsiyetlerin Divan-ı Harp’te sorguya çekilmelerini istemiştir (Çiftçi, 2005: 300).

¹⁹ http://www.yeniasya.com.tr/roportaj/kazim-karabekir-demokrat-bir-insandi_112517 (20 11. 2016)

Karabekir, 1931 seçimlerinde ise İstanbul'dan bağımsız milletvekili adayı olmuştur. Fakat meclise girememiştir. Karabekir aday olmasının sebeplerini şöyle anlatmaktadır;

“.....23 Nisan 1931'de 4. Büyük Millet Meclisine İstanbul'dan namzetliğimi koydum. Sebebi: Gerek Halk Partisi Genel Sekreterliğinin ve gerekse parti başkanı ve cumhur reisi Atatürk'ün 30 müstakil mebusluk, için yer ayırdıklarını ve şimdiye kadar yapılan işler hakkında tenkide bulunmak isteyenleri bu münhal yerlere namzetliklerini koymak için basınla beyanatta bulunmaları idi. “Çocuk Davamız” bütün manası ile terk olunmuş bulunuyordu. Ahlak düşkünlüğünün bu düşkünlüğümüzü daha elim bir hale sürüklediğini herkes görüyor, müteessir oluyor fakat bir şey yapamıyordu. İşte bu davayı Büyük Millet Meclisi kürsüsünden hale uğraşmak ameliyle namzetliğimi koymuştum.” (Karabekir, 1995: 300: Çocuk Davamız, C. 2)

Görüldüğü gibi Karabekir'in bu anlatımından kendisinin Türkiye'nin halini iyi görmediği anlaşıyor. Burada Atatürk döneminden memnuniyetsizliğini dile getiren Karabekir, Milli Mücadele'nin başından itibaren ele aldığı ve ilgilendiği ve bir dava olarak gördüğü yetim çocukları takip ettiğini anlatmaya çalışmıştır. Onlarla kendisinin emekliliğinden sonra ilgilenilmediğini belirterek, bu konu ile ilgili görüşlerini bildirmek adına tekrar mecliste olması gerektiğini ve bu seçimlerde o nedenle aday olduğunu açıklamıştır. Karabekir bu seçime katılmışsa da meclise girememiştir. Burada Karabekir, kendisine oy verilmemesi için baskı yapıldığını iddia ederek aldığı oyların dahi yok edildiğini belirtmektedir (Karabekir, 1995: 300: Çocuk Davamız, C. 2).

1931 yılında Karabekir ile ilgili yaşanan olumsuz ve üzücü olaylardan birisi de lise son sınıf öğrencileri için çıkan **Tarih IV** adlı kitabın içerisinde bulunan bir fotoğraf karesinden kendisinin çıkarılmasıdır. Fotoğrafın aslında Kazım Karabekir, Mustafa Kemal Atatürk ile birlikte 1923'te Zübeyde Hanım'ın İzmir'de bulunan kabrini ziyaret ederken, lise kitabına koyulan fotoğrafta Karabekir kareden çıkartılmıştır. Burada da Karabekir'e devlet eli ile yoğun bir sansür uygulandığı görülmektedir.

Timsal Karabekir, babasının her anısını şiire döktüğünü ve annesi hasta olduğu zaman doktora gidecek paraları olmadığını, bunun üzerine Karabekir'in eşi İclal Hanım'ın kendi ailesinden kalan değerli takılarını vererek, iki damla gözyaşı

akıttığını bunun üzerine ise Karabekir'in “İki Damla Gözyaşı” adlı şiiri yazdığını kaydetmektedir.²⁰

“İKİ DAMLA GÖZYAŞI

Yetmiş lira ile mütekait bir adam
İken, ikiz kızım da doğdu olduk tamam
Evet tamam! Çünkü herkes kaçıyor benden
Ve ben de sabahları erken
Yavruların hazırlıyorum sütlerini kaçıp gitti evdekiler
Parasız kim kimi bekler?
Tam bu sırada hastalık saldırdı bize
İki yavrumla anneleri diz dize
Sancılar içinde kıvranıyorlardı
Hayatın kalmamıştı artık tadı.
Kalmamıştı elimde hiç satacak
Peki! Ya bu hastalara kim bakacak?
Vejetalin eritmek için sarılmışım kepeceye
Fakat doktor parası sığmıyor hiç bütçeye.
Satmışım elimde olanı
Yemiştik mazide kalanı.
Düşünüyordum, iki elimde başım,
Dalmışım, bunalmışım.
Seslendi refikam:
Paşam! paşam!
Nedir bu ye'sin? Nerde her günkü neşen?
Hastalığım artar seni böyle görürsem.
Bu günler de geçer, üzülme sakın?
Nerdeyse gelir doktorlar vakit yakın.
Doktorlar mı gelecek dedin?
Acı, pek acı bir şeyler söyledin!
Söylemeye bulamıyorum mecal
Verecek vizite param yok İclal!
Borç felakettir şuna buna
Girmem bu tehlikeli oyuna.
Yanıyordu ellerimde başım
Cevap verdi yüksek ruhlu arkadaşım:
Dedelerimden kalma yadigâr
Bir pırlanta ile bir saatim var.
Gönderin bedestene sattırın
Bu ağır yükü benden attırın.
Bu, yüksek ruhlu bir Türk kızıydı
Türk varlığının bir yıldızıydı.
Taşı, saati uzattı bana
Ben de gönderdim sat salonuna.
Birkaç yüz lira geldi geriye
Sıkıntıyı attık biz ileriye.
Fakat refikam:
Döndürürken duvara başını
Gördüm iki damla gözyaşını.
Dedim: Lanet olsun böyle geçime!
Artık düştüm ben de kendi içime:
Kulaklarım içimi dinliyor,
Her yerim inliyor.
Gözlerim içime bakıyor
Ve gördüğü yeri yakıyor.

²⁰ http://www.yeniasya.com.tr/roportaj/kazim-karabekir-demokrat-bir-insandi_112517 (20. 11. 2016).

Kalbimi deldi o iki damla yaş
Haksız yereydi bu çetin savaş.
Bu düşüncelerim pek kısa sürdü
Çünkü vicdanım tamamen hürdü!
Arkadaşımla bakiştık
Ve gülüştük
Hemen topladık kendimizi
Ve düşündük köylü efendimizi:
Neler çekiyor asıl olan onlar
Yaşamıyor mu şerefiyle milyonlar...
Dedik ve karımla el ele verdik
Ve bu acı günleri pek ala yendik.” (Çavaş, 2009: 103-105).

Karabekir, Erenköy’de yaşadığı zorlukları bu şekilde dile getirmiştir. Karabekir’in yaşadıkları hakkında bilgi veren Kutay’da bu dönem ile ilgili oldukça önemli bilgiler vermektedir. Kutay bu dönemde Kazım Karabekir Paşa’nın geçimini sağlayabilmek adına bahçesinde yetiştirdiği sebzeleri satmak zorunda kaldığını anlatmaktadır (Kutay, 1970: 4; Çiftçi, 2005: 320). Kutay, Karabekir’in bu konuda kendisine şunları söylediğini aktarmaktadır;

“.....Bunları gelecek nesillerin, hatta çocuklarımın bilmesini istemem. Devletimin vefasızlığı içinde benim mağdur olmuş olmamın elemi sadece şahsımın değil, yaşadığımız devrindir. Benim kaderimin hiç kimseye istikbal için ne manevi, ne de maddi, fedakârlıklar, hatta benzer hadiseleri düşünerek bilhassa servet ve sâ mân sahibi olması ihtiyatkârlığını düşündürmemelidir. Diyebilirler ki <<Bu adamın elinde devletin imkânları vardı. İstikbalini düşünmüş olsa idi sıkıntı çekmezdi.>> aslında öyle değil... Türkiye’de sadece meşru maaşı ile geçinmeye mecbur hiçbir devlet memuru, makamı ve unvanı ne olursa olsun, hele kalabalık bir ailenin başında ise, emeklilik çağından evvel ev barkını teminat altında göremez. Bu kaideden şahsi ve ailevi serveti olanlar tabii ki hariçtir. Amma ben, sütçülük ve sebzeçilik yapmasa idim çekmiş olduğum sıkıntının daha aşağı seviyesine düşerdim. Bu hakikat neyi anlatıyor? Devlet ve millet hizmetlisi olmanın aşırı refah ve yaşama imkânıyla bağdaşmamasını telafi edecek manevi unsurlara sahip olması... Bu sert hakikatte ben ne ilkim, ne de son...” (Kutay, 1970: 5).

Görüldüğü üzere Karabekir burada yaşadığı zorluklardan dert yanarken, Kutay’a anlattıklarından, onun geçimini sağlamak adına sütçülük yaptığını da anlıyoruz. Çiftçi’nin Karabekir’in yaşadığı ekonomik sıkıntılar hakkında ki görüş ve gözlemleri de oldukça önemlidir. Ona göre, Karabekir’in emeklilik dönemlerinde yaşadığı zorluklar onun siyasal tutumunu etkilemiş, şiirindeki muhtaçlık sahnesini ise abartılı olarak yorumlamıştır. Çiftçi’nin bir diğer görüşü de onun maaşının düşük olduğu gerçeğini kabul etsek de, korgeneral maaşının şiirde anlatılan yaşam düzeyinden daha yüksek bir hayat standardı sağlayacağı görüşüdür (Çiftçi, 2005: 321). Burada ki görüş oldukça önemlidir. Zira Karabekir, eğer kendi isteği ile emekli olsaydı ve siyaset ile ilgilenmeseydi yani hiçbir iş yapmasaydı, sıradan bir emekli

asker gibi yaşayabilirdi. Eserlerinde anlattığı bazı olayları zaman zaman abartma yolunu seçen Karabekir'in burada ki olayı az da olsa abarttığı kanaatindeyiz.

1933 yılında Karabekir ile ilgili yaşanan gelişmelerden bir tanesi de, basında hakkında çıkan yazılardır. Bu dönemde basın aracılığı ile hakkında bazı söylentiler çıkmış ve Karabekir kendisini bir anda bir tartışma içerisinde bulmuştur. Oldukça uzun ve kapsamlı olan bu konuya da özet şeklinde değinmek faydalı olacaktır. Siirt milletvekili olan Mahmut Soydan Bey'in başyazarlığını yaptığı ve sahibi olduğu, Milliyet gazetesi, "Millici" takma adı ile kaleme aldığı "Ankaralının Defteri" adlı bir tefrika yayınlamış ve burada milli mücadelede görev almış bazı isimler ve Karabekir'in kendisine de birtakım ithamlarda bulunmuştur. Durum karşısında kendini savunmak zorunda kalan Karabekir, Milliyet gazetesi başta olmak üzere dönemin çeşitli gazetelerine gönderilmek üzere, bu ithamlara cevap niteliğinde mektuplar kaleme almıştır.

Millici ilk yazısını 15 Mart'ta kaleme almıştır. 27 Nisan tarihli yazısında ise, milli mücadele sırasında Erzurum'a gelerek, bir takım rejijyonel (bölgeci) bir yönetim girişimini ele alan Büyük Millet Meclisi İkinci Reisi Celalettin Arif Bey ile birlikte Karabekir'in fotoğrafını yayınlamış ve Karabekir'in onlarla birlikte hareket ettiğini ima etmiştir (Milliyet, 27 Nisan 1933; Çiftçi, 2005: 303). Bunun üzerine Karabekir, bir mektup yazarak bu konuda kendini savunmuştur ve yazılanların pek yanlış olduğunu belirtmiştir. Ayrıca mektubun bir kısmında Karabekir;

"...Daha mütarekenin başlangıcında, milli istiklalimizin ancak milli bir kuvvetle kurtarılabilceğini ve bunun da Erzurum'da kurulacak bir milli teşkilatla mümkün olabileceğini birçok kimseler ve bu arada bizzat Mustafa Kemal Paşaya da Şişlideki evinde söylemiş ve kendilerini Doğu'ya davet etmişim. Bu davetimin mühim bir sebebi de, benim Umumi harbin son safhasında Doğu'da ki başarılı hareketlerimle halk ve ordu ile karşılıklı iyi tanışıklığımız dolayısıyla, milli hükümetimizin temelini Erzurum'da kurabileceğime imanım vardı. Bundan dolayı Doğu vaziyetinin ve Doğu hareketinin başka bir elde, aksi bir netice vermesini pek muhtemel gördüğümünden, milli hareketi akamete uğratmamak için benim Doğuda kalıp, kendilerinin Batıya yönelmelerini lüzumlu görüyordum. İkinci sebep Mustafa Kemal Paşa henüz İstanbul'da bulunurken, ben Doğu'da işe başlamış ve Erzurum kongresiyle, milli nüveyi hazırlamışım. İki buçuk ay sonra Erzurum'a geldikleri vakit, tekliflerimle tekrar mutabık kalmış ve bu suretle ben Doğuda, kendileri de Batıdaki siyaset ve harekâtı idare etmeğimizi, milli planımız olarak tespit etmiştik."

şeklinde kendi görüşlerini dile getirmiştir (Milliyet, 6 Mayıs 1933).

Kendisinin eserlerinde sık sık vurguladığı milli mücadeleyi başlatma fikrinin kendisinden çıktığını burada kamuoyu önünde de vurgulamıştır.

Mektup yayımlandığı zaman gazete kapış kapış satılmış ve Cumhuriyet, Vakit, Akşam gibi iktidar yanlısı gazetelerde bu süreçte gelişen olaylara müdahil olmuşlardır (Kandemir, 1964: 22). Karabekir'in mektubunun ardından Milliyet, Karabekir'in yazdıklarına cevap vermiş ve onun İstiklal mücadelesi ile ilgili hatıralarını yayınlamasına davet etmiştir ve onun Şişli'de Mustafa Kemal Paşa ile yapmış olduğu görüşmeyi “fıkra” olarak nitelendirmiştir (Milliyet, 6 Mayıs 1933). Milliyet Karabekir'in mektubuna 8 Mayıs tarihine dek 4 tane cevap vermiştir. Falih Rıfkı Atay, Atatürk'e Kazım Karabekir'in sözleri hakkındaki görüşünü sormuş ve Atatürk; “Evet, bu mektubu yazan üzerine akıl doktorlarının dikkat nazarını celbederim.” şeklinde cevaplandırmıştır (Cumhuriyet, 8 Mayıs 1933; Milliyet, 8 Mayıs 1933; Vakit, 8 Mayıs 1933; Evcin, 2013: 12).

Karabekir'in iddialarına göre, gerek Atatürk, gerekse de Başbakan İnönü kendisinin cevaplarının gazetelerde bastırılmasını istememişler, lakin Fevzi Çakmak Paşa;

“.....Matbuat Kanununu siz yaptınız, tatbikatına neden mani oluyorsunuz? Bir tecavüzü reddedenin yazısını o gazete basmaya mecburdur, aksi halde mahkemeye müracaat hakkıdır. Kazım Karabekir'de durmayacak bunu yapacaktır. Buna şüpheniz olmasın o zaman vaziyet pek kötü bir şekil alır. Hâlbuki yazılarına pek çok kimseler resmi ve hususi cevap verebilir” şeklinde tavsiyede bulunmuştur (Karabekir, 1995: 34: Bir Düello ve Bir Suikast).

Bu tavsiye üzerine gazetelere mektupların basılması emri verilmiş ve İstanbul savcılığına ise yazıların çok iyi bir şekilde kontrol edilmesi emri verilerek, Cumhurbaşkanına herhangi bir taş atma görülürse dava açılması bildirilmiştir.

Fevzi Paşa'nın sözlerini Karabekir'de doğrulamaktadır. 25 Mart 1943 tarihinde, Karabekir, İstanbul milletvekili sıfatıyla Mareşal Fevzi Çakmak Paşa'yı ziyaret etmiş ve konu Karabekir'in yakılan kitaplarından açılmıştır. Karabekir'in **Günlükler**'inde, bu görüşmeyi şöyle anlatmaktadır;

“.....Öğleden sonra Mareşali makamında ziyaret ettim, 3'ten 4.5'a kadar. Benim kitapların basıldığını damadı Burhan Cahit haber vermiş. O da kitap bastırıyormuş görmüş, almak istemiş. Tembihim üzerine vermemişler. Nedime Hanım vasıtasıyla Fevzi Çakmak'a satırların çıkarılmasını rica etmişti, ben de çıkarmıştım. Fevzi Paşa'nın anlattığına göre Burhan Cahit bu kitabın basıldığını Maarif Vekâletiyle diğer iki makama (Başvekâlet ve Dâhiliye olacak) yazmış. M. Kemal, Kazım Özalp'in düğününde herkesin içinde Burhan Cahit'e (Burhan Toprak) demiş; “Seni mahv da ederim, ihya da. Doğru söyle bakalım, Karabekir'in kitaplarının basıldığını kimlere haber verdin?” O da; Efendim, Maarif Vekâleti'ne ve diğer iki makama” “Peki Fevzi Paşa'dan Karabekir'e kim ne haber götürdü?” diye sıkıştırınca karısı (Mareşalin ölen kızı) vaziyeti kurtarmak için; Paşam fena hastalandım, kocama müsaade edin beni götürsün deyip, M. Kemal'de peki diyerek işi burada kesiyor. Sonra kitabı Fevzi

Paşa'ya da okutmuş. Fevzi Paşa'da müsaade edin yazsın demiş.” (Karabekir, 2009: 1519: Günlükler: C. 2).

Bu tartışmaya iktidara yakınlığı ile bilinen Cumhuriyet gazetesinden Yunus Nadi Bey (Cumhuriyet, 7 Mayıs 1933) Vakit gazetesinden Asım Us (Vakit, 9 Mayıs 1933) ve Hâkimiyeti Milliye gazetesi (Hâkimiyeti Milliye, 13 Mayıs 1933) dâhil olarak, Karabekir'e karşı manşetler atarak, yazılar yayınlamışlardır. Tabi bu dönemde, Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatta olması ve Cumhurbaşkanlığı koltuğunda oturmasının da, bu gazetelerin belirledikleri politika ve tavırlarında önemli bir yer tuttuğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu tartışmaya ayrıca Ruşen Eşref Ünaydın'da dâhil olmuş ve ilk bölümde anlattığımız, Şişli'de Mustafa Kemal Paşa ve Karabekir arasında gerçekleşen görüşme hakkında bazı açıklamalarda bulunmuştur. Ünaydın, çeşitli gazetelerde yayımlanan mektubunda, bu konuyu Karabekir'den farklı bir şekilde anlatarak, onun Mustafa Kemal Paşa'nın emirlerini dinler bir vaziyette olduğunu belirterek, Karabekir'in ilk mektubunda anlattığı olayın farklı olduğunu dile getirmiştir (Milliyet, 10 Mayıs, 1933; Cumhuriyet, 11 Mayıs, 1933; Milliyet, 16 Mayıs, 1933; Cumhuriyet, 17 Mayıs, 1933; Son Posta, 16 Mayıs, 1933; Evcin, 2013: 11). Ünaydın'ın karşı çıktığı tutumlardan birisi de, Karabekir'in milli mücadeleyi başlattığı yönündeki iddialarıdır. Ünaydın, bu iddialar karşısında halkın öfke duyduğunu beyan etmiştir (Akşam, 10 Mayıs 1933, Evcin, 2013: 12).

Oldukça teferruatlı olan bu konuyu özetleyecek olursak; Karabekir kendisine verilen cevaplar karşısında, kaleme aldığı mektupları Milliyet gazetesinin yanı sıra, Cumhuriyet ve Vakit gazetelerine de göndermeye başlamıştır. Bu küçük tartışma bir anda büyük bir basın tartışması halini almıştır. Karabekir 15 Mayıs'ta altıncı mektubunu da göndermiş ve yayımlatmıştır. 16 Mayıs'ta ise, Karabekir'in mektubunu göndermediği belirtilmiştir (Cumhuriyet, 16 Mayıs 1933, Evcin: 2013, 33). Karabekir, 25 Mayıs 1933'te Milliyet'e gönderdiği bir yazıda yedinci mektubuna yer verilmediğini ifade etmiştir ve bu dönemden sonra, Karabekir'in mektuplarına basında yer verilmemiştir.²¹

Karabekir bu eylemi değerlendirirken, eylemin bilinçli bir şekilde Atatürk taraftarlarınca planlanarak uygulanan bir kurgu olduğunu belirtmektedir. Aldığı

²¹ Bu konu ile ilgili detaylı bilgi için bakınız; Erol Evcin, “Kâzım Karabekir Paşa'nın Basında Neşredilen Tarihi Mektupları ve Bunların Kamuoyundaki Yansımaları”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt. XXIX, Kasım, 2013.

duyuma göre, Atatürk'ün rahatsızlandığı bir sırada, kendisini ziyaret eden insanlar, kendisinden sonra kimin etrafında toplanmaları gerektiğini sormuşlar, bu soru karşısında Atatürk'ün de; kendisinden sonra Karabekir'in başa geçeceğini söylemiştir. Bunun üzerine muhaliflerin gözden düşürülmesi için İstiklal Harbinde etkileri olmadığı ve muhalefet ettiklerini yazarak istikballerinin bitirilmesine karar verilmiş ve bu işi de Milliyet Gazetesi Başyazarı Mahmut Bey üzerine almıştır (Karabekir, 1995: 15: Bir Düello ve Bir Suikast). Tabi burada Karabekir, bu tartışmayı kendi açısından değerlendirmiş ve kendisine kurulmuş bir komplo olarak nitelendirerek, olayı tamamı ile benmerkezci bir yaklaşımla ele almışsa da, bu tefrika da Atatürk'e muhalefet eden diğer Milli Mücadele komutanlarının da ağır eleştirilere maruz kaldığı bilinen bir gerçektir. Bu yazı dizisi sadece Karabekir'i hedef almamış Atatürk'e muhalefet eden komutanları hedef almış ve eleştirmiştir.

Koçak; Milliyet'te yayımlanan tefrika ile ilgili yaptığı saptamada, Kazım Karabekir'in direkt olarak hedef alınmadığını söylemektedir. Mart ayının ortasında yayımlanmaya başlanan bu yazı dizisinin başlangıcında, onun hedef alınmadığını ve onun mektubunun 4 Mayıs'ta yayımlandığını belirterek, eğer Karabekir'in itham edilmek istenmesi amacı güdülseydi, Karabekir'in tefrikanın hemen başında hedef alınması gerektiği şeklinde bir açıklama yapmaktadır (Koçak, 2016: 19). Zira bu yazı dizisinde sadece Karabekir hakkında ithamlarda bulunulmamış, Cafer Tayyar Eğilmez, Ali Fuat Cebesoy gibi şahıslar ile ilgili eleştirel yazılarda kaleme alınmıştır. Fakat Karabekir bu saldırılara karşı, cevap verme girişimlerinde bulununca olay bir anda büyümüş ve bir basın tartışmasına dönüşmüştür. Bu tefrika Nutuk dışına çıkmayan ve Milli Mücadele ile ilgili yeni bir bilgi vermeyen bir yazı dizisi olmaktan öteye gidememiştir (Koçak, 2016: 19).

Karabekir bu tartışmanın üzerine hatıralarını yayımlamayı planlamış ve 21 Mayıs 1933'te Feridun Kandemir ile görüşerek bu konuda ondan yardım istemiştir. Karabekir bu eseri yayımlamak için acele etmiş hemen o akşam vesikaları çıkartarak hazırlamaya başlamıştır. Feridun Kandemir'in yardımıyla hazırlanan bu eserin basımı ile de yine Kandemir ilgilenmiştir. Zaman zaman Cafer Tayyar Eğilmez'de katılarak eserin yazımına yardım etmektedir. Burada Karabekir'in ve Kandemir'in anılarında hiç bahsetmedikleri bir şahıs ise, Ahmet Faik Günday'dır. Günday, anılarında bu dönem ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Anılarında Karabekir'in

kendisi ile görüştüğünü belirtmiş, Cafer Tayyar Paşa ve Kastamonu Milletvekili Halit Bey ile beraber eseri okuyanlardan bir tanesinin de kendisi olduğunu belirtmiştir. O, kitabı okuduklarında, birçok maddeye itiraz ettiklerini, Karabekir'in ise bu itirazları dikkate alarak eseri düzenleme yoluna gittiğini aktarmaktadır. Günday, eserde Karabekir'in iktidara geldiklerinde yeni harf ve yazıyı kaldırarak, eski yazı ile harfleri tekrar iade edeceğini yazdığını, kendisinin ise buna karşı çıktığını ve bu bölümün kitaptan çıkarıldığını anlatmaktadır (Beyoğlu, 2011: 470; Çiftçi, 2005: 308). Bu eser mütareke döneminden başlayarak, Karabekir'in İstanbul'daki hazırlık çalışmalarından İstiklal Harbi sırasında yaşadığı olayları anlattığı anı şeklinde bir eserdir. Karabekir Paşa bu esere “**İstiklal Harbimizin Esasları**” ismini vermiştir. Sinan Matbaası tarafından Babıâli'de dizilip, basılarak 27 Mayıs 1933'te tamamlanmıştır. Bu sırada hiç beklenmeyen bir olay meydana gelmiştir. Sinan Matbaasının sahibi Sinan Bey aynı gün Kılıç Ali ile görüşmüş ve Kılıç Ali kitabın zararlı olduğunu anlatarak, basılan nüshaları kendisine teslim etmesini istemiştir (Kandemir, 1964: 94). Peki, Kılıç Ali bu olaya nasıl müdahil olmuştur? Kitaplar neden toplatılmıştır? Kılıç Ali bu olaya nasıl müdahil olduğunu anılarında anlatmaktadır. Kılıç Ali'nin anıları bu olayın iç yüzünü göstermesi bakımından oldukça önem arz etmektedir. Kılıç Ali, Kazım Karabekir'in eserinin toplanmasına sebep olan kişiyi İnönü olarak göstermektedir. 1933 yılında, Karabekir ve İnönü bir görüşme yapmıştır. İnönü bu görüşmenin ardından, Atatürk'e Karabekir'in, Nutuk eserine karşı bir eser yayımlama hazırlığı içerisinde olduğunu söylemiştir. Kılıç Ali, İsmet Bey'in bu görüşünü yorumlarken iki sebep belirtmektedir. Birincisi, İnönü'nün Karabekir ile görüşmesinden haberdar olmayan Atatürk'ün bu görüşmeyi duymasından korkarak bu yola başvurması, ikinci sebep ise, Karabekir'in yazacağı eserde Atatürk'ten çok kendisiyle ilgili açıklamalar olacağını tahmin etmesi endişesi. İnönü, bu sebeplerden dolayı, CHP İstanbul İl Başkanı Cevdet Kerim Bey'e gerekli talimatı vermiş, aynı zamanda Karabekir ile de samimiyet kurmaya çalışmıştır (Turgut, 2005: 306-307). Kılıç Ali İstanbul'a gideceği zaman Çankaya Köşkünde Atatürk'ü ziyaret etmiş, Atatürk ona ve orada bulunan ordu müfettişi İzzettin Paşa'ya Karabekir'in yayımlamak üzere hazırladığı kitap hakkında bir şey duyup duymadıklarını sormuş, gerek İzzettin Paşa, gerekse de Kılıç Ali bu konu ile ilgili bilgileri olmadığını söylemişler, bunun üzerine Atatürk, Kılıç Ali'ye;

“.....Kılıç, sen madem bu akşam İstanbul’a gidiyorsun, orada bunu öğrenmeye çalış. Gerçekten böyle bir şey var mı? Herkes böyle bir kitap yazabilir. Ancak İsmet Paşa’nın dediği gibi gösteri şeklinde niçin yapılsın? Bunları bir anla.” (Turgut, 2005:306).

Ertesi gün İstanbul’a gelen Kılıç Ali, bu kitap hakkında Cevdet Kerim Bey’e bilgisi olup olmadığını sormuş, o da;

“.....Bunu bende duydum ve İsmet Paşa’ya yazdım. Gerçekten Kazım Karabekir Paşa böyle bir kitap yazmış ve hatta basılmış bugünlerde de afişlerle, gazetelerle her yerde reklamı yapıp satışa çıkarılacakmış. Kitapta Atatürk’ün nutkuna cevap oluşturan bölümler olduğu gibi İsmet Paşa ile Fevzi Paşa’nın aleyhinde bölümlerde varmış. İsmet Paşa ‘Bu kitabın yayınlanmasına engel olunuz.’ diyor. Nasıl engel olacağım şaşırıdım kaldım.”

şeklinde cevap vermiştir (Turgut, 2005: 306). Bunun üzerine Kılıç Ali kitapları satın alma yoluna gitmiş ve kitapları Sinan Matbaasının sahibi olan Sinan Bey’den satın almıştır.

Aynı günün gecesinde ise Sinop Milletvekili Recep Zühtü Bey mahiyetindeki adamlarla birlikte Sinan Matbaasına gelerek, kitapları toplayarak, çuvallamış, itfaiye arabalarına yükletmiş ve bu kitapları şehrin dışına çıkartarak Topkapı tarafında bir tuğla hamamında yaktırmıştır (Kandemir, 1964: 96).

28 Mayıs Pazar günü Cafer Tayyar Eğilmez, basılan eserleri almaya gittiği zaman, kitapların alındığını öğrenmiş ve bunu Karabekir’e bildirmiştir. Bunun üzerine Karabekir, Başvekil İsmet Bey’e ve İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığına protestolar çekmiştir. Aynı zamanda Sinan Matbaasına da, kitaplara yapılan muamele hakkında gerekli mercilere başvurduğunu ve kitapların korunmasının ve muhafaza edilmesinin matbaanın sorumluluğunda olduğunu belirtmiştir.

Karabekir bu kitaplardan beş adet almış ve bu kez de Karabekir’de bulunan nüshaları ele geçirmek için çalışma başlatılmış ve Feridun Kandemir, birkaç gün karakolda kalmış ve Karabekir’in elinde bulunan bu kitapları alması için ikna edildikten sonra serbest bırakılmış ve peşine kendisini takip eden sivil polisler takılmıştır. Kazım Karabekir o dönemde Başbakan görevinde olan İsmet İnönü’ye bu olayı anlatmış, o da polislerin Kandemir’i bırakması için vali Muhittin Üstündağ’a emir vermiş bunun üzerine vali, Kandemir ile görüşmüş ve o günden sonra polisler onun peşini bırakmıştır. Kandemir, bu olayı kanun ve nizam dışı olarak nitelemiş ve Karabekir’i susturmaya çalışan bu merciye “Gizli Kadro” adını vermiştir (Kandemir, 1964: 111).

Burada çelişkili olan nokta ise, Kazım Karabekir ve Kılıç Ali'nin yazdıklarıdır. Kazım Karabekir'in yazdıklarından ve İnönü'ye gönderdiği mektuplardan anlaşıldığına göre bu dönemde, Başbakan İsmet İnönü ile gayet iyi bir ilişkisi olduğudur. Fakat Kılıç Ali'nin yazdıklarından anlaşıldığına göre, İnönü, o dönemde hem eski arkadaşı Karabekir ile iyi ilişkiler içerisinde bulunurken, onun muhalefet ettiği Atatürk ile de iyi ilişkilerini sürdürmek için çeşitli politikalar izlemektedir.

Kılıç Ali, Ankara'ya vardktan sonra eserlerin yakıldığı haberini Atatürk'e ve İnönü'ye bildirmiştir. İnönü bu haberi duyunca oldukça mutlu olmuştur. Kılıç Ali eserden iki nüsha ise Atatürk ve İnönü'ye vermiştir. İnönü kitapların yakılmasından tatmin olmayarak, Karabekir'in elinde bulunan belgelerle bu eseri basma ihtimalini düşünerek belgelerin yok edilmesini düşünmüş ve Atatürk'e;

“.....Paşam! Kazım Karabekir kolordu kumandanlığı, ordu müfettişliği yapmış bir kişidir. Genelkurmay'a teslimi gerekirken ihmal etmiş olduğu birtakım belgelere sahiptir. Bunları şimdiye kadar vermemiştir. Genelkurmay bu belgelere her zaman el koyma hakkına sahiptir. Bunun için İstanbul Cumhuriyet Savcılığı vasıtasıyla evi aranır, belgeler alınır. Bunda hiçbir sakınca yoktur.” (Turgut, 2005:307).

Karabekir'in elinde kalan beş nüshayı ele geçirmek adına 4 Haziran 1933 günü sabaha karşı 04.30'da, başlarında İstanbul Emniyet Müdürü Fehmi Bey'in bulunduğu 16 polis Paşa'nın Erenköy'deki köşkünü basmışlardır. Karabekir'in ifadesine göre, 16 polisin yanı sıra, etrafta 50 polis, bahçede ise 70 polis daha bulunmakta imiş. Karabekir'in evinde misafir olan Cafer Tayyar Eğilmez'in de evi o gün basılmış ayrıca kardeşi Hamdi Bey'in evi de basılmıştır. Bir gün önce kendisini ziyarete gelen Halit Bey'in de evi polisler tarafından basılmıştır. Ve bu evlerdeki tüm kâğıtlara el konularak, didik didik aranmıştır. Dört buçuk saat süren arama sonrasında Karabekir Paşa'nın özenle tuttuğu doksan beş dosyaya el konulmuştur (Karabekir, 1995: 104: Bir Düello ve Bir Suikast). Kazım Karabekir, elinde olan kitap nüshalarının ise yandığını belirtmiştir.

Karabekir'in evinden alınan belgeler, Genelkurmay tarafından görevlendirilen bir heyet tarafından incelenmiştir. Belgelerin içeriği Atatürk'e bildirilmiştir. Belgelerin içeriğini öğrendikten sonra ise Atatürk şu emri vermiştir;

“.....Bu belgelerin elinden alınmasına kesinlikle gerek yoktur. Derhal kendisine iade edilsin. Askeriye ile ilgili olanlara da Genelkurmay karar versin. Önemli dediğiniz belgelerin bunlardan ibaret ve kitabın içeriğinin de bu şekilde olduğunu bilseydim, ne

kitapların satın alınmasına ve ne de belgelere bu şekilde el konulmasına izin verirdim.”: (Turgut, 2005: 308).

Karabekir’in evinden alınan toplam dört çuval belgenin yarım çuvalı, 16 Temmuz’da teslim edilmiştir. Bu olayın ardından Başbakan İsmet İnönü İstanbul’a gelmiş ve Kazım Karabekir ile görüşmek istemiş fakat Karabekir ailesinin yaşanan olaylardan dolayı göstermiş oldukları tepki nedeniyle görüşmemiştir. Kazım Karabekir ile İsmet İnönü daha sonra tekrar bir araya gelmiş ve görüşme gerçekleşmiştir. Uzun bir görüşme sonucunda İnönü Karabekir’den özür dilemiş ve bundan sonrası için teminat vermiştir. İnönü, bu görüşme esnasında Karabekir’e kitaplardan dolayı 1.000 lira para vermiş, İnönü Karabekir’e müstakil milletvekilliği teklif etmiş, fakat bu teklif kabul edilmemiştir (Beyoğlu, 2011: 472). Sonuç olarak 1933 senesinde tamamlanan ama yayımlanamayan “**İstiklal Harbimizin Esasları**” isimli eser, 1951’de yayınlanmıştır.

Bu dönemde Karabekir ile ilgili bir diğer ilginç gelişme ise, onun kendisine bir suikast düzenleneceği haberini almasıdır (Çiftçi, 2005: 308). Bu haber üzerine 9 Ağustos 1933’te Başbakan İnönü’ye bir mektup yazarak, kendisine karşı bir suikast girişiminde olunacağını, bu suikastı ise bir Ermeni’nin yapacağını belirtmiştir. Karabekir, mektubunda bu suikast ile ilgili yorum yaparken İstiklal Harbinde beraber yol kat eden arkadaşların eskisi gibi samimi olacakları ve birlikte yol alacakları hakkında çıkan söylentiler üzerine bu birlikteliği bozmak adına tertip edildiğini belirterek suikast olayını bildirmiştir. İnönü ise bu olay üzerinde 10 Ağustos 1933’te Karabekir’e yazdığı cevapta, bu konu üzerinde dikkatle duracağını belirterek, bu konuya özen göstereceklerini ve bu konuda aldığı haberleri kendisine, İstanbul Valisine, İstanbul Emniyet Müdürüne ve savcılığa bildirmesini rica etmiştir. Kendisi de, bu konuda doğrudan doğruya, İstanbul Valisine, İçişleri Bakanlığına ve Adalet Bakanlığına yazdığını kaydetmektedir (BCA, 30. 10. 00. 45. 290. 41).

1935 senesinde, Kazım Karabekir ile ilgili ilginç bir haber çıkmıştır. Antakya’da çıkan **Yenigün** gazetesinde, 29 Kasım 1935 tarihinde “Kazım Karabekir Paşa Dört Erkan-ı Harp Subayı İle Habeşistan’a mı Gidiyor?” başlıklı bir haber çıkmıştır. Gazete de yer alan bilgilere göre, Beyrut’ta çıkan Elbelağ gazetesi Habeşistan’ın başkenti Addis Ababa’dan aldığı bilgilere göre, Karabekir Paşa’nın ve dört Türk subayının Habeşistan’a gideceğinin beklendiği, Karabekir ve subayların müdafaa tertibatı yapacakları ve Yakup Paşa’ya yardım edecekleri belirtilmiştir

(BCA, 030. 10. 00. 00. 101. 656. 27. 2). İçişleri Bakanlığı ise bu konu ile ilgili Başbakanlığa bilgi verilmiştir (BCA, 030. 10. 00. 00. 101. 656. 27. 1). Karabekir'in Habeşistan'a gittiği ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Gazi Paşa, hayatının son dönemlerinde, küs olduğu silah arkadaşları ile birer birer barışma yoluna gitmiştir. Bu arada Kazım Karabekir ile Gazi Paşa birkaç kez barışma noktasına gelmişlerse de, bu girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Kazım Karabekir, Rauf Orbay, Refet Bele ve Ali Fuat Cebesoy ile diğer muhaliflerle barışmak için harekete geçmiş, Ali Fuat Paşa Atatürk'ün güvenini kazanmıştır. 1935'te ise Refet Bele'nin milletvekili olmasını sağlamıştır (Semiz, 1997: 207). 1934 yılında Atatürk ve Karabekir'in barışma girişimi olmuştur. Atatürk, Ali Fuat Cebesoy'a Karabekir'in de aralarında bulunması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Ali Fuat Cebesoy, Karabekir'e bu olayı bildirmiş ve 19 Ağustos 1934 tarihinde Karabekir Dolmabahçe Sarayında gerçekleşen 2. Türk Dil Kurultayı'na davet edilmiş ve katılmıştır. Bu toplantının ilk gününde beklediği ilgiyi göremeyen Karabekir, toplantıya bir daha katılmamıştır. Böylece bu barışma girişimi sonuçsuz kalmıştır (Çiftçi, 2005: 312).

1936 yılında Dolmabahçe Sarayı'ndaki Milletler Arası Dil ve Tarih Kongresi yapıldığı esnada Gazi Paşa bir anda Karabekir'i de hatırlayarak ona bir davetiye gönderilmesini Ali Fuat Cebesoy'dan istemiştir. Bu davet karşısında memnun olan Karabekir Paşa, davete gitmiş, yalnız iki şahsiyet görüşmemişlerdir. Karabekir, adet edildiği üzere evine erken saatlerde dönmüş, onun gecenin sonuna kadar orada kalacağını düşünen Atatürk, onunla kongre sonunda görüşmeyi düşünerek, sadece uzaktan selamlamıştır. Fakat Karabekir'in erken gideceğini Atatürk'e bildirmeyen şahıslar nedeniyle görüşme gerçekleşmemiştir. Kongrenin sonunda Atatürk, Karabekir Paşa'yı yanına davet etmişse de onun ayrıldığını öğrenmiştir. Atatürk'ün etrafında bulunan şahsiyetlerin ihmalkârlığı sebebi ile bu görüşme maalesef gerçekleşmemiştir (Kandemir, 1964: 125; Çiftçi, 2005: 313).

Kazım Karabekir, TBMM Başkanı bulunduğu esnada, kendisini ziyarete giden Feridun Kandemir ile geçmişte yaşadığı kötü olayları konuşurken Atatürk ile barışması olayı ile ilgili bulunduğu girişimi anlatarak, şunları söyleyecektir;

“.....Gerçi hepsi geçti, gitti. Fakat bu halin, Atatürk'ün sağlığında olmasını daha çok isterdim. Bir takım tufeylilerin sebep oldukları ayrılık ve ondan böyle bir vaziyet

ebediyen ayrılmış olmak, emin ol, benim için bir dağı-derundur. Bu, böyle olmayacaktı ve olmaması için her şeyi yaptım. Hatta son defa Dolmabahçe’de ziyaretine gitmek istedim. Bizim Hamza Osman Bey’i, Başvekil Celal Bey’e göndererek, ziyaretime imkân vermelerini rica ettim. Hasta, çok zayıf ve hassas olduğundan, beni görürse heyecanlanması ihtimali bulunduğu bahisle, inşallah vaziyeti biraz salah kesp eder etmez, bana haber vereceklerini bildirdiler. Bunun üzerine de, içimden gelen bir arzu ile ziyaret etmek istediğimi, inşallah yine edeceğimi, şimdilik kendilerine hürmetlerimle geçmiş olsun dediğimi söylemelerini rica ettim. O gün Mareşalde ordaymış... Fakat onu bizzat geçmiş olsun, diyerek, son bir defa olsun, kucaklayamayacağım aklıma gelmezdi. Dedim ya bizim için bir dağı-derundur bu...”

sonuç olarak Kazım Karabekir ile Gazi Paşa görüşememişlerdir (Kandemir, 1964: 179-180).

Atatürk ve Kazım Karabekir’in barışma girişimlerinden sonuncusu ise, Atatürk’ün ölümüne yakın Dolmabahçe’de hasta yattığı dönemde meydana gelmiştir. Atatürk Kazım Karabekir ile görüşmek ister ama bu isteği gerçekleşmez. Karabekir’in kızı Hayat Karabekir, bu olayı Uğur Mumcu’ya şu şekilde anlatmıştır;

“.....Atatürk’ün çok hasta olduğunu, Dolmabahçe Sarayı’nda çok ağır şekilde hasta yattığını biliyoruz. Rivayet olunur ki.

-Karabekir’i getirin görüşüp, helalleşmek istiyorum’ demiş.

Bunu çok yakınındakiler, başında duranlar, sonradan babama anlatmışlar! Atatürk’ün ölümünden önce kimse gelip de bunları söylemedi. Etrafındaki eş, dost, akraba;

-Paşa enişte, Paşa amca Atatürk çağırtmış, gittiniz mi? diye sorarlardı.

Babam;-Atatürk çağırmadı, gitmedim, derdi. Ben o zaman ilkokulun dördüncü, beşinci sınıfındaydım.

-Babacığım çağırıyorsa gider miydin? diye sordum. Çağırsa sizin bu kadar haklarınızı elinizden almış, o kadar sıkıntılar çekmişsiniz, bizim bütün çocukluğumuzu Erenköy’de menkup (gözden düşen) bir vaziyette geçirtmiş kimse sizi çağırırsa gider miydiniz?

- Giderdim kızım, derdi. Giderdim. Çünkü o benim çok eski arkadaşım. Onun bana yaptıklarını o etrafının tesiriyle yapmıştır. O bizim İstiklal Harbimizi beraber yaptığımız, sevdiğimiz başkomutanımızdı. O bizim cihat arkadaşımızdı. O Mustafa Kemal’dir, çağrılınca gidilir, benim en yakın arkadaşım. Ama çağırmadılar çok iyi biliyorum.” (Mumcu, 1995: 157-158).

Hayat Karabekir, Ali Çiftçi ile yapmış olduğu görüşmede de Karabekir’in eğer Mustafa Kemal Atatürk tarafından çağırıldığını bilse gideceğini anlattığını yinelemiştir (Çiftçi, 2005: 308).

3.2. Muhlifler Tekrar Siyaset Arenasında

Fransızların bir atasözü vardır. Derler ki; “Devrim kendi çocuklarını yer.” Bu atasözünde olduğu gibi, Türk devrimi de kendi çocuklarını yemiş ve her devrimden sonra olduğu gibi, Türk Devrimi de devrimi gerçekleştirenler arasında bir takım

ayrılıklar meydana getirmiştir. Bu ayrılıkların nedenine değinmeye kalkarsak ayrı bir çalışma gerektirir. Lakin genel olarak bu ayrılıkların sebebi; hızlı gelişen devrimler ve meclis içinde oluşan farklı muhalefet gruplarıdır. Kurtuluş savaşı esnasında Atatürk ile birlikte yol arkadaşlığı yapan Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay ve Refet Bele bir süre sonra muhalefeti arttırarak parti kurma yoluna gidince **Nutuk** eserinde Atatürk, bu şahısları kendisine karşı bir komplo kurmakla suçlayacaktır (Atatürk, 2006: 601). Bu da muhalefetin ve ayrılığın ne kadar büyük boyutlara ulaştığını göstermesi bakımından önemli bir gelişmedir. Bu şahısların büyük bir çoğunluğu daha sonra meclis dışı kalarak Atatürk'ün ölümüne kadar, siyaset yapmamışlardır. Tabi bu ayrılıktan üstte de bahsettiğimiz gibi, Milli Mücadele'ye büyük destek veren Kazım Karabekir Paşa'da nasibini almış ve Atatürk ile fikir ayrılığına düşerek 1927 yılından itibaren Atatürk'ün öldüğü yıl olan 1938 senesine kadar siyasetten uzak kalarak evinde sade bir yaşam sürmüştür.

Atatürk'ün vefatından önce, 1938 yılının Mayıs ayında Karabekir'in Cumhurbaşkanı olmak için bir takım girişimlerde bulunduğu görülmektedir. Mayıs ayında Gazi Paşa'nın hastalığı iyice artmış ve bu durum gazeteler de yazılmaya başlamıştır. Günday anılarında, Cafer Tayyar Paşa ve Feridun Fikri Düşünsel ile birlikte sık sık Karabekir'in evine gittiklerini, burada işittikleri olayları istişare ettiklerini anlatmaktadır. Günday bu sohbetlerden birinde, Atatürk'ün ölümünün ardından İsmet Paşa'nın Cumhurbaşkanı olacağını belirtmiş, Karabekir'in ise Cumhurbaşkanı olmak istediği için müteessir olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine Günday, Cumhurbaşkanı olmak için milletvekili olma şartı olduğunu belirtmiş, Karabekir ile aralarında bir soğukluk meydana gelmiştir. Karabekir, Cafer Tayyar Paşa'nın masraflarını karşılayarak, kendisinin Cumhurbaşkanı olması için Fevzi Paşa ile görüşmeye göndermeyi teklif etmiş, orada bulunanlar bu teklifi kabul etmişler, Günday ise bunu kabul etmeyerek, bu düşüncenin mantıksız olduğunu belirtmişse de Cafer Tayyar Paşa Ankara'ya gitmiş fakat Fevzi Çakmak kendisi ile görüşmemiştir. Karabekir, Cumhurbaşkanı olmak için ikinci bir girişimde daha bulunmuş, bacanağı Hamza Osman aracılığıyla Cafer Tayyar Paşa ile birlikte Başbakan Celal Bayar'a ulaşarak Karabekir'in Cumhurbaşkanı olmasını teklif etmişlerdir (Beyoğlu, 2011: 474). Karabekir ise anılarında böyle bir girişimden bahsetmemektedir. Karabekir'in kızları da bu girişimi yalanlamışlardır (Çiftçi, 2005: 316).

10 Kasım 1938’de Atatürk’ün ölümü ile birlikte Celal Bayar, 11 Kasım saat 09.30’da Cumhurbaşkanı sorununu çözmek amacı ile parti grubunda bir teklif vererek Cumhurbaşkanı belirlemek için herkesin gizli oy kullanmasını ve kimi Cumhurbaşkanı olarak görmek istiyorsa yazması şeklinde bir teklif sunmuştur. Aynı gün 11 Kasım’da Türkiye Cumhuriyetinin ikinci Cumhurbaşkanı’nı belirlemek üzere mecliste oylama yapılmıştır. 387 milletvekilinden 348 tanesi oylamaya katılmış ve oyların tamamını alan İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmuştur. Aynı gün kabineyi kurma vazifesi ise mevcut Başbakan Celal Bayar’a verilmiştir (Bozkurt, 2011: 184). Karabekir, 15 Aralık 1938’de Ankara’ya gelmiştir (BCA, Fon 121 10 0 0, Kutu 2, Dosya, 8, Sıra: 1; Balcıoğlu, 2014: 135).

İsmet İnönü Cumhurbaşkanı seçilmiş ama bu kez de CHP Genel Başkanının kim olacağı sorunu ortaya çıkmıştı. Bu sebepten dolayı 26 Aralık 1938’de CHP Kurultayı toplanmış, Celal Bayar tarafından sunulan bir tasarı ile birlikte, bu tasarı da CHP’nin kurucusunun ebedi başkanının Mustafa Kemal Atatürk olduğunu, partinin Değişmez Başkanının ise İsmet İnönü olduğunu beyan etmiş ve bu tasarı oy birliği ile kabul edilmiştir. (Dikici, 2008:162-163) Böylece İsmet İnönü “Değişmez Başkan ve Milli Şef” sıfatlarını almış ve Milli Şef Dönemi olarak adlandırılan dönem başlamıştır.

İnönü Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmasının ardından, Atatürk’e muhalefet etmiş olan eski muhaliflerle barışma yoluna gitmiştir. Onları rejimle uzlaştırmak hem CHP içindeki güç ve etkinliğini artırmayı düşünürken, diğer yandan da doğabilecek olası muhalefet girişimlerini önlemeyi planlamıştır. Muhalif kanat ise hal ve davranışları ile böyle bir uzlaşmaya hazır olduklarını gösteriyorlardı. Zaten Atatürk’ün vefatının akabinde eski muhaliflerden, Ali Fuat Cebesoy, Kazım Karabekir, Cafer Tayyar Eğilmez, Hüseyin Avni Ulaş gibi isimler, İnönü’ye kutlama telgrafi göndermişlerdir. 18 Aralık 1938’de Kazım Karabekir Çankaya’da İsmet İnönü ile bir görüşme gerçekleştirmiş, bu görüşmenin akabinde 31 Aralık’ta yapılan ara seçimlerde Karabekir, İstanbul’dan milletvekili seçilmiştir (İnönü, 2011: 266). Kazım Karabekir’in yanı sıra, Atatürk döneminde bağımsız olarak milletvekili olan Ali Fuat Cebesoy ve Refet Bele ise 9 Ocak 1939’da CHP’ye kabul edilmişler ve barışma konusunda önemli bir adım daha atılmıştır. Böylece eski muhalifler bu dönemde aktif siyasetin içine sokulurken, İnönü, bir de şart koşmuş ve Milli

Mücadele ve Atatürk döneminde yaşanmış olan anlaşmazlıkları ve çekişmeleri bir daha gündeme getirmemek üzere eski defterleri tamamıyla kapatmalarını istemiştir (İnönü, 2011: 267).

Günday Karabekir'in milletvekili olmasını şu şekilde anlatmaktadır;

“.....Mustafa Kemal öldü. İsmet Paşa reis-i cumhur seçildi. Ben, o sabah Karabekir'in evine gittim ve bin müşkilatla, İsmet Paşa'ya tebrik telgrafı yazdırabildim. Birkaç gün sonra, Erkan-ı Harp arkadaşlarından ticaretle mütevagıl, Giritli Refik Bey'e, İsmet Paşa'ya mektupla müracaat ettiğini ve İsmet Paşa'dan Halk Partisine girmek ve hiçbir teklifte bulunmamak şartıyla tek başına mebus yapacağını söylemiş ve öylece Karabekir mebus olmuştu.” (Beyoğlu, 2011:474; Balcıoğlu, 2014: 137).

Karabekir, İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmasının ardından onu tebrik ettiğini **Günlükler**'inde anlatırken Günday'ın etkisinden bahsetmemektedir. “Meclis ittifakla İsmet'i Reiscumhur intihap etti. Tebrik ettim /14 sabahı cevap geldi)” (Karabekir, 2009: 1074).

Günday, Karabekir'i milletvekili olduğu için eleştirmektedir. Karabekir'in aşırı tutkun bir insan olduğunu ve geçmişini ve arkadaşlarını satarak bir hiç uğruna milletvekili olduğunu belirtmektedir (Beyoğlu, 2011: 474; Çiftçi, 2005: 316). Günday'ın anlattıkları gerek İsmet Paşa'nın gerekse de Karabekir'in anılarında yoktur.

İnönü, **Defterler**'de Karabekir'i siyasete kazandırma nedenlerini anlatırken, bu konu ile ilgili şöyle demektedir;

“.....Şükrü Kaya son zamanlarda herkesi takip ettiriyor. Tabii bu eski muhalifleri çok ayıp ve şiddetli bir surette tazip ediyor. Herkesi (iktidar mevkiinde olanlar) hayat endişesi ile muhafızlara, hususi muhafızlara gark etmek istiyor idi.

Atatürk'ün ölümünden sonra ilk iş olarak dâhilde emniyet tesisinin lazım olduğunu gördüm. Eski muhaliflerin teskini, mümkünse kazanılması kıymetli bir şey idi. İhtilaf ve nifak esasında şahsiyetten doğmuş idi.

Celal Bayar'ı Karabekir ile Hüseyin Cahit ile temas ederek fırkaya girmelerinin ve mebus olmalarını temine memur ettim, tevasül etti, kabul ettiler.

Fethi Okyar'da daha evvelce kabul etmişti. Karabekir serbest olur olmaz geniş neşriyata başladı. Eski fırkacılar endişeleniyor bakalım. İlk günler temas ettim, samimiyet, iddia ve gurur arasındadır. Şubat 1 Çarşamba mülakatı enteresan beni sık sık görmediğinden sitem ediyor. Meclisin dağılmasından haberi olmamış (yani daha evvel kendisine bahsedilmemiş).

Hükümet tebeddülünden bahsetmedi, halka doğru inmeliyiz. Gazeteler neşriyatından – Bilhassa Ulus'tan Falih Rıfkı'dan- müşteki. Bunları tanzim etmeli (yani onun istemediğini yazdırmamalı, istediğini yazdırmalı). Sonra mebus namzetleri. Eski parti arkadaşlarını koymak istiyor. Mebus intihabına pek ehemmiyet veriyor. Çıkacak fenaların, girecek iyilerin takdirine iştirak etmek hevesinde. Bir defa Mersinli Cemal'i

getirdi. General çok mazbut ve terbiyeli idi. Sonra bir defa da General Cafer Tayyar'ı getirdi. İyi konuştuk. Karabekir ona pek bağlı. Karabekir meclisten ve neşriyatın efkârıumumiyedeki fena intihabından biraz inkisara uğradı. Fakat iddiasında musırdır.” (İnönü, 2011: 258-259, C. 1).

Karabekir'in basından ve özellikle de Ulus ve Falih Rıfkı'nın yazdıklarından yakınmasının asıl nedeni 1933'teki basın tartışmasının bir benzerine sebebiyet vermek istememesi olabilir. Zira 1933'te meydana gelen tartışma da basın ve Karabekir ile ilgili olan olayda kendisi oldukça yıpranmış ve zarar görmüştür. Bir diğer mesele ise, Ulus'un CHP'nin resmi yayın organı olması dolayısı ile bu gazete ve yazarları ile polemige girerek bir tartışmaya sebebiyet vermek istememesi olarak yorumlanabilir.

Bir diğer dikkat çeken ifade ise, Karabekir'in milletvekili seçimlerindeki adaylar üzerinde etkili olmaya çalışması ve eski arkadaşlarını aday yapmaya çalışmasıdır. Karabekir'in bu hareketi nasıl yorumlanabilir?

Karabekir, meclise girdiği zaman Atatürk taraftarlarının büyük bir kısmı İnönü tarafından uzaklaştırılmasına rağmen, kendisinin hala sorunlu olduğu kişilerin mecliste bulunması ve buna karşılık kendisinin de etrafında bir birlik oluşturmak istemesi olarak yorumlanabilir. İkinci bir düşünce ise kendisinin zor zamanlarında yanında bulunan ve TCF'de aynı siyasi yaklaşım ve düşünceleri paylaşarak Atatürk'e muhalif olan Cafer Tayyar Eğilmez gibi komutanların milletvekili olmasını sağlayarak hem vefa borcunu ödemek hem de mecliste kendi görüşünden insanlarla işbirliği yapabilecek bir ortamın doğmasını sağlamak olarak yorumlanabilir.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Atatürk'e muhalefet eden siyasetçi, asker, bürokrat, aydın, akademisyen vb. kişileri 4 Mart 1939 tarihinde, Dolmabahçe Sarayında ağırlamıştır. Bu davete, Hüseyin Avni Ulaş, Fethi Okyar, Hüseyin Cahit Yalçın, Ali İhsan Sabis'in yanı sıra TCF saflarında yer almış Atatürk'ün komplocu olarak nitelediği Ali Fuat Cebesoy, Adnan Adıvar, Cafer Tayyar Eğilmez ve Kazım Karabekir'de katılmışlardı. Sayıları yaklaşık 1700'e ulaşan bu muhalif grup, kucaklaşmış, öpüşmüş ve dargınlıklar Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün girişimleri sonucunda sona ermiştir. Zira bu muhalif grubun içinde bu toplantı yapılmadan önce, milletvekili seçilen Kazım Karabekir gibi bazı isimlerde mevcuttu (Topuz, 2010: 67). Kazım Karabekir, Aralık ayında milletvekili seçildiği için bu toplantıya milletvekili sıfatı ile katılmıştır. Karabekir'in İnönü döneminde milletvekilliği görevini kabul

etmesi oldukça normal bir olaydır. Zira Karabekir, İnönü ile gerek İstiklal Harbinde gerek Milli Mücadele’de gerekse de Cumhuriyet döneminde herhangi bir sorun yaşamamıştır. İnönü’nün **Defterler**’inden ve Karabekir’in **Günlükler**’inden anlaşıldığına göre Atatürk’ün hayatta olduğu dönemde de İnönü ve Karabekir görüşmüş ve mektuplaşmışlardır. Yine başka bir nokta ise 1933 senesinde ki basın tartışmasında, Karabekir’in İnönü’ye mektup yazarak bu durumu şikâyet ettiği de bu durumu ispatlayan bir diğer olaydır (BCA, 030. 10. 0. 0. 45. 290. 41).

Çiftçi, İnönü’nün eski muhaliflerle tekrar barışmasının sebeplerini değerlendiren, dış politikada beliren bir savaş olasılığı sebebiyle, milli birliği güçlendirme isteği olabileceğini belirtmektedir. Diğer bir sebep olarak, iç siyasette kendisine rakip olabilecek isimleri kontrol altına almak olabileceğini belirtmektedir. Son olarak da, 1937 senesinde Başbakanlıktan ayrılmasına sebebiyet veren şahıslara ve Atatürk’ün ölümünün ardından adının Cumhurbaşkanlığı için geçtiği zaman kendisinin bu mevkie gelmemesi için çalışanlara karşı kendi çevresinde bir kadro kurmak istemesi olarak belirtmiştir (Çiftçi, 2005: 315).

Anlaşıldığı kadarıyla İnönü’nün amacı Milli Mücadele’yi kazanan ve inkılapları yerine getiren bu insanların tecrübelerinden faydalanmak ve onları onore etmek istemesi olabilir. Zira bu kadro İnönü’ye değil, Atatürk’e muhalefet etmiştir. Ayrıca Refet Bele, Ali Fuat Cebesoy gibi şahıslar o dönemde Atatürk’ün inisiyatifi ve desteği ile CHP dışından milletvekili olarak TBMM’de yerlerini almışlardı. Dikkat çeken bir başka konu ise İnönü’nün kaynaştırdığı muhalifler arasında sadece siyasetçiler yoktur. O Milli Mücadele ve Cumhuriyet döneminde aktif rol oynamış ve Atatürk ile ters düşerek yurt dışına giderek muhalefet eden Halide Edip Adıvar, Zeki Velidi Togan gibi aydın ve bilim insanlarını da sisteme kazandırmak adına Türkiye’ye davet ederek barışmıştır. Bu kimselere de görevler vererek onları ödüllendirmiştir. Bu da İnönü’nün etrafında siyasi bir kadro oluşturma yanında bu insanların ülke ve hükümet adına kabiliyet ve tecrübelerinden faydalanmak istemiş olabileceği kuvvetle muhtemeldir.

Karabekir’in milletvekilliği görevini kabul etmesi konusunu değerlendiren kızı Hayat Karabekir, onun Milli Mücadele’deki yerine rağmen geride bırakılarak unutturulmak istendiğini, Kazım Karabekir’in ise bunu kabul etmeyerek, kendini ispat etmek istediği için siyasete girdiğini söylemiştir (Çiftçi, 2005: 517). Onun

siyasete girmek istemesi emekli olduğu ve gözetim altında bulunduğu 1927 ile 1938 yılının sonuna dek olan süre dışında oldukça aktif ve enerjik bir biçimde, gerek Osmanlı Devleti'nin gerekse de Türkiye Cumhuriyeti'nin merkezinde kalmayı başarmış ve önemli görevlerde bulunmuş bir insan olmasının sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle Karabekir'in siyasete girmesi gayet doğal bir olaydır. Zira Milli Mücadeleye katılan üst düzey komutanların hemen hemen hepsi daha sonra siyasete girmiştir. Karabekir'in 1931'de ki milletvekilliği adaylığı da bu yansımanın bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

İnönü'nün **Defterler**'inde Karabekir'in siyasete girmek istemesi ile ilgili yer alan bir iddia da oldukça dikkat çekicidir. İnönü'nün iddialarına göre, Karabekir Atatürk'ün ölümünden iki ay önce Celal Bayar ile irtibata geçmek suretiyle inkılâpların taraftarı olduğunu ve bankalar sistemini takdir ettiğini bildirmiş, Celal Bayar ile birlikte çalışmak ve görüşmek istediğini bildirmişse de, Celal Bayar bu görüşme isteğine zamanının olmadığını bildirerek olumsuz cevap vermiştir. İnönü bu olayı kendisine Celal Bayar'ın anlattığını belirtmektedir. İnönü'nün bu konu ile ilgili bir diğer iddiası ise, Karabekir'in Atatürk'ün ölümünden uzun bir zaman önce Vasıf Fatih isimli bir müteahhit aracılığı ile kendisine bir mektup göndermiş ve bu mektup ile kendisi ile birlikte çalışmak istediğini bildirmiştir (İnönü, 2011: 257-268; Çiftçi, 2005: 315).

3.3. Kazım Karabekir'in Milletvekili Olması

Karabekir, konumuz olan 1938-1948 yılları arasında on yıl boyunca milletvekilliği yapmıştır. 1946 yılından 1948 senesine kadar TBMM Başkanlığı görevinde de bulunan Karabekir, TBMM'nin 5. dönemin son kısmı ile 6. 7. ve 8. dönemlerinde görev yapmıştır. Kendisinin **Günlükler**'inden anlaşıldığına göre, Karabekir Aralık ayının ortasında milletvekili olmak üzere harekete geçmiştir. 15 Aralık 1938'de Ankara'ya hareket etmiş, 16 Aralık tarihinde Başbakan Celal Bayar ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile yemek yemiştir. 17 Aralık'ta Mareşal Fevzi Çakmak ile görüştüktan sonra, 18 Aralık'ta ailece Cumhurbaşkanı İsmet Bey'in evinde yemek yemişlerdir. Karabekir, 20 Aralık tarihinde ise Ankara'da ev bulmuştur (Karabekir, 2009: 1076-1077: Günlükler, C. 2). Anlaşıldığına göre Karabekir'in milletvekili olması İnönü ile yediği yemek esnasında kesinleşmiştir.

BCA belgelerinden anlaşıldığına göre Karabekir, 19 Aralık 1938’de CHP’ye üyelik başvurusunda bulunmuştur (BCA. 490. 1. 0. 0. 573. 2281. 1.). 2 Aralık 1938 tarihinde, vefat eden İstanbul milletvekili H. Ethem Eldem Bey’in yerine 3 Aralık 1938’de milletvekili yapılmasına karar verilmiştir (BCA, 030. 10. 00. 00. 75. 497. 4. 1; Çiftçi, 2005: 321; Balcıoğlu, 2014: 137). 31 Aralık’ta milletvekili seçilen Karabekir (Cumhuriyet, 1 Ocak 1939; Çiftçi, 321), 6 Ocak 1939 tarihinde mazbatasını almıştır (Güneş, 2004: 60). Kazım Karabekir, İstanbul milletvekili seçildikten sonra, 9 Ocak 1939’da ant içmiş ve görevine başlamıştır (TBMM, ZC, D. 5. C. 29, B. 19, s. 28; Çiftçi, 2005: 321). Kazım Karabekir yemin ettikten sonra, Malatya milletvekili Hilmi Oytaç, “Yaşasın lâik partimiz.” şeklinde bağirmiştir. Karabekir’in yemininin hemen ardından Oytaç’ın bu çıkışı, Karabekir’in Atatürk döneminde lâikliğe karşı olduğunu ve bu yeminden sonra, CHP’ye girerek lâikliği benimsemiş olduğunu kast etmiş olma ihtimali kuvvetle muhtemeldir (Çiftçi, 2005: 321).

Karabekir **Günlükler**’inde yemin etme merasiminden bahsederken o günü şu şekilde anlatmıştır; “Mecliste yemin ettim. Eyî alkışladılar. Kürsüden inerken sağdan biri bağırdı: Yaşa Şark Fatihî sen çok yaşa.” (Karabekir, 2009:1081, C. 2; Balcıoğlu, 2014: 137). Meclis tutanaklarında ise Karabekir’in anlattığı gibi bir olaydan bahsedilmemektedir.

Bu dönemde yaşanan gelişmelerden bir tanesi de, Karabekir ve diğer muhaliflerin takibatlarının durdurulmasıdır. Atatürk’ün ölümünün hemen akabinde sıkı şekilde takip edilen şahısların takiplerinin durdurulduğunu, İstanbul Valisi Lütfi Kırdar’ın, İçişleri Bakanı Refik Saydam’a yazdığı 6 Ocak 1939 tarihli yazıdan anlamaktayız.

Bu yazıda eskiden beri takip edilen, Kazım Karabekir, Rauf Orbay, Erzurum mebusu Hüseyin Avni, Refet Bele, General Ali İhsan gibi isimlerin takiplerinden derhal vazgeçilmesi bildirilmiştir (BCA, Fon 121 10 0 0, Kutu 2, Dosya, 8, Sıra: 1). Lakin burada emredildiği gibi Karabekir’in takibatı tamamı ile durdurulmamıştır. İlerleyen bölümlerde görüleceği üzere Karabekir gezilerinde dahi takip edilecektir.

3.4. Karabekir'in Bir Mülakatı ve Aldığı Tepkiler

Karabekir milletvekili olduktan sonra, kendisi hakkında gazetelerde haberler çıkmıştır. 1 Ocak 1939'da Birinci Cihan Harbi ile ilgili bir yazı yazmıştır (Yeni Sabah, 1 Ocak 1939). Aynı gazeteye 5 Ocak tarihinde bir röportaj daha vermiştir (Yeni Sabah, 5 Ocak 1939). Son olarak 26 Ocak'ta "General Kazım Karabekir ile Mühim Bir Mülakat" başlıklı bir röportaj daha vermiştir (Yeni Sabah, 26 Ocak 1939). 26 Mart 1939 tarihinde yapılan seçimlerde, TBMM'nin 6. Dönem İstanbul milletvekili olarak meclise girmiştir (Çiftçi, 205: 322). Seçimlerden bir hafta sonra, Tan gazetesine Ankara Yenişehir'de ki evinde bir röportaj vermiştir. Karabekir, **Günlükler**'de bahsi geçen mülakatla ilgili olarak; ".....Tan Gazetesi mülakatımın birinci parçasını yazdı." (Karabekir, 2009:1088, C. 2) demektedir.

Anlaşıldığına göre Karabekir bu röportajı 2 Nisan günü yapmıştır. 3 Nisan'da yayınlanan konuşmasında; İstiklal Harbinde büyük hizmetlerinin sırası geldikçe ortaya konulacağını on beş sene menkubiyet hayatı yaşadığını bu süreçte çocuklarının zor durumda kalmasına rağmen her zaman doğruyu savunmaktan vazgeçmediğini, bu sürede büyük hizmetlerde bulunan bazı vatan evlatlarının kenarda bırakıldığını ifade ederek, bunun ise modern hurafenin tesirinde gerçekleştiğini anlatmıştır. Basının burada önemli bir görev üstlendiğini belirten Karabekir basının kişilere istediği gibi rol biçmemesi gerektiğini belirtmiştir. Son on beş yıllık basına ise iyi not verecek durumda olmadığını söylemiştir. Karabekir sözlerine şöyle devam etmiştir;

".....Matbuatın yakın vakte kadar çok defa sırf reiskârı memnun etmek gayretini güttüğünü söylemeğe mecburuz ve sırf bu gayretle hadisatı ve birçok tarihi vakayii inkâr edecek kadar ileri de gitmişlerdir."

demiş ve 1933 yılında meydana gelen basın tartışmasında haksız ve asılsız hücumlara uğradığını hatırlatmıştır. Karabekir röportajın sonunda ise;

".....Muhakkak olan nokta bir takım şahsiyetlerin memlekete yanlış olarak gösterildikleri ve ifade ettikleri büyük hizmetlerin bir kalemde çizildiğidir. Hadiseler yalnız bir şahsın dilediği tarzda ifade ile ortaya çıkamaz. En ufak bir vak'ada bile tutulan zabıt varakası yalnız bir kişinin ifadesi değildir. O hadiseyi yapan, gören ve işitenlerin ifadeleri ile hakikat ortaya çıkabilir ve hükümlerde buna dayanarak verilir. Yalnız herhangi bir davacının ifadesine göre, hüküm vermek hiçbir zaman doğru olmaz."

demmiştir. Karabekir, Nutuk ve Atatürk'ü eleştirmeye devam ederek, Büyük Nutuk'ta üzerinde önemle durulması gereken haksızlık ve yanlışlıklar olduğunu belirtmiştir (Tan, 3 Nisan, 1939). Röportajın ilk bölümü burada sona ermiştir.

Bu yazı ülke çapında büyük yankı uyandırmıştır. Yazının yayımlandığı gün bir grup üniversite öğrencisi Tan gazetesine giderek tepki göstermişlerdir. Tan gazetesi ise 4 Nisan tarihinde “Türk Gençliğinin Vakur Hassasiyeti Takdire Şayandır” başlığıyla bir yazı yayınlamıştır. Yazıda, Karabekir ile yapılan röportaj dolayısıyla 20-25 kadar üniversite öğrencisinin gazeteye gelerek Atatürk'e saygısızlık olarak nitelendirdikleri bu yazının devamının yayımlanmamasını istemişlerdir. Gençlerin bu hareketini temiz, asil ve vakur bulan gazete, Tan gazetesinin bu fikirde olmadığını belirtmiştir. ayrıca gazete röportajı burada kestiğini belirtmiştir (Tan, 4 Nisan 1939; Çiftçi, 2005: 323).

Görüldüğü üzere, Tan gazetesi üniversite öğrencileri tarafından yapılan eleştiri sonrası Karabekir'i eleştirmiştir. Gazetenin Karabekir'i eleştirmesi konusunu değerlendiren Koçak, bu durumun oldukça ilginç olduğunu belirterek, Tan gazetesinin bir anlamda kendi kendini eleştirdiğine değinmiştir. Bu durumun sebebini ise yönetimden kaynaklanan uyarının etkisi ve gücünden kaynaklandığı şeklinde belirtmektedir (Koçak, 2007: 50, C. 2)

Karabekir ise konuyla ilgili olarak şöyle demektedir; “.....Tan makalemi yazmış, Allaklık etmiş hem bugün yazılması, hem de yarım yazılması göze çarpıyor. On kadar üniversite talebesi nümayiş yapmış!” (Karabekir, 2009: 1088: Günlükler, C. 2; Balcıoğlu, 2014: 139).

Milletvekilleri de bu yazıya büyük tepki göstermişlerdir. 4 Nisan 1939 tarihli CHP grup toplantısında gündeme gelen bu konu hakkında milletvekilleri Karabekir'e ağır suçlamalarda bulunmuşlardır. Karabekir, İbrahim Tali Öngören, Aka Gündüz, Hikmet Bayur, Rasih Kaplan gibi milletvekillerinin eleştirilerine maruz kalmış ve bu milletvekillerine karşı tek başına cevap vermiştir. Paşa, o gün grup toplantısında kendisine tepki geleceğini Gümüşhane milletvekili Zeki Bey'den öğrenmiştir. Zeki Bey o gün yapılacak olan toplantı da kendisine dehşetli hücumlar hazırlandığını, hücumlar karşısında tek kalacağını belirtmiş, bunun üzerine Karabekir;

“.....Tek başıma kaldığım dehşet verici hadiselerle mücadeleden zevk almaya alışmışımdır. Bugün de tek başıma kalırsam daha büyük zevk duyarım dedim ve benim:

“Türk Yılmaz” mısrasını terennüm ederek, telefonla parti gurubundan müzakere saatini sordum;

Düşmana salsa,
Tek bile kalsa,
Türk hiç yılar mı,
Türk hiç yılar mı,
Türk yılmaz,
Türk yılmaz,
Cihan yıkılsa,
Türk yılmaz,

Hemen bir otomobile atlayıp parti müzakeresine yetiştim. Dışişleri Bakanının beyanatından sonra, bizim mücadele şöyle bir seyir izleyerek, mukadder olan akıbetine kavuştu.” demektedir (Karabekir, 2000: 18).²²

Toplantının başlamasının ardından konu ile ilgili ilk söz alan kişi olan İbrahim Tali Öngören Tan gazetesine mülakat veren Karabekir’in sorulan sorulara verdiği cevapları eleştirerek, Atatürk’e temas eden yanları saygısızlık olarak nitelendirmiştir (Karabekir, 2000: 18). Manisa milletvekili Hikmet Bayur Karabekir’in Atatürk hakkında söylediklerini münasebetsizlik olarak nitelendirmiş, hatta onu istifaya davet etmiştir (Karabekir, 2000: 19-20). Bitlis milletvekili Süreyya Orgeevren’de meclis kürsüsünden Karabekir’in gazetede yayımlanan mülakatını satır satır okuyarak eleştirmiştir. Eleştirisinin sonunda da onu istifaya davet etmiştir (Karabekir, 2000: 33). Antalya milletvekili Rasih Kaplan’da yapmış olduğu konuşmada Paşa’yı istifaya davet etmiştir (Karabekir, 2000: 39) Ankara milletvekili Aka Gündüz Karabekir’in CHP’ye, İnönü’ye ve inkılaplara ihanet ettiğini öne sürerek, onun cezalandırılmasını istemiştir. Aka Gündüz’ün suçlamalarına cevap veren Karabekir, böyle bir şey yapmadığını ifade etmiştir (Karabekir, 2000: 41). Aka Gündüz sorulan soruların bir kısmını ise Karabekir’in hazırladığını iddia etmiştir (Karabekir, 2000: 40; Çiftçi 2005: 323). Aydın milletvekili Dr. Mazhar Germen, bu konu ile ilgili soruşturma ve araştırma yapılmasına gerek olmadığını belirterek Karabekir’in kusur ve yanlışlarını kavrayarak özür dileyeceğini umut ettiğini belirtmiştir (Karabekir, 2000: 45). Malatya milletvekili Dr. Hilmi Oytaç, Karabekir’in Divana verilmesi gerektiğini savunmuştur (Karabekir, 2000: 47). Söz alan Karabekir, ifadelerinin yanlış anlaşıldığını ve Atatürk’e hürmet ve saygı ile bağlı olduğunu ifade etmiştir (Karabekir, 2000: 61; Koçak, 1997, 51, C. 2).

Karabekir, 4 Nisan 1939 tarihli yazısında ise; “.....Ulus Gazetesinde 20-25 üniversitelinin Tan ve sair gazeteye giderek Atatürk evlatları namına aleyhte

---

²² Marşın tamamı için bakınız Ek 1.

neşriyata müsaade etmeyeceklerini bildirdiklerini yazıyor.” demektedir (Karabekir, 2009: 1088: Günlükler, C. 2).

Cumhuriyet gazetesi de röportaja tepki göstermiştir. Karabekir’in beyanatının yurttta derin bir nefret uyandırdığını yazmıştır (Cumhuriyet, 5 Nisan 1939). Cumhuriyet gazetesinin meseleyi sütunlarına taşıması sonucu, Tan gazetesi de “Zaruri Bir Cevap” başlıklı bir yazı ile konunun kapandığını ama bazı gazetelerin Tan’a karşı bu olayı bir tecavüz vesilesi olarak gördükleri için ve Karabekir ile ilgili Tan gazetesini de kendilerine muhatap tuttıkları gerekçesiyle bir yazı kaleme almış ve Tan gazetesinin Karabekir’in davasını benimsemediğini belirtmişlerdir (Tan, 6 Nisan 1939).

6 Nisan 1939 tarihli İkdam gazetesi de, Karabekir’in TBMM grubundaki tartışmasını gündemine taşımıştır. Gazete, TBMM’de tartışılan bu olayın artık kapandığını ve bir daha bu tür çirkin olaylara sebebiyet verilmeyeceğinin genel temenni olduğunu kaydederek Atatürk’ün aziz hatırasının ve tüm eserlerinin her şeyden üstün olduğunun anlaşıldığını yazmıştır. Milli Şef İnönü’nün Atatürk’ün sağ kolu olduğunu belirttikten sonra, Karabekir’in Atatürk’e sevgi ve hayranlığını ve rejime bağlılığını teyide mecbur kalarak meselenin kapandığını yazmıştır (İkdam, 6 Nisan 1939).

Karabekir’in Tan gazetesine vermiş olduğu röportaj istihbarat raporlarına da yansımıştır. Dönemin İstanbul Valisi Lütfü Kırdar, İçişleri Bakanlığına bir yazı yazarak bu konuda bilgi vermiştir. Kırdar yazdığı yazıda; Karabekir’in 4 Nisan 1939’da bir mülakat verdiğini ve bunun da gençler arasında infial uyandırdığını, gençlerin Tan gazetesine giderek bu yazının devamının yayımlanmamasını istediklerini belirtmiştir. Karabekir’in beyanati önceki sözlerini teyiden ve ısrar mahiyetinde olması hasebiyle gençlik ve İstanbul halkı üzerinde çok fena bir tesir yapmıştır denilmiştir (BCA, Fon 121, 10 0 0, Kutu 2, Dosya, 8, Sıra: 1; Balcıoğlu, 2014: 138).

3.5. Kazım Karabekir’in VI. Dönem Siyasi Faaliyetleri

TBMM’nin 6. Dönemi 3 Nisan 1939’de başlayıp, 5 Ocak 1943’te sona ermiştir.²³ Karabekir, 11 Nisan 1939’da Meclis grubunda bir konuşma yapmıştır. Dış

²³ www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sorgu_ekrani (03.03.2017).

siyaset ve alınması gereken tedbirler hakkında konuşmuştur. Dışişleri Bakanının konuşmasının ardından tekrar söz alarak, II. Dünya Savaşı ile ilgili alınması gereken tedbirlerden bahsetmiştir (Karabekir, 2009: 1089: Günlükler, C. 2). Karabekir, 18 Nisan Salı günü yapılan parti grubunda da söz alarak bir konuşma yapmıştır;

“.....914 vaziyetinde olduğu gibi, totaliter devletlerin demokratlarla umumi harbine gidiyoruz. Mesele şu veya bu küçük devlet meselesi değildir. Tıpkı Cihan Harbi başlamadan önceki gibi büyük devletler stratejik yollarındaki küçükleri siyasi propaganda, tazyik, mali... Her kuvvetle kendine imâleye çalışıyor. Hükümetimiz de dikkatli olmalıdır. Birde hâlâ başlamayan mağara sığınaklarına derhal başlanmalı bütün resmi inşaat işçileri bu işe hasr olunmalı. Hâlâ meclis binası yapmakla meşgul olmak doğru değildir.” demiştir (Karabekir, 2009: 1090: Günlükler, C. 2).

Karabekir 22 Mayıs 1939’da, 1939 senesi bütçesinin heyeti umumiyesi münasebetiyle söz almıştır. Bu konuda uzun bir konuşma yapmıştır. Karabekir bu konuşmasında, cumhuriyetin kurulduğu zamandan beri mütevazı bir bütçe ile gelerek, paranın kıymeti korunduğu için şükranlarını belirtmiştir. Karabekir, anılarında sık sık şikâyet ettiği istibdat döneminin bütçe sistemini de eleştirmiştir. İstibdat döneminde bütçe dengesi olmaması, milletten toplanan paraların ise, milletin yararına değil, saraylara ve gayrı Türk unsurların asayişine sarf edilerek, Türkiye’nin harabede bırakılması gibi olaylar düşünülürse hükümetin bütçesinde bir taraftan memleketi imar etmek, diğer taraftan da güvenlik önlemleri almanın önemli bir olay olduğunu belirtmiştir.

Türkiye’nin Birinci Dünya Savaşından sonra, mahvolmuş, yanmış ve harabeye dönmüş bir ülke olduğunu anlatan Karabekir, zaten fakirleşen halktan fazla vergi almanın yanlış olduğunu belirtmektedir. Onun bu konudaki ikinci isteği ise halktan alınan vergileri yine halk için kullanarak israf ve hırsızlıktan kaçınılmasıdır. Bu iki maddenin uygulanabilmesi için her şeyin teknik kuvvete, ilme tatbik edilerek uygulanmasının gerektiğini belirtmiştir (TBMM ZC, D. VI, C. 2, B. 14, s. 151-152).

Karabekir, Burdur’a bağlı Tefenni’nin Kır mahallesinden Ali Çelik’in ölüm cezasına çarptırılması hakkındaki mazbata münasebetiyle 12 Haziran 1939’da bir konuşma yapmıştır. Karabekir, ölüm haberlerinin sıklığından dolayı katil olaylarının çözümüne yönelik bir soru sormuş, bu olayları durdurmak için ölüm cezasının yeterli olmadığını, bu konu ile ilgili olarak diğer bakanlıklarında çalışma yapmaları gerektiğini belirtmiştir. Özellikle Milli Eğitim Bakanlığı’nı bu konu ile ilgili çalışma yapmaya davet ederek, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’e bu olayların önüne

geçebilmek veya azaltmak için ne gibi önlemler alınabilir sorusunu yöneltmiştir. Bu soruya cevap veren Yücel, kendisinin hukukçu olmadığını, bu konu ile ilgilenen birçok arkadaş olduğunu, kendisiyle ilgili üstüne düşen görevleri mümkün oldukça yapmaya çalıştıklarını belirtmiştir. Çocukların terbiye ve ahlak bakımından yetiştirilmeleri için mümkün olan tedbirleri aldıklarını belirten Yücel, onların katil olmamaları için tedbir almaya imkân olmadığını sözlerine eklemiştir. Bu konudaki çözüm önerilerini anlatan Karabekir, okullarda yetişen öğrencilere, nasihat etmenin yetersiz olacağını anlatarak, cinayetlere sebebiyet veren şeyin köylerdeki cahil halk olduğunu düşünmüş, bu olaylara sebep olan nedenlerin neler olduğunun tespit edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Karabekir'e göre, idam cezalarına basında daha fazla yer verilerek ibret alınması bakımından bu durum köylere kadar duyurulmalıdır. Katil ve maktulün ailelerinin zorlu hayat şartları hakkında makaleler ve destanlar yazılarak, filmler çekilmesi gerektiğini savunmuştur. Son olarak katilin fenalıklarının halka anlatılması gerektiğini dile getirmiştir (TBMM ZC, D. VI, C. 3, B. 25, s. 90).

Karabekir, 21 Haziran 1939'da devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair kanun münasebetiyle söz almıştır. Karabekir bu oturumda terhis olan veya emekliye ayrılan ordu mensupları hakkında konuşmuştur. Karabekir bu konu hakkında üç tane takdir vermiştir.

“.....Yüksek Reisliğe Şifahen arzettiğim sebeplerden dolayı aşağıdaki maddenin kabulünü teklif eylerim: Madde — Harb hali dolayısıyla tahsillerini ikmal edemeden yedek subaylığa alınanlar, harbden sonra ihraz etmiş oldukları rütbenin muadili olan derecede sivil vazifeye alınmış addolunurlar veya alınırlar.

İstanbul mebusu Kâzım Karabekir.” (TBMM ZC, D. VI, C. 3, B. 29, s. 282).

“.....Yüksek Reisliğe Şifahen arzettiğim sebeplerden dolayı aşağıdaki maddenin kabulünü teklif eylerim: Madde — Harb hali dolayısıyla askerî idadilerini (bu günkü lise) ikmal ederek talimgâhlara alınarak zabıt namzedliği ile kıtalara gönderilen ve staj ve vazifelerinde muvaffak olarak muhtelif rütbeler ihraz edenler harb okulu mezunu sayılır ve rütbesine muadil sivil vazifeye alınmış addolunurlar veya alınırlar.

İstanbul mebusu Kâzım Karabekir” (TBMM ZC, D. VI, C. 3, B. 29, s. 282).

“.....Yüksek Reisliğe Şifahen arzettiğim sebeplerden dolayı aşağıdaki maddenin kabulünü teklif ederim: Madde — Askerî mütekaidler, ancak rütbelerinin muadili olan bir derecedeki maaşlı vazifeye kadar bir yere alınır. Yabancı dil bilenler, memurlar hakkındaki kanunun üçüncü maddesinden istifade ederler.

İstanbul mebusu Kâzım Karabekir” (TBMM ZC, D. VI, C. 3, B. 29 s. 282).

Verilen takrirlerden ilk ikisi kabul edilmemiştir. Üçüncü takrir ise kabul edilmiştir (TBMM ZC, D. VI, C. 3, B. 29 s. 287).

Karabekir, 28 Haziran 1939'da askeri barem kanunu münasebetiyle bir konuşma yapmıştır (TBMM, ZC, D. VI, C. 3, B. 32, s. 404-405). Bankalar ve devlet müesseseleri memurları aylıklarının tevhit ve teadülü hakkındaki kanun münasebetiyle bir konuşma yapmıştır (TBMM ZC, D. VI, C. 3, B. 32, s. 400-401). 30 Haziran tarihinde iki teklif vermiş ama ikisi de kabul edilmemiştir. Karabekir, **Günlükler**'inde bu teklifleri anlatmaktadır.

“.....Barem. Vazife malulünü de harp malulü gibi kabul teklifim kabul olunmadı. Askeri baremde dahi 2 misli asgari müddette terfi edemeyene zammın dahil olunması (harekat için) teklifim kabul olunmadı.” (Karabekir, 2009: 1086: Günlükler, C. 2).

Kazım Karabekir, Tunceli vilayetinin idaresi hakkındaki 2884 sayılı hükmün uzatılmasına dair kanun münasebetiyle 7 Temmuz 1939'da bir konuşma yapmıştır. Karabekir Tunceli bölgesinde uzun süre görev yaptığını ifade ederek, şu konuşmayı yapmıştır;

“.....Bendeniz kısaca maruzatta bulunacağım. O havalide gerek harbde ve gerek sulhde bir hayli yıllar vazife görmüş olduğumdan dolayı arzedeceğim noktaya dikkati, Hükümetimizden rica etmeği muvafık görüyorum. Çünkü bu noktadan bahsedilmemiştir: Dersim Türktür. Orada gayet az Kürt vardır. Bunun delili olmak üzere: ister coğrafi isimlere, ister Koç uşağı, Bağlı uşağı gibi... Ta eskiden beri gelen Türk isimlerine, isterse fizyonomiye bakılsın, tamamı ile bu halkın Türk olduklarını gösterir. Fakat buranın sapa bir yer olması ve vakti ile Kürtlerden asker alınmaması dolayısı ile oradaki Türkler de Kürt unsuruna temessül etmeği faydalı görmüşlerdir. Onun için yapılacak ıslahatta her türlü tedbirlerle; gerek çocuklarını mekteplerde okutmakla, gerekse halkın içerisinde bir takım münevverlerimizi göndermek sureti ile kendilerinin halis Türk olduklarını, yani mazinin Hititlerden kalmış diğer Kürt tabakası gibi değil, tamamı ile bizden hiç farkı bulunmayan Türk olduklarını bunlara sindirmeliyiz. O mıntıkadan menfaatler bekleyen, bazı büyük devletler mütemadi surette onların ırk nazariyesi ile oynuyor ve içlerine Kürt vaziyetinde başka unsurlardan olan bazı ilim adamları da karıştırarak onları bizden ayırmağa çalışıyorlar. İstiklâl harbinde tuttuğum güzel sistem şu idi: Kürt sanılan mıntikanın eski Hititlerden olup binaenaleyh Türk olduklarını, Dersimin ise tamamı ile Selçuk Türklerinden olduğunu aşiret beylerine telkin etmek suretiyle çok büyük bir fikrî inkılâb hazırlanmıştı. Onun için Hükümetten rica ediyorum, Dersim mıntıkası halkına ki Hükümetimizi ve Devletimizi çok uğraştırmıştır, öz Türk olduklarını her vasıta ile muhtelif kanallarla anlatmak lâzımdır. Diğer Kürt mıntikalarına gelince: o mıntikalar hakkında da arzettiğim gibi en eski Türk olduklarını anlatmak ve bu fikri yerleştirmek lâzımdır. Çünkü o mıntıkadan başka suretle siyasî istifade etmek isteyenler, çok büyük kuvvetlerle o halkı bizden ayırmak için bir düzine uğraşıyorlar ve çok para sarf ediyorlar.” şeklinde fikirlerini beyan etmiştir (TBMM ZC, D. VI, C. 4, B. 37, s. 178).

İçişleri Bakanı Faik Öztrak ise Kazım Karabekir'e bu mesele hakkında konuştuğu için teşekkür etmiştir. Dersim halkının Türk olduğunu inkâr etmediklerini

ve bunu gözlerinden uzak tutmadıklarını belirterek, asıllarını unutmuş olanlar varsa onlara da ne olduklarını anlatmak için ellerinden gelen her şeyi yaptıklarını ve yapmaya devam ettiklerini anlatmıştır (TBMM ZC, D. VI, C. 4, B. 37, s. 178-179).

Karabekir o dönemde gazeteleri ve basını takip ederek İkinci Dünya Savaşı ile ilgili gelişmeleri takip etmiş ve bu izlenimlerini **Günlükler**'inde dile getirmiş ve basında çıkan haberlere de **Günlükler**'inde yer vermiş ve bazen bu gelişmelerle ilgili TBMM'de konuşmuştur. 12 Eylül 1939 tarihinde parti grubunda söz alarak, Rusya'nın Romanya'ya taarruz etmesi durumunda Türkiye'nin savaşa girip girmeyeceğini sormuştur. Dışişleri Bakanı ise, Bulgaristan'ın savaşa girmesi durumunda savaşa girileceğini beyan etmiştir. Bunun üzerine Karabekir İngiliz ve İtalyan anlaşmasının aleyhimize olacağını belirtmiş, Dışişleri Bakanı ise, bu durumun olabileceğini belirtmiştir. Karabekir, basının da tarafsız ve soğukkanlı bir biçimde yazması gerektiğini belirtmiştir. Dışişleri Bakanı ise basının serbest olduğunu belirtmiş, daha sonra Başbakanla görüşerek, hükümet ve Karabekir Paşa ile aynı fikirde olduğunu ama tarafsızlık konusunda ayrıldıklarını ve bir taraf olduklarını söylemiştir (Karabekir, 2009: 1103: Günlükler, C. 2).

Karabekir 5 Ekim 1939'da Başbakan Refik Saydam ile görüşmek için telefonla randevu talebinde bulunmuş, fakat o gün görüşememiştir. 6 Ekim günü Refik Saydam'ı ziyaret etmiş, Saydam bu görüşme esnasında, Rusların savaşa girmeyeceklerini kesin bir dille ifade etmiştir. Karabekir ise İngilizler aleyhine, Musul-Bağdat üzerine hareketini kabul ile doğu vaziyetimizi göz önünde tutmalarını belirterek, Rus ordusunun muhtelif mahallere dağılık olan Ermenilerin Ermenistan'a gizli olarak getirildiğini haber aldığını söylemiştir (Karabekir, 2009: 1106: Günlükler, C. 2).

Kazım Karabekir, 29 Aralık 1939'da İsmet İnönü ile mecliste bir görüşme yapmıştır,

“.....Meclis'te. İsmet çağırış 5'te gittim. Finlandiya haritalarını açmış. 3.5 milyonluk halk yükleniyorlar. Fakat her taraf göl dedi. Dedim, göller buz tutar. Geceleri de pek uzun olmuştur. Ruslar bundan istifade etmek istiyorlar. 1800'de İsveçlilerin mağlubiyeti Finlandiya'yı Ruslara verdirmişti. Ruslar şimdi yalnız Finlandiya'yı değil İskandinavya'yı işgal etmek isterler. İngilizlere karşı tehditkâr vaziyet almak için. Dedi: Torpil harbi İngilizleri yıldır. Ruslar da Almanların sözüyle hareket ediyor. On günde yapamayacaklarını birkaç günde yaptılar. Sonra satranç oynadık.” (Karabekir, 2009: 1112: Günlükler, C. 2).

27 Aralık 1939 tarihinde gece yarısı Erzincan'da çok şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. Karabekir, 4 Ocak 1940'ta CHP Grup toplantısında bu konu ile ilgili bir konuşma yaparak, Erzincan'a yardımın ne zaman yapıldığını sormuş, Başbakan Refik Saydam, tam emin olamamakla birlikte 29 Aralık'ta yardımın ulaştığını belirtmiştir. Bunun üzerine Karabekir, gazetelerden öğrenildiğine göre 30 Aralık'ta yardım yapıldığını, bu yardımın ise imkân olduğu halde geç yapıldığını savunarak, şikâyetini dile getirmiştir (Karabekir, 1994: 147-148).

Karabekir, Erzincan'da meydana gelen depremle yakından ilgilenmiş, gerek Başbakanla görüşerek, gerekse de meclis kürsüsünden konuşarak depremle ilgili düşüncelerini dile getirmiştir. 4 Ocak 1939'da Numune Hastanesi'ne giderek depremde yaralanan hastaları ziyaret etmiş, 5 Ocak tarihinde ise Başbakan ile görüşerek, depremde yaralanan vatandaşların hakkında programlı çalışılmadığını tespit ettiğini belirtmiş, yaralılara devamlı çorba ve yoğurt verildiğinden, elbiselerinin sadece üzerlerindeki elbiselerden ibaret olduğunu, elbise ve çamaşırın şimdiden hazırlanması gerektiğini belirtmiştir. Başhekim ile görüşerek, elbiselerin Kızılay'dan hastaların çıkacakları gün geleceğini öğrendiğini ve bunların şimdiden hazırlanması gerektiğini, yaralı memurların tayinle istedikleri yere gitmeleri gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca hastaneden çıkan hastalara bir miktar nakit yardımı ve nüfus cüzdanı verilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Henüz yardım gitmeyen yerlere de yardım gitmesi gerektiğini belirtmiştir (Karabekir, 2009: 1122: Günlükler, C. 2). İçişleri Bakanı Faik Öztrak ve Sağlık Bakanı Hulusi Alataş'ın depremle ilgili işlere dair konuşmaları sırasında Karabekir'de söz almıştır. 10 Ocak 1940'ta yaptığı konuşmada Karabekir, gerek hükümetin, gerek milletin deprem sonrası elinden geleni yaptığını belirtmiş ve gelecekte bu tür depremleri durdurmak için alınması gereken tedbirleri anlatmıştır (TBMM ZC, D VI, C. 8, B. 23, s. 48-49).

17 Ocak 1940'ta ise, Erzincan'da ve Erzincan yer sarsıntısından müteessir olan mıntıkada zarar görenlere yapılacak yardım hakkındaki kanun münasebetiyle bir konuşma yapmıştır. Bölgeye yapılacak yardımın gayet basit olduğunu anlatan Karabekir, 20 yıl önce de böyle bir depreme Erzincan'da maruz kaldığını o zaman alayların tüm çocukları himayelerine alarak merkeze yolladıklarını, şimdi de öyle yapılması gerektiğini belirtmiştir. Erzurum'da güzel bir müfettişlik dairesi ve yanında da güzel bir halkevi olduğunu belirterek, çocukları derhal oraya aktarmak

gerektiğini belirtmiştir. Çocukları dağılmadan oraya toplayarak talim ve terbiye etmek gerektiğini anlatmış, bu çocukların istismar edilmemesi için Erzurum'daki binalara hükümet eli ile yerleştirilmesi gerektiğini belirterek, bu görevin sadece Çocuk Esirgeme Kurumu'na ve Kızılay'a bırakılmaması gerektiğini anlatmıştır (TBMM ZC, D. VI, C. 8, B. 26, s. 74; Çiftçi, 2005: 327). 18 Ocak 1940 tarihinde milli koruma kanunu münasebeti dolayısı ile bir konuşma yapmıştır (TBMM ZC, D. VI, C. 8, B. 27, s. 153-154).

İnönü Devrinin önemli konularından bir tanesi de, hiç şüphesiz eğitim alanında atılan adımlardan biri olan köy çocuklarının eğitim alabilmesi için açılan okullar olan Köy Enstitüleridir. Kazım Karabekir'in de mecliste üzerinde durduğu konulardan bir tanesi, Köy Enstitüleri hakkındaki kanun tasarısıdır. Eğitim konusuna oldukça önem veren Karabekir, 17 Nisan 1940'ta Köy Enstitüleri ile ilgili açıklama yaparken, Köy Enstitülerinin sadece köy ilkokullarını bitiren öğrencileri almasını öngören maddesini eleştirmiştir. Bunun kasaba ve şehirdeki çocukların köylerle ilişkisini keseceğini düşünen Karabekir, büyük ülkelerde şehir çocuklarının köylere gitmelerinin temin edildiğini belirtmektedir. Köy ve şehir çocuklarının birbirinden ayrıştırılmasının zararlarından bahsetmiş, şehir çocuklarının köye götürülmesi için tedbirler alınmasını istemiştir. Çocukları köylü-şehirli şeklinde ayırmanın yanlış olduğunu belirterek, kasaba ve şehirde ilkokulu bitirmiş öğrencileri de Köy Enstitülerine almak gerektiği kanaatindeydi. Karabekir Köy Enstitüsünün ismi hakkında da bir öneride bulunmuştur. Bu okulların isminin ruhlara tesir etmesi ve anlaşılması gereken bir isim olmasını istemektedir. Bu sebeple Köy Enstitülerinin isminin Hayat Mektebi veya Hayat Kaynağı olması gerektiğini belirtmiştir (TBMM ZC, D. VI, C. 10, B. 41, s. 73-74; Goloğlu, 2012: 75; Çiftçi, 2005: 327-328).

Karabekir ısrarla kasaba ve şehir çocuklarının da enstitüye alınmasını savunarak, ileriki yıllarda köylü ve şehirli arasında oluşacak olan derin uçurumu hatırlatmaktadır. Karabekir sözlerine şu şekilde devam etmiştir;

“.....Bilhassa öyle bir vaziyette ki, bütün cihanda herkes birer doktrinle kendisine hazır asker ararken biz kendi devlet hayatımızı tedvir eden şehir ve kasabalıları köylere göndermeyeceğiz. Onlardan köyleri mahrum edeceğiz. Uzun zaman sonra kendi dilimizle onlarla anlaşamayacağız. Hâlbuki başka âlemler onlara tamamı ile el salmış olacaklar. Onun için bendeniz Maarif vekili arkadaşımızın fikrinde bulunmuyorum. Parti programımızda sınıf yok diyoruz. Fakat elimizle tesis ediyoruz kanaatindeyim. Çünkü seneler ilerledikçe köyler ile şehirler arasında dehşetli bir kültür farkı olacaktır. Millî vicdanlar ayrılacak memlekette tamamı ile ayrı iki tabaka teşekkül edecektir. Aynı şartları haiz, şehirlerde ve kasabalarda ilk mekteplerden çıkan ve köylere gitmeyi arzu

eden vatandaşları da bu haktan mahrum etmemeliyiz. Husus ile Orta Anadolu'dan Şarka doğru gittiğimiz zaman şehir denen şeyler köyün biraz büyüğüdür. Bu gün Erzurum'u alınız, Sivas'ı alınız orada memur çocukları ve tüccar çocukları hariç hepsi ziraat ile ve köy hayatı ile meşguldurlar. Köylere nazaran onların medenî âlemle bir az daha fazla teması vardır. Onun için köylülerimizi böyle kültür sahasında az görgülü yarı münevverlerin nüfuzuna hatta maddî manevî tahakkümüne bırakmağa bendeniz istikbal için çok tehlikeli görüyorum.” (TBMM ZC, D, VI, C. 10, B. 41, s. 83).

Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, bu konuşma üzerine Karabekir'e cevap vermiştir.

“.....Evvelâ Gl. Kâzım Karabekir arkadaşımın bir sözüne cevap vermek istiyorum; bu yapılacak Köy Enstitüleri ayrı bir terbiye prensibine tâbi tutulmayacaktır. Mevcud Tevhidi Tedrisat Kanunu ve onun ruhu icra vaziyetinde olan insanlara emrediyor ki, bu memleket içerisinde bir terbiye esası vardır; köy, kasaba, şehirde ve bunların dışarısında başka bir yer varsa oralarda da ancak bu prensib tatbik olunur. Binaenaleyh, Köy Enstitülerinde ayrı bir terbiye prensibi, diğer okullarda ayrı bir terbiye prensibi güdülemez. Terbiye prensiblerimiz Parti programında yazılıdır. Onları tahakkuk ettirmek bize düşen vazifedir. Bunun için köy, şehir ayrılığı mevzubahis edilemez. Amma köy hayatı da şehir hayatı değildir. Hatta köye benzer mahiyette kurulan kasabalarımız dahi bünye itibari ile köy değildir. Binaenaleyh, terbiye vahdeti bu gün mevcuttur, yarın da mevcut olacaktır, böyle bir ayrılık yoktur.” (TBMM ZC, D, VI, C. 10, B. 41, s. 85).

Karabekir cevap olarak;

“.....Evvelâ şunu arz edeyim ki, bendeniz verilecek tahsilin ayrılığından bahsetmedim. O çatı altında toplanacak olanların saf köylü çocukları olduklarını, binaenaleyh, şehirler medenî âlemin birçok safahatı ile ilerlerken onların temastan ayrı olarak büsbütün saf vaziyette kalmaları ihtimali nazarı dikkati celbediyor. Hâlbuki aynı kültür, aynı millî vicdana sahip kılmak lâzımdır. Sorarım: müterakki devletler şöyle dursun Osmanlı camiasından ayrılan Balkan devletleri dahi köylerini çoktan ıslah edip köy çocuklarını okutmuşlardır. Biz bu usulü müterakki memleketlerden veya herhangi bir yerden, tecrübe edilmiş bir yerden mi alıyoruz, yoksa birçok işlerimizde olduğu gibi birçok zan ve tahminlerimiz üzerine onun iyi neticeler vereceğini düşünerek mi alıyoruz?” (TBMM ZC, D, VI, C. 10, B. 41, s. 86).

Yücel bu soruya şu şekilde cevap vermiştir;

“.....Derhal arz edeyim ki, bir vatandaş şehirde hayat geçiriyor ve köyü tanımıyorsa o, millî şuur ve vicdan bakımından ayrı bir mahiyet arzeder, köyde oturmuş şehri tanımıyorsa o millî şuur ve vicdan bakımından ayrı bir mevcudiyet arzeder, şeklinde bir dava mevzubahs olamaz. Şehirde otursun, köyde otursun, ülkümüz birdir. Bu ülkünün duyuluş tarzı birdir. Belki seviye, tahsil, muhit insanların telâkkilerini değiştirebilir. Fakat bu telâkkilerin esası, belkemiğini teşkil eden şey değişmez. Onun için enstitüleri köy civarında tesis ediyoruz. Onlara şehri hiç göstermiyeceğiz, zannını nereden çıkardılar? Sonra, demin konuşurlarken köy öğretmenini için (yarım münevver) demişlerdi. İlk tahsilini bitirmiş, beş senede enstitüde okutmuşuz, demek bu insan, yarım münevverdir? O halde Türkiye de yarım münevver olmayan, tam münevver kaç kişidir? Bunun dozu nedir? İlk tahsilini bitirmiş, beş sene de ayrıca tahsil görmüş insan yarım münevver değildir, münevverdir. Yüksek tahsil görmüş insanlar arasında da bir çok farklar olduğu bir çok vesilelerle zahir ve bahirdir. Aynı tahsil derecesine ererler amma aralarında yine binihaye farklar olduğu kolayca anlaşılır. Yüksek heyetiniz bu türlü farkları pekiyi fark etmektedir.” (TBMM ZC, D, VI, C. 10, B. 41, s. 86).

Karabekir, Köy Enstitülerinin öğrenci alım sistemini eleştirmekte ve ileride köylü ve şehirli arasında çıkabilecek sorunlara değinirken, Aysal makalesinde, Karabekir'in Köy Enstitüleri hakkındaki eleştirilerini değerlendirirken, onun Atatürk'ün fikirlerini zayıflatmak için fırsat kolladığını ve bu nedenle de geçmişte onun birçok fikrine karşı çıktığı gibi, partinin sağ kanadında yer alarak, Köy Enstitülerine karşı çıkan kişilerin başında gelmekte olduğunu belirtmiştir (Aysal, 2005: 279). Yalnız burada dikkat çekilmesi gereken bir konu, Köy Enstitülerinin mevzu bahis edildiği ve açıldığı dönemde Atatürk ölmüştür. Yani bu konunun Atatürk'e muhalefet etmek ile ilgisi yoktur. Bu nedenle Karabekir'in eleştirilerinde Atatürk'e muhalif olma niyeti aranması çok mantıklı bir düşünce olmasa gerekir.

Karabekir, Köy Enstitülerinde şehirli ve kasabalı çocukların da okuması için bir önerge vermişse de bu önerge kabul edilmemiştir (Çiftçi, 2005: 328).

Karabekir, 24 Nisan 1940'ta matbuat kanununun 30 ve 35. maddelerinin değiştirilmesine dair kanun münasebetiyle bir konuşma yapmıştır (TBMM ZC, D. VI, C. 10, B. 43, s. 133). Bu konu ile ilgili bir de takrir vermişse de bu takrir kabul edilmemiştir (Karabekir, 2009: Günlükler, C. 2). 22 Mayıs 1940'ta askeri ve mülki tekaüt kanununda bazı değişiklikler icrasına ve vatani hizmet tertibinden verilen maaşlara zam yapılmasına dair kanun münasebetiyle bir konuşma yapmıştır (TBMM ZC, D. VI, C. 11, B. 54, s. 191).

1 Haziran 1940'ta, Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü 1940 mali yılı bütçe kanunu münasebetiyle bir konuşma yapmıştır. Beden terbiyesi konusunda Türkiye'de çok geç kalındığını belirterek, beden terbiyesi genel müdürlüğünün iklim şartlarını göz önünde tutarak çalışması gerektiğini anlatmıştır. Yoğun kar olan doğu bölgelerinde kayak teşkilatı kurulmasının gerekliliğinden bahsederek;

“.....Erzincan ve Şark felâketinde gördük ki o mıntıkada kuvvetli kayakçı teşkilâtı olmadığından - harbde olduğu gibi böyle âfetli zamanlarda da - halkın birbiri ile olan irtibat ve münasebeti kaybolmuştur. O mıntıkada kayakçılığa çok ehemmiyet vermek lâzımdır. Sonra, Cenub mıntıkları gibi, süvarilerimizin kesif bulunduğu, atların çok olduğu ve biniciliğe de hevesin ziyâde olduğu yerlerde binicilik teşkilâtına çok ehemmiyet vermelidir. Bunun gayet ucuza temini mümkündür. Çünkü zaten oralarda askerî teşkilât vardır. Vakti ile tecrübe yapılmıştır. Gençlere buralarda manej ve at tedariki kolaydır. Kayakçılık teşkilâtı da bu suretle korunabilir. Bu hususta önce program tanzim edilirken mıntika usulüne dikkat etmelidir. Bu gün Bursa'da, Uludağ'da kayakçılık olabilir. Fakat bu bir fantezidir. Trakya'da olmaz. Fakat Şark mıntikası için bir ihtiyaçtır.” (TBMM ZC, D. VI, C. 12, B. 61, s. 10).

Konuşmasına devam ederek, Güneyde ise çok miktarda at olduğunu ve biniciliğe ilgi olduğunu belirterek, biniciliğin bu bölgede gelişmesi gerektiğini belirtmiştir. Karabekir'in savunduğu bir diğer düşünce ise bu makam ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın birlikte çalışmalarıdır. Karabekir, sporun hedefini “ölümle pençeleşmek, vatanın istiklali için ölüme koşmak” şeklinde açıklamaktadır. Ayrıca sporun bir amacını da harbe hazırlık olarak görmektedir. Bu konudaki konuşmasına devam ederek;

“.....Karşılıklı erkek çocukları ile de, hoş. Bu bir taraftan fantezi bakıştır, medenidir ama bu kız çocukları yaralı sarmamıştır. Erkek çocukları bize sedye ile yaralı naklini göstermemiştir. Bu gençler bize karşıdan bir hücum arabası geldiği zaman hiç olmazsa taklit olarak elindeki bombayı tam topun ağzına atmamıştır. Bu gençler herhangi bir evin içinden kendisine saldıracak bir adama karşı tam nişan alıp atmamış ve mermisini pencereden içeri düşürmemiştir. Keza bu gençler ellerine alacakları bir silâhı tamamı ile hedefine kullanabileceğini göstermemişlerdir. Nefse itimad ancak atışla mümkündür. Binaenaleyh beden terbiyesinin hedefi gençlere attığını vurmak imkânını vermek olmalıdır. İster tüfekle, ister bomba ile atış ve yaralanan arkadaşını sarabilmek ve nakledebilmek. Bunlar gösterilmezse nefse itimad meselesi ortadan kalkar. Her hangi bir tayyare bombası patladığı zaman bu itimad ve sükûnet olmazsa o gençlikten hayır bekleyemeyiz. Bu gençlik müdafaayı size temin edemez. Binaenaleyh gençliğin atıcılık meselesine ehemmiyet vermelidir. Harbin bütün safahatında ve kadınlı, erkekli cephedeki arkadaşına yardım etmek mümkün kılınmalıdır. Bilhassa kadınlara bundan 15 sene evvel şefkat bacısı diye çok güzel tatbik edilmiş olan sistem yine tatbik edilmelidir. Onun için bu sahaya gitmeli.” (TBMM ZC, D. VI, C. 12, B. 61, s. 10).

Karabekir ek olarak takım sporlarının önemine de vurgu yapmıştır.

Karabekir, 19 Eylül 1940'ta Sağlık Bakanı Ahmet Hulusi Alataş ile görüşerek, bazı konularda, şikâyetlerini dile getirmiştir. İstanbul Beyoğlu Halkevinin de şikâyetlerini dile getirmiştir. Ayakta belsoğukluğu için yer olmadığını, fakir, ihtiyar, veremli her odası gençlerle dolu bir evde ve iki kızıyla aynı odada hastalık saçtığını belirtmiştir. Etlik Çocuk Yurdunda beş altı ay önce teslim olunan Yurdakul ve Yurdanur adındaki ikiz erkek ve kız kardeşlerin birbiri ardınca ölümünün sebebini ve yurt hakkındaki endişelerini dile getirmiştir. Alataş ise, beş altı zührevi dispanserde ayakta tedavi yapıldığını hastanelerde yapılmasının uygun olmadığını belirtmiştir. Fakir veremliler ve darülacezede yer olduğunu, çocuklar hakkında da soruşturma yapacağını belirtmiştir (Karabekir, 2009: 1162: Günlükler, C. 2).

23 Aralık 1940'ta yerli malından elbise giyilmesine dair kanununu birinci maddesine müzeyyel kanun münasebetiyle bir konuşma yapmıştır (TBMM ZC, D. VI, C. 15, B. 20, s. 136).

Bu sırada Karabekir ile ilgili ilginç bir iddia ortaya atılmıştır. BCA'da bulunan belgelere göre 23 Aralık 1940 tarihinde, Karabekir'in Türk erleri, on başı ve çavuşlardan oluşan Türk kuvvetlerinin başında Arnavutluk gönüllü alayları adı ile Yunanistan'da İtalyanlarla çarpıştıkları ve bu zaferi kazandıkları ifade edilmiştir. Bulgaristan'ın Almanlar tarafından işgaline fırsat verilmeden Türklerin işgal edecekleri haberleri Bursa'da yayılınca Emniyet Genel Müdürlüğü bu haberleri çıkartanlar hakkında bir soruşturma başlatmıştır (BCA, Fon 121, 10 0 0, Kutu 2, Dosya, 13, Sıra: 1).

27 Aralık 1940'ta İçel milletvekili Ferit Celal Güven'in teşrii masuniyeti hakkındaki muhtelif encümen mazbatası ve Teşkilatı Esasiye kanununun 17. Maddesiyle Dâhil Nizamnamesinin 180. Maddesindeki ikinci fırkanın tavzihi hakkında konuşma yapmıştır (TBMM ZC, D. VI, C. 15, B. 22, s. 195-196). Karabekir, 11 Nisan 1941'de Milletvekili dokunulmazlıklarının kaldırılması ile alakalı bir konuşma yapmıştır. Karabekir bir takrir vermiştir. Bu takrir kabul edilmemiştir (Çiftçi; 2005: 330; Karabekir, 2009: 1195; Günlükler, C. 2).

11 Ağustos 1941 tarihinde asker ailelerinden muhtaç olanlara yardım hakkındaki kanun münasebetiyle bir konuşma yapmıştır. Yardım fikrini benimseyip desteklemesine rağmen, çekincesini belirtmiştir.

“.....Ancak bunun kanuna konması çok mahzurludur. Çünkü bu sefer halk kendi mıntıkasında bulunan ordunun vaziyetini takdir edemeyerek, kanunda olduğu halde bana yardım etmiyor diyebilir ve bunu işlemek isteyen fena fikirli insanlar da halkı orduya karşı tahrik edebilir. Onun için mesele mühimdir. Münasip gördüğü anda Genelkurmay emir verir, yardım ettirir. Hükümet rica eder ve bu yardımı ister. Fakat kanuna bir madde halinde orduya bir vecibe diye koymamalıdır.” (TBMM ZC, D. VI, C. 20, B. 77, s. 114).

Muğla milletvekili İzzeddin Çalışlar bir konuşma yapmış, kanunda yer alan 18-19 yaşındaki kişilerin askere alınması hakkında itirazlarını dile getirmiştir. 18-19 yaşındaki gençlerin askere alınmasının ordunun zararına olacağını düşünmektedir. Çalışlar konuşmasına şöyle devam etmiştir;

“.....Şimdi böyle bir ikmal vaziyeti, harp ve hareket hali olmadığına göre, en son müracaat edilmesi lâzım gelen gençlerin şimdiden silâh altına alınması, belki ileride ordunun nefine değil, zararına vaki olacak bir tedbir gibi görünüyor. Esbabı mucibede yoktur, «Görülen katî lüzum üzerine» deniyor. Encümen, mazbatasında hiç bir muntalea ve sebep göstermemiştir. Yalnız şifahî olarak Encümen reisi ile vaki konuşmamda, muvazzaf erlerden bir kısmına mezuniyet verilmesi ihtimali karşısında bunların ele alınarak boşalacak yerleri bunlarla doldurmak arzusu olduğunu söylediler. Arzettiğim gibi, bu yaşta olan gençlerin daha ileride, daha lüzumlu vaziyetler için depo ve ihtiyat

kalması, ordu için ve memleket için daha çok faydalıdır. İzini o suretle tertip etmelidir ki bu gençlere müracaat zarureti kalmasin. Bir harekât ve harp hali olmadığına göre de bu yaşta olanların alınması belki halkın maneviyatı üzerinde müsbet bir tesir yapmaz. Bunların hiç birisi varit olmasa dahi, ati için, ordunun hatta en ihtiyaç duyacağı zamanda, belki terhisi zamanında, onun kadrosunu dolduracak asıl memba bunlardan ibarettir. Bunları şimdiden sevk edecek olursak bir harp halinde bunlar da zayıat içerisinde kalacakları için sonra daha gençlere 16, 17 yaşında olanlara müracaat etmek icabeder. Millî Müdafa vekiline bu salâhiyetin verilmesi ancak seferberlik halindedir. Hâlbuki bu gün böyle bir şey yoktur. Onun için bu kanunun, arzettiğim sebeplerden dolayı, müzakeresinin tehirini teklif ediyor ve bunun için de bir takrir takdim ediyorum.” (TBMM ZC, D. VI, C. 20, B. 77, s. 117).

Karabekir’de söz alarak bu konu ile ilgili olarak;

“.....Kanun muvafıktır. Hatta askerlik Almanya’da 17 yaşında başlıyor. Ancak bu « askere alınır » tabiri umumî olduğu için bunlar harbe de sevk edilebilir. Hâlbuki bu, doğru değildir. Binaenaleyh, bu gençleri ancak ihtiyata veya depoları doldurmağa almalıdır. Bu suretle günleri geldiği zaman vatan müdafaasına kadir olmak bakımından faydalıdır. Bir sene depolarda talim ettirilerek hazırlanırlar. Amma daha henüz kemale gelmemiş olan bu gençleri « askere alınır » tabiri ile almak ve doğrudan doğruya bir harp olursa harbe sevk etmek katiyen doğru değildir.” demiş ve bu kanuna karşı çıkmıştır. (TBMM ZC, D. VI, C. 20, B. 77, s. 117)

Ayrıca bu konuda bir takrir vermiştir. “Yüksek Reisliğe Bir harp zuhurunda işbu yaştakiler depolara verilir.

İstanbul Kâzım Karabekir” (TBMM ZC, D. VI, C. 20, B. 77, s. 118). Karabekir’in vermiş olduğu bu takrir kabul edilmemiştir (TBMM ZC, D. VI, C. 20, B. 77, s. 118).

1941 yılında, II. Dünya Savaşı devam ederken Türkiye, Birleşik Krallığa gemi siparişi vermiştir. Türkiye’den gemileri almak üzere Refah isimli vapur yola çıkmıştır. İçinde sivil ve askerlerin bulunduğu vapur İskenderiye’ye giderken, Akdeniz’de batırılmıştır (Cumhuriyet, 27 Haziran 1941). 2 Şubat 1942’de Refah vapuru hadisesine dair beş kişilik encümen mazbatası münasebetiyle bir konuşma yapmıştır. Bu olayın akabinde mecliste de soruşturma başlamıştır. Karabekir bu konu ile ilgili değerlendirme yaparken, bu olayın araştırılması ve sonuca bağlanması üzerinde durmuştur. Konuyu araştıran beş kişilik araştırma komisyonunda bahriyeli milletvekili olmayışını eleştirmiştir. Konuyu uzman bir heyetin incelemesi gerektiğini savunmuş ve gerekirse sayının kanunların el verdiği ölçüde artırılması gerektiğini anlatmıştır (TBMM ZC, D. VI, C. 23, B. 34 s. 233-234). Karabekir, CHP Grup tartışmalarında da bu konu ile ilgili bir konuşma yapmıştır (Karabekir, 1994:337-342).

11 Kasım 1941 tarihinde Karabekir ile ilgili bir gelişme olmuş, Karabekir’e Ayşe isimli bir kadın Adapazarı’ndan mektup ve bir sepet yemiş göndermiştir. Bu

sebepten dolayı Karabekir rüşvet suçlamasıyla karşı karşıya kalmıştır (Balcıoğlu, 2014: 142). Emniyet Müdürlüğü bu işi sıkı sıkıya takip etmiş fakat Karabekir'in rüşvet almadığı anlaşılmıştır (BCA, Fon 121, 10 0 0, Kutu 2, Dosya, 11, Sıra: 1; Balcıoğlu, 2014: 142-148). Bu bilgidan anlaşıldığı üzere Karabekir, hala sıkı sıkıya takip edilmektedir.

Onun mecliste üzerinde durduğu konulardan bir tanesi de, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine bağlı bir “Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü” kurulması hakkındaki kanun layihası münasebetiyle yaptığı konuşmalardır. 3 Nisan 1942’de tartışılan bu konu ile ilgili konuşan Karabekir, bu konunun 1. maddesinin a fırfasında geçen “istiklal savaşı” kelimesine itiraz etmiştir. a fırfasında şu ifadeler yer almaktadır; “Türk İstiklâl savaşı, Türk inkılâbı ve Türkiye Cumhuriyeti rejiminin dayandığı esaslar hakkında her türlü araştırmalarda bulunmak.” Karabekir ise “istiklal savaşı” kelimesini yerinde bulmayarak, “İstiklal Harbi” kelimesinin kullanılmasının daha doğru olacağını söylemiştir. Bu konu ile ilgili olarak;

“.....Çünkü Teşkilâtı esasiyemizin 26 ve 40 ncı maddesinde harp tâbiri sarıhtır. Geçende bir kanun ona aykırı ifadeler taşıdığı için red dahi edilmiştir. Bundan başka savaş tâbiri harp tâbirini tamamen ifade etmez. Savaş eskiden sefere çıkmak, uğraşmak, çabalamak gibi mânaları ifade ettiği için bugün halkımız, köylere kadar bu kelimeyi böyle uğraşmak yani hayat mücadelesi gibi anlamıştır. Üçüncüsü de; ordumuz büyük harpler içinde her türlü vukuata muntazır bulunduğu anda böyle harp gibi, muharebe gibi (Ordunun harp cerideleri vardır. Harbe ait hale ve maziye ait hâtıraları vardır). Kelimeleri değiştirmeyi bendeniz muvafık bulmuyorum. Çünkü onun için encümeden rica ediyorum; harp tâbiri aynen kalsın. Nitekim o zamanki zabıt cerideleri açılsın, aynı tâbir bulunacaktır.” demektedir. (TBMM ZC, D. VI, C. 24, B. 24, s. 72-73).

Bu sözler üzerine TBMM’de tartışma çıkmıştır. Manisa milletvekili Hikmet Bayur, Karabekir’in sözlerine ek yapmış;

“.....Bu «savaş» sözü üzerinde bir iki söz söyleyeceğim. Savaş olmasında harp olsun dediler, çünkü savaş, ufak tefek çarpışmalara, şuna buna aittir, harp ise daha büyük bir mana ifade eder. Şunu iyice bilmeliyiz ki bir kaç yüz yıl Osmanlı İmparatorluğu ve yabancı tesirleri altında kalan diğer Türk Devletleri daima Türkçeyi ufak işlere, ufak manalara hasretmişlerdir. Hâlbuki Arapça ve Farsça kelimeleri daha büyük göstermişlerdir. Meselâ «kâtip» yüksek, «yazıcı» alçak. Bu daima böyle olagelmıştır. Biz bu zihniyetle mücadele etmekle mükellefiz. Her ne ki Türktür, biz onu yüksek bilmeliyiz. Varsın köylüler küçük bilsin. Eskiden Arap ve Acem kültürü altında bulunanlar Arap ve Acemi asırlarca büyük göstermeğe çalışmışlardır. Biz de bunlarla mücadeleye geçmeliyiz ki muvaffak bir netice elde edilsin. Her ne ki Türktür, büyüktür, Arap, Acem, şu veya bu küçüktür. Bu zihniyetle hareket etmeliyiz. Türkçeyi yüksek görmeliyiz, Arapça, Farsça kelimelerin yerine koymalıyız. Türkçeyi hepsinden üstün tutmalıyız. Amma Teşkilâtı esasiye kanunu değiştinceye kadar bu değişmemeli imiş. Buna sözüm yok. Fakat prensip olarak her ne ki Türk’tür, her şeyden üstündür (Bravo sesleri ve alkışlar).” (TBMM ZC, D. VI, C. 24, B. 24, s. 73-74).

Kütahya milletvekili Besim Atalay ise Karabekir’in sözlerine karşı çıkararak;

“.....Sayın general (savaş) kelimesini atalım (harp) kelimesini alalım buyurdular. Bugün alırsak dahi yarın bu Anayasada değişecektir. Anayasada bir kelimenin olması kıyamete kadar o kelimeyi saklamağa sebep midir? Hem Anayasada nice nice kelimeler vardı ki Türkçe oldu. Hattâ Anayasada terkipler bile vardır, bugün bir tanesi kalmadı. Niçin sayın general o zaman çıkıp da terkipleri niye müdafaa etmediler? Eski Türk kaynaklarında savaşın harp anlamına geldiği yazılıdır. Size burada bir ilim akademisi gibi şu eserde vardır, bu eserde vardır, kökü şudur demeği yerinde bulmuyorum. Fakat şunu temin ederim ki; eski kaynaklarda bu, harp anlamındadır. Asıl savaş kelimesinin dilimize çok uygun olduğunu şununla söylerim ki İstiklâl savaşı etrafında geçen bütün şeylere halk «İstiklâl harbi» demiyor, «İstiklâl mücadelesi» diyor. Ne güzel şuuru var şu halkın. Çünkü harp silâhla vuruşmak demektir. Vuruşmak başka, mücadele başka. Biz Türkçe bir kelime bulduğumuzda kocunabiliriz. Çünkü eskiden beri biz insanların dimağına yerleşmiş olan akideleri bu yeni buluşlar sarsabilir. Benim üzerinde ötedenberi alıştığım bir kelimeyi dimağımın hücrelerinden söküp atmak kolay değildir. Bununla beraber yarın benimseyeceğiz ve halk da benimseyecektir. Bulgarlar (Dara) kelimesinin karşılığını dillerinde buldukları gün bayram yaptılar.” (TBMM ZC, D. VI, C. 24, B. 42, s. 74-75).

Açıklamalarında Karabekir’in istediği gibi harp kelimesinin kullanılsa bile ileride değişebileceğini ve halkın da savaş kelimesini ileride benimseyeceğini belirtmiştir.

Söz alan Karabekir, harp kelimesinin ordunun ağzına yerleştiğini, Atalay’ın asker olmadığı için bu kelimenin askerlere ifade ettiği manayı yanlış anladığını belirtmiştir. Bugün ülkenin harpte sayıldığını belirterek, ortalığın düzelmesinden sonra, ilim insanlarının toplanarak bu konudaki kararlarını vermelerini istemiştir.

Antalya milletvekili Rasih Kaplan ise kelimeler üzerinde mücadele etmenin gereksiz olduğunu vurguladıktan sonra, Genelkurmayın savaş kelimesini harp yerine kullandığını belirtmiştir. Milli Eğitim Bakanı Yücel, bu konuda bir konuşma yapmıştır. Hükümetin kanun tasarısında istiklal harbi yerine istiklal savaşı denmesinin sebebini açıklamak için kürsüye çıktığını belirtmiştir. Yücel konuşmasında; bu enstitüde istiklal mücadelesinin sadece harp kısmını incelemeyeceklerini belirterek, o dönemdeki türküler, yazıları, sözleri de inceleyeceklerini belirtmiştir. Bu konuların harp kısmına girmediğini izah etmiştir. Atatürk’ün Samsun’a çıkışından, onun etrafında toplanan ne varsa harp olarak veya olmayarak hepsini işleyeceklerini anlatmıştır. Yücel bu davanın neyi varsa harp olarak veya olmayarak hepsinin toplanacağını ve bu davanın harp anlamı içinde olmadığını bildirmiştir. Böyle geniş bir anlam düşünüldüğü için istiklal savaşı denildiğini belirtmiştir (TBMM ZC, D. VI, C. 24, B. 42, s. 75). Karabekir ise cevap olarak;

“.....Efendim muhterem Maarif vekilimizin izahından mesele açılıyor demektir. Savaşı harp mukabili almıyoruz, Çünkü savaş arkadaşların iddia ettikleri gibi harbin Türkçesi değildir. Ben o zaman da söyledim. Demek ki, biz bu kelimeyi sırf İstiklâl harbine münhasır olmak şartıyla almış oluyoruz. Âtide savaşı Erkânı Harbiyemiz harp mukabili kullanırsa ancak o zaman Maarif vekilimizin verdiği mâna belki o vakit yine düşecektir. Zaten sırf Türkçenin hatırı için almadığımız şundan da bellidir ki, istiklâli, inkılâbı değiştirmiyoruz. Onun için bendeniz de bunun üzerinde ısrar etmiyorum, bu kadarla bırakıyorum.” diyerek tartışmayı sonlandırmıştır (TBMM ZC, D. VI, C. 24, B. 42, s. 75)

Karabekir’in bu konudaki açıklamalarından bir tanesi de 1. maddenin fıkrasında istiklal harbi ile ilgili elinde belge ve yayın bulunanlardan bu belgelerin toplanarak kütüphane ve müze oluşturulmak istemesidir. Hayatının hemen hemen her anını yazıya geçiren Karabekir bu konu hakkında bir konuşma yaparak;

“.....(B) fıkrası hakkında ki mütâlâam; bu fıkra bütün millete bir vazife vermektedir. Bu vazifeyi lâıkiyle arzede bilmekliğim için her müterakki memleketin kendi tarihi âbidesini nasıl kurduğu hakkında kısaca arzı malûmat etmek istiyorum. Bu gibi ilmî müesseseler araştırmalarını yaparken milletin irfan sahibi olan ferdleri bir taraftan araştırmalar yapmağa mecburdur. Meselâ en ufak bir hâdisede nasıl bir zabıt varakası tutulursa ve o hâdis, yerinde tespit edilerek mahkeme huzuruna getirilirse milletin olgun başlı irfan sahibi olan insanları da; işi yalnız resmî müesseseye bırakmayarak, hâdiselerin içinde bulunanlara veya hâdiselerin bulunduğu yerlere sokularak onların iç yüzünü tenvir etmek ve bu suretle bu müesseseye yardım etmek vazifesiyle mükelleftir. Bu suretledir ki, zabıt varakası nasıl ki, bir mahkeme huzuruna gidiyorsa böylece milletin muhtelif şahitleri vasıtasıyla tutulmuş olan büyük zabıt varakası da millet mahkemesinin huzuruna arz ediliyor.

İkincisi de o hâdisenin içinde bulunanlar ve bilhassa mesuliyetli iş almış olanların hâtıralarının neşredilmesidir. Arkadaşlar 18 nci asrın başından itibaren müterakki memleketlerde bu hâtıra neşri usulü o kadar yayılmış, o kadar taammüm etmiştir ki; bu kabil ilim müesseseleri onlardan pek çok istifadeler etmişlerdir. (B) fıkrasının başında bu kayıt mevcuttur. O halde hâtıralar yazmak ve henüz sağ olanlardan ve vaka mahallerinden inceden inceye her vakayı tetkik etmek için irfan sahiplerimizin iş başına koşması ve yaptıkları işleri daha ziyade genişletmeleri üzerlerine borçtur. Eğer bu millî âbide, hâdiselerin üstlerini örten örtüleri kaldırarak, hattâ en ince tozlarını silerek, yani nesillerin önüne konulursa işte o zaman hakikî millî şuur ve millî heyecan uyanır ve gençlikte daha büyük fedakârlık feragat ve hakseverlik şüphesiz ki, uyanacaktır. Onun için bu B fıkrasının bu suretle üzerimize bir borç tahmil ettiğini burada ifade ediyorum ve o borcu bütün arkadaşlarımızla ödemeyi bir vazife biliyorum.” (TBMM ZC, D. VI, C. 24 B. 42, s. 73).

Recep Peker ise Karabekir’e katılmadığını belirtmiştir.

TBMM inkılâp tarihiyle ilgili her türlü evrak ve belgeyi enstitüye bağışlayanların adını enstitüde bulunan şeref defterine yazarak ve bunu Resmi Gazete ile duyurduktan sonra bu şahıslara şeref diploması vermeyi kararlaştırmıştır. Bu konu ile ilgili karar veren Karabekir, resmi gazetenin yanı sıra bunun radyo ile de duyurulması gerektiğini istemiştir. Ayrıca maddede geçen “inkılâp tarihiyle” yerine istiklal ve inkılâp tarihiyle denilmesinin daha uygun olacağını ve o şeklide değiştirilmesini istemiştir. Manisa milletvekili Refik İnce’de, Karabekir’in bu

tekliflerini yerinde bulmuştur (TBMM ZC, D. VI, C. 24, B. 44, s.121; Çiftçi, 2005: 332). 13 Nisan 1942’de bu konu hakkında söz hakkı almış, bu konuşmada istiklal ve inkılâp kelimelerinin birbirinden farklı kelimeler olduğunu vurgulamıştır. Türklerin hem istiklal savaşı hem de inkılâp yaptığını belirttikten sonra, Enstitünün adına istiklal kelimesinin de eklenmesini istemiştir (TBMM ZC, D. VI, C. 24, B. 46, s.144; Çiftçi, 2005: 332). Bu konuda bir takrir vermiştir. Takriri kabul edilmemiştir (Karabekir, 2009: 1258; Günlükler, C. 2).

17 Nisan 1942’de Ereğli havzai tahmiyesi maden amelesinin hukukuna müteallik 151 sayılı kanunun yedinci maddesinin tefsiri hakkındaki mazbata münasebetiyle konuşmuştur. Bu konuşmasında maden işçilerinin hakkını savunmuştur (TBMM ZC, D. VI, C. 24, B. 48, s.158-159).

Karabekir, 20 Nisan 1942’de madenlerin aranma ve işletilmesi hakkındaki kanun münasebetiyle konuşma yapmıştır. Karabekir, 1922 ve 1924’te maadin nizamnamesi basıldığını belirterek, bugün toplu halde böyle bir nizamnamenin olmadığını dile getirmiştir. Halkın ve avukatların bu kanunların temiz edilmiş halde elde bulunmamasından şikâyetçi olduklarını belirtmiştir. Karabekir yapılan değişikliklerin bir araya getirilerek “madenleri arama ve işletme hakkındaki kanun” başlığı ile bir kitap hazırlanmasının gerekliliğinden bahsetmiştir (TBMM ZC. D. VI, C. 24, B. 49, s.186; Çiftçi, 2005: 332).

6 Mayıs 1942’de nahiye kanunu münasebetiyle nahiye müdürü olabilmek için aranan şartlardan birisi, “evli bulunmak” olarak belirlenmiştir (TBMM ZC, D. VI, C. 25, B. 54, s. 39). Karabekir, bu kanun hakkında bir takım açıklamalarda bulunmuştur;

“.....Arkadaşlar, nahiye müdürlerinin ve hattâ yukarıya doğru bütün millet efradının sevku idaresini eline alanların bir aile babası olmasında ne kadar büyük faydalar olduğunu zannediyorum ki, içinde bulunduğumuz harpte çöken milletler daha iyi göstermişlerdir. Binaenaleyh, nahiye müdürlerinin evli olması üzerinde duracak değilim. Yalnız mühim olan bir mesele, bize gerek Dâhiliye vekilimizin ve gerek Encümen Mazbata muharririnin esbabı mucibe olarak söylediği maksadı temin için, nahiye müdürlerinin ailelerinin köylerde bulunmasıdır. Evlenmiş, ailesi İstanbul'dadır, kendisi de vazife başındadır. Binaenaleyh, evlilikten beklediğimiz maksat husul bulmuş olmaz. Bir milletin en büyük kudret kaynağı şüphe yok ki, ailedir. Fakat o ailenin kuruluşunda aslolan fazilet olmazsa tehlike daha büyüktür. Gençler hasis bir emelle evlenmemelidirler. Burada biz evlileri alacağız veyahut iki sene sonra evleneceksin! dersek sırf bu kaydı yapabilmek için eğer bir nahiye müdürü evlenir fakat, ailesini de beraber götürmezse o zaman o hasis manzarayı gösterecek demektir. Binaenaleyh bu kanundan beklenen maksat hâsıl olmaz. Onun için orada saf köylüler içinde, çoluk çocuklar içinde nahiye müdürünün ailesinin de bulunmasını temin etmek lâzımdır,

aslolan budur. Maksat yalnız sözde evli bir nahiye müdürü değildir. Arz ettiğim gibi eğer ailesini oraya götürmezse tasavvur buyurun, bu evli iki genç, hanımı İstanbul'da, şurada burada, kendisi de orada köyde. Bu vaziyet beklediğimiz menfaat ve faydayı vermez. Bilâkis daha büyük zarar görülebilir. Bendenizce ailesine bir menfaat temin etmeli ve ailesini getirmeyenlere meselâ oradaki ikametgâhının hiç olmazsa bedelinin tediyesini istemeli. Yani aslolan evlenme değil, aslolan ailesinin köye gitmesidir.” (TBMM ZC, D. VI, C. 25, B. 54, s. 39).

Sivas milletvekili Abdurrahman Naci Demirağ'da Karabekir'in fikrini desteklemiştir. Karabekir, nahiyelerde ve köylerde kumar ve sarhoşluğun arttığından şikâyet ederek, bu konu ile ilgili bir madde eklenmesini istemiştir. Şehirlerde bunlarla mücadele edecek merciler olduğunu belirterek kasaba ve köylerde bunu engelleyecek güç olmadığı için böyle bir madde eklenmesini istediğini belirtmiştir (TBMM ZC, D. VI, C. 25, B. 54, s. 50; Çiftçi, 2005: 333). İçişleri Bakanı Faik Öztrak, Karabekir'in teklifine değinerek, bunların suç olduğunu fuhuşu, kumarı engellemenin adli vazifelerden olduğunu belirterek, bu görevi nahiye zabıtası ve nahiye karakolunun yapacağını belirtmiştir. Karabekir ise cevap olarak;

“.....Müsaade eder misiniz? Bu öyle bir marazdır ki, bir suçtur diye buna caza vermekle önleyemez ve önüne duramazsınız. Yani onu yalnız kanuni bir müeyyide ile önlemek mümkün değildir. Onun birçok vasıtalarla önlenme tarzları vardır. Bu tereddidi esbabı kanunda zikredilir ve kanun müeyyidesi tekrar edilerek o heyete bir vazife olarak verilir ve heyet bunu ifa eder. Suç olarak da ayrı kanaldan yine uğraşılsın. Bu iki kudretle muvaffakiyet daha büyük olur.” Faik Öztrak ise cevap olarak; “Burada buna dair bir madde konacak olursa yalnız tenvir ve irşat mahiyetinde olacaktır. Bunu yapmaktan zaten memnun değildiler.” diyerek bu öneriye karşı çıkmıştır (TBMM ZC, D. VI, C. 25, B. 54, s. 53).

13 Mayıs 1942'de Teşriî masuniyeti kaldırılan bir mebusun Heyeti Umumiye kararı alınmadan tevkif edilip edilmeyeceğinin tefsir yoluyla halli hakkındaki takrire dair Teşkilat-ı Esasiye encümeni mazbatasını münasebetiyle söz almıştır. 9 Eylül'de İstanbul Valisi ile görüşmüş ve ona Paşaköylülerin şikâyetlerini iletmiştir. Vali Bey Karabekir'in iletmiş olduğu şikâyetleri dinledikten sonra, sorunları çözmüştür (Karabekir, 2009: 1283: Günlükler, C. 2).

Bu dönemde TBMM'de tartışılan konulardan bir tanesi de varlık vergisidir. Türkiye II. Dünya Savaşı'na girmemiştir. Fakat yine de ekonomik yönden etkilenmekten kendini kurtaramamıştır. Bu dönemde ekonomi ile ilgili bir takım tedbirler alınmıştır. Bunlardan bir tanesi de varlık vergisidir. Devlet savaş tehlikesi ile birlikte hububat ve benzeri ihtiyaçları stoklamıştır. Bu esnada maddi durumu iyi olan bazı kimselerde karaborsacılık ve stokçuluk yapmaya başlamışlardır. Bu stokçular zeytinyağı gibi maddelerin fiyatının yükselmesine sebep olmuşlardır. Bu

şahıslar bu yolla kısa sürede varlık sahibi olmuşlardı. Bunun sonucunda sabit gelirli vatandaşlar zor durumda kalmışlardır (Yalçın, 2012: 323). Bu sebepten dolayı meclis varlık vergisinin çıkarılmasına karar vermiştir.

Mecliste halkçı bir tavır sergileyen Karabekir, bu konu hakkında da 11 Kasım 1942’de kanunu yerinde gören bir konuşma yapmıştır. Varlık kelimesinin mevcudiyet anlamına geldiğini belirttikten sonra, bu vergiyi zenginlerin değil, aşırı kazanç sahibi olanların vereceğini hatırlatarak, uygun görülürse, bu verginin adının “Aşırı Kazanç Vergisi Kanunu” olarak değiştirilmesini önermiştir. Bu sözlerin ardından mecliste hayır sözleri ve gürültülerin olduğu meclis tutanaklarına geçmiştir (TBMM ZC, D. VI, C. 28, B. 3, s. 27; Goloğlu, 2012: 186; Çiftçi, 2005: 333). Karabekir’in aynı konuşmada dile getirdiği diğer bir konu da vergi alınan bu kişilerin ödedikleri parayı telafi etmek adına başka yollar deneyecekleri ihtimalini düşünerek kanuna paralel olarak tedbirler alınması gerektiğidir.

Karabekir’in üzerinde önemle durduğu konulardan bir tanesi de İstiklal Harbinin doğru anlatılması konusudur. 18 Kasım 1942’de bu konuda Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ile İstiklal Savaşı ile ilgili yazılan yanlış eserler hakkında bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu yanlışların neden halâ devam ettiğini sormuş, Yücel ise, İnönü’nün talimatı ile İnkılâp Enstitüsü tarafından bu yanlışların düzeltileceğini belirtmiştir. Karabekir neye dayanarak yazacaklarını sormuş, Yücel ise **Nutuk** ve Cumhuriyet’in 15. yılındaki neşriyata göre cevabını vermiştir. Karabekir, kendisinin yakılan eserini duyup duymadığını sormuştur. Yücel, duyduğunu ama okumadığını, okumak istediğini kendisinde kalıp kalmadığını sormuş, Karabekir kaldığını ama bugün veremeyeceğini belirttikten sonra, kendisinin ise isminin bahsedilmemesinden rahatsız olmadığını, olayların yanlış yazılmasından ve olayların Atatürk’e atfedilmesine kızdığını belirtmiştir (Karabekir, 2009: 1294: Günlükler, C. 2). Karabekir, hayatının her anında Cihan Harbi’nin tek taraflı olarak anlatıldığı düşüncesini her platformda dile getirmiştir. Bu tavrına milletvekili olduğu İnönü devrinde de devam ettiği görülmektedir.

Karabekir VI. dönemin son konuşmasını 11 Aralık 1942’de mebus seçimi kanunu münasebetiyle yapmıştır. Milletvekili olmaya engel olan sebepler arasına iki madde eklenmesini istemiştir. İlk olarak yabancı erkek veya kadınlarla evlenen kişilerin eşleri uyrukları değişse dahi milletvekili olamayacaklarının eklenmesini

istemiştir. Bu maddenin eklenmesini istemesinin sebeplerin ise şu şekilde açıklamıştır;

“.....Osmanlı Devletinin çökümüne bu ecneblerle evliliğin ne kadar âmil olduğunu hepimiz biliriz. Bunlar, o zaman tabii Meclis olmadığı için, idare başındaki adamların konaklarına, hatta saraylara kadar girdiler. Ve harici darbalarla deviremedikleri bu milleti içten, onların düşüncelerini harice aksettirerek ve haricin arzularını onların kafalarına zerkederek yavaş, yavaş yıkmışlardır. Sonra cihanın bugünkü vaziyetini göz önüne getirirsek Meclisi Âli milletin mukadderatı hakkında, ne kadar ince düşünecek, ne kadar tehlikeli anlar geçirecek ve ne kadar sırlar taşıyacaktı? Bunlar aşikârdır. Binaenaleyh harimimizdeki arkadaşlarımızın eşlerini ecnebi olarak görmeğe tahammülümüz yoktur. Esasen umdelerimizin en mühim noktası da milliyetçiliktir. Teşkilâtı Esasiye kanununun ikinci maddesi bunu kaydetmiştir. Milliyetçilik şiarımız da esasen bizim ecneblerle evlenmemize mânidir. Fakat hariçte olanlara uzun söz söyleyemeyiz. Amma milletin mukadderatı ile alâkadar olanlarımız için bu hali kabul edemeyiz.” (TBMM ZC, D. VI, C. 29, B. 16, s. 66).

İkinci olarak ise, metres hayatı yaşayan şahısların milletvekili seçilmelerinin engellenmesini istemiştir. Bu nedenle iki tane önerge vermiştir (Çiftçi, 2005: 333).

“.....Fıkra 2. — Ecneblerle evli olanlar. Yüksek Reisliğe Şifahen arzettiğim sebeplerden dolayı 10’ uncu maddeye şu iki kaydın da eklenmesini teklif ederim: 1. «Bir ecnebi ile evli bulunan kadın veya erkek, bu ecnebi tabiiyeti değıştirse dahi» mebus seçilemez. 2. «Metres hayatı sürenler» mebus seçilemezler.

İstanbul mebusu K. Karabekir” (TBMM ZC, D. VI, C. 29, B. 16, s. 67).

Karabekir’in verdiği önerge reddedilmiştir (Koçak, 1997: 287).

Karabekir, 7. Dönem milletvekili adayı olmuştur. 28 Şubat 1943’te yapılan seçimlerde İstanbul milletvekili adayı olmuş, 1707 oy alarak milletvekili seçilmiştir. Karabekir, bu seçimlerde kendisinin aleyhine bir takım çalışmalar olduğunu belirtmektedir;

“.....Bazı iç ve dış aleyhime çalışmalar, mebus olmayayım diye. Masonlar, ecneblerle evliler, tufeyliler, iç tahribatçılar, bizi harbe sokmak isteyenler de dış tahribatçılardır. Hükümetten beni rakip tutanlar da buna eklenmişlerdir. Bütün bunlara rağmen halkın nezih vicdanı bana 1.707 rey kazandırarak İstanbul’dan mebus seçildim.” (Karabekir, 2009: 1315: Günlükler, C. 2)

Karabekir, böylece 7. Dönemde de milletvekili olarak TBMM’de faaliyet göstermeye hak kazanmıştır.

3.6. Kazım Karabekir’in VII. Dönem Siyasi Faaliyetleri

TBMM’nin 7. Dönemi 8 Mart 1943 günü başlamış, 14 Haziran 1946 tarihinde sona ermiştir.²⁴ Karabekir, 5 Mayıs 1943’te Tapu ve Kadastro Genel

²⁴ www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sorgu_ekrani (03. 03. 2017).

Müdürlüğü teşkilat ve vazifelerine dair kanunun beşinci maddesinin değiştirilmesi hakkındaki kanun münasebetiyle bir konuşma yapmıştır (TBMM ZC, D. VII, C. 2, B. 21, s. 51).

Karabekir 24 Mayıs 1943 tarihinde, 1943 mali yılı muvazenei umumi kanunu münasebetiyle oldukça uzun bir konuşma yapmıştır. Karabekir, devam etmekte olan savaş için, yapılan hazırlıkları yerinde bulmakla birlikte savaşın getireceği olası bir barışın da sonucunun daha fazla kanlı olup olmayacağını bilinmediğini belirtmiş, savaşa nasıl hazırlanılıyorsa, barışa da topyekûn hazırlanılması gerektiğini söylemiştir. Konuşmasının devamında ise;

“.....Çünkü bugünkü harbin istediği topyekûn faaliyet, fedakârlık, fazilet ve feragati artık sulh devresi de aynen isteyecektir. Ancak bu suretledir ki, eğer harp mukadderse elbirliğiyle vatanımızı müdafaa edebiliriz ve mahiyeti bilinmeyen sulha girerken de millî enerjimizden tamamı ile istifade olunarak yani vatanımızın maddi ve mânevi kuvvetlerini asla israf etmeyip teşkilâtlandırarak hızını arttıran hayat mücadelesinde topyekûn muvaffak oluruz. Bu esası şu suretle maddeleştiriyorum:

1. Müstahsil vatandaşlarımızın işini bırakıp şehirlere dökülmek suretiyle müstehlik sınıfının sayısının arttırmalarının önüne geçilmelidir. Yani köylerden şehirlere başlamış olan akını tersine çevirerek şehirlerden köylere doğru olmasını temin etmelidir. Bu Suretle iş yapmak kudretinde olan her vatandaş; âtıl; tembel ve boş bırakılmamalıdır.
2. Az zamanda ve emeksizce servet sahibi olmalı hırsına son verilmelidir.
3. Bakımsız Türk çocuklarının mahv ve perişan olmalarının önüne geçmekte daha çok, gecikmemelidir.
4. Devlet ve millet hizmetinde çalışmış ve yıpranmış olan emeklilerimizi sefaletten kurtarmanın, vatan ve millet uğrunda hayat yıpratmanın kıymetini takdir bakımından, vazifemiz olduğunu göz önünden ayırmamalıdır.
5. İhtiyarlık ve hastalık yüzünden çalışamaz bir hale gelip de cemiyetin yardımına muhtaç vaziyette kalmış vatandaşlarımıza daha geniş mikyasta yardım müesseseleri kurulmalıdır.
6. Devlet mekanizmasının daha ahenkli, daha süratli ve daha da tasarruflu işlemesi temin olunmalıdır.” (TBMM ZC, D. VII, C. 2, B. 26, s. 166-167; Goloğlu, 2012: 209).

Karabekir harbe girilmediği halde Türkiye’de pahalılığın arttığını anlatarak insanların hayat standartlarının altında yaşadıklarından bahsetmiş ve bunun içinde tedbirler alınması gerektiğini belirtmiştir.

Karabekir, 28 Mayıs 1943’te Milli Eğitim Bakanlığı 1943 yılı bütçesi münasebetiyle konuşma yapmıştır. Haydarpaşa Lisesi ve Erenköy Kız Lisesi öğrencilerinin aynı saatte trene binmeleri dolayısı ile bazı sıkıntılar doğduğunu ve bazı uygunsuzlukların olması sebebiyle, halkın milletvekillerine şikâyetle bulunduklarını belirtmiştir. Kız ve erkeklerin aynı trenle yolculuk etmesi hususunda bakanlığa başvurarak müsteşara bu konuyu bildirdiğini, müsteşarın ise kendisinin isteğini memnuniyetle karşıladığını belirtmiştir. Bu işin bir ay gecikmeli olarak

düzeltilmesini belirterek Milli Eğitim Bakanlığına teşekkür etmiştir. Ankara’da da işlerin bu minvalde olduğunu belirterek bu konunun da düzeltilmesi gerektiğini Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’e rica etmiştir.

Karabekir ortaokul ve liselerden mezun olanları eleştirmiş, hayatta başarılı olamadıklarını belirtmiştir. Yüksek okullardan ise memnuniyetini dile getirmiştir. Kız Meslek Enstitüsü’nü eleştirmiştir. Enstitüdeki öğrencilerin beceriksiz olduklarını belirtmiştir. Teftiş ettiği bu öğrencilerin sadece pasta ve yemek yapabildiklerini anlatmış, ev mutfaklarını ise bilmediklerini belirtmiştir. Bu öğrencilerin ev mutfaklarında çalışacak şekilde yetiştirilmeleri gerektiğini belirtmiştir. Karabekir bu okulun dikiş, nakış vb. bölümlerini de eleştirmiştir. Bu bölümlerden mezun olan öğrencilerin bu meslekleri yapıp yapmadıklarını sormuş, bu öğrencilerin atölye açmaları gerektiğini belirterek, bu işlerin ise hala gayrimüslimlerin kontrolünde olduğundan şikâyet etmiştir. Üniversiteler hakkında da konuşmuş, yetişmiş, münevver ve profesörlerin İstanbul’da toplandığından şikâyet etmiş, ihtiyaç dâhilinde üniversite kurulması gerektiğini ifade etmiştir (TBMM ZC, D. VII, C. 2, B. 28, s.255-256).

8-15 Haziran 1943 tarihleri arasında CHP’nin 6. Büyük Kurultayı’nda bakımsız çocukların devlet korumasına alınması tezi kabul edilmiştir, bunun üzerine ise Karabekir **Çocuk Davamız** eserini yazmaya başlamıştır (Çiftçi, 2005: 336). Bu eser aynı yıl içerisinde yani 1943 senesinde tamamlanmış ve Karabekir’in kızları tarafından önsöz yazılarak, 1965 senesinde basılmıştır (Köstüklü, 2009: 5; Çiftçi, 2005: 336).

11 Temmuz 1943’te askeri ve mülki tekaüt kanununa ek 3255 sayılı kanuna ek kanun münasebetiyle konuşmuştur. Sıkıntı içinde olan emekli ve malullere hükümetin yaptığı yardımdan duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Bu kanun hakkında soru sormuş, kanunun malul subaylar ve askeri memurları kapsadığını, hâlbuki malul erler de olduğunu belirterek, bu konu hakkında ne düşünüldüğünü sormuştur (TBMM ZC, D. VII, C. 4, B. 48, s.101).

29 Kasım 1943’te bazı vilayetlerde vukua gelen yer sarsıntısı münasebetiyle konuşmuş ve fikirlerini dile getirmiştir. Yaptığı konuşmada şu sözleri söylemiştir;

“.....Benim, Dâhiliye vekili arkadaşımın bir ricam var. Bu yaz ben bir hayli köyleri gezdim, gördüm: Orada birçok evler şakulünü tamamen kaybetmiştir. Evler eğri

duvarlarla duruyorlar. Nahiye müdiriyle, kaymakamla gezdim, sureti katiyede bunlarla alâkadar görünmüyorlar. Bir tamim etsinler bu gibi şakulünü kaybetmiş evleri, duvarları, zaten çoğu kerpiçtendir, kaldırmalı veya tamir ettirmeli. İkincisi; bütün köy evlerinin tavan ağaçları kerpicin üzerine binmiştir. Büyük bir masraf olmaz, bütün vekâletler elbirliğiyle yardım ederek bunları askıya aldırılmalıdır. Yanlara birer kiriş, altlarına iki de şakuli kiriş. Vakti hali müsait olanlar kendilerine yardım edildiği takdirde bunu memnuniyetle yapacaklardır. Birinci ricam bir emirle mümkündür. Bütün memlekette bütün memurların nahiye müdürlerine kadar eğri evlerle ve duvarlarla alâkadar olsunlar. Çünkü aynı şeyden felâket tekerrür edip gidiyor. Görüyoruz ki facia daha çok kerpiç ve şakulünü kaybetmiş evlerde olmaktadır. İkincisi de icabeden hazırlıklarla, bu damları vakit geçirmeden askıya almağa gayret etsinler.” (TBMM ZC, D. VII, C. 6, B. 7, s.27).

5 Ocak 1944'te Karabekir, iki arkadaşı Edirne milletvekilleri, E. Demiray ve M. E. Ağaoğulları ile birlikte 1942 yılı mahsul borçlarını ödeyemeyenlerin mahkûmiyetlerinin affı hakkındaki kanun teklifinin Muvakkat bir encümende müzakeresine dair tahrir vermişlerdir. Tahrir meclis tarafından kabul edilmiştir. Karabekir bu konu ile ilgili bir de konuşma yapmıştır;

“.....Muhterem arkadaşlar; köylülerimizin gerek Hükümetin, gerek kanunlarımızın ne kadar hadimi olduğu ve sözlerine de ne kadar sadık bulundukları cümlemizin malûmudur. 1942 yılında mahsul borçlarını fakir olan bir kısım köylülerimiz verememişlerdir. Bunun sebebi evvelâ mahsul tahmin, sonra tesbit edilecekti. Hâlbuki tahminden sonra verilen karar mucibince doğrudan doğruya % nispetinde alınmağa başlandı: Gerek havaların birçok tesirlerinden dolayı ve gerekse tahminlerin birçok yerlerde yanlışlığından dolayı köylü bu borcu veremiycek bir hale geldi. Bazı yerlerde bizzat şahit oldum, saman almıştı. Tabii Millî Korunma Kanunu mucibince el konmuş addolunan maddeyi vermedi diye bu biçareler üç ay hapis ve 250 lira nakdi cezaya çarpılmışlardır. Bunların bir kısmını bizzat mahpushanede gördüm. Kendileri de aileleri de perişan bir haldedir. Bu 250 lirayı vermeleri imkânı yoktur. Şu halde bu zavallılar 250 gün daha hapis yatacaklardır. Hemen bir seneye yakın demektir. Bu hal o zavallıların ailelerini olduğu kadar memleketi de ızrar edecektir. Müstahsile en çok muhtaç olduğumuz bu zamanda bu âfetten dolayı borçlarını ödeyememiş olan kimseler bir yıla yakın mahpushane köşelerinde kalacaktır. Bütün encümenler bu işi tetkik ederek bu zavallılara hak vermiştir. Meclisi âlinizin de yüksek atıfetini rica ediyoruz. Bu suretle bu biçareler biranevvel kurtarılmış olacaklardır. (Kabul kabul sesleri).” (TBMM ZC, D. VII, C. 7, B. 24, s.140).

Karabekir'in konuşmasının akabinde yasa önerisi görüşülerek TBMM tarafından kabul edilmiştir (Çiftçi, 2005: 336).

Karabekir, 22 Nisan 1944'te Toprak Mahsulleri Vergisi hakkındaki kanun münasebetiyle, söz hakkı almıştır. Yapmış olduğu uzun konuşmasında, vergilerin aniden yükseltilmesinin yanlış olduğunu, köylülerden alınan vergi miktarının ise düşürülmesi gerektiğini savunmuştur (TBMM ZC, D. VII, C. 9, B. 47, s. 179; Çiftçi, 2005: 336).

Karabekir, 24 Nisan 1944'te Türk harfleriyle bastırılacak altın paranın şekli hakkındaki mazbata münasebetiyle bir konuşma yapmıştır. Kelimelerin ilmi açıdan

ele alınmadan değiştirilmesinin doğru olmadığını dile getirmiş ve değiştirilen kelimelerin halkın diline tam oturmadığını örneklerle açıklamaya çalışmıştır. Askeri belgelerde teyyare diye geçen kelimenin aynı zamanda uçak diye yazıldığını belirtmiştir. Kelimenin yenisi kullanılırken eskisinin de hemen atılmadığını belirtmiş, ilkokula giden çocuklar için de bu durumun zor olduğunu belirtmiştir. Kelimelerin ilmi mercilerden geçmeden değiştirilmemesinin uygun olacağını anlatmıştır (TBMM ZC, D. VII, C. 9, B. 48, s. 214-215; Çiftçi, 2005: 336).

23 Mayıs 1944'te 1944 mali yılı bütçesi münasebetiyle konuşma yapmıştır. Karabekir'in bu konuşmada üzerinde durduğu konu ise devlet mekanizmasının hızıdır;

“.....Muhterem arkadaşlar, bütçe her vekâletin önümüzdeki yılda neler yapacağını rakamla gösterilmiş bir programı demektir. Bir Vekâletin yapacağı işin diğerine zorluklar çıkarmaması ve el birliği yapılması lâzım gelen işlerin sonradan bir takım kırtasi muamelelere dökülerek lüzumsuz vakit ve nakit sarfına yol açmaması ve halka zorluklar ve zararlar göstermemesi için Devlet mekanizmasının bilhassa bütçelerin tertip ve tanziminde yeniden ayarlanması lâzımdır. Bu Yüksek Müdafaa Meclisinde bütçe üzerinde işlenerek "Vekillerin ve Genel Kurmay Başkanının birbirlerinin işiyle yakından ilgilenerek ve mütalâalarını beyan ederek geçen yılların programlarını bu yılın, ihtiyaçlarına göre tesbitiyle olur. Harp tehlikesi içinde bulunduğumuz şu yıllarda her zaman ileri sürdüğümüz veçhile Devlet, mekanizmasının daha ahenkli daha süratli ve daha tasarruflu işlemesi temin bu daha çok lâzımdır.” (TBMM ZC, D. VII, C. 10, B. 59, s.168).

28 Aralık 1944 günü Başbakan Teşrinievvel ayının isminin Ekim, Teşrinisani ayının isminin Kasım, Kânunuevvel ayının isminin Aralık, Kânunusani ayının ise isminin Ocak olmasını teklif etmiştir. Karabekir ise, bir teklif sunarak, Kânunuevvel ayının isminin Sonay, Kânunusani ayının isminin ise İlkay olmasını teklif etmiş fakat Başbakanın takriri kabul edilmiştir. Başbakanın teklif ettiği isimleri ise Cumhurbaşkanı İnönü bulmuştur (Karabekir, 2009:1385, Günlükler, C. 2).

28 Mart 1945'te Çocuk Encümeni toplanmıştır. Karabekir, bu konu ile ilgili bir teklif vermiştir. Bu konunun hükümetin görevi olduğu ve genel bütçeye girmesi gerektiği hakkında verdiği teklif kabul edilmiştir. Karabekir bu konu ile 20 yıldır ilgilendiğini belirtmektedir (Karabekir, 2009:1394: Günlükler, C. 2). Karabekir İstiklal Savaşından beri önem verdiği çocuk davası ile ilgili mecliste de faaliyetlerini sürdürmüştür.

Bu dönemde İnkılâp Enstitüsünde 4 tane konferans vermiştir. Bu konferanslarda Enstitü Müdürü Ziya Karal da hazır bulunmuştur. Karabekir, 18

Mayıs 1945'te Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu münasebetiyle bir konuşma yapmıştır (TBMM ZC, D. VII, C. 17, B. 57, s. 185).

Karabekir, 1 Ekim 1945'te Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile üç saatlik bir görüşme yapmıştır. 3 Ekim'de ise Savunma Bakanı ile bir araya gelmiş, 4 Ekim'de ise Başbakan Şükrü Saraçoğlu ile görüşmüştür. Bu görüşmede Başbakana halkın birtakım şikâyetlerini anlatmıştır. Aynı gün Ziraat Bakanı ile de telefonda görüşerek halkın şikâyetlerini anlatmıştır (Karabekir, 2009: 1405-1406: Günlükler, C. 2).

Karabekir, 22 Mayıs 1945'te 1945 yılı yedi aylık Milli Savunma Bakanlığı bütçesi münasebetiyle bir konuşma yapmıştır. Halk ve vekillerin her yıl olduğu gibi bu yılda orduya ne gerekiyorsa onu sevinçle karşılayacaklarını belirtmiş, devam etmekte olan II. Dünya Savaşı'nda her yeri kasıp kavuran Almanya'nın Türkiye'ye saldırmamasının nedeninin Türk ordusunun gücü olduğunu belirtmiştir. Bu sözler üzerine bravo sesleri yükselmiş ve Karabekir alkış almıştır (TBMM ZC, D. VII, C. 17, B. 59, s. 179). 3 Aralık'ta ise Meclis'te Malul Gaziler Yurdu neden kurulmadı sorusunu sormuştur.

1945 yılında II. Dünya Savaşını kazanan devletlerden biri olan Sovyet Rusya'nın başında bulunan Stalin, yüz yıllardır Rus politikası olan Boğazları kontrol altına alma hedefini tekrar gündeme getirmiş, aynı zamanda Kars, Ardahan ve Artvin'i de egemenlik altına almak istemiştir. Bu gelişmeler yaşanırken 19 Aralık 1945'te Tiflis Akademisi üyesi iki Gürcü Profesör "Türkiye'den Haklı Taleplerimiz" adlı bir makale yazmışlar, 14 dilde yayınlanan bu makale de, Ardahan, Artvin, Oltu, Tortum, İspir, Bayburt, Gümüşhane ve Giresun'a kadar olan bölgenin Sovyet Gürcistan'ına verilmesini istemişlerdir (Kırzioğlu, 1991: 40).

Sovyetlerin bu istekleri sonrası Türkiye'de protestolar başlamış, TBMM'de de bu konu tartışılmıştır. 20 Aralık 1945'te, 1946 yılı Dışişleri Bakanlığı bütçesi münasebetiyle söz alan Karabekir, bu konu hakkında uzun ve oldukça etkileyici bir konuşma yapmıştır. Kars görüşmelerine baş delege olarak katıldığını belirterek, Kars'ın sadece kısa bir süre Çarlık Rusya'sına tazminat karşılığı verilmiş olan bir Türk yurdu olduğunu ifade etmiştir. Bu bölgede yer alan isimlerin dahi Türkçe olduğunu söylemiştir. Bu bölgeye I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'de iki kere harekât yaptığını ve bu bölgede Rus olmadığını anlatmıştır. Karabekir'in bu

konusması alkışlarla ve bravo sesleri ile sık sık kesilmiştir. Karabekir şu ifadeleri kullanmıştır;

“.....Ben burada şunu da cihana belirtmek istiyorum: Kars yaylasına hakim olmak demek, Anadolu’yu istila etmek için pusuya yatmak demektir. Kars yaylasına hakim olmak, demek, Dicle ve Fırat’ın boyunca, Akdeniz ve Basra körfezine inen yolların tepesine hakim olmak demektir. Kars yaylası oralara inecek büyük seli tutan biricik seddir. Boğazlar; milletimizin hakikaten boğazıdır. Oraya el saldırtmayız. Fakat şunu da bilmelidir ki; Kars yaylası de millî bel kemiğimizdir. Kırdırırsak yine mahvoluruz. (Bravo sesleri, alkışlar) Rus komşularımızı idare eden yüksek kimseler bilirler ki biz istiklâl harbine hangi şartlar altında girdik. Tek bir müttefikimiz mi vardı? Bütün cihana hakim olan galip devletlere karşı istiklâl dâvasına atıldık, ölüm bir kere olur dedik. Sonuna kadar çarpışırız. Tek bile kalsak son dağın başına çekilir de kendimize orayı mezar yaparız dedik.” (TBMM ZC, D. VII, C. 20, B. 15, s. 258-259).

Karabekir konuşmasında her iki devletin birbiri ile düşman olmamasını temenni ederek, böyle bir durumda bu düşmanlığın sonsuza dek süreceğini belirterek Türklerin çok zarar göreceğini belirtmiştir. Karabekir çok beğenilen konuşmasını şu şekilde bitirmiştir;

“.....Eğer Ruslar bizden yer istemekte ısrar ederlerse hiç şüphe yoktur ki dövüşeceğiz; fakat istikbal bize olduğu kadar kendileri için de karanlık olur. Cihan yıkılıncaya kadar ve tek bir Türk kalıncaya kadar varımızı, yoğunuzu ortaya koyarak uğraşacağız. Paramızı dişimizden tırnağımıza kadar silahlanmaya sarf edeceğiz. Bu takdirde iki tarafta hayattan, beşeriyetten, medeniyetten nasibini alacak değildir. Burada son sözümü söylerken, Rus komşularımıza, Rus dostlarımıza bir cümle daha ilâve etmek yerinde olur: Türk dostluğu Ruslara da kuvvet verir. Türklere güvensinler. Fakat Türk dostluğunun yolu da ancak milletimizin iradesinin tecelli edebileceği bu Büyük Millet Meclisinden ve onun kurduğu Devlet manzumesinden geçer (Bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar)” (TBMM ZC, D. VII, C. 20, B. 15, s. 259).

Karabekir’in yapmış olduğu bu konuşma Ulus’ta da baş sayfada kendine yer bulmuştur (Ulus, 21 Aralık 1945).

Kazım Karabekir, VII. Dönemdeki son konuşmasını 11 Haziran 1946 tarihinde üniversiteler kanunu münasebetiyle yapmıştır. Bu kanunun yapılmasından son derece memnun olduğunu ifade ettikten sonra, öğrencilerle karşılıksız yardım yapılmasına karşı olduğunu belirtmiştir. Bu konu ile ilgili olarak ise şu sözleri söylemiştir;

“.....Bedava yardıma asla taraftar değilim. Yardım ancak acizlere olur. Sapasağlam bir gence alının teriyle olmayan bir yardım yapıldıkça onurunu ezeriz. Ondaki cevheri, ondaki enerjiyi söndürürüz.” (TBMM ZC, D. VII, C. 24, B. 62, s.148).

Karabekir bu konu ile ilgili Amerika’yı örnek göstererek bir örneklemede bulunmuştur. Ona göre Amerika’daki gibi öğrencilerin kendi hayatlarını idame ettirmek adına üniversite yönetimi tarafından planlanmış bir şekilde bağcılık,

meyvecilik, marangozluk, esansçılık gibi işlerde çalışarak, hayatlarını sürdürdüklerini ifade ettikten sonra buna benzer uygulamaların Türkiye’de de yapılabileceğini belirtmiştir (TBMM ZC, D. VII. C. 24, B. 62, s.148).

3.7. Kazım Karabekir’in VIII. Dönem Siyasi Faaliyetleri

TBMM’nin 8. Dönemi, 5 Ağustos 1946, 24 Mart 1950 tarihleri arasında kapsamaktadır.²⁵ Karabekir bu seçimde 169,982 oy almıştır (Ulus, 24 Temmuz 1946; Çiftçi, 2205: 340). Karabekir, 26 Temmuz 1946’da CHP’nin İstanbul’dan en çok oy alan milletvekili olarak mazbatasını İstanbul Valisi Lütfü Kırdar’dan almıştır (Ulus, 27 Temmuz 1946; Çiftçi, 2005: 340). Bu dönemde Karabekir’i milletvekili olmasının yanı sıra Meclis Başkanı olarak görmekteyiz. Bu dönemin bir diğer özelliği ise Demokrat Parti’nin kurulması ve TBMM’de çok partili döneme geçilmiş olunmasıdır. Karabekir’in bu dönemdeki siyasi faaliyetlerine bakmadan önce, DP’nin kuruluşuna kısaca bakmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz. DP’nin kuruluşuna bakacak olursak, bu dönemde ilk muhalif sesler Mayıs 1944’te duyulmaya başlamıştır. Bütçe görüşmeleri esnasında, meydana gelen bu ufak çaplı muhalefet, 1945 senesine gelindiğinde ise kendini iyiden iyiye belli etmeye başlayacaktır. 1945 senesinin Ocak ayında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu meclise gelmiş, Mayıs ayında ise Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşülmeye başlanmıştır. Bu esnada yapmış olduğu etkili konuşmalar ise Adnan Menderes’in lider olarak sahneye çıkmasına zemin hazırlamıştır. DP’nin kuruluşunu hazırlayan sebep ise, dört CHP milletvekilinin verdikleri Dörtlü Takrir olmuştur. Dörtlü Takrir 1945 senesinin Haziran ayında CHP’li dört milletvekili Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan’ın CHP Grubuna verdikleri önerenin adıdır (Timur, 2003: 17). Sonuç olarak takrir reddedilmiştir. Bu gelişmenin ardından, dörtlülerden olan Fuad Köprülü ve Adnan Menderes Vatan gazetesinde muhalif yazılar yazmaya başlamışlardır. Muhallif yazılar üzerine, 21 Eylül 1945’te CHP Parti Divanı Köprülü ve Menderes’in partiden ihraç edilmelerini kararlaştırmıştır. Refik Koraltan ise 2 Ekim 1945’te Vatan gazetesine bir beyanat vererek bu iki milletvekilinin ihracının tüzüğe aykırı olduğunu iddia etmiş ve o da bu beyanatı sonucu CHP’den ihraç edilmiştir. Dörtlülerin lideri konumunda bulunan Celal Bayar’da arkadaşlarının ihracı üzerine, parti üyeliği ve milletvekilliğinden istifa etmiştir (Şahin vd, 2015: 40-

²⁵ www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sorgu_ekrani (03. 03. 2017).

41). DP 7 Ocak 1946'da kurulmuştur (Aslan, 2014: 9). DP'nin kuruluşu Türkiye siyasetinde yeni bir dönemin başlangıcı olacaktır.

1946 seçimlerinin ardından, Karabekir, CHP tarafından TBMM Başkanlığı için aday gösterilmiştir (Çiftçi, 2005: 348). 3 Ağustos tarihinde 360 oyun 357 adedini alan Kazım Karabekir TBMM Başkanlığına aday gösterilmiştir (Ulus, 4 Ağustos 1946). Karabekir, tamda çok partili döneme geçildiği dönemde 5 Ağustos 1946 yılında TBMM Başkanlığı gibi bir göreve getirilmiştir. 5 Ağustosta TBMM açılmış, en yaşlı üye geçici olarak TBMM Başkanı olarak bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında, bu meclisin diğer meclislerden iki farkı olduğuna dikkat çekmiştir. Bu farkları ise ilk defa tek dereceli seçim sistemi uygulaması ve iki partinin TBMM'de temsil edilmesi olarak belirtmektedir. Geçici Başkanın konuşmasının ardından, TBMM Başkanı seçimine geçilmiştir. TBMM Başkanlığı için iki aday belirlenmiş, CHP adayı, İstanbul milletvekili Kazım Karabekir olurken, DP'nin TBMM Başkan adayı ise eski Dışişleri Bakanı, Sinop milletvekili Yusuf Kemal Tengirşek olmuştur. Oylamaya geçilmiş ve yapılan seçimde CHP adayı Kazım Karabekir, 379 oy almış, bunun üzerine CHP milletvekillerinden alkış almış, DP milletvekili Yusuf Kemal Tengirşek ise 58 oy almış ve DP'li milletvekillerinden alkış almıştır (TBMM ZC, D. VIII, C. 1, B. 1, s. 2). Bu sonuçların ardından, Kazım Karabekir, TBMM'nin 5. Başkanı olmuştur.

TBMM Başkanı seçilmesinin akabinde Karabekir konuşma yapmak üzere CHP milletvekillerinin şiddetli alkışları arasında TBMM kürsüsüne gelerek bir konuşma yapmıştır;

“.....Sayın arkadaşlarım, Bana karşı gösterdiğiniz sevgi ve güvene bütün ruhumla teşekkür ederim. Başkanlık görevini tam bir tarafsızlıkla ve tüzüğüme uygun olarak göreceğimi arz ederken; sizlerin kıymetli yardımlarınızı Başkanlıktan esirgememenizi rica ederim. Herhalde Türkiye Büyük Millet Meclisinin yüksek varlığını bütün cihana göstereceğimizden eminim, (Soldan, C: H. P. Milletvekilleri tarafından bravo sesleri, sürekli ve şiddetli alkışlar). Aziz vatanımıza, sevgili milletimize mutluluk ve esenlik dilerken büyük huzurunuzda saygı ile eğilirim. (Soldan, C. H. P. Milletvekilleri tarafından; Bravo sesleri, sürekli ve şiddetli alkışlar).” (TBMM ZC, D. VIII, C. 1, B. 1, s. 2-3; Binark, 2002: 293).

Aynı gün Cumhurbaşkanlığı seçimi de yapılmıştır. CHP adayı Ankara milletvekili ve mevcut Cumhurbaşkanı İsmet İnönü kullanılan 451 oyun 388 adedini almış, DP adayı İstanbul milletvekili eski Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak ise 59 oy almış, Sinop milletvekili Yusuf Kemal Tengirşek ise iki oy almış

ve iki oy ise geçersiz olarak sayılmıştır. Böylece İsmet İnönü tekrar Cumhurbaşkanı seçilmiştir (TBMM ZC, D. VIII, C. 2, B. 2, s. 3-4). Fevzi Çakmak İsmet İnönü'yü tebrik etmemek için, oyunu kullanmasının ardından genel kurultan ayrılmıştır (Çiftçi, 2005: 348).

Karabekir, bu dönemde CHP Parti Divanı üyeliği görevini de üstlenmiştir. Karabekir, CHP Parti Divanının doğal üyesidir (Çiftçi, 2005: 349).

Karabekir, 30 Ağustos 1946'da Harp Okulu diploma törenine katılmıştır. Burada uzun ve güzel bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında yeni Türkiye'nin ne şartlarda kurulduğundan bahsetmiş, konuşmasını bitirirken de, ordumuzda İstiklal Harbi ruhunun yaşatılmasını istemiş ve mezun öğrencilere sağlık ve başarı dilemiştir (Karabekir, 2001: 161). 31 Ekim'de ise Harp Akademisi diploma törenine katılmıştır. Burada bir teşekkür konuşması yapmış ve diplomaları dağıtmıştır (Karabekir, 2001: 162).

1 Kasım 1946'da TBMM Başkanlığı için seçim yapılmıştır. Bu seçimde ise, Kazım Karabekir rakipsiz olarak tek başına seçime girmiştir. Yapılan oylama da 317 oy kullanılmış ve Karabekir bu oyların tamamını alarak ikinci kez TBMM Başkanı seçilmiştir. Anlaşıldığına göre Karabekir'in aldığı oyların tamamı CHP milletvekilleri tarafından verilmiştir. Karabekir bir teşekkür konuşması yapmıştır;

“.....Sayın arkadaşlarım; bana karşı sevgi ve güveninizi tekrar gösterdiğinizden dolayı şükranlarımı sunarım. Başkanlık görevlerini tam bir tarafsızlıkla, kusursuz ve pürüzsüz başarabilmesi için kıymetli yardımlarınızı rica ederim. Meclis çalışmalarımızın vatan ve milletimiz için hayırlı olacağına imanımız vardır. Size sağlık ve başarılar diler, saygılarımı sunarım. (Alkışlar)” (TBMM ZC, D. VIII, C. 2, B. 1, s. 5; Binark, 2002: 301).

Karabekir, 9 Ocak 1947'de Ürdün Kralı Abdullah şerefine Ankara Palas'ta verilen yemeğe katılmış, 11 Ocak'ta Kral Abdullah, Karabekir'in elinden tutarak Karabekir ile tanışmaktan duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. 2 Mart 1947'de Başbakan Recep Peker'i Çankaya Köşkü'nde ziyaret etmiştir. 18 Nisan'da ise iki İngiliz milletvekili Karabekir'i ziyaret etmişlerdir. Karabekir'in katıldığı ilginç programlardan bir tanesi de, Ankara Hasanoğlu'da bulunan Köy Enstitüsüne yapmış olduğu ziyarettir. Bu ziyareti ilginç kılan şey ise, Karabekir'in 1940 tarihinde Köy Enstitüleri kanunu tartışılırken bu kanuna sert eleştiriler getirmesidir. 20 Nisan 1947 tarihinde Köy Enstitüsünde bir konuşma yapmış ve öğrencileri övücü sözler sarf etmiştir (Karabekir, 2001: 170; Çiftçi, 2005: 328). 22 Nisan 1947'de yedek subay

diploma törenine katılarak, hediye alanlara hediye ve diplomalarını takdim etmiş, ayrıca bir konuşma yapmıştır (Karabekir, 2009: 1419: Günlükler, C. 2; Karabekir, 2001: 172). 3 Haziran günü Karabekir Aydın fahri hemşehriliğine seçilmiştir. Aynı gün 11.30'da Portekiz Büyükelçisi kendisini ziyaret etmiştir. Saat 12:00'de ise Ürdün Büyükelçisi ziyaretine gelmiştir.

18 Haziran 1947 tarihinde Büyük Britanya Avam Kamarasından bir Heyetin TBMM adına sonbaharda Türkiye'ye davet edileceği ile ilgili bir konuşma yapmıştır (Çiftçi, 2005: 351). Karabekir'in bu konuşmasındaki sözleri şöyledir;

“.....Arkadaşlar, dostluk ve ittifakla bağlı Türk ve İngiliz milletlerinin mukadderatını ellerinde tutan Parlâmentolar arasındaki temasın devamında her iki tarafın samimi arzusu olduğu malûmdur. Bu düşünce ile Britanya Avam Kamarasından bir heyetin Türkiye'ye Büyük Millet Meclisi adına önümüzdeki sonbaharda yurdumuza davet edilmesini uygun görürseniz gereği Başkanlıkça yapılacaktır. (Muvafık sesleri, sürekli alkışlar). İttifakla kabul edilmiştir” (TBMM ZC, D. VIII, C. 6, B. 75, s. 404)

23 Temmuz'da Cağaloğlu parti binasında İstanbul milletvekilleri toplanmış, halkla bu yıl nasıl temas edileceği hakkında görüşmüşlerdir. 15 Ağustos'ta yine aynı yerde milletvekilleri, İstanbul idare heyeti ve ilçe başkanları ile üç saat süren bir görüşme gerçekleştirmişlerdir. 30 Ağustos'ta Harp Okulunda düzenlenen diploma dağıtım törenine katılarak bir konuşma yapmıştır.

Fransa Mebuslar Meclisinde bir Türk-Fransa Dostluk Grubu kurulmuştur. Bu gruba karşılık TBMM'de bir grup oluşturmak için bir Müteşebbisler Heyeti teşekkül ettiğinden isteyen üyelerin adı geçen heyete müracaat ederek adlarını yazdırmaları hakkında TBMM Başkanı Kazım Karabekir 3 Eylül 1947'de bir konuşma yapmıştır;

“.....Oturum açılmıştır. Gündeme geçmeden önce bir ricada bulunacağım. Fransa Mebuslar Meclisinde bazı Mebuslar inisiyatif olarak «Türk - Fransız Dostluk Grubu» diye bir kurul vücuda getirmişlerdir. Muhtelif partilerden 360 Mebus bu Dostluk Grubuna üye yazılmıştır. Buna karşılık bizim Büyük Millet Meclisi Üyelerinden de beş arkadaş müteşebbis heyet olarak bu işi ele almışlar ve yabancı dil bilenlerden 220 Milletvekilimizi üye yazmışlardır. Müteşebbis heyetimizin adlarını seçim daireleri sırasıyla arz ediyorum.

Atıf Akgüç (Bursa)
Fazıl Ahmet Aykaç (Diyarbakır)
Edip Servet Tör (Gümüşhane)
Nihat Erim (Kocaeli)
Nazım Poroy (Tokat)

Arzu eden arkadaşlarımız bu müteşebbis heyetle temasa gelip adlarını yazdırmalarını rica ederim. Bu suretle bizim grubun da esaslı olarak kurulması ve taazzuv etmesi için

lâzım gelen muamele tamamlanır ve faaliyete geçmesi temin olunur. Gündeme geçiyoruz”. (TBM ZC, D. VIII, C. 6, B. 80, s. 563).

9 Eylül 1947 sabahı, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Karabekir’i Çankaya Köşküne davet etmiştir. Saat 11:00’de Çankaya Köşküne gitmiş ve İnönü ile görüşmüştür. İnönü, Başbakan Recep Peker’in gece; hasta, bitkin ve çekilmek zorunda olduğu gerekçesiyle istifa edeceğini, onun yerine kimin Başbakan yapılmasını tavsiye ettiğini sormuş, Karabekir ise bu soru üzerine Refet Bele’nin Başbakanlık için uygun olduğunu belirtmiştir. İnönü ise Bele’nin işten uzak olduğunu söyleyerek, Başbakanlık için Hasan Saka’yı uygun gördüğünü belirtmiştir (Karabekir, 2009:1430: Günlükler, C. 2). Aynı gün saat 16:00’da Peker istifa etmiş ve Hasan Saka Başbakan olmuştur. 12 Eylül’de İnönü, Karabekir’i bakanların ve Peker’in de bulunduğu öğle yemeğine davet etmiştir.

TBMM Başkanı Kazım Karabekir, 13 Ekim 1947 tarihinde, TBMM’nin 1 Kasım 1947 tarihine kadar kapanması hakkında aşağıdaki konuşmayı yapmıştır;

“.....Başbakanlığın gösterdiği lüzum üzerine Anayasanın 19. maddesine göre Cumhurbaşkanı tarafından toplantıya çağırılmış olan Büyük Millet Meclisi gündeminde bulunan Başbakan Hasan Saka’nın kurduğu Hükümetin Programına ait görüşmelerini bitirmiş ve Hükümete güvenoyu vermiştir. Yüksek Kamutayca evvelce verilmiş olan karar dairesinde 1 Kasım 1947 Cumartesi günü toplanılmak üzere Birleşime son veriyorum.” (TBMM ZC, D. VIII, C. 6, B. 85, s. 734-735; Binark, 2002: 309).

27 Ekim’de Ürdün Kralı Emir Abdullah’ın Cumhuriyet Bayramı tebriki dolayısıyla gönderdiği üç kişilik heyet 14:30’da Karabekir’i evinde ziyaret etmişlerdir. Saat 12:00’de ise Karabekir Ankara Palas’ta İngilizlere iade-i ziyarette bulunmuştur.

1 Kasım 1947 tarihinde Karabekir üçüncü kez Meclis Başkanı seçilmiştir. TBMM’de kullanılan 324 oyun 322 adedini alarak TBMM Başkanı olmuştur (Çiftçi, 2005: 352). TBMM Başkanı seçilmesinin ardından bir teşekkür konuşması yapmıştır;

“.....Sayın arkadaşlarım; hakkımdaki güven ve sevginizi tekrar göstermek lûtfunda bulundunuz. Sizlere içten teşekkürlerimi sunarım. Büyük Millet Meclisimizin bu çalışma yılında da, milletimizin olduğu kadar, bütün cihanın da sevgi ve takdirini kazanacağına şüphemiz yoktur. Başkanlık işlerini tarafsız olarak göreceğimizi tekrar ederken, sizlerin değerli yardımlarınızın da görev ve ödevlerimizi ifada bize kuvvet ve kudret kaynağı olacağını arz eylerim. Sayın arkadaşlarım, yeni çalışmalarımızda, sizlere sağlık ve başarı dilerken saygılarımı da sunar ve şanlı milletimizi eğilerek selâmlarım. (Şiddetli alkışlar).” (TBMM ZC, D. VIII, C. 7, B. 1, s. 5-6; Binark, 2002: 313).

Karabekir, 2 Kasım tarihinde İngiltere Büyükelçisine yemek davetine katılmıştır. 23 Kasım'da Aydın ve Gaziantep milletvekillerini yemeğe davet etmiştir. 27 Kasım'da ise Kanada Büyükelçisi General Odlum Karabekir'i ziyaret etmiştir. (Karabekir, 2009: 1435: Günlükler, C. 2).

Karabekir, 17 Kasım 1947'de toplanan CHP 7. Büyük Kurultayı'nda 1 oy almıştır ve Genel Başkanlık seçimini İsmet İnönü kazanmıştır (Çiftçi, 2005: 352).

31 Aralık 1947'de, 1948 yılı Bütçe müzakeresinin sona ermesi dolayısı ile bir konuşma yapmıştır;

“.....Aziz arkadaşlarım, altı gün altı gece uzun saatler çalışarak ve olgunlaşmış bir demokrasinin ciddî ve samimî havası içinde ve yurtseverliğin bütün icaplarına uygun tartışmalarla 1948 yılı bütçesini çıkarmış bulunuyoruz. Gösterilen bu gayret ve himmetten dolayı partilerimize ve ayrıca her birerlerinize şükranlarımı sunarken yeni yılınızı da kutlarım (Sağ ol sesleri) ve aziz milletimiz hakkında da hayırlı ve saadetli olmasını dilerim. Sayın arkadaşlarım, Çok yorulmuş bulunduğunuzdan uygun bulursanız 12 Ocak Pazartesi günü toplanmayı arz ve teklif eylerim. 12 Ocak Pazartesi günü saat 15 te toplanmak üzere oturuma son veriyorum.” (Şiddetli alkışlar). (TBMM ZC, D. VIII, C. 8, B. 28, s. 907).

25 Aralık'ta Lübnan Büyükelçisi Karabekir'i ziyaret etmiştir. 8 Ocak 1948'de İran milletvekili D. Şefik, Karabekir'i mecliste ziyaret etmiştir. Azerbaycanlı olan Şefik, Karabekir I. Dünya Savaşı esnasında Tebriz'de görevde olduğu dönemde Robert Kolejinde öğrenci olarak bulunmakta imiş, Şefik, Karabekir'e; her İranlı gibi kendisinin de onu gıyaben tanıyıp çok sevdiğini söylemiştir (Karabekir, 2009: 1463: Günlükler, C. 2). Karabekir 21 Ocak'ta son kez mecliste başkanlık yapmıştır. 23 Ocak'ta Maraş'tan, 24 Ocak'ta ise Gaziantep'ten bir heyet Karabekir'i ziyaret etmiştir.

3.8. Kazım Karabekir'e Yazılan Bir Mektup

Karabekir'e 26 Ağustos 1946 tarihli bir mektup gönderilmiştir. Bu mektubu kimin gönderdiği bilinmemektedir. Mektubu yazan kişi kendisini nefer yani rütbesiz asker olarak tanıtarak, mektubu 40 kişi adına yazdığını belirtmektedir. Bu mektup Karabekir'in 20 Aralık 1945'te TBMM'de Sovyetlere karşı yaptığı konuşmayı eleştirmektedir. Mektubu yazan şahıs Karabekir'in bu konuşmasını neye dayanarak yaptığını sormakta, milletvekillerini suçlayarak onların askerleri düşünmediğini ifade ederek, askerlere verilen maaşı az bularak eleştirmiştir. Karabekir'in konuşması sırasında sarf ettiği “gerekirse Ruslara karşı savaşılacağı” sözünün ise lüzumsuz

olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Ordudan yardım bekleyen siyasetçileri ise zavallı olarak nitelendirmiştir. Mektubu kaleme alan şahıs veya şahıslar erlerin devletin hak ve adaletine güvenmediğini belirtmiştir. Devlet adamlarının askerleri değil, sadece kendilerini düşündüklerini belirterek çıkan kanunlarda milletvekillerinin kendi sandalyelerini düşündüklerinden bahsederek, malul askerlerin zor durumda olduğunu 50 kuruş zam alan erlerin Stalin'in ordusunda mı kör, topal kaldığını sormuştur. Sorusuna cevap verilmesini isteyen bu şahıs, Karabekir'in TBMM'de sarf ettiği sözleri masal olarak nitelendirmiştir.

Mektupta malullerin zor durumda kaldığını, meclistekilerin ise erleri ölüme sevk etmek için kanun yaptığını belirtmiştir. Burada dikkat çeken bir ifade ise mektup sahibinin, mektubun bir suretinin de Rus sefaretine verildiğini belirtmesidir. Buradaki amaç nedir? Mektup sahibi Ruslarla işbirliği mi yapmaktadır? Mektuptan sonra soruşturmayı yapan İçişleri Bakanlığı da aynı soru üzerinde durmuştur. Mektup sahibi şikâyetlerine devam ederek, dünyanın hiçbir yerinde askerine 30 kuruş veren bir devlet olmadığını son olarak da silahlarını aldıkları zaman karşı tarafa geçebileceklerini belirterek mektubunu sonlandırmıştır (BCA, Fon 121, 10, 0, 0, Kutu 2, Dosya 10, Sıra 1).

Karabekir bu hakaret dolu ve devlet erkânını suçlayıcı mektubu İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'e teslim etmiştir (Balcıoğlu, 2194: 169). Emniyet Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı talimatıyla bu mektup hakkında soruşturma başlatmıştır. İçişleri Bakanlığı bu mektubu yorumlarken mektupta yer alan ifadelere göre bu mektubu yazan kişinin Rusya veya Balkanlardan gelerek Türkiye'ye yerleşen muhacirlerden biri olabileceğini belirtmiştir. Yapılan başka bir tahminde ise, bu mektubun Rusya sefareti tarafından tertiplenmiş olabileceği ihtimali üzerinde durulmuştur. Mektup Türk ordusunu da ilgilendirdiğinden dolayı mektubun bir örneğinin de Milli Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığına gönderildiği de bildirilmiştir (BCA, Fon 121, 10 0 0, Kutu 2, Dosya 10, Sıra 1; Balcıoğlu, 2014: 172).

BCA belgeleri arasında bulunan bir notta ise Mustafa Tarhan isimli bir şahsın şüpheli olarak takibe alındığı anlaşılmaktadır. Mustafa Tarhan'ın el yazısının alınarak mektuptaki el yazısı ile karşılaştırılması Birinci Daire Başkanlığı tarafından İstanbul Valiliğine yazılı olarak bildirilmiştir (BCA, Fon 121, 10 0 0, Kutu 2, Dosya

10, Sıra 1; Balcıoğlu, 2014: 173). Bu konu ile ilgili başka bir belge bulunmamaktadır. Konunun çok uzamadan kapandığı anlaşılmaktadır. Mektuptan anlaşıldığına göre Karabekir'in yapmış olduğu konuşma Ruslar üzerinde oldukça etki yaratmıştır. Bu nedenle bu mektup ele alınarak Türkiye'ye gözdağı verilmek istenmiş olabilir.

3.9. Kazım Karabekir'in Yapmış Olduğu Bazı Geziler

Kazım Karabekir, milletvekili olduğu dönemde birçok gezi yapmıştır. Özellikle tutmuş olduğu **Günlükler** ve **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde** bu gezilerle ilgili bolca bilgi bulunmaktadır. 1939-1947 arasını kapsayan bu gezilerde sadece 1940 yılındaki anılarını anlatırken gezilerle ilgili bir bilgi vermemiştir. Karabekir'in yayınlanan **Günlükler** eserinde 1946 yılındaki günlükler mevcut değildir. Bu sebepten dolayı 1946 yılında yapmış olduğu gezilerle ilgili bilgilerde mevcut değildir. Bu geziler yurt içine yapılmıştır. Elimizdeki belgelerde yurtdışı gezilerine rastlanılmamıştır. Karabekir'in gezileri İstanbul'a yaptığı geziler, Aydın ve İzmir'e yaptığı geziler ile yurdun çeşitli yerlerine davet üzerine gittiği ziyaretler olarak üç kısımda incelenebilir. Karabekir, milletvekili olduğu İstanbul'da milletvekilleri ile birlikte birçok kez ilçeleri ziyaret ederek temaslarda bulunmuştur. Aydın ve İzmir'e yaptığı gezilerde ise, daha çok tatillerde eşi ile birlikte gitmiş ama orada da gerek devlet erkânı ile gerek halk ile görüşmeler yapmış ve çeşitli kurumları ziyaret etmiştir. Karabekir, çeşitli dönemlerde de aldığı davetler üzerine yurdun çeşitli bölgelerine giderek temaslarda bulunmuş ve halkla ilişkiler kurmuş, çeşitli kurum ve kuruluşları ziyaret etmiştir.

Karabekir, 9 Ekim 1939'da Ali Fuat Paşa'dan Erzurum demiryolunun açılış törenine katılacağını öğrenmiştir. Bunun üzerine 18 Ekim'de Erzurum'daki törene katılmak üzere yola çıkmıştır. 20 Ekim'de ise kolordu komutanlığı yaptığı ve düşmanlardan kurtardığı Erzurum'a varmıştır. Refet Bey ile birlikte, otomobil ile Deveboyu'na kadar gitmiş, şehitliği ziyaret ettikten sonra, yaya olarak şehri dolaşmıştır. Gece saat 2'de Erzurum'dan hareket ederek, 21 Ekim günü Erzincan'a ulaşmış, burayı da gezdikten sonra ertesi gün Sivas'ta 6 milyona mal olan demiryolu atölyesinin açılışına katıldıktan sonra, 23 Ekim'de tekrar Ankara'ya dönmüştür (Karabekir, 2009: 1106-1107: Günlükler, C. 2).

Karabekir 1941'de ayrıca milletvekilleri ile İstanbul'a teftiş ziyaretleri düzenlemiştir. 1-10 Eylül 1941 tarihleri arasında İstanbul'un çeşitli bölgelerinde ziyaretlerde bulunmuştur. 1 Eylül günü Beyoğlu ve Beşiktaş partilerini ziyaret etmişler, bu ziyaretlere Karabekir'in yanı sıra Fakihe Fahike Öymen, Ziya Karamürsel, Ali Kâmi Akyüz ve Abidin Daver'de iştirak etmişlerdir. Abidin Bey Beşiktaş'a gelmemiştir. 2 Eylül Salı Eminönü, Fatih, 3 Eylül Çarşamba Üsküdar, Kadıköy, 4 Eylül Perşembe Bakırköy, Eyüp, 5 Eylül Cuma günü Silivri, Çatalca, 6 Eylül Cumartesi Yalova, 8 Eylül Pazartesi Sarıyer, Beyoğlu, 9 Eylül Kartal ve son olarak 10 Eylül'de Şişli, Beyoğlu ve Şehremini Halkevlerini ziyaret etmişlerdir (Karabekir, 2009: 1223-1224: Günlükler, C. 2).

1941 yılı içerisinde Karabekir'in yapmış olduğu gezilerden birisi de Kurban Bayramı dolayısıyla Ege Bölgesine yaptığı gezidir. 22 Ekim 1941'de Aydın'a doğru yola çıkan Karabekir, 24 Eylül günü Aydın'a ulaşmıştır. 27 Ekim'de ise Belediye Başkanı ile Vali Karabekir'i ziyaret etmişlerdir. Aynı gün otomobil ile Nazilli'ye giderek, bez fabrikalarını gezmiştir. 28 Ekim'de ise Halkevini ve matbaasını gezen Karabekir'i burada da, Belediye Başkanı ile parti başkanı Avukat Neşet Bey ziyaret etmişlerdir. Karabekir 30 Ekim'de İzmir'e gitmiş, ertesi gün kendisini Vali ve Belediye Reisi Vekili ziyaret etmişler, öğleden sonra kaleye çıkmışlar, Güzelyalı'da da otomobil ile bir gezinti yaptıktan sonra, Milli Kütüphane'yi gezmiştir. 1 Kasım'da İzmir'den ayrılan Karabekir ve ailesi 2 Kasım'da Ankara'ya ulaşmışlardır (Karabekir, 2009: 1229-1232: Günlükler, C. 2).

Karabekir, 14 Eylül 1942'de İstanbul'da milletvekilleri ile birlikte bir takım ziyaretlerde bulunmuştur. 14 Eylül günü Silivri'ye, 15 Eylül'de ise Yalova'ya gitmişler, burada kaplıcaları görmüşlerdir. Daha sonra ise Bolu'ya geçerek buradaki gölleri de gezen Karabekir, orada bulunan Fevzi Çakmak'ı da ziyaret etmiştir. 16 Eylül Çarşamba günü Çatalca'ya gitmişler, 17 Eylül Perşembe günü ise Kartal ve Pendik'i ziyaret etmişlerdir. Karabekir, Ekim ayı içerisinde İstanbul'da ki gezilerine parti merkezlerini gezerek devam etmiştir. 1 Ekim'den 10 Ekim'e kadar İstanbul'un çeşitli bölgelerini gezmiştir. Bu gezilerde zaman zaman halkın sorunlarını da dinleme fırsatı bulmuştur. 1 Ekim 1942'de İstanbul'da milletvekilleri ile parti merkezlerini ziyaret etmişlerdir. İlk gün Beşiktaş ve Beyoğlu kaza parti merkezlerinde toplanarak halk ile görüşmüşlerdir. 2 Ekim Cuma günü Fatih ve Eminönü parti merkezlerini

ziyaret etmişler, 3 Ekim Cumartesi günü Üsküdar ve Kadıköy parti merkezlerini ziyaret etmişlerdir. 4 Ekim Pazar günü yapılan Eyüp ziyaretine iştirak etmeyen Karabekir, aynı gün yapılan Bakırköy ziyaretine katılmıştır. 5 Ekim Pazartesi günü Büyükdere ve Beykoz kaza Halk Partilerini ziyaret etmiştir. 7 Ekim’de ise Adalar parti merkezine giderek, orada bulunanlarla görüşme yapmıştır. 8 Ekim’de Şişli, Beyoğlu ve Şehremini Halkevlerini ziyaret etmişlerdir. Nuruosmaniye’de bulunan İş Bulma Yurdu’nu da ziyaret etmiştir. 10 Ekim Cumartesi ise, İstanbul Valisi ve milletvekilleri ile parti merkezinde görüşmüştür (Karabekir, 2009: 1284-1285, 1287-1288:Günlükler, C. 2).

Karabekir, 1942 Ekim ayı içerisinde yaklaşık iki haftalık bir Aydın-İzmir gezisine çıkmıştır. 16 Ekim 1942 Cuma günü İstanbul’dan hareket ederek, vapurla Bandırma üzerinden İzmir’e gelmiştir. 18 Ekim’e dek burada kalan Karabekir eşi İclal Hanım ile birlikte trenle Aydın’a gelmiştir. 22 Ekim Perşembe günü ise, Nazilli’ye gelmiştir. Burada Tohum Islah İstasyonu’nu ziyaret etmiş ve gezmiştir. 23 Ekim’de Aydın’a gelmiş, 29 Ekim’de Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’den Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle bir kutlama telgrafi almıştır (Karabekir, 2009: 1290:Günlükler, C. 2), 31 Ekim’de ise Ankara’ya dönmüştür.

Karabekir’in en önemli gezilerinden bir tanesi de, hiç şüphesiz Ata Yurdu olan, Gafariyat, bugünkü Kâzımkarabekir bölgesine yapmış olduğu yaklaşık bir haftalık gezidir. Bu gezi ile ilgili de BCA’da birçok bilgi ve belge bulunmaktadır. Karabekir’in **Günlükler**’inden anlaşıldığı kadarıyla bu geziye, Ekim ayının başında karar vermiştir. 4 Ekim 1943’te **Günlükler**’e şu notu düşmüştür.

“.....Ziraat Bankasında, Dâhiliye Vekili Bay Hilmi Uran Bey’e rast geldim Karaman seyahati için kolaylık gösterilmesi için yazmasını söyledim. Konya Valisine yazacaklar.” (Karabekir, 2009: 1337: Günlükler, C. 2; Balcıoğlu, 2014, 147; Güler, 2015: 85).

Karabekir’in bu isteğinin ardından, İçişleri Bakanlığı Konya Valisi Nizamettin Ataker’e bu konu ile ilgili bir yazı göndermiştir. Ataker ise İçişleri Bakanlığı’na gönderdiği yazı da; Karabekir’in babasının gömülü olduğu Gafariyat Köyü’ne 30 Ekim’de geleceği, Mandason İstasyonu’na indikten sonra, birkaç gün burada kaldıktan sonra Karaman’a gelerek oradan döneceği ve köylüler tarafından düzenlenen kalabalık bir heyet ile Mandason İstasyonundan karşılanıp kurbanlar kesileceği ve köy girişinden köy odasına ve yatacağı eve kadar halılar döşenmek

suretiyle, tören yapılacağı adı geçen Kaza Kaymakamlığının haber vermesiyle anlaşılmış ve geldiği takdirde temasları ve mebuslarımıza gösterilen alakadan fazla alaka gösterilmemesi hususu ve taşkın yürüyüşlere meydan verilmemesi hakkında Kaza Kaymakamlığına gerekli direktiflerin verildiğini belirtmiştir (BCA, Fon 121, 10 0 0, Kutu 2, Dosya, 8, Sıra: 1; Balcıoğlu, 2014: 149; Güler, 2015: 85-86). Güler, burada bir noktaya dikkat çekerek, Karabekir'in babasının kabrinin Mekke'de olduğunu belirtmiş ve diğer cedlerinin kabirlerinin burada olduğunu belirtmiştir. Köy halkı Karabekir için bir karşılama merasimi hazırlamışlarsa da İçişleri Bakanlığı buna müsaade etmemiştir. Karabekir'in temasları da Karabekir'e hissettirilmeden kayıt altına alınmıştır (Güler, 2015: 86). Anlaşıldığına göre, Karabekir'in bu gezisi İçişleri Bakanlığı'nı oldukça tedirgin etmiştir. Zira İçişleri Bakanlığı Karabekir'e farklı muamele yapılmamasını ve gösteri düzenlenmemesi için Valilik ve Kaymakamlığı harekete geçirmiştir. Bu telaşın sebebi nedir? Milletvekili olarak meclise giren, bir şahsı –gevşemiş olsa da- sıkı sıkıya takip etmenin nedeni, bizce tek partili dönemde hala hükümet ve İnönü'nün bir takım çekinceleri olduğunu göstermektedir.

Karabekir, buradaki temaslarını günü gününe not tutmuştur. 29 Ekim'de Mandason'a hareket etmiş, 30 Ekim'de saat 18.00'de Mandason'a ulaşmıştır. 31 Ekim'de Köyü dolaşmış ve Karabekir Tepesi'ne çıkmıştır. 1 Kasım Pazartesi günü, Köy mektebini gezmiş, Oba Mahallesinde bulunan dedesinin evinin civarını gezmiş, ertesi gün ise fakirlere et ve para dağıtmış, ikindi vakti ise Konya Jandarma Kumandanı kendisini ziyaret etmiştir. 3 Kasım Çarşamba günü 8 fakir kıza çeyiz hediyesi yirmişer lira dağıtmış saat 15'te Halkevinde çocukların ve halkın oyunlarını seyretmiştir. Akşam yemeğinden sonra ise 21:00'de tekrar Halkevinde düzenlenen eğlenceye katılmıştır. 4 Kasım Perşembe günü, köy bağlarına gitmiştir. 5 Kasım Cuma günü, Özyurt ve Akarköy'ü dolaşmış, 6 Kasım'da Mandason'dan Karaman'a gelmiş ve Cumhuriyet Meydanı'nda iki ağaç dikmiştir. 7 Kasım'da ise, Konya'ya gitmiştir. 8 Kasım'da Konya'da Meram'ı otomobil ile gezmiş, köşkler ve bahçeleri görmüş, dönüşte ise İslam Müzesi'ni gezmiştir. 9 Kasım 1943 tarihinde saat 20'de Haydarpaşa'ya ulaşmıştır (Karabekir, 2009: 1340-1341: Günlükler, C. 2).

Karabekir'in temaslarının ardından 17 Kasım 1943 tarihinde Dahiliye Vekaletine şu bilgiler verilmiştir;

“.....30/10/1943 gün ve Hususi Kalem 2462 kapalı tel karşılığıdır.

Vilayetimizin, Karaman Kazası'nın, Gafariyat Köyü'ne geleceğini bildirdiğiniz İstanbul Mebusu General Kâzım Karabekir, 30/10/1943 günü Mandason İstasyonu'nda 102 kişilik bir heyet tarafından istikbal edilerek, ayrıldığı 7/11/1943 tarihine kadar gezi ve temasları hakkında, İlisıra Nahiye Müdürünün raporu ilişik olarak takdim kılınmıştır.

7/11/1943 tarihinde, Mandason İstasyonundan, vilayetimize gelerek Kalenderhane Mahallesi'nde Avukat Mehmet Emin'in evine misafir olmuş ve Hava Haber Verme Komutanı Albay Zeki ve Vilayetimizin (B) 75 fişine kayıtlı, Vehbi Çelik, Hadimli Kocabıyık namı ile maruf Hasan Hüseyin ile temasta bulunarak, 8/11/1943 tarihinde vilayetimizden ayrıldığını saygılarımla arz ederim.

Konya valisi y.” (BCA, Fon 121, 10 0 0, Kutu 2, Dosya, 8, Sıra: 1; Balcıoğlu, 2014: 150; Güler, 2015: 86-87).

Bu belgenin alt kısmına el yazısıyla “Sayın başvekile arz edildi” notu düşülmüştür. Bu yazıdan Karabekir'in Konya'da (B) 75 rumuzuyla fişlenen vatandaşa da iletişim kurduğu anlaşılmaktadır. Bu durum hükümete yani Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na bildirilmiştir (Balcıoğlu, 2014: 131; Güler, 2015: 87). Sonuç olarak Karabekir'in burada yaptığı gezi başından sonuna dek takip edilmiş, nerde kaldığı, kimlerle görüştüğü, neler yaptığı, kendisine kimlerin eşlik ettiği ayrıntılı bir şekilde İlisıra Nahiye Müdürü Şeref Oğuz tarafından gerekli mevkilere rapor edilmiştir (Güler, 2015: 87).²⁶

Karabekir, 28 Mayıs 1944 senesinde, Bolu'ya giderek, 5 Haziran Pazartesi günü Ankara'ya dönmüştür. 17 Haziran Cumartesi günü ise milletvekili heyeti ile birlikte Kırıkkale fabrikalarını ziyaret etmek üzere Ankara istasyonundan 07.55'te hareket etmiştir. 10.15'te Kırıkkale'ye ulaşmıştır. Burada öğleden önce çelik, top ve barut fabrikalarını gezmiş, öğleden sonra ise otomatik, topçu mühimmat fabrikası ile çocuk kreşi, pirinç haddehanesi, garnizon mahallesi ve çocuk doğum evini gezmiş, grup müdürlüğü binasında ikinci kahvaltısından sonra aynı gün içerisinde Ankara'ya dönmüşlerdir (Karabekir, 2009: 1366: Günlükler, C. 2).

14 Eylül 1945'te ise milletvekilleri ile birlikte yaklaşık iki haftalık bir İstanbul gezisine çıkmıştır. 14 Eylül Cuma günü Beşiktaş, 15 Eylül Cumartesi Adalar, 17 Eylül Pazartesi Beyoğlu ve Eminönü 18 Eylül Salı günü Fatih, 19 Eylül Çarşamba Üsküdar ve Kadıköy, 20 Eylül Perşembe Eyüp, 21 Eylül Silivri ve Çatalca, 23 Eylül Pazar Kartal, 24 Eylül Pazartesi Sarıyer ve Beykoz, 25 Eylül Salı Yalova, 26 Eylül Çarşamba Şişli ve Şehremini, 27 Eylül Perşembe günü ise Şişli'de

²⁶ Detaylı bilgi için bakınız. Mustafa Balcıoğlu, “Muhelif”, s. 149-169; Ali Güler, “Emrinizdeyim Paşam, Kazım Karabekir, Soyu, Ailesi, Ata Yurdu ve Kişiliği”, s. 81-106.

ziyaretlerde bulunmuşlardır. 28 Eylül Cuma günü ise, 11 milletvekili ile birlikte vali ve idare amirleriyle görüşmüştür. 29 Eylül günü ise İstanbul'dan Ankara'ya dönmüştür (Karabekir, 2009: 1404-1405: Günlükler, C. 2).

Karabekir 1947 yılında ise birçok gezi yapmıştır. Bu yıl diğer yıllara oranla Karabekir için daha rahat bir yıl olmuştur. Özellikle Türkiye'nin çok partili döneme geçmesi ve Karabekir'in TBMM Başkanlığına getirilmesinin ardından takip edilmek yerine basında onun gezilerine yer verilerek, ön plana çıkarılmaya başlanmıştır (Çiftçi, 2005: 347). Karabekir'e karşı 1947'de önemli değişiklikler olduğunu kaydeden Balcıoğlu'da, İçişleri Bakanlığı'nın Karabekir'i eskiden olduğu gibi karşılamalarda kıskanmak yerine teşvik ettiğini kaydetmektedir (Balcıoğlu, 2014: 173).

1947 Şubat ayında yaklaşık iki haftalık bir Güney Anadolu gezisine çıkmıştır. Bu gezilerden önce, İçişleri Bakanlığı bir takım tedbirler almıştır. Ankara, Yozgat, Kayseri, Niğde, İçel, Seyhan, Maraş valiliklerine bu geziler ile ilgili bilgi verilmiştir. Karabekir'in şehir ve kasaba gezilerinde koruma talimatnamelerine göre, gereken sıkı koruma tedbirlerinin aldırılmasını geliş ve gidişlerinden Bakanlığa ve ilgili valiliklere bilgi verilmesini istemiştir (BCA, Fon 121, 10 0 0, Kutu 2, Dosya, 9, Sıra: 1). 7 Şubat Cuma günü saat 10'da posta treni ile Ankara'dan Maraş'a doğru yola çıkmıştır. 8 Şubat Cumartesi günü saat 10.40'da Yenice İstasyonuna gelmiştir (BCA, Fon 121, 10 0 0, Kutu 2, Dosya, 9, Sıra: 1). 9 Şubatta buradan ayrılarak Adana'ya doğru yola çıkmıştır. 10 Şubat Pazartesi günü Adana'dan Maraş'a gelmiş, Eoğlu'nda vali ve kolordu tarafından karşılanmıştır. Karabekir, burada çok iyi bir şekilde karşılanmıştır. Şehrin dışında yirmi binden fazla insan kendisini sevgi gösterileri arasında karşılamışlardır. 11 Şubat Salı günü Maraş'a gelmiş, 12 Şubat Çarşamba günü Maraş'ın kurtuluşu kutlamalarına katılmıştır. Yaklaşık kırk bin kişinin katıldığı töreni Karabekir belediye önünden izlemiştir. 13 Şubat Perşembe günü Antep'e gelmiştir. Karabekir Antep'te de yoğun bir sevgi ile karşılanmıştır. Burada hükümet, belediye, Halkevi ve çarşığı gezmiştir. Antep Valisi Raif Tek'in İçişleri Bakanlığına yazdığı raporlarda, Karabekir'in geldiği zaman Erkek sanat ve orta ticaret okullarını, kız enstitüsünü, Dayı Ahmet Ağa İlkokulunu ve liseyi ziyaret ettiği kaydedilmektedir (BCA, Fon 121, 10 0 0, Kutu 2, Dosya, 9, Sıra: 1). Öğleden sonra ise Kilis'e hareket etmiş, burada bir gece kaldıktan sonra, sabah 07:00 de

Nizip'e geçmiş, 10'da ise tekrar Antep'e dönmüştür. Aynı gün içerisinde Antep'ten Narlıya gitmiş, akşam ise İskenderun'a ulaşmıştır. 16 Şubat Pazar günü Hatay'a giderek, akşam belediyeyi ziyaret etmiş, daha sonra burada çeşitli lise ve ilkokulları ziyaret etmiştir. Karabekir, 17 Şubat'ta saat 10'da Kırıkhan yolu ile Reyhanlı'ya gitmiş, bu ilçelerde kaymakamlıkları, parti merkezlerini ve halkevlerini ziyaret etmiş, halkevlerinde halkın dilekleri ile yakından ilgilenmiştir. Saat 17:40'ta tekrar Antakya'ya dönmüştür (BCA, Fon 121, 10 0 0, Kutu 2, Dosya, 9, Sıra: 1). 18 Şubatta Hatay'da kız lisesi, erkek ticaret ortaokulu, Neccar Camii ve müzeyi ziyaret ederek, Süveydiye'ye uğrayan Karabekir, daha sonra tekrar İskenderun'a gelmiştir. 20 Şubat tarihinde ise Ankara'ya dönmüştür (Karabekir, 2009:1414-1416:Günlükler, C. 2). BCA belgelerinden anlaşıldığına göre, Karabekir'in gittiği şehirlerdeki Valiler Karabekir ile ilgili raporlarını İçişleri Bakanlıklarına göndermişlerdir (BCA, Fon 121, 10 0 0, Kutu 2, Dosya, 9, Sıra: 1). Karabekir, yapmış olduğu bu seyahat notlarını Başbakan ve Cumhurbaşkanı'na vermiştir.

Karabekir'in istihbarat raporlarına takılan bir ziyareti de, 13 Mart 1947 tarihli İstanbul ziyaretidir. İçişleri Bakanlığı, 12 Mart 1947 tarihinde Eskişehir, Bilecik, Kocaeli ve İstanbul valiliklerine birer yazı yazmıştır. Bu yazıda TBMM Başkanı Kazım Karabekir'in Tıbbiyelilerin davetlisi olarak, 13 Mart 1947'de, saat 15:20'de Ankara'dan kalkan posta treni ile İstanbul'a hareket edeceği ve koruma talimatnamesine göre gereken sıkı koruma tedbirlerinin aldırılmasını ve geliş gidişlerinden Bakanlığa ve ilgili valiliklere bilgi verilmesini istemiştir (BCA, Fon 121, 10 0 0, Kutu 2, Dosya, 9, Sıra: 1). Karabekir, 13 Martta Tıbbiyelilerin daveti üzerine, İstanbul'a gelmiştir. Haydarpaşa'da vali ve bir grup tıbbiyeli ile görüşmüştür. 14 Martta ise, Tıbbiyeli törenine katılmış ve burada istek üzerine bir konuşma yapmıştır (Karabekir, 2009: 1417: Günlükler, C. 2; Karabekir, 2001: 166). 23 Nisan'da ise Çocuk Bayramı dolayısı ile Kızılcahamamlıların daveti üzerine Kızılcahamam'a gitmiştir. Karabekir'i burada on bin kişilik bir halk kitlesi karşılamıştır.

Karabekir'in yapmış olduğu gezilerden birisi de 9 Mayıs 1947'de pehlivan güreşlerini seyretmek üzere halk tarafından aldığı davet üzerine gittiği Edirne gezisidir. 13 Mayıs 1947'de Trakya Genel Müfettişliğine, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ valiliklerine İçişleri Bakanlığı tarafından gönderilen yazıda, Karabekir'in

17 Mayıs Cumartesi günü İstanbul'dan Edirne'ye gideceği, seyahatleri sırasında, Trakya'daki illerden geçişi esnasında gerekli tedbirlerin alınması rica edilmiştir (BCA, Fon 121, 10 0 0, Kutu 2, Dosya, 9, Sıra: 1). 14 Mayıs Çarşamba günü Edirne'ye gitmek için Ankara'dan yola çıkmıştır. İstanbul'da iki gün kalan Karabekir, burada Belediye başkanı, kaymakam ve parti başkanı ile görüşmüştür. 17 Mayıs Cumartesi günü yola çıkan Karabekir, Kırklareli'nde bulunan Alpullu Şeker Fabrikasını ziyaret etmiştir. Onu burada Genel Müfettiş Abidin Özmen ile Edirne ve Kırklareli valileri karşılamıştır. Fabrikayı gezen Karabekir, burada öğle yemeği yemiştir. Akşamüstü Edirne'ye ulaşmıştır. Gece genel müfettişlik binasına gitmiş, Edirne'de Karabekir'i halk Selimiye'de kendisinin yazdığı “Türk Yılmaz” mahyası ile karşılamışlardır. 18 Mayıs Pazar günü ziyaretleri kabul etmiş vali konağında öğle yemeği yedikten sonra saat 16.00'da Sarayı'ne giderek Kırkpınar güreşlerini seyretmiştir. Aynı zamanda burada bulunanlara bir konuşma yapmıştır. Bu sırada bolca yağmur yağmaya başlayınca halk hep bir ağızdan “Ayağın uğurlu geldi. Uğurlu adamsın vesselam.” diyerek, paşanın ziyaretinden duydukları memnuniyeti dile getirmişlerdir.

19 Mayıs Pazartesi günü, Halkevi, belediye, genel müfettişlik ve hükümeti ziyaret etmiştir. Daha sonra Sultan Selim Camisini ziyaret eden Karabekir, Arkeoloji Müzesini de ziyaret etmiştir. Yenikışla'dan Karagöz tabyasına geçen Karabekir, öğleden sonra ise 19 Mayıs törenine katılmıştır. Daha sonra çocukları ziyaret ettikten sonra, geçit resmi ve sonrasında Maraş Köprüsüne uğramıştır. 20 Mayıs Salı günü saat 10.00'da Edirne'den ayrılmış, saat 12.00'de Kırklareli'ne gelmiştir. Burada halk, mektepler, hükümet erkânı ve askerler Karabekir'i karşılamışlardır. Öğleden sonra belediye, hükümet, sanayi mektebi ve çocuk kurumunu ziyaret etmiştir. Akşam ise Halkevinde düzenlenen yemek ve baloya katılmıştır. 21 Mayıs Çarşamba günü çocukları ziyaret ederek, onlara şeker dağıtmıştır. Sarımsaklı Çiftliğine gelerek, öğle yemeğini burada yemiştir. Daha sonra Kepirtepe Köy Enstitüsünü ziyaret etmiştir. 22 Mayıs Perşembe Tekirdağ'a geçmiştir. Tekirdağ'da ortaokul, Namık Kemal ilkokulu, erkek sanat okulu ve mütarekenin ilk aylarında kendisinin Tekirdağ'da görev yaptığı esnada kolordu karargâhı olarak kullandığı binadaki kız enstitüsünü de gezmiş, öğleden sonra ise iskele ve şarap fabrikasını dolaşmıştır. 23 Mayıs Cuma günü 10.30'da Tekirdağ'dan ayrılmıştır. Çorlu'da öğle yemeği yemiş ve İstanbul'a dönmüştür (Karabekir, 2009: 1421-1422 : Günlükler, C. 2).

26 Mayıs 1947’de İstanbul milletvekili ve TBMM Başkanı olarak, Kartal halkından bir davet almıştır. Aldığı davet üzerine Kartal’da bir konuşma yapan Karabekir, aldığı davetten duyduğu memnuniyeti dile getirmiş, Kartal’da I. Dünya Savaşı sırasında yaşadığı anılardan bahsetmiş Kartallı halka sevgilerini ileterek, konuşmasını sonlandırmıştır (Karabekir, 2001: 177).

15 Haziran 1947 Pazar günü ailesi ile birlikte Haymana’ya gitmiş, burada Karabekir ailesini binlerce insan sevinç gösterileriyle karşılamıştır. 16 Haziran Pazartesi günü Kızılcahamam fahri hemşehriliğine seçilmiştir. 23 Haziran Pazartesi günü Kızılcahamam’a gitmiş, Soğuksu’da yemek yedikten sonra, Orman İşletme Kurumunu dolaşmıştır. Akşamüstü ise kaplıcaya girmiştir. 24 Haziran’da Gerede’de öğle yemeği yemiş, Halkevi’ni ziyaret etmiştir. Burada kalabalık halka bir konuşma yapmıştır. Saat 18.00’de Bolu’ya gelmiş, burada da kendisini kalabalık bir insan topluluğu karşılamıştır. Kız sanat okulu sergisini gezen Karabekir, akşam Halkevinde yemek yedikten sonra, halka hitap etmiştir. 25 Haziran Çarşamba günü ise, Abant Gölü’ne gitmiştir. Sabah erkek sanat okulunu, hastaneyi ve Orman İşletmesini ziyaret etmiştir. Banyoları ve harap camii ziyaret eden Karabekir, Orman Ortaokulunu da ziyaret etmiştir. 26 Haziran Perşembe günü 15:45’te Abant’tan Mudurnu’ya hareket etmiştir. 16:45’te Mudurnu’ya ulaşmıştır. Karabekir burada da halk tarafından yoğun bir ilgi ile karşılanmıştır. Burada yapılmakta olan Halkevi’ni, Yıldırım Camii ve hamamını gezmiştir. Karabekir bu bölgeyi anlatırken, sanatkârlarının yetenekli olduğunu kaydederken, özellikle demircilik alanında oldukça gelişmiş bir yer olduğundan söz etmektedir. Saat 19:00’da tekrar Abant’a gelmiştir. 27 Haziran Cuma günü Abant’ta Dağcılık Kulübünün açılış törenine katılmıştır. Öğleden sonra ise Düzce’ye geçmiştir. 28 Haziran Cumartesi günü sabah Akçakoca’ya gitmiş, buradan ise Adapazarı’na gelmiştir. Burada da halkın yoğun ilgisi ile karşılaşmıştır. Öğle yemeğini yedikten sonra, kayıklarla Değirmen Köprüsü’ne gelmişler, su çeken çark yerini gezdikten sonra 20.30’da İzmit’e gelmişlerdir Sapançalı ve İzmitli halk burada Karabekir’i ilgiyle karşılamıştır. Buradaki karşılamamanın dışında, Karabekir’e Halkevi önünde de bir karşılama düzenlenmiştir. Belediye’yi ziyaret eden Karabekir, belediye bahçesinde yemek yemiş, daha sonra Belediye Başkanı bir konuşma yapmıştır. 29 Haziran Pazar günü burada geziler yapmıştır. Sabah kız enstitüsü ve erkek sanat mektepleri sergilerini gezmiştir. Daha sonra ise kâğıt fabrikalarını gezmiştir. Saat 13.00’te motorla

Gölcük'e gelmiştir. Deniz garnizonunda yemek yedikten sonra, motorla Karamürsel'e kadar gezmişlerdir. Karamürsel, Ereğli ve Değirmendere'de iskelede yoğun bir insan sevgisi ile karşılanmışlardır. Körfezi de motorla dolaşmışlardır. 30 Haziran Pazartesi sabah İzmit'ten İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da da bir takım temaslarda bulunmuştur (Karabekir, 2009: 1420-1425: Günlükler, C. 2). İçişleri Bakanlığı Karabekir'in 24-29 Haziran 1947 tarihleri arasında yapmış olduğu Bolu ve Adapazarı gezisi ile ilgili de, Bolu, Kocaeli ve İstanbul valiliklerine bir yazı yazmış ve talimatname gereğince sıkı koruma tedbirlerinin aldırılmasını geliş ve gidişlerinden Bakanlığa bilgi verilmesini istemiştir (BCA, Fon 121, 10 0 0, Kutu 2, Dosya, 9, Sıra: 1).

Bu dönemde Karabekir'in yurdun çeşitli yerlerine yaptığı gezilerin basında geniş yer bulduğu dikkat çekmektedir. Tabi bunda Karabekir'in TBMM Başkanı olması önemli bir yer teşkil etmektedir. Karabekir'in Bolu gezisi, "B. M. Meclisi Başkanı Bolu'da" başlığı ile Ulus gazetesinde yayımlanmıştır (Ulus, 25 Haziran 1947). Ayrıca 26 Haziran 1947 tarihli Vatan Gazetesi de Karabekir'in Bolu ziyaretine yer vermiştir. (Vatan, 26 Haziran 1947). 26 Haziran tarihinde ise Karabekir'in Bolululara bir konuşma yaptığı haberini Ulus sütunlarından duyurmuştur (Ulus 26 Haziran 1947). Karabekir'in Düzce gezisi de basında yer bulmuştur. 27 Haziran 1947 tarihli Ulus gazetesi TBMM Başkanı Karabekir'in Düzce'ye geçeceğini duyurmuştur. (Ulus, 27 Haziran 1947) Karabekir'in İzmit gezisi de Ulus gazetesinde duyurulmuştur (Ulus, 29 Haziran 1947). Son olarak Ulus Karabekir'in Kocaeli ve Gölcük ziyaretlerine de sütunlarında yer vermiştir (Ulus, 30 Haziran 1947).

19 Temmuz 1947 tarihinde Yalova'nın kurtuluşu münasebetiyle Yalova'da halka hitap etmiştir (Karabekir, 2001: 180). Karabekir 14 Eylül 1947 Pazartesi İstanbul'a gelmiş oradan Adapazarı'na geçmiştir. 15 Eylül Pazartesi günü Adapazarı âlât-ı ziraiye ve araba fabrikası, Tohum Islah Enstitüsünü ve Arifiye Köy Enstitüsünü gezmiştir. Aynı gün akşam İstanbul'a gelmiştir (Karabekir, 2009: 1430: Günlükler, C. 2). Karabekir'in Adapazarı ziyareti de, İçişleri Bakanlığınca Eskişehir, Bilecik, Kocaeli ve İstanbul Valiliklerine bildirilmiş ve gerekli tedbirlerin alınması rica edilmiştir (BCA, Fon 121, 10 0 0, Kutu 2, Dosya, 9, Sıra: 1). 4 Ekim'de Ankara'ya dönmüştür.

3.10. Kazım Karabekir'in Vefatı ve Ardından Yazılanlar

Kazım Karabekir, çocukluğundan itibaren sağlıklı yaşamaya çalışan bir şahıs olmuştur. Zira hayatını anlattığı eserlerde, boyunu, kilosunu ve sağlık durumunu notlar şeklinde vermiştir. Karabekir'in rahatsızlığı 1 Aralık 1947 tarihinde baş göstermiştir. 1 Aralık 1947 Pazartesi günü tuttuğu notlarda;

“.....Sol ayağımı sağın üzerine atmış ve ayakucunu da ön sandalyeler arasına sıkıştırdım. Oraya biri gelince süratle kurtarmaya çalıştım. Bir ağrı hissetmedim. Fakat zorla sol bacağı indirebildim.” demektedir (Karabekir, 2009:1436: Günlükler, C. 2).

Onun tuttuğu notlardan, ertesi gün rahatsızlığın arttığı anlaşılmaktadır. 2 Aralık Salı günü Karabekir tuttuğu notlarında o günü şöyle anlatmaktadır.

“.....Sabahleyin sol baldırımda bir darbe yemiş hissi duydum. Kurultaya gittim. Öğleden sonra baldırımda fazla şiş ve sertlik çoğaldı. Akşam evde çıplak baktık. Fazla sert ve şiş.” (Karabekir, 2009: 1436: Günlükler, C. 2).

3 Aralıkta tuttuğu notları ise şu şekildedir;

“.....Sabahleyin Meclis doktoru Barbaros'u eve çağırdım. Ayağımı gösterdim. İstirahat lazımdır, yatınız dedi ve öğleyin hariciyeyi Recai ile beraber öğleyin konsültasyonlar yapalım dedi. Kurultayda seçim olduğundan gitmek zarureti söyledim. Fakat Kurultayda rahatsızlık hissederek 11'de eve döndüm.” (Karabekir, 2009: 1436: Günlükler, C. 2).

Karabekir, 22 Aralık tarihine kadar istirahat etmiş, daha sonra ise 25 Ocak 1948 tarihine dek sağlıklı bir şekilde meclis çalışmalarına devam etmiştir. Onun **Günlükler** eserinde 25, 26 ve 28 Ocak 1948 tarihli notlar, eşi İclal Hanım'a aittir. 25 Ocak 1948 Pazar;

“.....Öğleden sonra saat 5'te sıkıntı geldi. Hemen doktoru çağırdım. Kalp hastalığı olduğunu söyledi ve tedaviye başladı. Geceyi rahatsız geçirdi. Sabah saat yedide gayet iyi idi. İ.K. (İclal Karabekir). (Karabekir, 2009: 1445: Günlükler, C. 2; Balcıoğlu, 2014: 174).

26 Ocak 1948 Pazartesi; “Paşam vefat etti. Paşamı ebediyen kaybettik. Ne kadar acı ıstırap duysak yeridir. Felaket tahammülü pek güç. İ.K.” (Karabekir, 2009: 1445: Günlükler, C. 2; Balcıoğlu, 2014: 174).

Karabekir, 26 Ocak 1948 tarihinde saat 10:00 civarında kalp krizi sonucu hayatını kaybetmiştir (Akşam, 27 Ocak 1948; Kırzioğlu, 1991: 40-41; Çiftçi, 2005: 354; Güler, 2015: 43). Anadolu Ajansı'da TBMM Başkanı Kazım Karabekir'in vefat

ettiği haberini tüm ülkeye duyurmuştur. Sıhhi Heyet raporu da Anadolu Ajansı tarafından yayınlanmıştır (Güler, 2015; 44).

“.....Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanı General Kâzım Karabekir'in 25/1/1948 Pazar günü saat 17 de başlayan ve kısa fasılalarla tekrarlıyan angina pectoris nöbetleri sonucunda yapılan tedavilere rağmen hâd kalp zaafile 26/1/1948 Pazartesi saat 10 da vefat etmiş olduğunu bildirir müşterek raporumuzdur. Cumhurbaşkanlığı Baştabibi Prof. Dr. Zeki Hakkı Pamir T. B. M. M. Başkanlığı Baştabibi Dr. Raif Barbaros”²⁷

İsmet İnönü'de Karabekir'in öldüğü gün, onun ailesini ziyaret ederek, taziye de bulunmuştur (Ulus, 27 Ocak, 1948). Karabekir'in öldüğü tarih olan 26 Ocak aynı zamanda kızı Timsal Karabekir'in de doğum günüdür. Onun vefat ettiği günü İsmet İnönü'nün kızı Özden Toker 1994 senesinde katıldığı Kazım Karabekir'i Anma Programında şöyle anlatmıştır;

“.....Gözümün önünde bir küçük kız çocuğu canlandı. Sarışın, taş bebek gibi güzel. O gün yaş günü idi. Bu en mutlu gününde başına en büyük felaket gelmiş, sevgili babasını kaybetmişti. Ablaları Hayat ile Emel'in de acıları büyüktü; zavallılar kendilerini unutmış, annelerini teselli etmeye çalışıyorlardı. Ama bu acı haberi küçük kardeşleri Timsal'den saklamışlardı.

Duyar duymaz, acılı dost evine koşmuştuk. Küçük Timsal'i alıp evimize, Cumhurbaşkanlığı köşküne getirmiştik. İçimiz kan ağlamasına rağmen onu avutmuş, yaş gününü kutlamıştık. Hatta o gece aynı odayı paylaştığımızı, beraber yattığımızı hatırlıyorum. Yanımda ne güzel, tatlı tatlı uyuyordu. Ne yazık ki, ertesi sabah, acı haberle uyanmasına mani olamayacaktım. Bu küçük kız, şimdi aramızda olan Timsal Karabekir Köymen'di.” (Kazım Karabekir Paşa'yı Anma Töreni, (25 Ocak 1994), 1997: 9).

Karabekir'in vefat haberi TBMM'de ise, saat 15:00'te yapılan toplantıda Başkan Vekili Raif Karadeniz tarafından, şu sözlerle duyurulmuştur;

“.....Arkadaşlar bugün size çok acı bir haber vermekle müteallimim. Hayatı boyunca kendisini vatan hizmetine vakfetmiş ve bu uğurda büyük başarılar ve feragatler göstermiş olan değerli Meclis Başkanımız Sayın General Kâzım Karabekir, dün öğleden sonra baş gösteren bir kalp krizi neticesi bu sabah saat 10 da vefat etmiştir. Hükümetten tezkeresi gelmiştir. (Allah rahmet eylesin sesleri). Herbirlerinize Başkanlık makamının taziyetlerini sunarım. Hâtırası için hepinizden beş dakika ayakta saygı duruşu rica ediyorum.” Beş dakika ayakta saygı sükûtu yapıldıktan sonra yine Raif Karadeniz: «aramızdan ebediyen ayrılan aziz ölünün hâtıralarına hürmeten müsaade buyurursanız bugünkü birleşimi Cuma gününe bırakmak istiyoruz» demiştir. «Doğru, doğru» sesleri üzerine önümüzdeki Cuma günü toplanılmak üzere oturuma son verilmiştir.²⁸ (Güler, 2015: 45).

Karabekir, Numune Hastanesine götürülmüş, TBMM'de Karabekir'in taziyesi ile ilgili program hazırlanmıştır. Cenaze merasimi bu program dâhilinde

²⁷ <http://ayintarihi.com> 26 Ocak 1948. (25. 02. 2017).

²⁸ <http://ayintarihi.com> 26 Ocak 1948. (25. 02. 2017).

yapılmıştır. Sabahın erken saatlerinden itibaren bayraklar yarıya indirilmiş, şehrin sokakları cenazeyi ve merasimi takip edecek halkla dolmuştur. Karabekir'in cenazesi, 28 Ocak 1948 Çarşamba günü, saat 12:00'de cenaze otomobili ile Numune Hastanesinden alınarak Hacı Bayram Camiine getirilmiştir. Kars'ın geri alındığı gün Kars Kalesine dikilmiş olan Türk bayrağı Karabekir'in tabutuna sarılmıştır (Akşam, 29 Ocak, 1948; Güler, 2015: 46). Hacı Bayram Camiinde Diyanet İşleri Başkanı A. Hamdi Akseki tarafından cenaze namazı kılındıktan sonra eller üzerinde Anafartalar Caddesi dört yol ağzına kadar getirilmiş, daha sonra askeri kıt'a tarafından alınarak TBMM binası önünde yer alan top arabalarına yerleştirilecektir. Cenaze merasimine TBMM önünde Meclis Başkan Vekillerinden Feridun Fikri Düşünsel tarafından TBMM balkonundan yapılan konuşmanın ardından, saat 14:00'de başlanmıştır. Cenaze alayı TBMM binası önünden hareketle İstiklal Caddesi ve Atatürk Bulvarını takiben Yeni Opera Binası önündeki dört yol ağzında sona ermiştir. Şehitlikte Jandarma Subay Okulu bölümü tarafından askeri merasim yapılmıştır. Cenaze defnedilmiş ve çelenkler konulduktan sonra ordu adına bir konuşma yapılmıştır (BCA, 490, 1, 0, 0, 573, 2281, 1). Defin sırasında, Başbakan Hasan Saka, Başbakan yardımcısı ve Devlet Bakanı Faik Ahmet Barutçu, bakanlar, Meclis ve Grup Başkan Vekilleri, milletvekilleri, Genelkurmay Birinci ve İkinci Başkanları, generaller, Cumhurbaşkanlığı Umumi Kâtibi, Başyaveri ve Hususi Kalem Müdürü olmak üzere devlet erkânı hazır bulunmakla birlikte, eski silah arkadaşları, dostları ve kalabalık bir halk kitlesi hazır bulunmuştur (Güler, 2015: 47). Karabekir'in ölümünden sonra yas sebebiyle ülke genelinde resmi dairelerde bayraklar yarıya indirilmiştir (Çiftçi, 2005: 355).

Eşi İclal Karabekir'in Hava Şehitleri Kabristanı'ndaki kabri üzerine 8 mermer direkli ve üstü açık kemerli, kubbesiz olarak bir türbe yaptırmış ve çemberle de çevirmiştir. Lale şeklinde yontulup kesilen ak mermer üzerine de, 12 satır halinde, kabartma olarak şunları yazdırmıştır;

ŞARK FATİHİ
GENERAL
KAZIM KARABEKİR
1882-1948
MEŞRUTİYET HAREKETLERİ, BALKAN VE CİHAN HARBİNİN
UNUTULMAZ KAHRAMANI
MİLLİ MÜCADELENİN ÖNCÜSÜ
VE MUZAFFER KUMANDANI,
YETİMLER BABASI,
B.M. MECLİS BAŞKANI
RUHUNA FATİHA (Kırzioğlu, 1991: 42; Güler, 2015: 47).

Çiftçi bu noktada ilginç bir bilgi vermektedir. Hayat Karabekir'den aktardığına göre, Karabekir'in cesedi Cebeci Askeri Şehitliğinde ilk gömüldüğü yerde bir yıl kaldıktan sonra eşi İclal Karabekir Hanım tarafından aynı mezarlıkta yer alan başka bir noktada bulunan ve Makammezar adı verilen kabre nakledilmiştir (Çiftçi, 2005: 355).

Karabekir'in kabri 40 yıl sonra ilk defnedildiği yerden taşınmıştır. 12 Eylül 1980 İhtilali üzerine kurulan "Milli Konsey" 6 Kasım 1981'de 2549 sayılı bir kanun çıkarmıştır. Bu kanun doğrultusunda Ankara Atatürk Orman Çiftliğinde hazırlanan Devlet Mezarlığında ayrılan yeni kabrine konulmak üzere 30 Ağustos 1988 Salı günü 14:00'de açılan ilk kabrinden kemikleri dini törenle alınmış, aynı gün Cemal Gürsel, Cevdet Sunay, Kazım Özalp, Salih Omurtak, Ahmet Naci Tınaz ve Kazım Dirlik Paşaların kalıntıları da, ilk kabirlerinden alınarak törenle Devlet Mezarlığında ayrılan yeni yerlerine yerleştirilmiştir. Yapılan törene Cumhurbaşkanı Kenan Evren'de katılmıştır. Karabekir'in kabri 13 numaradır. (Kırzioğlu, 1991:42; Güler, 2015: 48)

Karabekir'in eşi İclal Karabekir, 28 Ocak 1948 Çarşamba günü tutmuş olduğu notlarda; “Pek kalabalık bir merasimle, sevgili pašamı şehitliğe defnettiler.” demektedir (Karabekir, 2009: 1445: Günlükler, C. 2; Balcıoğlu, 2014: 174).

Karabekir öldüğü gün, CHP Grup Başkanvekili Hilmi Uran, Karabekir'in eşi İclal Karabekir'e bir taziye yazısı göndermiştir (BCA, 490, 1, 0, 0, 573, 2281, 1).

Karabekir, vefat ettiği gün Amerikan Büyükelçisi M. Wilson Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ı makamında ziyaret etmiş ve TBMM Başkanı Karabekir'in vefatı dolayısı ile hükümeti ve kendi adına taziyede bulunmuştur (Güler, 2005: 44).

Karabekir'in vefatının ardından, Amerika Temsilciler Meclisi Başkanı Joseph W. Martin ve Ayan Meclisi Başkan Vekili Arthur V. Vandenberg birer taziye mesajı göndermişlerdir (BCA, 30, 1, 0, 0, 60, 369, 5; Çiftçi, 2005: 356). Ayrıca, Yunanistan, İran, Irak Parlamentoları Başkanları da Karabekir'in ölümü sebebi ile taziye telgrafları göndermişler ve TBMM Başkanlığı da bunlara cevap vermiştir (Güler, 2015: 51).

Kazım Karabekir'in Erzurum'da görev yaparken birlikte hareket ettiği arkadaşı Erzurum milletvekili Cevat Dursunoğlu Karabekir'in vefatının ardından Ulus Gazetesinde Kazım Karabekir Paşa başlıklı yazısında şunları yazmıştı;

“.....Milli mücadelenin adlı, şanlı bir kahramanını daha kaybettik. Milletçe ne kadar acısak yeridir. Benim mensup olduğum nesil Kâzım Karabekir adını ilk önce Çanakkale muharebesinin genç ve değerli kumandanları arasında duymuştur. Çanakkale seferini Kütülamare zaferi, onu da Erzurum'un Rusların elinden kurtarılması haberi takip etmişti. Fakat Karabekir adı daha ziyade mütarekenin kara günlerinde bir ümit ışığı gibi parlayan adlar arasında yayıldı. O günlerde millet kendi evlatları arasından, imdadına koşacak başlar arıyordu. Memleketin bu en bahtsız günlerinde Kâzım Karabekir Paşa Erzurum'a geldi. Bir yıl önce düşmandan kendi eliyle kurtardığı bu eski Türk kalesinin o zamanki muhafızı ve doğu sınırlarımızın bekçisi olan on beşinci kolordumuzun kumandasını eline aldı.

Daha İstanbul'da bu vazifeyi kabul ederken Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarıyla görüşmüş, milli hareketin gelişme yollarını aramıştı. Erzurum'a geldiği günlerin hatırasını ‘Milli Mücadele Erzurumun’ birkaç satırı şöyle tespit ediyor;

“Tam bugünlerde on beşinci kolordu kumandanlığına Kâzım Karabekir Paşa'nın tayin olduğu haberi geldi. 1918'de Kafkaslar cephesindeki ileri harekette kolordu kumandanlığı yapmış ve kıtalarını zafere ulaştırmıştı. Kumandası altında savaşmış olan subaylar askeri meziyetlerinden ve vatanseverliğinden bahsediyor ve kendisini çok sayıyorlardı. Halkta Karabekir Paşayı tanıyor ve seviyordu. Erzurum ve civarında, hatta bütün doğuda Ermeni zulümlerini yakından görmüştü. Gençti, Tekirdağ'dan geliyordu. İstanbul'un işgal altındaki kötü durumunu görmüştü. Bizim dertlerimizi anlayacağından emindik.

1919 Mayısının üçüncü günü Karabekir Paşa Erzurum'a vardı. İki üç gün sonra Paşanın milli harekete sempati beslediği haberi bize ulaştı. Birkaç gün sonrada Müdafaa-i

Hukuktan birkaç arkadaşı şimdi Cumhuriyet oteli olan karargâhında kabul etti. Paşaya teşkilatımızın ana çizgileri ve yakında Erzurum'da ilk önce bir vilayet kongresi açacağımızı ve bu kongreden karar alarak bütün şark vilayetlerinden gelecek murahhaslarla büyük bir kongre toplayacağımızı bildirdik. Karabekir Paşa yolumuzun hak olduğunu ve müdafaadan başka çare bulunmadığını söyledi ve bize yardım edeceğine söz verdi. Paşanın yanından umut ve yeni kuvvetle ayrıldık”

İşte yine bugünlerde Samsuna çıkan Mustafa Kemal Paşayı en iyi anlayan ve onun emrinde milli hizmete koşan kumandanlardan biri oldu. Millet ordusunun doğuda ki kısmının başında Ermenistan zaferini kazanarak kırk yıl en korkunç düşman elinde ıstırap çeken Kars, Ardahan ve Artvin’i kurtardı ve Doğu Anadolu’nun bütünlüğünü sağladı. Bu zaferden sonra Karabekir’in adı bir efsane kahramanı gibi yurda dağıldı. Bu asil ve zarif kumandanın adındaki heybet işitenlere, dostsa güven, düşmansa haşyet veriyordu. Heybetli adı ile ince ve zarif benliği arasındaki bu fark hususi hayatı ile vazife telakkisi arasında da her zaman görülmüştü. Hususi hayatında yumuşak ve merhametli bir insan, ordusunun başında çelik iradeli bir kumandandı. Türk milletine inanı sonsuzdu, milliyetçilikte en küçük bir taviz kabul etmezdi. Onun ölümüyle Türk milleti büyük bir evladını, Halk Partisi değerli bir rüknünü kaybetti. Ne kadar acısak yeridir.” (Ulus, 27 Ocak, 1948; Kandemir, 1948: 41-44).

Aynı gün Çorum milletvekili A. R. Erem’de Ulus gazetesinde Karabekir ile ilgili bir yazı yazmıştır, yazısının bir bölümü şu şekildedir;

“.....Bugün başkan Kâzım Karabekir’i kaybetmekle hiç şüphe yok ki Büyük Millet Meclisi hem onun kaybı, hem gerçekten yerinin doldurulması cidden güç olarak bıraktığı boşluk karşısında derin bir teessür ve sızı duymaktadır. Her şeyden önce büyük ölü hakkında şunu belirtmek isteriz ki Kâzım Karabekir hususi hayatında temiz ahlaklı yüksek ruhlu bir yurttaş ve adeta örnek alınacak kadar iyi ve sadık bir aile babası... Askerlik hayatında dürüstlüğü, mertliğini, vatanperverliğini hiçbir tesir altında zedeletmemiş cesur ve muvaffak bir kumandan...

Siyasi hayatında, büyük Atatürk ile aralarında yapılmış ve Büyük Nutukta da mevcut, muhaberele de şahittir ki vatanın selameti, milletin saadeti yolunda doğruluğuna ve isabetine inandığı fikir ve kanaatlerini cesaretle müdafaadan asla çekinmeyen bir medeni cesaret örneği diye alınabilecek hasletlere sahip bir şahsiyet idi. Allah rahmet eylesin. Kâzım Karabekir’i 1907’de (Harp Okulu) son sınıfının tabiye-taktik muallim muavini olarak tanıdım. 1905’te kurmay yüzbaşısı olarak mektepten çıkmış, stajını yapmak üzere Manastır’a gönderilmiş ve oradan kolağası olarak 1907’de İstanbul’da ki Harbiye Mektebi hocalığı yardımcılığına tayin edilmişti.

Bu vesile ile idealist, vatanperver bir yurttaştan beklenebilecek örnek bir hareketini anmak isterim. Biz Harbiye son sınıf talebesi idik. 1907’de bir gün saraydan gelen bir irade ile yoklama baskınına uğradık. Hepimiz endişeli bir halde Harbiyenin avlusunda bekliyoruz. Yoklama bitip de koğuşlara dönebileceğimizi bildirdikleri zaman yatakhaneye koştuk. Dolaplarımızı bizde bir kere yokladık. Benim dolabımdaki (La Liberte) adlı bir kitabın yerinin değiştirildiğini ve içine “Bu kitabı buradan kaldır, evine götür ve orada oku, burada tutma başına iş açarsın” ihtarlı bir pusula konduğunu gördüm. Sonra öğrendim ki bunu Kolağası Kâzım Karabekir yapmış. O zaman ele geçen bir (evrakı muzır) yı mal bulmuş mağribi sevinciyle hemen saraya jurnal etmek, moda olduğu halde, onun bu hareketine karşı şahsan duyduğum ve taşıdığım minnettarlığı burada ifade etmeği borç bilirim...” (Ulus, 27 Ocak 1948; Kandemir, 1948: 38-40).

İstanbul milletvekili ve emekli General Refet Bele ise onun ölümünün ardından şu sözleri sarf etmiştir;

“.....Karabekir Paşa hakikaten büyük, kıymetli ve bilhassa memleketin dar zamanlarında kaybı derin tesirler bırakacak bir adamdı. Karabekir ile arkadaşlığım çok çok eskidir. Daha ziyade İstiklal Savaşı yıllarında kendisiyle yakın temaslarım oldu ve bunun neticesinde Kâzım Paşa'nın şahsi dostluğunu kazandım. Harp yıllarının kâh saadet, kâh meyusiyetle dolu günlerinde başımızdan birlikte geçmiş olan sayısız vakalarla bu dostluk gitgide kuvvetlendi ve birbirine perçinlendi onun dünyadan göçüp gitmesiyle kalbimde hasıl oluveren engin boşluğa bakınca başım dönüyor ve hayaller, hatıralar kalbimin içinde birbirine karışıyor. Onun ölümü ile ben büyük bir arkadaşımı, memleket kendisini çok seven bir oğlunu, dünyada hakiki bir insanı kaybetti. Teessürüm daha fazla konuşmama mani olduğu için kusuruma bakmayın evladım. O yattıkça Allah size uzun ömürler versin.” (Ulus, 27 Ocak 1948)

Burdur milletvekili emekli General Fahrettin Altay, Karabekir ile ilgili şu sözleri söylemiştir;

“.....Bu eski ve silah arkadaşımın ölüm haberini büyük teessürle öğrendim. Kendisiyle çok eskiden başlayan bir arkadaşlığımız olmasına rağmen vatan vazifesi bizleri hep ayrı cephelerde bulunmaya mecbur etmişti. O Şark Cephesinde ben ise Garp Cephesinde idik. Mektepten başlayan arkadaşlığımız bu yüzden uzun müddet sadece diyardan diyara bir selamdan ibaret kalıyordu. Milli mücadele yıllarında idi. Onun Şark Cephesinde kazandığı ve bize Kars ve Ardahan'ı kazandıran parlak zaferlerini duyuyor ve kendisini tebci ediyorduk. Neden sonra İzmir'in istirdadını müteakip İzmir'de buluştuk. Evlenmesinden az önce idi, eski bir arkadaşla uzun bir ayrılıktan sonra buluşmuştuk. Merhum büyük bir asker ve vatanperverdi. Asıl karakteri ile kâmil bir insan tipini temsil ediyordu. Hiç şüphe yok ki bütün hizmetleriyle memleketine yararlı olmuştu. Ölümü hepimiz için büyük bir acı olmuştur.” (Ulus, 27 Ocak 1948).

Hatay milletvekili emekli Tümgeneral Eyüp Durukan'da, Karabekir ile ilgili şu sözleri kaydetmiştir;

“.....Kâzım Karabekir Paşa ile arkadaşlığımız çok eskidir. Kendisiyle yıllarca evvel, iki genç mektepli iken Fatih askeri rüştiyesinde tanışmıştık. Karabekir'e ait sayısız hatıralarım arasında Balkan harbine ait olanlar bilhassa önemli bir mevkie sahiptir. Kâzım Paşa Edirne'de o zamanlar 10. Nizamiye fırkası Erkan-ı Harp reisi idi. Ben de kale topçu kumandanı refiki idim. Bütün askerler bu kıymetli kumandanın çalışma cesaretine ve öngörülüğüne hayranlıkla bakarlardı. Karabekir Paşa ile Edirne'de altı ay beraber çalıştık. Kalenin malum akıbeta uğraması üzerine ikimiz beraber esir olduk ve Sofya'da yine birlikte, birkaç acı tarafı olan altı ay geçirdik. Karabekir esarette iken dahi, mahiyeti kendisine aynen bir harp sahasında kumanda ediyormuş gibi itaat ederlerdi. Hayatımın birçok safhalarında bu tarihi Türkün çehresi parıldar. Ne yazık ki gözlerimden muzdarip olmam kendisi hakkında çok istediğim bir yazı kaleme almama mani oluyor. Kâzım Karabekir Paşanın ölümü ile şahsen uğradığım elemi nasıl anlatabilirim? Öz ağabeyimi kaybetseydim bundan daha fazla teessür duyamazdım.” (Ulus, 27 Ocak 1948; Kandemir, 1848: 34)

Emekli General Naci Eldeniz ise Karabekir ile ilgili şunları anlatmıştır;

“.....Kâzım Karabekir Paşa ile derin tanışıklığım yoktur. Kendisi hakkında ta Harbiye'de bulunduğumuz zamandan beri çalışkanlığı, cesareti ve askerliği hususunda daima iyi sözler duymuşumdur. Karabekir Paşa ile asıl şahsi temasım, İstiklal Savaşı sıralarında Ankara'da ve cephede olmuştur. Bana karşı teveccühü vardı. Bazen buluşur, çeşitli meseleler hakkında görüşürdük. Askerlik sahasındaki derin bilgisi ve tecrübesi hakikaten memlekete büyük tarihi başarılar kazandırmıştır. Kâzım Paşa'nın ölümü yalnız kendisini tanıyanlar için değil, bütün memleket için büyük bir kayıp olmuştur.” (Ulus, 27 Ocak 1948; Kandemir, 1948: 36).

Karabekir'in 52 yıllık arkadaşı, İstanbul milletvekili emekli Orgeneral Cemil Cahid Toydemir ise, duygu ve düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir;

“.....Kuleli İdadisinden itibaren arkadaşım olan merhum Karabekir, daha mektep sıralarında kıymet ve faziletiyle hepimize numune olmuştu. İdadi, Harbiye ve akademide daima birinciliği muhafaza etmiş, ilmiyle, ahlakiyle, cidden mümtaz bir insandı. Ordu hayatında da hiç bozulmaksızın, aynı kıymetle memlekete büyük hizmetler yapmış, memleketi için daima yüreği çarpan temiz bir vatan evladı idi. Siyasi hayatında da daima düşüncelerini açık ifade etmiş, kanaatlerinde temiz ve memleket için hayırlı olacağı imanını taşımıştır. Hülasa saf ve ahlak mücessemi bir arkadaşımızdı. Kaybettiğimiz bu sevimli ve duygulu arkadaş daima kalbimizde yaşayacaktır. Kederli ailesine sabrı cemil temenni ederim.” (Ulus, 27 Ocak 1948)

Karabekir'in vefatının ardından ailesine ve TBMM'ye yurdun birçok yerinden taziye telgrafları gönderilmiştir. Erzurum Belediye Başkanı B. Kazım Yurdalan Erzurumlular adına bir telgraf çekmiştir. Ankara Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı B. Enver Bostancı, Birlik Başkanvekili ile birlikte Karabekir'in ailesini ziyaret ederek taziyede bulunmuşlardır. Ayrıca Birlik Başkanı TBMM'ye bir taziye telgrafi göndermiştir. Ankara Veteriner Fakültesi Öğrenci Derneği Başkanı B. Hayri Anteplioglu'da arkadaşları adına TBMM'ye ve Karabekir'in eşine bir telgraf çekmiştir. Ankara Mülkiye Talebe Cemiyeti Başkanı B. Nazım Diniz'de Karabekir'in eşine taziye telgrafi çekmiştir. Aynı zamanda G.E.E. Öğrenci Derneği Başkan ve üyeleri Ulus gazetesini ziyaret ederek arkadaşları adına Karabekir'in ölümünden duydukları üzüntüyü belirtmişlerdir. (Ulus, 28 Ocak 1948)

Kazım Karabekir ile ilgili olarak, 28 Ocak tarihinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de bir yazı kaleme almıştır;

“.....Türk milletinin büyük bir evladını şükran duygularımızla sararak ebedi karargâhına yerleştirdik. Derin teessürlerimiz içinde onun kahraman menkıbelerini yürekten saygılarımızla anıyoruz.

Karabekir son kırk senenin askeri ve siyasi en ehemmiyetli hadiselerinde faaliyetli ve değerli bir yer tutmuştur. Şahsi vasıfları temiz bir ruhun ve cesur bir karakterin bütün faziletlerini göstermiş, fikir ve hükümlerinde daima kendine güvenir ve sebatlı olmuştur. Kuvvetli bir iradenin muvaffakiyetlerini hak ettiği gibi, güçlüklerini de hayatının her devrinde metanetle karşılamıştır. Tarihimiz, Kâzım Karabekir'in Milli Mücadele'de ki hizmetlerini vefalı sayfalarında daima iftihar ile yâd edecektir. Şark Cephesi Komutanı sıfatıyla milli kurtuluşumuzun tehlikeli bir seferini başından sonuna kadar gerçek bir maharet ile idare ederek kat'i zafere götürmüştür. Tarihimiz içinde büyük Türk komutanlarından biri olarak yüce bir ihtiram yerinde yaşayacaktır.

Şark Cephesi Komutanının İstiklal Savaşındaki siyasi hizmetleri her hangi bir askeri harekette olandan daha ziyade tesirli idi. Birinci Cihan Harbinin felaketli neticesinin ilk gününden başlayarak hiç sarsılmayan bir iman ile meydana atılmış olan pek kıymetli vatanseverlerden biri idi. Onun komutasındaki geniş bölgeler bütün dertlerini savaş müddetince susturarak, iç ayaklanmalara karşı bir azim ve huzur örneği olmuşlardır. Kâzım Karabekir'in zaferleri garp ve cenup sınırlarımızda ve içeride türlü şekildeki

saltanat hareketlerine karşı gerçekten bunalmış olduğumuz bir zamanda yetişmiştir. Orduda ve memlekette hâsıl olan şevk ve sevinç bütün kurtuluş hareketimize yepyeni bir hamlenin bütün ümit ufuklarını açmış, yüreklerimiz taşkın bir minnetin heyecanı ile dolmuş idi. Karabekir adı, Kurtuluş Savaşının büyük abidelerinden biri olarak milletin takdirinde ebedi bir şeref yeri tutacaktır. Karabekir, siyasetin bütün tecellilerini görmüştür ve kırk seneyi geçen vazife ve siyaset hayatının her safhasında, yüksek vatanseverliğin en ön safında bulunmuştur.

Büyük Millet Meclisi Başkanımız Kâzım Karabekir'in vakarlı ve tecrübeli varlığı bizim için bir kuvvet kaynağı idi. Onu kaybetmiş olmakla yüreğimizin içinde pek bir acı duyuyoruz. Aziz bir emanet olan şerefli ailesi ile beraber büyük milletimize de sabır ve teselli niyaz ederiz. Büyük Komutan, devlet ve siyaset adamı ve kemal sahibi bir insan olarak yüksek vasıfları ve hiçbir güçlük karşısında yılmayan iman ve iradesi hafızamızda canlı olarak yaşayacaktır." (Ulus, 29 Ocak 1948; Kandemir, 1948: 11-12; Güler, 2015: 59-51).

Karabekir öldüğü esnada, TBMM Başkanı görevinde bulunmakta idi onun ölümü üzerine, 27 Ocak Salı 1948 günü Ali Fuat Cebesoy TBMM Başkanlığı için aday gösterilmiştir (Ulus, 28 Ocak 1948; Akşam, 28 Ocak 1948). 30 Ocak 1948 tarihinde TBMM Başkanlığına 290 oyun 285'ini alarak seçilmiştir. Konuşma yapmak üzere kürsüye gelen Cebesoy yaptığı konuşmada Karabekir ile ilgili şu sözleri sarf etmiştir;

".....Muhterem arkadaşlarım; Gösterdiğiniz güven ve sevgiye candan teşekkürler ederim. Yüksek Meclisinizin değerli Başkanı General Kâzım Karabekir'in âni ölümü, hepimizi içten kederlendirmiştir. Kırk yıllık silâh ve politika arkadaşım rahmetli Karabekir'den açılan yere muhterem arkadaşlarımın güven ve sevgileri neticesi olarak seçtiğim şu anda yüreğimi kaplayan hüznle karışık iftihar duygularımı ifade etmek isterim. Millî rejimimizin temeli olan Millet hükümlarlığı prensibini daha mütakâmil formüller içerisinde tatbik eylemek gayretlerini başarı ile devam ettirmekte bulunan Büyük Meclisin çok partili parlâmento hayatını, milletimizin refah ve saadeti yolunda en müessir tedbir olarak benimsediği bir zamanda Başkanlık ödevinin uhdeme tevdi buyrulmasını, şahsım için büyük bahtiyarlık saymaktayım. Türkiye Büyük Millet Meclisi son yirmi beş yıl zarfında gerçekleştirdiği inkılâpların siyasi istikbalimiz bakımından en manâlisini 1945 yılından bu yana aldığı tedbirlerle başarmaktadır. İkinci Cihan Harbi sonunda, rahat ve huzura susamış olan milletler, gerçek barışa kavuşmuş olmaktan henüz uzaktır. Batı demokrasilerinin inandığı umdelerin, Milletlerarası mü-nasebetlere hâkim kılınması, Türkiye Cumhuriyetinin de uğrunda öteden beri çalıştığı ülküdür. Dünyanın bu karışık ve nazik durumunda Büyük Meclisin üzerine aldığı sorunun ehemmiyeti bir kat daha artmış bulunmaktadır. Daima Türk Milletinin arzu ve temayüllerine tercüman olmayı, değişmez şiar edinmiş bulunan Büyük Meclisin Başkanlığını, böyle bir zamanda başarı ile yapabilmek, güven ve sevgilerinizin eksiksiz devamına bağlıdır. Ben ve arkadaşlarım bu güven ve sevgiyi aramaktan bir an geri kalmayacağız ve Başkanlık ödevini tarafsız bir şekilde yapmayı esas sayacağız. (Alkışlar.)" (TBMM ZC, D. VIII, C. 9, B. 36, s. 101-102; Güler, 2015: 48-49).

Emekli Sandığı Arşivinde incelediğimiz belgelere göre, Karabekir'in vefatının ardından maaşı eşi ve çocuklarına bağlanmış, eşi İclal Hanım ise, 2 Aralık 1954'de vefat etmiştir (Emekli Sandığı Arşivi, A0083.858 numaralı Emeklilik Sicil Dosyası, Nüfus Kayıt Örneği; Güler, 2015: 4

SONUÇ

1882’de dünyaya gelen Kazım Karabekir, Osmanlı Devleti’nin son dönemi ve Türkiye’nin ilk dönemlerinde yaşamıştır. Çok başarılı bir eğitim hayatı geçirerek, bitirdiği okullardan birincilik gibi iyi derecelerle mezun olmuş ve başarılı bir askerlik yaşamı geçirmiştir. Osmanlı Devleti’nin 20. yy savaşlarının hepsinde görev almıştır. Ayrıca dönemin önemli siyasal ve toplumsal olaylarında da aktif rol oynaması dikkatimizi çekmektedir. Karabekir’in yaşamını Osmanlı Devleti dönemi, Atatürk Dönemi ve İnönü dönemi olarak üç kısımda incelemek mümkündür.

Karabekir bu üç dönemde de oldukça önemli görevler üstlenmiştir. Araştırmamızın asıl konusunu teşkil eden İnönü devrinde ise onun siyasetçi kimliğinin ön planda olduğunu görmekteyiz İnönü dönemini daha iyi anlamak için Giriş kısmında Osmanlı Devleti’nin son dönemine değindikten sonra, ilk bölümde Milli Mücadele’ye kadar Karabekir’in faaliyetlerine değindikten sonra, ikinci bölümde ise Milli Mücadele’den sonraki faaliyetlerine değinilmiştir.

İnönü devrinde Karabekir, aktif siyaset yapmıştır. Atatürk döneminde ağır bir muhalefet yaparak yaklaşık on bir yıl siyasetten uzak duran Karabekir, bu dönemde İnönü ile iyi ilişkilerini devam ettirmekte idi. Karabekir ile İnönü’nün dostluğu çok eskiye dayanmaktadır. Karabekir’in, Mondros Mütarekesinin ardından İstanbul’a dönüşünün akabinde “Doğu’da bir direniş başlatma” fikrini ilk olarak İnönü ile konuştuğunu ilk bölümde anlatmıştık. Atatürk’ün ölümünün ardından Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan İnönü, eski arkadaşları olan muhaliflere çeşitli görevler verirken, eski dostu Karabekir’i de unutmayarak onu siyasete kazandıracaktır. Böylelikle Karabekir on bir yıl ara verdiği siyasete tekrar dönmüştür.

Karabekir bu dönemde milletvekili olmuşsa da, eski defterler kapatılmamış ve basın aracılığı ile Atatürk ve Karabekir karşı karşıya getirilmişlerdir. Karabekir verdiği röportajlarda Atatürk'ü eleştirmiştir. Bunun üzerine gerek halktan gerek basından ve gerekse de milletvekillerinden tepkiler almıştır. Bu eleştiriler karşısında ise sözlerinin yanlış anlaşıldığını ifade etmiştir. Daha sonra bu olay daha fazla dallanıp budaklanmadan kapanmıştır.

Karabekir bu dönemde TBMM kürsüsünden birçok konuşma yapmıştır. Onun TBMM'de üzerinde durduğu konulara bakıldığında zaman Köy Enstitüleri, Erzincan Depremi gibi toplumsal konular ile askeri meseleler olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca bu dönemde halkın sorunları ile yakından ilgilendiği göze çarpmaktadır. Halkın kendisine ilettiği şikâyetleri başbakan, vali ve gerekli bakanlıklara iletmış ve sorunların çözümü için uğraşmıştır. Karabekir'in meclis çalışmalarında halkçı bir tavır takındığını söyleyebiliriz.

Karabekir'in bu dönemde yaptığı gezilerde oldukça önemli bir yere sahiptir. Aldığı davetlere elinden geldiğince katılan ve halkla temas içinde olan Karabekir, seçim bölgesi olan İstanbul'a sık sık ziyaretler düzenleyerek halk ile temas kurmuştur. Ayrıca Eşi İclal Hanım'ın memleketi olması hasebiyle Aydın ve İzmir civarına da ziyaretler gerçekleştirmiş ve buralarda da çeşitli programlara katılmıştır. Karabekir Türkiye'nin çeşitli yerlerinden aldığı davetler üzerine bu davetlere katılarak halkın sevinç gösterileri ile karşılanarak çeşitli programlara iştirak etmiş ve konuşmalar yapmıştır. Bu gezilerde dikkat çeken bir nokta ise milletvekili olmasına rağmen onun İçişleri Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından sıkı bir takip içinde olmasıdır. Hatta Karabekir ile ilgili takip dosyası o öldükten sonra dahi kapanmamıştır. BCA'da bulunan belgelere göre, İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği 26 Ocak 1956 tarihinde Karabekir'i anma töreni tertip etmiş, Marmara Lokalinde düzenlenen törene 160 kişi katılmıştır. Törende herhangi bir olay olmadığı İstanbul vali yardımcısı Mehmet Belek tarafından 27 Ocak 1956 tarihli yazı ile İçişleri Bakanlığına bildirilmiştir (BCA, Fon 121, 10 0 0, Kutu 2, Dosya, 8, Sıra: 1; Balcıoğlu, 2014: 174).

Karabekir için 1946 yılı da oldukça önemli bir dönemdir. Zira 1946 yılının Ağustos ayında TBMM Başkanlığı gibi önemli bir göreve getirilmiş ve vefat ettiği tarih olan 26 Ocak 1948 yılına kadar bu görevi de başarılı bir şekilde devam

ettirmiştir. Üzerinde durulması gereken bir olay da Karabekir, çok partili döneme yetişmiş olsa da Celal Bayar, Fevzi Çakmak vb. siyasetçiler gibi İnönü'ye muhalefet etmeyerek CHP içerisinde siyasete devam etmiştir.

Karabekir'in en verimli olduğu dönemlerden birisi İnönü devri denilebilir. Karabekir bu dönemde Meclis'te oldukça aktif roller üstlenmiş ve başarılı bir siyasi yaşam sürdürmüştür. Karabekir Türkiye'nin kuruluşu ile birlikte muhalefette kalarak Atatürk ile karşı karşıya gelmiş ve yaklaşık 11 yıl siyasetten uzak kalmışsa da İnönü devrinde layık olduğu değere kavuşmuştur. Karabekir'in ölümü ise basında geniş bir yankı uyandırmış ve TBMM bir cenaze programı hazırlamıştır. Cenazesine birçok kimse katılmıştır. Karabekir öldüğünde 66 yaşında idi ve Emel, Hayat ve Timsal isiminde üç çocuğu bulunmaktaydı. Karabekir yapmış olduğu hizmetler ve fedakârlıklar sonucu adını Türk tarihine altın harflerle yazdırmayı başarmış bir şahsiyet olmuştur.

KAYNAKÇA

I-Arşiv Belgeleri

BCA, 030. 10. 00. 00. 75. 497. 4. 1

BCA, 030. 0. 04. 45. 290. 41

BCA, 030. 10. 00. 00. 101. 656. 27. 1

BCA, 030. 10. 00. 00. 101. 656. 27. 2

BCA. 030. 18. 01. 02. 142. 36. 1

BCA, 30. 1. 0. 0. 60. 369.,5

BCA, 30. 10. 00. 45. 290. 41

BCA, 490. 1. 0. 0. 573. 2281. 1

BCA, Fo n 121 10 0 0, Kutu 2, Dosya, 8, Sıra: 1

BCA, Fon 121, 10 0 0, Kutu 2, Dosya, 9, Sıra: 1

BCA, Fon 121, 10, 0, 0, Kutu 2, Dosya 10, Sıra 1

BCA, Fon 121, 10 0 0, Kutu 2, Dosya, 11, Sıra: 1

BCA, Fon 121, 10 0 0, Kutu 2, Dosya, 13, Sıra: 1

Emekli Sandığı Arşivi, A.0083.858 numaralı Emeklilik Sicil Dosyası

Emekli Sandığı Arşivi, A0083.858 numaralı Emeklilik Sicil Dosyası, Nüfus Kayıt
Örneği

II - Kitaplar

“Fikir, Siyaset ve Devlet Adamı Kazım Karabekir Paşa” Paneli, (2011) AKDITYK, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

AHMAD, Faroz, (2004), *İttihat ve Terakki 1908-1914*, 6. Baskı, Çev. Nuran Yavuz, Kaynak Yayınları, İstanbul.

AKŞİN, Sina, (1998), *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, Cilt 1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

AKŞİN, Sina, (1998), *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, Cilt 2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

AKŞİN, Sina, (2013), *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

ARIBURNU, Kemal, (1997), *Sivas Kongresi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

ARIKAN, Zeki, (2006), *İttihat ve Terakki'de On Sene / II. Cilt: İttihat ve Terakkinin Sonu Muhittin Birgen*, Kitap Yayınevi, İstanbul.

ASLAN, Emel, (2014), *Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Kırşehir.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, (2006), *Nutuk*, Haz. Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, Der. Hulusi Turgut, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.

ATILHAN, Cevat Rifat, (1969), *31 Mart Faciası*, 4. Baskı, Aykurt Neşriyat, İstanbul.

ARTUÇ, Nevzat, (2005) *Ahmed Cemal Paşa, (1872-1922), Askeri ve Siyasi Hayatı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Isparta.

AVCIOĞLU, Doğan, (2002), *Milli Kurtuluş Tarihi 1838'den 1955'e*, 3. Cilt, Tekin Yayınevi, İstanbul.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, (1967), *Tek Adam*, Cilt 2, 3. Baskı, Remzi Kitabevi, Yükselen Matbaası, İstanbul.

AYDIN, İsmail Şefik, (2014), *Bugünlere Nasıl Geldik? Uyan Türkiye*, Kamer Yayınları, İstanbul.

AYDOĞAN, Metin, (2005), *Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı*, 15. Baskı, Umay Yayınları, İzmir.

AYIŞIĞI, Metin, (2004), *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

BAĞDADI, Rifat Erdinç, (2010), *Birinci İzmir İktisat Kongresi Ekonomik Felsefesinin Türk Ekonomisine Yansımalarının Analizi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Genel İktisat Programı, İzmir.

BALCIOĞLU, Mustafa, (2014), *Muhaliif*, Erguvani Yayınevi, Ankara.

BAYAR, Celal, (1965), *Ben de Yazdım*, Cilt 1, Baha Matbaası.

BAYSAL, Bekir Sıtkı, (1989), *Heyet-i Temsiliye Kararları*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

BİNARK, İsmet, (2002), *Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanları ve Meclis Konuşmaları*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara.

CEVİZOĞLU, Hulki, (2007), *1919'un Şifresi, Gizli ABD İşgalinin Belge ve Fotoğrafları*, 1. Baskı, Ceviz Kabuğu Yayınları, Ankara.

ÇALIŞKAN, Ülkü, (2003), *Kurtuluş Savaşı'nda Doğu Cephesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Edirne.

ÇAVDAR, Kazım, (1973), *Kazım Karabekir*, Sobe Matbaası, İzmir.

ÇETİNOĞLU, Oğuz, (2011), *Kültür, Sanat-Tarih Ansiklopedisi*, Cilt 4, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul.

ÇİFTÇİ, Ali, (2005), *Kazım Karabekir'in Siyasal Hayatı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.

ÇİL, Yücel, 2015, *Erzurum Kongresi'ne Katılan Delegates*, 2. Baskı, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.

ERAT, Muhammet, (1995), *Kazım Karabekir*, Yeni Şafak Kitaplığı, İstanbul.

ERAT, Muhammet, (2000), *Mili Mücadele Döneminde Kazım Karabekir Paşa'nın Faaliyetleri (1919-1922)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalı, İstanbul.

Erzurum Kongresi, (2011), Haz. Yalın İstenç Köktürk, B Yayın, İzmir.

EVCİN, Erol, (2004), *Kazım Karabekir Paşa'nın Türk İstiklal Savaşındaki Rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalı, Ankara.

GOLOĞLU, Mahmut, (2008), *Erzurum Kongresi*, Birinci Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

GOLOĞLU, Mahmut, (2010), *Cumhuriyete Doğru*, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

GOLOĞLU, Mahmut, (2012), *Milli Şef Dönemi*, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

GÖRGÜLÜ, İsmet, (2014), *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922, Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

GÜLER, Ali, (2015), *Emrinizdeyim Paşam, Kazım Karabekir, Soyu, Ailesi, Ata Yurdu ve Kişiliği*, Yılmaz Basım, İstanbul.

GÜNAYDIN, Ahmet Necip, (2009), *Milli Mücadele'de Sivas, 108 Gün 2 Eylül-18 Aralık 1919*, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı Ankara, Sivas.

GÜNDÜZ, Tufan, (2012), *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, 1. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara.

GÜNEŞ, İhsan, (2004), *Türk Parlamento Tarihi*, Cilt I, TBMM Vakfı Yayınları

GÜRLER, Hamdi, (2007), *Paşaların Gözüyle Milli Mücadele*, Vadi Yayınları, Ankara.

HAYTA, Necdet, Togay Seçkin Birbudak, (2010), *Balkan Savaşları'nda Edirne*, ATESE Başkanlığı Yayınları, Ankara.

İki Devir Bir İnsan, Ahmet Faik Günday ve Hatıraları, (2011), Haz. Süleyman Beyoğlu, Birinci Baskı, Bengi Yayınları, İstanbul, Ocak.

İNÖNÜ, İsmet, (2001), *Defterler (1919-1973)*, Cilt 1, Haz. Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

İnsan ve Asker Kazım Karabekir, (2009), Editör, Raşit Çavaş, Metinler: Pınar Feyzioğlu Akkoyunlu, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

KANDEMİR, Feridun, (1948), *Kazım Karabekir*, Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, İstanbul.

KANDEMİR, Feridun, (1955), *Siyasi Dargınlıklar*, Cilt 1, Tarih Yayınları.

KANDEMİR, Feridun, (1955), *Siyasi Dargınlıklar*, Cilt 2, Tarih Yayınları.

KANDEMİR, Feridun, (1964), *Kazım Karabekir'in Yakılan Hatıraları Meselesinin İç Yüzü*, Ercan Matbaası, İstanbul.

KANSU, Mazhar Müfit, (2009), *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Cilt 1, 5. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

KANSU, Mazhar Müfit, (2009), *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Cilt 2, 5. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

KARA, İlyas, (2008), *Basmacılık Hareketinde Enver Paşa'nın Rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Programı, İstanbul.

KARABEKİR, Kazım, (1994), *Ankara'da Savaş Rüzgârları*, Haz. Faruk Özerengin, Emre Yayınları, Eylül, İstanbul.

KARABEKİR, Kazım, (1995), *Bir Düello ve Bir Suikast*, Haz. Faruk Özerengin, Emre Yayınları, İstanbul.

KARABEKİR, Kazım, (1995), *Çocuk Davamız*, Cilt 2, Haz. Faruk Özerengin, Emre Yayınları, İstanbul.

KARABEKİR, Kazım, (1969), *İstiklal Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, Yönet Matbaası, 2. Baskı, İstanbul.

KARABEKİR, Kazım, (1990), *İstiklal Harbimizin Esasları (Yakılan Kitap)*, Timaş Yayınları, İstanbul.

KARABEKİR, Kazım, (1995), *Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik*, 2. Baskı, Emre Yayınları, İstanbul.

KARABEKİR, Kazım, (1995), *Birinci Cihan Harbine Neden Girdik*, 2. Baskı, Emre Yayınları, İstanbul.

KARABEKİR, Kazım, (1995), *Birinci Cihan Harbini Nasıl İdare Ettik*, Erzincan ve Erzurum'un Kurtuluşu, 2. Baskı, Emre Yayınları, İstanbul.

KARABEKİR, Kazım, (1995), *Çocuk Davamız*, Cilt 1, Haz. Faruk Özerengin, Emre Yayınları, İstanbul.

KARABEKİR, Kazım, (1995), *Hayatım*, Haz. Faruk Özerengin, Emre Yayınları, İstanbul.

KARABEKİR, Kazım, (2001), *Sanayi Projeleri-Ülkümüz Kuvvetli Bir Türkiye'dir-*, 1. Baskı, Emre Yayınları, İstanbul, Haziran.

KARABEKİR, Kazım, (2003), *Bulgaristan Esareti ve Hatıralar-Notlar*, 1. Baskı, Haz. Ömer Hakan Özalp, Emre Yayınları, İstanbul.

KARABEKİR, Kazım, (2009), *Edirne Hatıraları*, 1. Baskı, Haz. Ziver Ökten, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

KARABEKİR, Kazım, (2009), *Günlükler*, (1906-1948), Cilt 2, 2. Baskı, Haz. Yücel Demirel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

KARABEKİR, Kazım, (2011), *Birinci Dünya Savaşı Anıları*, 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

KARABEKİR, Kazım, (2011), *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

KARABEKİR, Kazım, (2000), *Paşaların Kavgası*, 5. Baskı, Haz. Faruk Özerengin, Emre Yayınları, İstanbul.

KARPAT, Kemal, (2013), *Kısa Türkiye Tarihi (1880-2012)*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.

KAYA, Halit, (2008), *Refet Bele'nin Askeri ve Siyasi Hayatı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.

Kazım Karabekir Paşa'yı Anma Töreni, (25 Ocak 1994), (1997), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Kazım Karabekir'in Hal Tercümesi.

KILIÇ, Ali, (1955), *Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor*, Sel Yayınları, İstanbul.

KINROSS, Lord, (1973), *Atatürk*, 5. Bakı, Çev. Ayhan Tezel, Sender Yayınları, İstanbul.

KIRZIOĞLU, Fahrettin, (1991), *Kazım Karabekir*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- KOCABAŞ, Süleyman, (2005), *31 Mart Olayının İçyüzü Abdülhamit Nasıl Devrildi*, 1. Baskı, Vatan Yayınları, İstanbul.
- KOCAHANOĞLU, Osman Selim, (2009), *31 Mart Ayaklanması ve Sultan Abdülhamit*, Temel Yayınları, İstanbul.
- KOCATÜRK, Utkan, (2000), *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1818-1938*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- KOÇAK, Cemil, (2007), *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, 3. Baskı, 2. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KOÇAK, Cemil, (2016), *Karabekir’in Kavgası (İlk Defa Yayınlanan Belgelerle)*, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, (2009), *Kazım Karabekir ve Eğitim*, 5. Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya.
- KUTAY, Cemal, (1970) *Sohbetler*, S. 14, Ocak, İstanbul.
- KUTAY, Cemal, (1977), *31 Mart İhtilalinde Abdülhamit*, Nilüfer Matbaacılık, İstanbul.
- LEVENT, Ramazan, (2013), *Askeri Üst Komuta Kademesinin Siyaset Üzerindeki Etkisi: Kazım Karabekir ve Fevzi Çakmak Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Malatya.
- LEWIS, Bernard, (2013), *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- MAKSUDOĞLU, Mehmet, (2011), *Osmanlı Tarihi (1299-1922)*, 2. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- MANGO, Andrew, (2011), *Sultan’dan Atatürk’e Türkiye*, Çev. Cem Küçük, Pegasus Yayınları, Birinci Bakı, İstanbul.
- MCCARTHY, Justin, (2014), *Ölüm Ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kiyımı*, 2. Baskı, Çev. Fatma Sarıkaya, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- MUMCU, Uğur, (1995), *Kazım Karabekir Anlatıyor*, 17. Baskı, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- OKYAR, Osman, Mehmet Seyitdanlıoğlu, (1999), *Fethi Okyar’ın Anıları; Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye*, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- OBAY, Rauf, (1993), *Cehennem Değirmeni Siyasi Hatıralarım*, Cilt 1, Emre Yayınları, İstanbul.
- ORBAY, Rauf, (2009), *Siyasi Hatıralar*, 3. Baskı, Örgün Yayınevi, İstanbul.
- ORTAYLI, İlber, (2014), *İmparatorluğun Son Nefesi-Cumhuriyetin Yaşayan Mirası Cumhuriyet*, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- OSRAK, Selim, (2016), *Kazım Karabekir’in Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasındaki Faaliyetleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Gaziantep.
- ÖZÇELİK, Ayfer, (1993), *Ali Fuat Cebesoy*, Akçağ Yayınları.
- ÖZÇELİK, Mücahit, (2013), *Birinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’deki Esirler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖZDEMİR, Yavuz, (1990), *İngiliz Yarbayı Rawlinson’un Erzurum’daki Faaliyetleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum.
- ÖZEL, Sabahattin, (1991), *Millî Mücadelede Trabzon*, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara.
- ÖZTUNA, Yılmaz, (2013), *Osmanlı’ya Veda*, Yakın Plan Yayınları, İstanbul.
- SARIHAN, Zeki, (1994), *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Cilt 3, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- SARIHAN, Zeki, (1994), *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Cilt 4, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- SARIHAN, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994, Ankara.
- SELVİ, Haluk, (2000), *Milli Mücadele’de Erzurum (1918-1923)*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- STONE, Norman, (2010), *Birinci Dünya Savaşı*, Doğan Kitap, İstanbul.
- SÜRGEVİL, Sabri, Cihan Özgül, Hilal Ortaç, Olcay P. Yapucu, (2012), *Değişim Sürecinde Türkiye*, İlya İzmir Yayınevi, İzmir.
- SÜSLÜ, Azmi, Mustafa Balcıoğlu, (1999), *Atatürk’ün Silah Arkadaşları-Atatürk Araştırma Merkezi Şeref Üyeleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşunda İz Bırakanlar Serisi, Ankara.
- TANSEL, Selahattin, (1993), *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, Cilt 2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- TAŞKIRAN, Cemalettin, (1993), *Kazım Karabekir Paşa Askeri Hayatı ve Komutanlığı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- TAŞKIRAN, Cemalettin, (2008), *Milli Mücadele’de Kazım Karabekir Paşa*, 2. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- TEKTOSUN, Mustafa, (2007), *Milli Mücadele Döneminde Doğu Cephesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Diyarbakır.
- TİMUR, Taner, (2003), *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- TOPUZ, Hıfzı, (2010), *Bana Atatürk’ü Anlattılar*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- TURAN, Mustafa, (2005), *Milli Mücadele’de Siyasi Çözüm Arayışları*, 2. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- TURAN, Şerafettin, (2004), *Türk Devrim Tarihi*, Cilt 1, Bilgi Yayınları, Ankara
- Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri*, (1972), Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- TÜRKYILMAZ, Ubeydullah, (2013), *Birinci İzmir İktisat Kongresi ve Hukuki Etkileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul.
- TÜTÜNCÜ, Ziya, (1975), *Şark Fatih General Kazım Karabekir Paşa*, Milliyetçi Yayınlar, İstanbul.
- ÜNAL, Serkan, (2013), *Yol Arkadaşlığından Yol Ayrımına Amasya Askeri Örgütü* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Yakınlarından Hatıralar*, (1955), Sel Yayınları, İstanbul.
- YALÇIN, E. Semih, (2009), *Atatürk’ün Milli Dış Siyaseti*, 3. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara.
- YALÇIN, E. Semih, Salim Koca, (2005), *Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’ya Geçiş*, Berikan Yayınevi, Ankara.
- YILMAZ, İskender, (2001), *Gümrü Antlaşması*, AKDITYK, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

III-Makaleler;

- AKÇAKALYLIOĞLU, Cihat, (1992), “Atatürk ve Kurtuluş Savaşı”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S. 25, Cilt: IX, Kasım.

- AYSAL, Necdet, (2005), “Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S. 35-36, Mayıs-Kasım.
- AYTEPE, Oğuz, (1999-2003) “*Milli Mücadele’de Manda Sorunu ve Mustafa Kemal’in Yaklaşımı*”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 24, Kasım.
- BAĞDATLI, Mustafa İsmail, (2010), “*Kazım Karabekir’in Uygulamalarında Yaşayarak Öğrenme ve Eğitici Drama*”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.23.
- BAYCAN, Nusret, (1992), “*Türk İstiklal Harbinde Terfi Veya Takdirname İle Teltif Edilen Subaylar*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S. 25, Cilt; IX, Kasım.
- BOZKURT, Birgül, (2011), “*Türkiye’de “Milli Şef” Dönemi CHP Politikalarının Eğitim Sistemine Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme*”, Belgi Dergisi, S. 2, Yaz.
- ÇİFTÇİ, Ali, (2012), “*Milli Mücadelede Liderlik Sorunu ve Kazım Karabekir*”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 50, Güz.
- ÇOLAK, İhsan, (2001), “*Moskova Antlaşması’na Giden Yol: Milli Mücadele Dönemi TBMM Bolşevik İlişkileri*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XVII, Mart.
- DİKİCİ, Ali, (2008), “*Milli Şef İsmet İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları*”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S. 42, Kasım.
- DİLEK, Mehmet Sait, (2013), “*Osmanlı Devleti’nin Balkan Savaşları’ndaki Yenilgisinin Amerikan Basınındaki Yankıları*”, Türkiyat Araştırmaları Dergisi.
- DOĞANAY, Rahmi, (2002), “*İngiltere’nin Ankara ile İlişki Kurma Çabaları ve Rawlinson’un Rolü*”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 29-30, Mayıs-Kasım.
- ESKİ, Mustafa, (1995), “*Kazım Karabekir Paşa’nın Kastamonu’dan Geçışı*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt XI, S. 32, Temmuz.
- EVCİN, Erol, (2013), “*Kazım Karabekir Paşa’nın Basında Neşredilen Tarihi Mektupları ve Bunların Kamuoyundaki Yansımaları*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt XXIX, Kasım.
- GÖKBAYIR, Satılmış, (2012), “*Gizli Bir Cemiyetten İktidara: Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 1908 Seçimleri Siyasi Programı*”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 3.1.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, (1985), “*Karabekir’in Açtığı Okullar*” Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Temmuz.
- KÜÇÜK, Cevdet, (2002), “*Kazım Karabekir*” maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA), Cilt 25, Ankara.
- ÖZCAN, Selim, (2013), “*Amasya Genelgesinin Erzurum ve Sivas Kongreleri Üzerindeki Etkisi*”, Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 1.
- ÖZKAYA, Yücel, (1991), “*İzmir Suikastı*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: VIII Sayı 22, Kasım.
- SARIKAYA, Makbule, (2004), “*Bir Çocuk Kasabası Sarıkamış*”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 23, Erzurum.
- SEMİZ, Yaşar, (1997), “*Atatürk ve Kazım Karabekir Paşa, Bir Dostluğun Dargınlığa Dönüşmesi*”, Türkiyat Araştırmaları Dergisi S. 4, Konya.
- ŞAHİN, Enis, Bilal Tunç, (2015), “*Demokrat Partinin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)*”, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, C. I, S. 2.
- TAŞ, Kenan Ziya, (2003), “*Erzincan’ın Düşman İşgalinden Kurtarılışı*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XIX. Mart.

TAŞDEMİR, Serap, (2005), “*Türkiye Cumhuriyeti’nin Doğum Belgesi Amasya Tamimi*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt XXI, Sayı, 63, Kasım.
YALÇIN, Osman, (2012), “*Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulanması*”, Avrasya Araştırma Dergisi (AVİD), 1/1.
YÜCEER, Saime, (2002), “*Cumhuriyet Dönemi Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde İlk Girişim: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*”, Türkler Ansiklopedisi, Cilt 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

IV-TBMM Tutanakları

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 2, s. 151-152, 22 Mayıs 1939
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 3, s. 90, 12 Haziran 1939
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 3, s. 282, 287, 21 Haziran 1939
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 3, s. 400-401, 404-405, 28 Haziran 1939
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 4, s. 178-179, 7 Temmuz 1939
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 8, s. 48-49, 10 Ocak 1940
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 8, s. 74, 17 Ocak 1940
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 8, s. 153-154, 18 Ocak 1940
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 10, s. 73-75, 83, 85-86, 17 Nisan 1940
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 10, s. 133, 24 Nisan 1940
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 11, s. 191, 22 Mayıs 1940
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 12, s. 10, 1 Haziran 1940
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 15, s. 136, 23 Aralık 1940
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 15, s. 195-196, 27 Aralık 1940
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 20, s. 114, 117, 11 Ağustos 1941
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 23, s. 233-234, 2 Şubat 1942
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 24, s. 72-75, 3 Nisan 1942
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 24, s. 121, 8 Nisan 1942
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 24, s. 144, 13 Nisan 1942
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 24, s. 158-159, 17 Nisan 1942
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 24, s. 186, 20 Nisan 1942
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 25, s. 39, 6 Mayıs 1942
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 28, s. 27, 11 Kasım 1942
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, Cilt 29, s. 66-67, 11 Aralık 1942
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, Cilt 2, s. 51, 5 Mayıs 1943
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, Cilt 2, s. 166-167, 24 Mayıs 1943
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, Cilt 2, s. 255-256, 28 Mayıs 1943
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, Cilt 4, s. 101, 11 Temmuz 1943
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, Cilt 6, s. 27, 29 Kasım 1943
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, Cilt 7, s. 140, 5 Ocak 1944
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, Cilt 9, s. 179, 22 Nisan 1944
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, Cilt 9, s. 214-215, 24 Nisan 1944
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, Cilt 10, s. 168, 23 Mayıs 1944
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, Cilt 17, s. 185, 18 Mayıs 1945
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, Cilt 17, s. 179, s. 179, 22 Mayıs 1945
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, Cilt 20, s. 257-259, 20 Aralık 1945
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII, Cilt 24, s. 148, 11 Haziran 1946
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VIII, Cilt 1, s. 2, 5 Ağustos 1946
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VIII, Cilt 2, s. 5, 1 Kasım 1946

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VIII, Cilt 6, s. 404, 18 Haziran 1947
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VIII, Cilt 6, s. 263, 3 Eylül 1947
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VIII, Cilt 6, s. 734-735, 13 Ekim 1947
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VIII, Cilt 7, s. 5-6, 1 Kasım 1947
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VIII, Cilt 8, s. 907, 31 Aralık 1947
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VIII, Cilt 9, s. 101-102, 30 Ocak 1948

V-Sürelî Yayınlar;

1-Gazeteler

Akşam Gazetesi
Cumhuriyet Gazetesi
Hâkimiyeti Milliye Gazetesi
İkdam Gazetesi
Milliyet Gazetesi
Son Posta Gazetesi
Tan Gazetesi
Ulus Gazetesi
Vakit Gazetesi
Vatan Gazetesi
Yeni Sabah Gazetesi

VII-Elektronik Kaynaklar

<http://www.kazimkarabekirvakfi.org.tr/kazimkarabekir.htm>
<http://www.kazimkarabekirvakfi.org.tr/kazimkarabekir.htm>
http://www.yeniasya.com.tr/roportaj/kazim-karabekir-demokrat-bir-insandi_112517
<http://www.nihal-atsiz.com/page/202>
www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sorgu_ekrani
<http://ayintarihi.com>

EKLER

EK 1: KAZIM KARABEKİR'İN YAZMIŞ OLDUĞU TÜRK YILMAZ MARŞI

Türk Yılmaz Marşı

Cihan-Harbi yangınından, bağı yanık vatana
Türk'ü boğmak maksadıyla, girdi düşman askeri
Kan ve yangın başlamıştır; ırz namus kalmıyor
Tehlikeye düştü vatan, yas içinde her yeri.

Kahraman halk! Kalk silahlan! Ahd-ü peyman Tanrı'ya
Vur! Ve haykır!: Türklük ölmez, Türk de yılmaz, ileri...

Çelik gibi kollu, tunçtan ayaklı
Türk hiç yılar mı Türk hiç yılar mı?
Türk yılmaz, Türk yılmaz!
Cihan yıkılsa Türk yılmaz

Göksü imanlı, temiz vicdanlı
Türk hiç yılar mı, Türk hiç yılar mı?
Türk yılmaz, Türk yılmaz!
Cihan yıkılsa, Türk yılmaz!

Düşmana salsa, tek bile kalsa
Türk hiç yılar mı, Türk hiç yılar mı?
Türk yılmaz, Türk yılmaz!
Cihan yıkılsa, Türk yılmaz

EK 2: KAZIM KARABERİ'İN CHP'YE ÜYELİK BAŞVURU FORMU

C. H. Partisine yazılmak için başvuru	
İl:	<i>İstanbul</i>
İlçe:	<i>Kadıköy</i>
Kamun:	<i>Erenköy</i>
Ortak:	<i>Ankara</i>
Adınız ?	<i>Kazım Karabekir</i>
Babanızın adı ?	<i>Mehmed Emin paşa</i>
Doğum yeriniz ve günü ?	<i>İstanbul .11-8-1298(1882)</i>
Ev adresiniz ?	<i>Ankara , İsmet p. caddesi 125</i>
Okuma dereceniz ?	<i>Har p akademisi</i>
İşiniz ?	<i>Emekli general</i>
Bundan önce hangi ödevlerde bulundunuz ?	<i>İstiklal harbinde Garb cephesi komutanı ve bdiine mebusu , sonra İstanbul mebusu ,</i>
Şimdiye kadar hangi uramlarda oturdunuz ?	<i>Ankara'da Etilikte , İstanbul da Erenköyde .</i>
Dağılmış veya bugünkü partilere girdiniz mi ? Girdinizse neden ötürü çekildiniz ?	<i>Mesdud terefke perner cumhuriyet fırkası lideri idine</i>

Cumuriyet Halk Partisi Tüzüğü'nün ve Programının genel esaslarını ve diğer hükümlerini kutsal bir inanla kabul ve Partinin kayıtsız ve şartsız uyruğu bir ferdi olarak çalışacağımı namusumla yükenir, Partiye kabulümü dilerim.

19-12-1938

Kazım Karabekir

B. S.

*Böylece dosyasına bağlanması
Genel Sekreter tarafından
emir kuyrulmuştur .*

4-I-939

**EK 3: KAZIM KARABEKİR'İN İSTANBUL SAYLAVLIĞINA SEÇİLDİĞİNİ
GÖSTEREN BELGE**

T. C. Dahiliye Vekâleti V. I. U M. Ş. 2 M. Sayı 20	T. C. BÂŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞIVI	4. I. 939 Hülasa : İstanbul sayırlavlığına seçilen emekli general Kazım Karabekirin maz- batasının gönderildiği EK:2

Başvekalet Yüksek Makamına

C: 5.12.938 gün ve Yazı İş.6/4898 sayılı buyruklarına.

Halil Etem Eldemin vefatıle açılan İstanbul sayırlavlığına emekli general Kâzım Karabekirin ittifakla seçildiğini ve iki nusha mazbatasının ilişik olarak sunulduğunu sonsuz saygılarımla arzederim.

Dahiliye Vekili
S. P. Daydan
Yazı İşleri
4.1.939

030	10			75	497	4

4-1-939	4	98	2

2

Cevaben yazılacak evrak : Cevap olduğu muharrerinin tarih numarası ile hangi daire ve gube istadeti ile yazıldığına dercedilmesi rica olunur.

Fon No: 30 10 0 0-Kutu No: 75 Dosya No: 497 Sıra No:4

[illegible]

**EK 6: TBMM BAŞKANI KAZIM KARABEKİR 1946 CUMHURİYET
BAYRAMI KUTLAMALARINDA**

EK 7: TBMM BAŞKANI KAZIM KARABEKİR'E GÖNDERİLEN MEKTUP ÖRNEĞİ

Büyük Millet Meclisi Başkanı Sayın
General Kazım Karabekir'e gönderilen
mektup örneğidir

Muhterem Paşa Hazretleri

Hakikatin her zaman için acı olduğu malumu devletleridir. Aynı zamanda hakikat gözün gördüğü bir şeydir: Nasıl ki Ermenistan fethi fatihler kahramanısınız diyarın sizleri semalara çıkardıkları zaman.. karşınızdaki palavracılar size hücum ettikleri herkesin gözünün önündedir. Bu masal palavra kahramanları : geçen kara günleri unutarak biz kazandık biz yaşarız; gün agram lakın paşam: ~~xe~~ vur Anadolu ayısına diyor, bugün (Paşam herşeyi gözünüzle gördünüz halde ekserisi asker olan o kuru kalabalıktan soruyoruz.

Hangi millet vekili hangi devlet mebususunuz) Bugüne kadar nefer için ne yaptınız. Davulu çalan neferler parsayı toplayan sizler olduğunuz Hangi adaletinize güvenerek utanmadan kahraman orduya güveniyoruz diyor-sunuz: Haraçoğlu hükümeti ordu emrinizde ufak bir işaretle harika yaratır diyor) Radyoda kayın biraderi deli Zühtü ile kayın pederinin sandalyelerinin sigortası için anadolu ayısı dediğiniz Mehmetcikleri boklu cennete sevk ediyor... Bu sefer çalı dibinde yalnız zeybek olarak kendi kalacaktır. Bugüne kadar uzakta idiniz. Elinizde değildi lâkin elinizdedir. Daha dün diyecektir. Yakın parlamanda şu sözleri söylediniz... Bogazlar Türkiyenin boğazıdır. Kars, Ardahan da onun belkemiğidir dediniz! bu sözü orada bulunan kuru kalabalığa mı) yani hakkı sukut parası alan şakşakçılara güvenerek mi söylediniz. Yoksa nefere mi neferlere güvenerek söylediniz ise size teessüf ederiz. Biz silâh altındaki neferler (şünkü silâh altında sizin keyfiniz için ölümü bekleyen nefere 30 kuruş maaş veriyorsunuz. Bunlar harpte ölünce şehit diyorsunuz. Kör topal kalanlara da 50 kuruş maaş ile git sürün sen nefersin kanun böyle diyorsunuz) Gençliği mahvolmuş ya bir gözü ya bir kolu çolak bu kardeşlerimiz sürüntürken utanmadan kahraman ordudan imdat bekleyen zavallılara şaşarız....

Biz nefer hangi hak ve adaletinize güvenerek kurşun atalım. Onlara şehit kök topal kalanlar da malûl bu sefer boklu cenneti size verdik. Medeniyetten, haktan, adaletten bahsediyorsunuz. Hangi devlet vardır. Neferlere böyle bir kanun tatbik etsin. 4000 kûsur kanun çıktı bugüne kadar bunların hepsi de kendi sandalyanızı sigorta etmek için malûl zabıtlere bukadar zam yaptınız. 50 kuruş maaş alan nefer acaba Stalin ordusunda mı kör topal kaldı. Buna müsbet cevap ver masal okuma. Unutulan unutulur... Her nefer atacağı kurşunun hedefini bilir. Adaleti görür..

14/4

Biz 40 kişiyiz. Bir birimizi biliriz.. Padişah zamanında eşkiya dağda idi. Bu gün masa başında nefere güvenmek için Adalet hak lâzımdır. Hangi ümit (istikbale güvenerek hangi millet için kurşun atalım. Sürünen malûller) bize her zaman için bir derstir.

Eğer sizin parlamen şu kafa ile yaşıyor ise (sizleri nefer olduğunuz için Allah olmak için yaratmıştır. Her nefer için biz kanun yaparız ki sizi ölüme sevk ederiz. Biz yaşayacağımız dersiniz Bravo.. Top patladığı zaman görüşürüz.

Hakikat böyle acıdır. Affınızı ricasile ellerinizden öperiz. Hak ve adalet istiyoruz. Malûl neferler bize bir ders kurbanlık Mehmetler

Bir sureti Rus sefarethanesine verilmiştir.

26 senedir yaptığınız iş ile hırsızlıklarınız arasında çok fark var.

30 kuruş aylık verdiniz. Neferden 30 kuruşluk iş beklersiniz. Avrupayı bırak Balkan devletlerinden hangisi vardır. Neferlere 30 kuruş aylık veren göster. Biri yer biri bakar kıyamet orada kopar. Bir takım hırsızların keyfi için biz bok yoluna ölmek istemiyoruz.

Silâh omuza edip karşı tarafa geçmesini biliriz. Adalet hak istiyoruz.

MİKRO FILME
ÇEKİMİ YAPILDI

Aslı gibidir

29/8/946

C. Apolopov

Karşılaştırıldı

14

EK 8: KAZIM KARABEKİR'İN VEFATININ İÇİŞLERİ BAKANLIĞINCA DUYRULMASI

T. C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
1. İ. G. M.
3. Ş. M.
Sayı: 23302/31
1874

Ör. : 26/11/1948
Büyük Millet Meclisi B. Genel Kazım Karabekir'in vefatı hakkında:

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞIVI

Başbakanlık Yüksek Makamına

Büyük Millet Meclisi Sayın Başkanı General Kâzım Karabekir'in eceli mevudile bu gün öldüğü Ankara Valiliğinden bildirilmiştir.

Gereğine müsaadelerini saygılarımla arz ve rica ederim.

20.11.48

İçişleri Bakanı

Min. Em.

630	10		77	508	5

W. 26.11.1948	324

Karşılık yazılacak yazıya, karşılık olduğu yazının gün ve sayısıyla bağlı daire ve şubeden yazılmasına karar verildiği rica olunur.

Fon No: 30 10 0 0- Kutu No:77 Dosya No: 508 Sıra No:5

**EK 11: BİRLEŞİK AMERİKA MECLİSLERİ BAŞKANLARININ TAZİYE
MESAJLARI**

T. C.
Dışişleri Bakanlığı
Protokol Umum Müdürlüğü
Şube
U. No. **2244**
H. No. **35**
Lef : .....

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara 1 Ocak 1948
Hulâsa Birleşik Amerika
Meclisleri Başkanlarının
teziyeleri Hk. ....

F-4

Yüksek Başbakanlığa

Birleşik Amerika Büyük Elçisi Mösyö Wilson
tarafından gönderilen bir mektupta Türkiye Büyük
Millet Meclisi Başkanı General Kâzım Karabekir'in
irtihali münasebetile Amerika Temsilciler Meclisi
Başkanı Mösyö Joseph W. Martin ile Ayan Meclisi
Başkan Vekili Mösyö Arthur V. Vandenberg'in en
derin tessür ve teziyelerinin Cumhuriyet Hükûmetine
ibلاغının Büyük Elçiden rica edildiği bildirilmiştir.

Keyfiyeti, derin saygılarımla, arz ederim.

Dışişleri Bakanı

N. S. S. S.

ar ze d. h. u. s. k.

N. S. S. S.

3 - 2 - 1948

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına arzedildi.

030 01 60 369 5

31-1-1948 723

ÖZGEÇMİŞ

1990 yılında Şanlıurfa’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Gaziantep’te tamamladı. 2009 yılında Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü kazandı. Aynı üniversiteden mezun olduktan sonra, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümünde yüksek lisansa başladı. Daha sonra Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümüne geçti. Halen Gaziantep Üniversitesinde yüksek lisansına devam etmektedir.

VİTAE

Born in Şanlıurfa 1990. He finished primary school and secondary school, high school in Gaziantep. He started Gaziantep University, sciences and humanities faculty, department of history. After he had graduated Gaziantep University, he started master degree in Kahramanmaraş Sütçü İmam Universtiy then he went on his master in Gaziantep University. He is master student in Gaziantep Universtiy now.